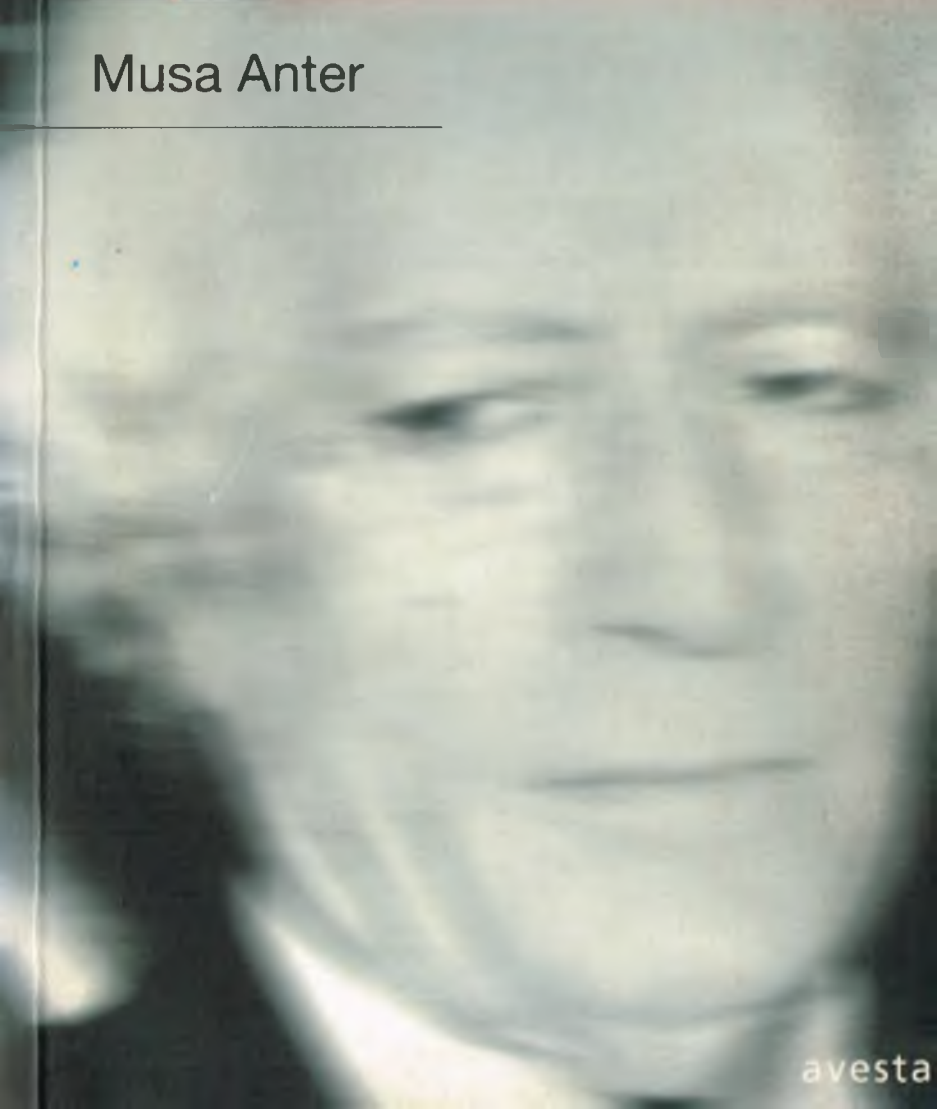

Hatıralarım

Musa Anter

avesta

MUSA ANTER BÜTÜN ESERLERİ 5 • Hatıralarım

avesta yayınları: 67
Musa Anter Bütün Eserleri: 5
Hatıralarım (1-2)

Editor: Abdullah Keskin
Kapak: Ahmet Naci Fırat
Dizgi, Mizanpaj ve Tashih: Avesta
Birinci Baskı: 2000, İstanbul
Baskı: Berdan Matbaacılık

Hatıralarım'ın 1. cildinin 1. baskısı, 1990'da, Doz Yayınlarında
diğer baskıları ve 2. cilt 1992'de Yön Yayıncılık tarafından yayımlanmıştır

© Avesta Yayınları, 1999
Tanıtım amacıyla yapılacak alıntılar dışında
yayınevinin izni alınmadan hiçbir şekilde çoğaltılamaz

AVESTA BASIN YAYIN
REKLAM TANITIM MÜZİK DAĞITIM LTD. ŞTİ.
Asmalı Mescit Sokak
Şahin Han 35 / 403
Beyoğlu / İstanbul
Tel-Fax: (0212) 251 71 39

İstasyon Caddesi, K. İsmail Paşa 2. Sokak
Abdi Paşa Apt. Giriş Katı
OFİS / DİYARBAKIR
Tel-Fax: (0412) 222 64 91

ISBN: 975-7112-73-9

Musa Anter

HATIRALARIM (1-2)

MUSA ANTER: "Türkiye'nin 55 yıllık girdisinin, çıktısının, yeminli, canlı bir şahidiyim. 'Hem yalnız şahidi mi?' Değil!.. Sanığıyım, mahkumuyum ve davacısıyım" diyen Musa Anter, 1918 yılında Mardin'in Nusaybin ilçesine bağlı Zivinge köyünde doğdu. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ni bitiren Anter, 1959'da 49'lar ve Devrimci Doğu Kültür Ocakları (DDKO) davalarında yargılandı. Anter 27 Mayıs darbesi yapıldığı sırada gözaltındaydı. 12 Mart ve 12 Eylül askeri darbelerinden sonra da gözaltına alındı. Musa Anter, 20 Eylül 1992 günü Diyarbakır'da katledildi. Dicle Kaynağı, Şark Postası, İleri Yurt, Barış Dünyası, Deng, Yeni Ülke, Welat, Rewşen ve Tewlo isimli gazete ve dergilerde yazıları yayımlanan Anter, Özgür Gündem gazetesinin köşe yazarıydı. "Hatıralarım" ve "Vakayiname" adlı Türkçe eserlerinin yanında "Birİna Reş" ve "Kıml" adlı edebi kitapları da bulunan Musa Anter, cezaevindeyken Kürtçe sözlük hazırlamıştı. Halkın Emek Partisi'nin (HEP) kurucu üyesi olan Anter, merkezi İstanbul'da bulunan Kürt Enstitüsü'nün başkanlığını da yürütüyordu. Avesta, Musa Anter'in bütün çalışmalarını kitaplaştırıyor. Kitapların basımı bittikten sonra Anter'in yazdıklarından örneklerin, biyografisinin, onunla ilgili yazıların ve fotoğrafların yer aldığı bir "armağan kitap" yayımlanacaktır. Arşivlerinde Musa Anter'e ilişkin yazı, belge ve fotoğraf bulunanların, bu dökümanların birer kopyasını, fotoğrafa iade edilmek üzere orijinalini İstanbul ya da Diyarbakır adresimize göndermelerini rica ediyoruz. Katkılarınız için şimdiden teşekkürler...

İÇİNDEKİLER

BİRİNCİ CİLT

Sunuş / 13

Önsöz / 17

BİRİNCİ BÖLÜM

Zivingê / 23

Dil sorunu / 31

Mardin / 34

Babamın ölümü ve annem / 36

Adana / 41

Orta ve lise mektebi günlerim / 44

Hatay meselesi ve Dersim hadisesi / 46

Kalpazanlık / 51

İKİNCİ BÖLÜM

İstanbul-1941 / 57

Evliliğim / 59

İlk örgüt / 61

Bazı Kürt şahsiyetleri / 68

Abdurrahim Zapsu / 70

Şükrü Baban / 72

Şeyh Şefik Arvasi / 74

Mehmet Mihri Hilav / 76

Dr. Mehmet Şükrü Sekban / 77

Saidi Nursi (Kürdi) / 79

Bedirxan Raşim Murat Bey / 82

Şeyh Selahattin İnan / 83

Şeyh Ali Rıza / 87

Şeyh Abdulbari Küfrevi / 90

Şeyh Maşuk Efendi / 91

Tevfik Demiroğlu / 95

Müftü Salih Efendi / 97

Hakkari Şeyhi Selim Seven / 99

Şeyh Seyda / 101

Nuri Dersimi / 104

Zehra Bucak Abı / 107

Meziyet Ali Bedirxan (Çınar) Hanım / 108

Nesrin Bedirxan (Çınar) Hanım / 109

Hidayet Aziz Zapsu / 111

Fırat Yurdu / 112

Kamuran Bedirxan-Abdurrahman Qasemlu / 114

Fakülte tartışmaları / 116

Dicle Memur ve İşçi Lokantaları / 118

Toros Kız Talebe Yurdu / 119
Dicle Kaynağı / 119
Neyzen Tevfik / 123
Harp yılları (Kahire Toplantısı) / 126
Tatilde / 128
Necip Fazıl Kısakürek / 129
Şark Mecmuası, Turistik Palas ve Şark Postası / 130
Askerlik yılları / 137
İstanbul-1956 / 139
1958-Diyarbakır "İleri Yurd" / 140
Hasan Değer ile Tarık Ziya'nın çekişmesi / 145

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

49'lar / 149
38 numaralı hücrem / 152
Bazı hücreler / 153
Havalandırma direnişi / 163
Ayrışma / 164
Ankara / 169
Barış Dünyası / 178
Çanakkale-Sürgün / 182
Birîna Reş / 186
Kıml / 189
23'ler / 190
Edip Karahan / 193
Yüksek Mühendis Deli Tahsin / 193
Şeyh Rifat / 194
Ermeni Kirkor / 195
Ankara / 196
Sultanahmet Cezaevi / 200
Kardinal Emilyanus / 202

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Sait Elçi ve Dr. Sait Kırmızıtoprak / 207
TIP ve 65 seçimleri / 210
Doğu Dergisi / 214
1970 tutukluluğu / 216
DDKO / 217
Ziverbey Köşkü / 220
Diyarbakır-1971 / 221

BEŞİNCİ BÖLÜM

Köye çekilişi / 231
12 Eylül 1980 / 234
EK: Son tutukluluğum / 239

İKİNCİ CILT

Hatıralarım hakkında / 245

BİRİNCİ BÖLÜM: KİŞİLER VE OLAYLAR

- Kinyas Kartal ve öküzler / 251
Yedeksubayhım ve Gelibolu / 255
Türk-Kürt benzerliği / 261
İbrahim Aysan / 265
Yusuf Azizoğlu / 268
Karakoçanlı Hamal / 271
İhsan Sabri Çağlayangil / 273
Utanma / 279
Mihemedê Xano / 282
Ord. Prof. Hüseyin Şükrü Baban / 285
Şêx Cemil Tiloyi / 290
Tege İlaç Fabrikası / 295
Eyüboğlu / 308
Yusra / 310
Mehmed Emin Bozarslan / 313
Faliş Rıfka Atay / 316
Halide Edip ve A. Adnan Adıvar / 319
Otokritik (kendini yermek) / 322
Haremağası ve Sûmbül Ağa / 326
Cüngüş ve Güllü Ağa / 331
Madam Mitterand / 334
İsmail Beşikçi / 339
Cegerxwin / 341
Bana yapılan adi resmi bir komplo / 344
Fehmi Vural / 349
Kemal Badilh / 353
Faik Bucak / 356
Şeyh Said olayı / 261
Şahap Balcıoğlu / 367
Özel hatıralarım / 374
Son hatıralarım / 377
Süper vali / 377
Ankara / 378
Açlık grevi / 381

İKİNCİ BÖLÜM: BELGELER

- Mektup / 387
Server Tanilli'nin mektubu / 394
Köln Radyosundaki konuşma / 396
Beraat kararı / 398

*Bu Hatıralarım'ı benim kadar acı çeken
çocuklarımın annesi Hale Anter'e
şükranla ithaf ediyorum*

BİRİNCİ CİLT

SUNUŞ: KÜRTLERİN DE BİR ŞANSI OLSUN: MUSA ANTER

Herkes söze bir yerden başlar, ben de öyle yaptım. Musa Anter bu sefer köyünden gelip İstanbul'a yerleşmeden önce, içimde hep şöyle bir duygu/arzu vardı: Birisi çıkıp da Musa Ağabey'in hayat hikayesini yazmalı... Bir de kendime göre bir isim uydurdum "Musa ölmeden."

Adını ne koyarsa koysun bu işi becerdi. Bu, O'nun en uzun ömrüdür. Bediüzzaman Said-i Kürdi'nin resimlerine dikkatle bakanınız var mı bilemiyorum. Ben çok dikkatle baktım her resmine; bir gözü büyük, biri küçük. Sayın Anter'in de öyle, benim öğlumun da. İnsan bazen densiz gözlemler yapıyor, elimde değil. Kim bilir, belki de insan, kendi insanlarında olağanüstü olanı arayıp buluyor ve ona öykünüyor. Ben içimden geleni yazacaktım. Sözümde duruyorum. O'nun kendisine özgü bir stili var, bu da benim biçemim.

O, bazen Anter'dir, bazen Musa Ağabey, bazen Musa. En yakın arkadaşları "Musa" dedikleri zaman hep irkildim, duyduğum saygıdan dolayı.

Ben Musa Ağabey'i 1958'de tanıdım. Ben yirmi yaşında, o kırk

yaşlarında idi. Sonra Harbiye'deki hücreler, Soğukkuyu Cezaevi, Zırhlı Birlikler Okulu, Mamak, Sultanahmet, Balmumcu, Orhaniye Cezaevi derken uzun süre beraber olduk. Son otuz yıllık yaşamının en yakın tanıyıyım diyebilirim. Benim tanıdığım yıllarda, terzi Kevork'a yaptırdığı kostümler, ısmarlama ayakkabılar, sık kıyafetleri ile Mardinli bir Kürtten ziyade bir Batı Avrupalı yaşam rahatlığı vardı. Çin porselenleri, nadide halılar, antik ve telkari gümüş işleri, sedef kakmalı sehpa, etajerler, ünlü tablolar, el işlemesi simli örtüler, kehribar, akik, gümüş işlemeli ağızlıklar, klasik çok değerli mobilyalar benim dünyama O'nun evinde girdi. Ailesinden gelen klasik Kürt kültürü ile Batı'dan aldığı kültürün bir kompozisyonu muydu, onu bilemiyorum. Yine o yıllarda Bedesten'in başta gelen müşterileri arasında yer alıyordu. Dr. Adnan Adıvar'ın bastonundan tutun da daha paha biçilmez kitaplarla, Japon Konsolosluğu'ndan alınmış el oyası gibi vitrin dolaptan, çok değerli hançerlere kadar değerli bir koleksiyona sahipti. Eski (antik) eşyadan bir parça anlayabilme zevk ve duygusunu O'ndan aldım.

Biz hep baba-oğul, ağabey-kardeş, dost-arkadaş bağını sürdürdük.

Suadiye'deki güzelim evini anlatacak değilim; benim neslim dahil, on beş yirmi nesil o evi ve o sofrayı bilir, onun için geçiyorum.

O, bana göre herşeyden önce bir fıkra yazarıydı. Dicle Kaynağı, Şark Postası, İleri Yurt, Deng, Barış Dünyası ve daha başka yerlerde yazdığı bütün yazılar siyasi mizahın şaheserleridir, hep öyle kalsın isterim. Nerede uzun bir yazı yazsa, o sınır tanımaz zekası ile o yazının örgüsünü yapar, ama siz her paragrafı bölüp bir siyasi fıkra yapabilirsiniz. Doyumsuz bir lezzeti var siyasi fıkralarının.

Söz burada bitmiyor, tabi ne zaman düşünsem üzüldürüm ama derdimi hiçbir zaman sığdıramam kitaplara der ya Ahmed Arif, ben de öyle.

Harbiye'deki 38 no'lu hücrede yazdığı "Hücre Hayatımız" adlı elliye yakın fıkra ile iki ayrı kitap olabilecek yazıları 1970'li yılların 12 Mart'mda alındı ve gitti gider. Onun için her gördüğümde

sanki baştan aşağı testere ile üçe bölmüşler, üçte ikisi gitmiş, üçte biri kalmış gibi gelir bana Musa Ağabey.

Sonsuz bir şefkati ve yüreği vardır; vermeyi bir ibadet sayar, bizim toplumumuzun yetiştirdiği “en büyük derviş”tir, bu konuda O’nun gibisine rastlanmaz. Bir fıkrasında aynen şöyle der: “Ben dün Tanrı ile konuştum. Bana dedi ki ‘Sevginizi bir çatı altında inhisar etmeyiniz’ Evet, O’nun sevgisi evrenseldir. İbn’ül Emin, Mahmut Kemal, Ebu’lula Mardinlerin, Mükremin Halil Ymançların, Ragıp Sarıcaların öğrencisi olduğu her halinden bellidir. Safiye Ayla ve Klasik Türk Musikisi tutkunudur.

Musa Anter, Meşrutiyet dönemi Kürt aydınları ile 1960 sonrası Kürt aydınları arasında uzunca bir köprüdür. Kendi bildiğinden başka bir doğru tanımaz, ama çabucak pişman olur, genç kuşaklara çok değer verir, elli yıllık solcudur ama kendi milli çizgisini çok iyi muhafaza etmiştir. Çok uzun ve ince bir yolda iğne ucuyla granit kayalar oyan bir hazret tavrıyla bugünlere gelmiştir. Kendi kuşağı içinde bugün hayatta kalan tek adamdır. Şimdilerde emeği geçtiği kimselerin kitaplarını, araştırmaların, şiirlerini okumakta, eserlerini seyretmekte, politikadaki başarılarını alkışlayarak mutlu yaşamaktadır.

Her türlü hapishane ve hücrede kendine bir dünya yaratır. Çok rahat yatar, iyi bir hapishanecidir. Cezaevine giderken ilk aldığı eşya satranç takımıdır. Gandhi gibi bazan günlerce aç yatar, bunu ustalıkla becerir. Anaç bir kuş gibi kendi gençleri üstüne titrer.

Mahkemelerde kimi zaman savcılarla kavga eder kimi zaman da anlattığı fıkralarla onları güldürür ve siyasi fıkra yazar gibi savunma yapar; hakimler onun bu engin zekasını, esprisini zevkle dinlerler.

Bunlardan bir tanesini anlatmadan geçemem:

Genelkurmay Askeri Mahkemesi’nde 49’ların müdafaa safhasına geldik. Söz sırası Anter’de, mahkeme heyetinin Musa Anter acaba ne söyleyecek diye merakla beklediği her halinden belli. Bizim iddianamede bütün Kürt hareketinin geçmişine çok geniş yer verilmiş. Aşağı yukarı Cumhuriyet’ten bugüne kadar.

Ayağa kalktı, “Sayın mahkeme heyeti, İsa’dan bugüne kadar

Kürtler ne yapmışlarsa savcı hepsini Musa'ya yüklemiş, hele o ondan vazgeçsin, sonrası kolay. Ben uzun konuşmasını bilmem. Müdafaama bir Fransız fıkrası ile başlayacağım. Bir Fransız genç bir kapının önünde beklerken, kiraz dudaklı, elma yanaklı, şuh ve güzel bir Fransız dilberi geçer önünden. Genç de dayanamayıp, 'Şu kiraz dudaklarınızdan bana bir öpücük verseniz ne olur?' diye laf atar. Kız, kızgınlıkla ayağının topuğunu gösterek, 'şimdi topuğumla kafana bir görürsün gününü' der gibi topuğunu işaret eder. Fakat yüzsüz genç laf atmaya devam eder, 'Hanımefendi ben çok yukarıdan istedim, siz de çok aşağıyı gösterdiniz, gelin bunun orta yerinde anlaşalım' der."

"Sayın hakim, 30 yıldır ben bu davalardan yargılanırım. Savcılar hep idamımızı isterler, biz de suçsuz olduğumuzu söyleriz. Sizin gibi namuslu insanlar araya girer, biz de beraat ederiz. On yıldır karşılıklı olarak konuşuyoruz, siz de bir kanaate vardınız. Benim söyleyeceklerim bu kadar" dedi.

Ve aşağı yukarı on yıl süren 49'lar davasında müdafaaya böyle başladı ve bitirdi.

Kendi yaşam çizgisi bütünüyle elinizde. Zevkle okuyacağınızı umuyorum. O'na onurlu ve savaşım dolu hayatında uzun ömür dilerken, kendi hatıralarını topladığı bu kitaba birkaç sözle bir sunuş yazmak ağır yükünü ve onurunu bana verdi. Omuzlarım bu yükü ne derece kaldırabildi bilemem ama bundan büyük bir onur duydum.

Yaşar Kaya

Recaizade Ercüment Ekrem Talu, yaşantısını anlatırken doğum yeri ve baba ocağını şöyle tanıtır: “Marmara Bölgesi Türkiye’nin en uygar bölgesidir; İstanbul, Marmara’nın en güzel şehridir; Boğaziçi, İstanbul’un en latif semtidir. Sarıyer, İstanbul’un en şirin kazasıdır; Yeni Mahalle Sarıyer’in en üstün mahallesidir ve Recaizadelerin köşkü Yeni mahallenin en harika köşküdür... İşte ben burada doğdum.” Tabii, O, Recaizade Ekrem’in oğlu idi.

Şimdi bir de bana bakalım: Kürdistan, Türkiye’nin en geri bölgesidir; Mardin, Kürdistan’ın en geri ilidir; Nusaybin, Mardin’in en dertli ilçesidir; Stilîlê (Akarsu), Nusaybin’in en fakir nahiyesidir; Zivingê (Eski mağara), Stilîlê’nin en geri kalmış köyüdür ve işte ben, bu köyün, nüfus kütüğüne göre, 2 numaralı mağarasında doğmuşum.

Denilebilir ki, “Peki birader, bu kadar ilkel ve silik hayatın neye yarayacak ve neye ışık tutacak?” Ama bence bu soru yerinde değildir. Günümüzde tıp alanında bir farenin veya bir tavşanın üzerinde yapılan tecrübeler sayesinde birçok insanın hayatı kurtarılmıştır. İnsanlığa bu hayvanların faydası; onların arslan, kap-

lan veya fil gibi oluşlarından değildir elbette. İşte benim hayatım da bu hayvanların cisimleri ayarında basittir. Fakat elli seneye yakındır, tıpkı bir laboratuvardaki tavşanlar ve fareler gibi, çeşitli iktidarlar üzerimde tecrübelerde bulundular. Burada benim yapacağım şey, bu hoş, nahış tecrübelerimi bir rapor gibi sunmaktır. İnaniyorum ki, bu raporlar okurlarım için faydalı olacak. Zira ben, Kürdistan'dan alınmış bir parça sayılırım. Bu şekilde üzerimde çalışıldı. Bu tecrübeler yapılırken cidden çok sıkıntı çektim; dayaklar yedim; aylarca mezar büyüklüğündeki hücrelerde bit, fare ve pislik içinde kaldım; hapislerde yattım; sürgün edildim. Ticaret hayatım kasten bozduuruldu ve iflas ettim. Ben tutukluymken ve karım hastahanede yataarken, güpegündüz İstanbul'daki evimin önüne kamyonet çekilerek profesyonel hırsızlarca evim talan edildi. Bütün bunlar için kimseden ne bir mükafat ve ne de bir mücazat istiyorum. Aslına bakılırsa, her ikisini de almışımdır. Mücazatımı (cezalandırılmamı), eğer bana yapılanlara haklı denirse fazlasıyla çektim. Mükafatımı da almış bulunuyorum. Zira bir yazar için dediği şeyler yirmi otuz sene sonra aynen gerçekleşirse, bu bir anlamda en büyük mükafattır. Tutuklanmalarına neden olan tüm yazılarım bugünkü Türkiye'nin keşmekeş durumunun adeta bir tablosudur. İkinci mükafatım da, yukarıda tasvir ettiğim baba ocağım olan mağaradan çıkıp bugün sizlere bu satırları yazabilmemdir sanıyorum.

Adettir, hatıra yazarları derler ki, "benim hayatım memleketin hayatından ayrılmaz bir parçadır" veya "hatıralarımda memleketin ve insanlığın tarihini bulacaksınız." Ama ben bu kadar büyük konuşmayacağım. Öyle ya, biz Napolyon veya Hitler değiliz ki hatıralarımız bir harp tarihini veya tüm insanlığın tarihini içersin. Küçük hatıralarımız da ancak küçük şeyleri kapsar.

Bazı hastalıkların tedavisi için insanlardan bir parça alırlar. İşte bizim gibiler de ancak memleketin gövdesinden alınmış küçük bir kesiti andırır. Genellikle bu parça üzerinde çalışarak bir rapor verilir ve ona göre bir karara varılır. Ama benim üzerimde çalışan acemiler, beni sözde kanserli bir vücuttan peşin kararla aldılar ve ancak kırk sene sonra habis bir kanser uru olmadığımı karar verdiler. Bu karar verilinceye kadar da vücudum delik deşik edildi.

İşte, benim hatıralarımın birer incelenmesi mahiyetinde olacak dediğim raporlar, bu yanlış raporlardır.

Bu hatıralar, Kürtçe düşünülüp yazıldı. Fakat zamanın faşist idaresinin faşist kanunları anadilimizle konuşup yazmayı yasak ettiği için, benim için yabancı bir dil olan Türkçe ile bu hatıratı yazmak mecburiyetinde kaldım.

Gerek fikrimi ifade tarzım ve gerekse güzel bir Türkçe ile yazamayışım, bundan dolayıdır. Okuyucularımın bunu gözönüne alarak kusuruma bakmamalarını rica ediyorum.

İnşaallah sağlığımda, Türkiye uygar bir ülke olursa, bu sefer kitabın aynısı inanıyorum ki çok daha manalı ve güzel olarak Kürtçenin Kurmanci lehçesiyle çıkacaktır. O vakit, Türkçe ve Kürtçeyi mukayese edecek olan okurlarım benim bu hususta ne kadar haklı ve üzgün olduğumu anlayacaklardır.

Kıymetli hatıraların saiki güzel ve namuslu hatıralardır. Sene-lerden beri hayat hikayemi yazmak istiyordum, ama yaşımın ilerlemesi ve benimle hatıralarımın arasına yetmiş yılın girmesi bu çalışmayı imkansız hale sokmuştu.

Ama hatıralarıma giren iki genç ışık, Bahoz Şavata ve Mehmet Selim Okçuoğlu bana kuvvet verdiler. Öyle ki, mantıki sualleriyle hatıralarımı bana hatırlattılar.

Ben, ailem ve bu hatıralardan yararlanacak tüm halkım ve insanlar adına bu iki gencimize ne kadar teşekkür etsem azdır. İkisinin de sevgi ile gözlerinden öpüyorum.

Musa Anter
Mart 1990, Dragos

BİRİNCİ BÖLÜM

Zivingê

Dedim ya; nerede doğduğumu biliyorum da, eh bir mağara çocuğunun hayatı ne olacak ve kimi alakadar eder diye düşünüyorum. Bu düşünceyle, çok teklife rağmen hayat hikayemi yazmayı aklıma bile getirmiyordum. Fakat insanlar yaşlandıkça, belki de hatıraların birikiminden, şimdi böyle bir isteğim oldu. Meşhur Kürt şairi ve büyüğü Ehmedê Xanî, Nûbara Biçûka adlı Kürtçe-Arapça manzum sözlüğünün önsözünde der ki:

“Ne ji bo sahîb rewacan

Belkî ji bo biçûkêt Kurmancan”

(Ben bu kitabı şöhret ve bilginler için değil

Kürt çocukları için yazdım.)

Ben de bu büyük adamdan ilhamla hatıralarımı çocuklarıma yazıyorum. Benim gibi birçok mağara çocuğunun hayat yoluna ışık tutar ümidiyle...

Köyümün adı Zivingê'dir. Ziving, Kürtçede kışlak anlamına gelir. Ancak bizim kışlak zengin milletlerinki gibi kış sporları ve eğlenceleri için değil, kışın mağaralarında hayvan barındırmak içindi. Bu isimde memleketimizde birçok ziving'lar vardır. Genel-

likle ziving'lar bulundukları yerin aşiretinden ad alırlar. Mesela bizim ziving'a Zivinga Tamika, diğerlerine Zivinga Habizbinya, Zivinga Bohtan vb denilirdi.

Hayrettir, bu mağaralık ziving'lardan bilgiye merak saranlar da çıkıyor. Mele Ehmedê Cizirî'nin Kürtçe meşhur divanını Arapça olarak şerh eden zat da Mele Ehmedê Zivingî'dir. Sonradan Suriye'nin Kamışlı kazasına müftülük yapmıştır.

Ama gelin görün ki, mağara devrinden bu yana yaklaşık yedi bin yıldan beri Zivingê'mizi bize dahi sormadan zamanın zalim hükümeti, sanki atma ve köpeğine ad takar gibi, bir çırpıda Eski Mağara yaptı. Kısacası, ben altmış beş yaşından sonra Eski Mağaralı oldum.

Bu ara Bulgarlar, Bulgaristan'daki Türkçe adları Bulgarcaya çeviriyorlarmış. Bu hareket insanlığa sığmazmış, insan haklarına aykırıymış falan filan... İster misiniz, Bulgarlar bu suçu Türklerden öğrenmiş olsunlar. Bu ad değiştirme belası yalnız bizim mağaraların başına gelmedi; yurdumda ne kadar köy varsa sahiplerine sormadan hepsinin adlarını Türkçeleştirdiler. Yalnız köylerin değil, birçok vilayetin de adını değiştirdiler. Mesela Diyarbakır-Diyarbakır, Elaziz-Elazığ, Dersim-Tunceli, Şamrah-Mazıdağ vb. Geri kalanlara da birer bedava ünvan takarak değiştirdiler. Antep'e Gaziantep ve gariban Urfa'ya Şanlıurfa dendi. Bilmem, Mardin niye unutuldu. Pekâlâ ona da Fakirmardin denilebilirdi.

İşte bu Eski Mağara, ta Irak ve Suriye'den devamla gelen ova ile Tur Abdin dağlarının kavşağında, takriben yirmi mağaralık bir köydür. Muhakkak ki, jeolojik 4. zamandan sonra bu bölge en eski insan barınaklarından biridir. Çünkü mağaraların bir kısmı doğal, bir kısmı da sunidir. İçme suyu yoktur. Yağmur suları sarnıçlara doldurulur ve içilip kullanılır. Son zamanlarda Stilîlê'den şimdiki adıyla Akarsu'dan borularla her ne kadar su vermişlerse de muvaffak olamamışlar. Küçüklüğümden beri, sarnıç suları bitince hayvanlarla civar köylerden ve kendi merası içinde bulunan serê kaniya dedikleri küçük çeşmelerden su getirirlerdi.

Köyün geçimi ufak tefek susuz ziraattir. Buğday, arpa, mercimek, nohut ve bu bölgeye mahsus şolîk, kızın ve nokreş ekimi yapılır. Nadasa bırakılan yerlere de kavun, karpuz, acur, garisê spî,

haşık ve çok kıymetli, yağlı soya fasulyesinden de üstün olan, asırlarca yağı aydınlatmada kullanılan *genek* ekilir. Esasen köyümüz hayvancılığa çok elverişlidir, geniş mağaraları vardır. Köyde yabancı yoktur. Köy, bir aile çiftliğimiz durumundadır. Doğu'ya gelen Osmanlıların ilk tapulama teşebbüsünde esasen elimizde olan köy büyük dedem Anterê Mihoteze adına tapulanmıştır. Doğal olarak aile büyümüş ve köy akrabalar arasında bölünmüştür. Köyüm Nusaybin'in kuzeybatısında, aşağı yukarı yirmi beş kilometre uzağındadır. Bugünkü kalıntılarından anlaşılıyor ki, köyümüz yalnız hayvancılıkla ve kuru ziraatla uğraşan bir yer değil, aynı zamanda üzüm üretiminin de yapıldığı bir yermiş. Ama bugün arazimiz içinde tek bir bağ kütüğü yok. Sadece arazi içinde hâlâ sekiz tane iptidai üzüm sıkma tezgahı (mahzere) vardır. Köyün etrafındaki çokça küp parçalarından anlıyoruz ki, İslamiyetten evvel, zamana göre büyük çapta şarapçılık yapılmış. İslamiyeti kabul ettikten sonra şarap üretimi, yerini pekmez üretimine bırakmış.

Köyümüzde aile dışında kalanlara *cîran* denir. Biz arazimizi ihtiyacımız kadar eker, gerisini bu *cîran*'lara verirdik. Onlar da her işimize ve emrimize amade oldukları gibi, mahsullerinin onda birini de işledikleri arazimiz karşılığında bize yerirlerdi. Bütün bu işler gönül rızası ve hoşnutlukla olurdu.

Sonradan traktör icat oldu. Devir değişti, tamahkarlık yüzünden o canım *cîran*'lar dağıldı. Şehir ve kasabaların gecekondu semtlerinde perişan oldular. Şimdi hâlâ birbirimizi gördüğümüzde çok yakın akrabalar gibi bu *cîran*'larla sarılıp öpüşür ve sayısız ortak anımızı anarız.

Tahmin ediyorum, bu duyarlılığım, okullardaki başarılarım ve biraz da yazarlığa hevesim şurdan geliyordur: Ailemiz küçük çapta bir toprak ağası durumundaydı. Toprak ağalarının mali kaynakları bir nevi aile vakfı gibidir. Atalarım ve babamdan sonra annem aynı ananeyi sürdürdü. Bizde *oda* dediğimiz bir nevi imaret ve kervansaray bileşimini andıran bir yer vardır. Bu odaya misafir edilen her yolcu, herhangi bir karşılık alınmaksızın gerekli ikram gösterilerek ağırlanırdı. Üstelik para ve eşya alan *dengbêjler*, *stranvan* ve *dervişler* sık sık gelirdi. Bunlar, hikaye,

destan ve Kürt folklorunun tüm şarkılarını söyler ve çalgılarını icra ederlerdi. İlahiciler de yalnız kendilerince günah olmayan *erbane* defleri ve yanında *xalîle* dedikleri zilleri çalarak dini metinleri okurlardı. Kürt klasik şairlerinin divanlarından kasideler söylerlerdi. Şimdi anlıyorum ki, bunların çoğu Melayê Cizîrî ve Feqiyê Teyran divanlarından alınmamış. Osmanlılar zamanında ve yeni kurulan Cumhuriyet devrinde Kürtlere yapılan tüm zulüm ve soykırımlar, idamlar ve sürgünlerde yaşanan acı olayları, şairlerin mersiye tarzında dile getirmeleriymiş bunlar.

Şeyh Said hadisesinde, yani 1925'te, ta Lice, Dicle, Kulp ve Diyarbakir etrafında malını, kocasını, çocukluğunu yitirmiş başıboş, yani o hadisenin birçok Kürt kaçak muhaciri köyümüzün doğal mağaralarında barınıyorlardı. Annem ve diğer köylüler bunları besliyordu. İçlerinde Xeco adında bir yaşlı teyze vardı. İki oğlunu, kocasını ve iki damadını Şeyh Said olayında kaybetmişti. Onun, gerek görgü şahidi olduğu olayı ve gerekse aile felaketini yanık bir sesle, gözyaşları içinde bir anlatışı vardı ki, bu olay altmış beş sene öncedir ama hâlâ etkisinden kurtulmuş değilim.

Bizleri üzen böylesi olaylara rağmen, biz de her çocuk gibi çocukluğumuzu en güzel şekilde oynadığımız oyunlarda yaşırdık. Köyde biz çocukların oyunları *veşartok*, *xezalê*, *holî qijimkal*, *lak* ve hatırlayamadığım buna benzer eğlencelerdi. Oyuncaklarımız *aşîq*, bilye, cam ve şişe parçalarıydı. Düğünler hariç, kız çocukları erkek çocuk ve delikanlılarla oynamazlar. Zaten oynamalarına da imkan yoktur. Çünkü erkek çocuk ve delikanlıların oynadığı tüm oyunlar sert, nişancılık ve dikkat gerektiren, adeta bir askeri eğitime benzer oyunlardır. İşte yukarıda saydığım tüm oyunlarda buz özellikleri görmek mümkündür. Bir kısmı judo ve karate benzeri oyunlardı. Mesela *pehîn* (tekme) oyunu gibi. Bir kısmı binmelidir; *veşartok*. Bir kısmı dayaklıdır; *xezalok*. Bazısı da modern hokey tarzındadır. Ama bu oyunda kullanılan Kürtlerin topu Avrupalılarınki gibi keçeden değil, yontulmuş ağaçtandır. Bir de *xuçkanîk* diye bir oyunumuz vardır. Bunu daha ziyade delikanlılar oynar. Türkçede *xuçkanîk*'e sapan derler. Bayramlarda iki komşu köyün delikanlıları karşı karşıya çıkar ve *xuçkanîk*'le birbirlerini döverlerdi. Ortalık bir harp sahasına dönerdi. Yarala-

nanlar olurdu. Kimse bunu düşmanlığa saymaz, çocuklara bir dikkat ve cesaret eğitimi sayarlardı. Dikkat edilirse tüm Kürt çocuk ve delikanlıları böyle dikkat, kuvvet ve cesaret eğitiminden geçerlerdi. Hatta Kürtçede bir tabir vardır: Birisi, birinin oğlunun yaşını sorduğunda denir ki, “gîhaye tivingê”, silah kullanacak yaşa gelmiş. Bu tabir benim için kullanıldığı zaman ondört-onbeş yaşlarındaydım.

Köyümüz susuz bir köy olduğu için, biz suya hasrettik. Kışın köyün yanından geçen dereden sel suları aktıkça, biz çocuklar o sel sularının kenarında, kendimizi Dicle kenarında sanırdık. Yahya Kemal’in Üsküdar için dediği gibi, “çok sürmez fakir Üsküdar’ın saltanatı” misali, biz de sel suları çekilince yine o kuru deremizin kenarında meyas olurduk.

Sadrazam Mehmet Paşa ve Keçiboynuzu hikayesi vardır. Sadrazam bir gün Gülhane Parkında dolaşırken, vezirlerden biri en alasından bir *xarnup* (keçiboynuzu) koparıp, paşaya ikram etmiş. Paşa *xarnup*’u eline almış ve “bu nedir?” diye sormuş. Vezir, “paşam, yiyin, bunun içinde damla damla kudret helvası gibi bal vardır” deyince, Paşa, boynuzu geri vermiş ve, “Al ulan! Ben bu kadar kazığı bir bal damlası için yutamam” demiş. İşte benim hatıraların da keçiboynuzundaki bal damlacıkları misalidir... Mesela kendi yılbaşımız olan Newroz’u unutmuşuz da, Rumi yılbaşını kabul etmişiz.

Kürtlerin yılbaşısı, Miladi 1 Ocak’tan on üç gün sonradır. Bu, tüm kırsal bölgelerde böyle kutlanırdı ve hâlâ da kutlanmaktadır. Kürtlerin asıl yılbaşısı olan Newroz (yeni gün) daha ziyade bir kurtuluş bayramı olarak kabul edilir. Mitolojik Kürt kahramanı Kawa’nın zulme başkaldırışının ve zalim Sami Dehhak’ın boğunduruğundan Kürtleri kurtarmasının sembolü olarak kutlanır. Eski tarihlerde Kürtler, Newroz’u yılbaşında, Kawa’nın kurtuluş bayramını da 31 Ağustos’ta kutlarlardı. Sonra 31 Ağustos’tan vazgeçilmiş. Şimdi, eski hesapla 8, yeni hesapla 21 Mart gecesi kutlanıyor. Tüm Arap, Bizans, Ermeni ve Fars kaynaklarında, “İdi Kürd”, yani Kürt bayramı denmektedir. Bugün Ortadoğu’da Türk, Arap ve Farsların Newroz’dan nefretleri buradan kaynaklanmaktadır.

İşte Rumi yılbaşında tüm Kürdistan'da yılbaşı diye, hemen her aile mali durumuna göre bir hazırlık yapar; köy çocuk ve delikanlıları, içlerinden birisini palyaço gibi boyayarak, acaip kılıklar giydirebilirlerdi. Kürtler buna *qirdik* derler. Çocuklar ve delikanlılar ev ev, bu *qirdik*'i önlerine katarak dolaşırlar, Kürtçe maniler söyleyerek ev halkından armağanlar isterlerdi. Mesela, çocukluğumdan beri aklımda kalan bir mani var:

“Serê salê, binê salê

Xwedê bihêlê

Xortê malê

Ka geştê vê malê.”

(Yılın başı, yılın sonu

Allah sakınsın

Evin gencini

Hani bu evin ödülü?)

Ev sahipleri de gülererek kapıyı açar, çocukları okşar ve daha evvel hazırladığı para veya kuruyemişleri ikram ederlerdi. Ayrıca, *mitrip* dediğimiz Kürt ozanlar da yılbaşında güzel bir horozu bağlar ve köy ağalarının odalarına gelir, ağanın kucağına o horozu bırakırdı. Ağa da, yine gururla, horozlarını kendilerine makamında iade eder ve gerekli bahşişlerini verirdi. Meğer, Kürtlerin milli dini olan Zerdüştlüğün Melekê Tavus'undan gelmemiş bu. Tabii gariban mırıplar bir tavus kuşunu bulup, köy köy gezdirmekler, Tavus kuşuna vekaleten horoz gezdirenlerdi. Çünkü horoz da Kürtlerce namuslu hayvandır.

Tatlı bal misali bir diğer hatıram da, *bêrî*'dir. Hani, Kürtlerde *Bêrîvan* adı var ya... Sürü sahipleri beş ay hesaplayarak, koyun ve keçilere koç ve teke salarlar. Bilirler ki, bu hayvanların gebelik süresi beş aydır. Her bölgenin iklimine göre hayvanların doğum yapmaları, keskin soğukların geçmesi hesaplanarak çiftleşme zamanları ayarlanır. Mesela bizim yöremizde bu, Eylül ayında yapılır. Böylece koyunların doğumları Şubat ayına ayarlanmış olur. Şubat ve Mart aylarında koyunlar sağılmaz, tüm sütlerinin yavru-ları tarafından emilmesi sağlanır. Ama Nisan ayı gelip her taraf yeşermeye başlayınca *bêrî* başlar. Sağıma, genellikle kızlar ve genç kadınlar gider. Bunlar daha evvel hazırlıklarını yapar, renk-

li, püsküllü *tûr* denilen büyük çantalarının içine tuluklarını koyarlar. Çobanın sürüyü getirdiği yere neşeyle, şarkıyla giderler. Onların bu neşelerine, biz çocuklar da katılır, baharın coşkusu- nu yeşillenmiş tabiatın kırlarında koşarak yaşırdık. Onlarla gidi- şimizin bir sebebi de, bakraçlara sağılan sütün üstüne çıkan kö- püğü avuçla yiyebilmektir. Çoban, o gün için sürüsünün en güzel koçunun boynuzuna kendi başındaki *şeml*'i bağlar ve koçunu boynuzundan tutarak *başbêrivan*'m önüne getirir. Daha evvel ha- zırlıklı giden ağanın kızı veya sürü sahibinin kızı, çobanın koçu- nu kabul eder, sürüyü salar ve çobanı ödüllendirirdi.

Bunun gibi; dini bayramlarda, düğünlerde yapılan özel kıyafet- ler ve saçlarımıza, ellerimize yakılan kınalar, birçok şeyden yok- sun biz Kürt çocuklarına büyük bir haz verirdi.

Hemen her düğünde çocukların da bir hissesi vardı. Gelin da- madın kapısına geldiğinde, attan (şimdilerde taksiden) bir hedi- ye almadan inmezdi. Damat damda olur; içine şeker ve para koy- duğu bir testiye, aile büyüğü geline hediyesini verdikten sonra eve doğru yürümeye başlayan gelinin önünde yere çalardı. Şeker ve paralar her tarafa saçılır ve biz çocuklar, ite kaka bunları kap- maya çalışırdık. Hayrettir, topladığımız şeker ve paraların maddi kıymetinden ziyade, hangimiz atılğan ve açıkgözdür diye hem biz, hem de ailelerimiz sevinirdi.

Kürt çocuklarının buruk ve acılı bir merasimleri daha var. Bu, sünnet merasimidir. Gerçi sünnet, Hz. Muhammed'in hareketi demektir. Ama biz Kürtler ile Yahudiler, Muhammed'den binler- ce sene evvel sünnet oluyorduk. Bölgemizde, hatta doktorluk gelmeden önce İstanbul ve tüm Ortadoğu'da Mısır'a kadar sün- netler Siirt'in *Tillo* şeyhlerince yapıldı. Bahar ayı gelince, tüm şeyhler dini bir hisle dağılır ve herkes çocuklarının sünnetlerini bunlara yaptırdı. Söylemesi ayıp ama, kendi sünnetimi anlata- yım. Bana Nusaybin'den özel elbiseler alındı. Başıma kına yakıl- dı. Alnıma balmumuyla büyük bir altın yapııştırıldı. Büyük bir düğün ve herkesin dileğince yiyebileceği kadar bol yemekler ha- zırlandı. O vakit *şamî* ve *musulî* kumaşlardan yapılan yataklar ya- pıldı. Oyalanmam için çeşit çeşit şeker ve portakal getirildi. Zira bizim zamanımızda Kürdistan'da portakal, yenmek için değil,

“şemame” gibi biz çocukların bir nevi oyuncağı gibi görülürdü. Sünnetin ne olduğunu biliyor, ama bıçaklı, pensli ve kanlı birşey olduğunu bilmiyordum. Nihayet saati geldi, kirvem beni kucağına aldı. Sünnetçi şeyh, birtakım Arapça dualar okudu. Ben hâlâ farkında değilim; bacaklarımdan tutuldu ve bir çırpıda sünnetçi Şeyh Tahir işini bitirdi. Bağırmaamla ağzıma şekerlerin konması ve sevdiğim kekliğimi bana göstererek oyalamaya çalışmaları bir oldu.

Sünnetçilerin sünnet ettikten sonra kullandıkları ilaçlar, Kürdistan dağlarında yetişen bir ottan yapılıyordu. O otu, Tillo şeyhleri kimseye söylemezlerdi. Üç-beş gün sonra, hiçbir iltihap yapmadan yaram kapandı ve çocuklar arasında oynamaya başladım. Otuz sene sonra Tillo’ya gittiğimde o otu sordum. Kirvem Şeyh Tahir’in torunu bu ottan bir avuç verdi. Fakat daha sonra, 1959 tutukluluğumda otu kaybettim. İsterim ki, Kürt gençleri Tillo’ya gidip bu otu incelesinler ve dağlarında doğal olarak yetişen bu ve benzeri kıymetli otları, birçok yan tesiri olan elin penisilinine ve antibiyotigine tercih etsinler!.

Köyde yılın yedi ayında damda yatılır. Annem okur yazar değildi ama geniş bir antik halk bilgisine sahipti. Damda, *text* denilen, adeta oda büyüklüğünde karyolalarda yataydık. Babam olmadığı için, ben ablam ve benden küçük üç kardeşimle birlikte yataydık. Taht o kadar büyüktü ki, hepimizin birlikte yatmamıza yeter, üstelik gerektiğinde kullanılsın diye bir de beşik yeri bulunurdu. Biz annemizin koynuna, bir kuluçkanın yavruları gibi sığırdık. Annem hem bizi sever, okşar, hem de bir taraftan küçük küçük masallar anlatır, bir taraftan da gökteki yıldızları tanıtır. O yıldızların hareketinde aşk vardı, akreplere karşı efsun vardı, meyvelerin olgunlaşma zamanı vardı... Hele, gece yolunu kaybedenlerin kutup yıldızına bakıp nasıl yollarını bulacaklarını öğrenmek oldukça heyecan vermişti bana. Yıldız ve takım yıldızlarının adları vardı. Mesela, Büyük Ayı’nın adı *Termê Merxê* (Merih yıldızının cenazesi); bu takım yıldızının son yıldızı kutup yıldızının adı *Stêra Xura*’ydı. *Termê Adem*, yani Küçük Ayı’nın sağ köşesindeki büyük yıldızın yanındaki o küçük yıldızı görüp şu duayı okuduğunda muradına varırdın: “*Termê Adem, siwarê bi rim,*

ez miradê xwe ji te dixwazîm!" (Adem'in mızraklı cenazesi, muradımı senden istiyorum.)

Bir de Leyla ile Mecnun vardı. Baharda Mecnun, kuzeyde gö-zükür; Leyla batıda... Ağustos ayında birbirlerine yaklaşır ve bir gece çarparcasma birbirlerine kavuşup geçerler. İşte o kavuşma anını yakalayan gençlerin ne muratları varsa yerine gelirdi. Peyr û Mezin kuzeyden, yazın gelmesiyle beraber güneye kayarlar ve tam kible hizasına geldiklerinde üzüm, kavun ve karpuz bollaşır-dı. *Komika Sêwîyan* (Öksüzler Kümesi) daha ziyade bir acıma sembolü olarak bilinirdi. Orta yerde parlak bir yıldız, etrafından bir yığın küçük yıldız vardı. Bu, anne ve çocukların şefkat ve bağ-lılıklarını simgeliyordu. Yıldız kaymasına, Hürmüz'ün Ehre-mend'i, yani melaikelerin şeytanı ateşle kovması denirdi. Ay tu-tulmasına *hût* denen büyük bir ejderhanın yolaçtığına inanılırdı. Ay tutulduğu zaman, bu ejderhayı korkutmak ve kaçtırmak için silah atılır, bakır ve sac kaplara vurularak sesler çıkarılırdı. Gü-neş tutulması ise büyük bir haksız musibete yorumlanırdı.

Dil sorunu

Yıllar yılları takip etti, devir değişti, halk değişti: "Dinya bû hi-kûmet, Kurmancî rabû." (Dünya hükümet oldu, Kürtlük kalktı.)

Artık Cumhuriyet teşkilatlanıyordu. Yeni nahiye, kaza ve vila-yetler kuruluyordu. Köylere serbestçe jandarma, tahsildar ve di-ğer memurlar gelebiliyordu. Üstelik bu sefer de, daha önce gire-medikleri yerlere zulüm yapıyorlardı. Köy bizimdi, babam yoktu ve ailede köyü temsil edecek erkek de olmadığından, annem kö-yün muhtarlığını da yapıyordu. Ama ne köyde, ne de bölgede tek kelime Türkçe bilen adam vardı. Tahsildarlar yerli oldukları için onlarla anlaşmak kolaydı. Fakat jandarma gelince felaket başlar-dı. Ne istediklerini bir türlü anlayamıyorduk; tavuk mu, yumur-ta mı, kuzu mu, para mı veya karakolları için odun mu istiyorlar-dı, bilemiyorduk. Bilmeyince de köylü dayak ve küfür yiyordu. İstedikleri herşeyi vermeye razıydık ve adet böyleydi; hükümet budur zannediyorduk. Ama bu dil meselesi bizi perişan ediyor-du. Hele annem mahvoluyordu. Sırf jandarmanın ne istediğini

anlamak için beni okula gönderip Türkçe öğrenmemi istiyordu.

O zamanlar telefon, jip ve süvari teşkilatı da yoktu. Bu nedenle gûnaşırı iki jandarma eri Nusaybin'den evrakları bizim köyün arazisine getirir, nahiyemiz Akarsu'dan da iki er oraya gelir, gerekli evrakları birbirlerine teslim ederlerdi. Askerlerin bu buluşma işine Arapça olarak *telakki* derlerdi. Genellikle, bu telakki bizim kavun ve karpuz bostanlarının içinde yapılırdı. Biz çocuklar jandarmayı görünce bir köşeye sığınır, sessizce onları izlerdik. O dört jandarma, bazen koparmadan onbeş-yirmi kavun ve karpuzu süngüyle keserek yenebilecek bir-iki tanesini bulmaya çalışırdı. Çünkü, olgun ya da kelek olan bu meyveleri ayırt edemezlerdi. Büyük olunca, olmuş zannıyla keserlerdi. Ham çıkınca da, karpuzda da sahibine de küfrederek tekmelerlerdi. Halbuki biz çocuk olduğumuz halde olmuşları tanırdık ama Türkçe bilmediğimiz için onlara anlatamazdık. Üstelik biz onlardan korkuyorduk, onlar da bizi adam yerine koymuyorlardı. Büyükler bostana gelince, gûnaşırı bu kelek ve kırık kavun ve karpuzları köye götürür, hayvanlara verirlerdi. 'Jandarma bunları yaptı' dediğimiz zaman büyüklerin sessizliği ve hoşgörür halleri bizim garibimize giderdi. Sanırım, onlar inanmışlardı ki, jandarma ne yaparsa doğrudur ve hükümetin emridir; döver de, keser de, küfreder de...

Jandarmaya *romî* denirdi. Şimdi de *romî* denir. Daha sonra bu tabiri araştırdım, şuradan geliyordu: Büyük şairimiz Ehmedê Xanî, meşhur klasiği olan "Mem û Zîn'in önsözünde der ki, "Rûm û Ereb û Ecem"; yani, Türk Arap ve Fars. Tarihte Kürdistan'ı zulümle ve devamlı ilkin işgal edenler Roma ve Bizans'tır. Topraklarımıza ailesiz ve yalnız asker olarak gelen bu adamlar, zulüm, hakaret ve namussuzluktan başka bir şey yapmamışlardır. Türkler de Müslüman olup Abbasi halifesinin fermanı ve Kürt prens ve devletlerinin yardımıyla transit olarak Kürdistan'dan geçmiş; ancak Anadolu dediğimiz kısma yerleşmişler ve oranın yerlisi olan Rum denen Bizanslılarla çarpışarak burayı kendilerine yurtluk edinmişlerdir. Türkler de tıpkı Roma ve Bizans askeri gibi, sırf erkeklerle, yani askerlerle gelip Kürtlere aynı muameleyi gösterince ve Kürt anane ve terbiyelerine riayet etmeyince, haliyle Kürtler bunlara da *romî* diyorlardı. Hatta, hâlâ benzer olaylar

karşısında Kürtler, “Bextê Romê tune ye” (Rumun (Türkün) acıması yoktur, güven olmaz) derler.

İşte bunun gibi hadiseler, benim okula gidip Türkçe öğrenmemi daha da zorunlu kılıyordu. Çok tuhaftır, asırlardır bölgemiz halklarınca bazı sanatlar ve teolojik olmayan tahsil ayıp sayılıyordu. Mesela kalaycılık, nalbantlık, dokumacılık, pamuk çırçırılama ve efendi olma, yani okur-yazar olma ayıptı. Tahsil hayatımda çok kişi, dostça ve samimiyetle bana derdi ki, “Yahu Şêxo (Musa), ayıp değil mi okula gidiyorsun? Yani başımıza efendi olup bizi rezil mi edeceksin?” Bir bakıma haklıydılar. Çünkü temas ettikleri “efendi”lerin çoğu dalavereci, rüşvetçi, korkak ve işbirlikçiydi.

Annem beni, 1927’de Kercews’e, bugünkü adıyla Gercüş’e Şubat ayında okula gönderdi. Okul Müdürü İbrahim Hoca (sonra Oğuz soyadını aldı) beni misafir talebe olarak kabul etti. Okullar kapanınca köye geldim. “Ekmek, su, odun, gel-git, adm ne” gibi sözcükleri öğrenmiştim. “Horoz, tavuk, hindi, yumurta” da alfabemizde olduğu için bunları da biliyordum. Dünyalar annemin olmuştu. O yaz köye gelen jandarmalardan hiçbir sıkıntı çekmemiş ve dayak yememiştik. Zaten sıkıntımız vermek değil, ne istediklerini anlamamaktı. Ertesi sene Nusaybin İlkokulu’na yazıldım. Beş sınıflık ilkokulun o sene iki hocası olmuştu. Biri Tahir Halebiye, diğeri de meşhur Sağır Hamdi idi. Sağır Hamdi Bey bir, iki ve üçüncü sınıflara ders veriyordu. Çocuklar gürültü yapar, birbirlerine ve hocaya küfrederlerdi, ama hoca duymazdı. O durumda ancak iki ay dayanabildim. Kahrolmuştum. Eve geldim ve bir daha da dönmedim. Zaten o zamanki Nusaybin harap, sıtmalık bir yerdi. Hemen her gün birkaç tabuta rastlamak olağandı. Kanuna göre oturma yerlerinde ancak beş kilometre uzaklıkta pirinç ekme müsaadesi varken, Diyarbakirli Pirinççiogulları’ndan Nedim Bey ve sonradan Devci soyadını alan Mahmut Advan gelir, Nusaybin’in içine kadar pirinç eker ve rüşvetle, hatırla beş kilometrelik alan raporu alırlardı. İşte bu keşmekeşlik, sıtma ve ölüm korkusundan annem de bana hak verdi ve Nusaybin’e göndermedi. Bu ara asimilasyon amacıyla Kürdistan’da birçok köy yatılı mektupleri açıldı. Bunlardan bir tanesi de Mardin Köy Yatılı Mektebi idi. Bu okula fakir fukara çocukları değil de, Mardin

vilayeti çevresinden ağa ve zengin aile çocuklarını alıyorlardı. Mesela Omeryan aşiret ağalarından Ahmet Süleyman'ın oğlu ve kardeşinin iki oğlu ve amca çocuklarını, Surguçi aşiretinden İsa Ağa'nın üç oğlu, Avênahlılardan iki çocuk, Kercews Ekmenlerden iki çocuk, Kikan aşiretinden Mahmut Ağa'nın iki oğlu, Şemirax'tan (Mazıdağı) iki çocuk; Derik, Kızıltepe, Mahsertê (Ömerli)'den dört çocuk ve ben olmak üzere doksan talebeyi tamamlamışlardı.

Hükümet bu asimilasyon düşüncesiyle zannediyordu ki, eğer aşiret reisi asimile olursa tüm aşiret kendiliğinden asimile edilmiş olur. Fakat memnuniyetle söyleyebilirim ki, onların düşündüğüü olmadı. Gerek ben ve gerekse tek tük sağ kalan ve vefat eden arkadaşlarım arasında tek bir cahş çıkmadı. Doğal olarak Türkçe dahi bilmeyen biz köylü çocukları hükümetin bu politikasını anlayamazdık. Hatta büyüklerimiz dahi bunun farkında değillerdi. Nitekim planlayıcılar da planlarının muvaffak olmadığını görünce, 1935 senesinde Kürdistan'daki tüm bu yatılı mekteplerini kapattılar. Oysa açıkçası, bu okulları Hamidiye Mektepleri'nin bir devamı olarak düşünmüşlerdi.

Okulumuz, Ermeni katliamında bir kısmı öldürülmüş, gerisi de Halep'e kaçmış Mardin'in meşhur zenginlerinden Ermeni Kendir'in hazineye malolmuş eviydi. Çok güzel bir evdi. Mardin'in meşhur krema rengindeki, oymalı, nakışlı, kesme taşlarından yapılmıştı. Öyle ki Topkapı Sarayı'ndaki Mecidiye veya Bağdat Köşkü onun yanında adeta fakirhane kalırdı.

MARDİN

Mardin'de beş tane ilkokul vardı ve bu beş ilkokulun müzik dersine de Kemanist Muşlu Tevfik Bey geliyordu. Mardin'de ilk defa nota ile çalıştığı için adım Domiro koymuşlardı. Bir dersimizde kemanla güzel bir taksim geçtikten sonra, bir şarkının müziğini çalmaya başladı. Bitirdikten sonra bize, "Bu hangi şarkıdır, bilen var mı?" diye sordu. Ben bilmiştim. Fakat cevap vermeye korkuyordum. Çünkü şarkı Kürtçeydi; dışarıda, yani şehir içinde Kürtçe konuşmak yasaktı. Hatta konuşanlardan, eğer tesbit

edilmişse, kelime başına bir lira ceza alırlardı. Bu yüzdendir, Mardin bir dilsizler kampına dönmüştü. Açıkta konuşamadıkları için el işaretleriyle anlaşmaya çalışıyorlardı. İşte böylesi bir korku atmosferinde ilkin parmağımı kaldırmıştım, hoca da bunu görmüştü. Fakat birden tereddütte kalmıştım. Hoca anlamış olacak ki, “Kalk oğlum, korkma söyle” demişti. Ben de bundan aldığım cesaretle, “Berde, berde, lawik destê min berde” dedim ve hocamdan büyük bir aferin aldım.

Bu konuda bir başka misal vermek istiyorum. Köylüler, Mardin’e satmaya eşekle odun getirirlerdi. Yüku elli-altmış kuruş ederdi. Eşegi ve palanı iyi ise beş-altı lire ederdi. Kürtler eşegi sürerken “ço” derler. Türkçe bilmeyen fakir Kürtler, herşeyden habersiz “ço” deyince, onlara tuzak kurmuş olan jandarmalar hemen bunları şiddet ve hakaretle yakalarlardı. Köylü, aklınca kendisini Kürtçe savunurken büsbütün hesapsız suç işlerdi. İşte bunlardan bir tanesi de annemin akrabasıydı. Eşegi ve odun yükü müsadere edilip satıldı. Beş lira tutmuştu. Halbuki, ceza olarak oniki lira tespit edilmişti. Ayrıca iki gün gözaltında kalmış, bir hayli de dayak yemişti. Üç buçuk ay sonra köye gelen tahsil-dar, geri kalan yedi lira borcunu ödemesini istemiş ve vermediği takdirde eşyalarına haciz koyacağını söylemişti. Tabii ki tahsil-darla birlikte jandarma da vardı. Dayım üç-beş keçisini satıp onlara borcunu ödemişti. Bu olay sadece dayım için değil, olağandı. Eğer Mardin’de bir suç evrak arşivi varsa, bu yüzkarası belgelerden çokça mevcut olmalıdır.

Bu beş sene içinde daha pekçok hatıralarım olmuştu. Anlatacağım şu olay beni en çok etkileyenlerden biridir: Okulumuzda Eliyê Ehmed Axa’nın iki oğlu Ehmed ve Senanîk de bizimle okuyordu. 1932 senesinde Omeryan’da bir hadise oldu. Diyarbakir’den bir tugay asker gelmiş ve Omeryan’da, o zamanki tabir ile temizlik hareketına başlamıştı. Korkudan, köylerdeki erkeklerden çoğu dağlara kaçmıştı. Tixup dağında askerle Eli Ağa, iki kardeşi ve ondört adamı karşılaşır, çatışma sonunda onyedisini de, kimi sağ kimi ölü, kimi de yaralı ele geçirirler. Askerler hepsinin kafasını keserek, gövdelerini oraya bırakırlar. Anlatıldığına göre, sağ ele geçen Ehmedê Dreî adındaki delikanlının ka-

fası kesilince, kafasız ayağa kalkmış ve bir müddet koşmuştur. Bunların kellelerini karpuz gibi çuvalara doldurup halka gösteriyorlardı. Nihayet bu kelleler bizim Akarsu'ya kadar geldi ve orada köy hocasına teslim edildi. Hoca da bu kelleleri yıkamış, üç ağaninkini bir torbaya, on dört adamın kellesini de bir çuvala koyup, bizim bahçenin bitişiğindeki mezarlığa gömmüştü.

Bu hadise bir yana, zaten bu gibi olaylar Kürdistan'da çoktu. Asıl anlatmak istediğim, o iki arkadaşımızın bu nedenle içinde bulundukları üzüntü, korku ve utanmalarıydı. Günlerce okulumuzda bu yüzden bir matem havası esti.

Zaten herşey acaip gidiyordu, bir de yaşıım küçük diye okula almadılar. 1344 (1924) doğumlu olarak yazılmışım. Sonra mahkemeye vererek, yaşıım 1336 (1920) olarak düzeltildi. Ama asıl doğum tarihim bu da değildi. Annem, "Piştî Fermana Fileya tu hatî dinyayê" (Ermeni soykırımından hemen sonra doğdun.) derdi. Ermeni Soykırımı 1915'te başlayıp, 1917'ye kadar sürdüğüne göre, benim doğum tarihim 1917 ya da 1918 olmalı.

Babamın ölümü ve annem

İlkokul yıllarıımın acı hatıralarından biri de, felçli babamın ölümüdür. İlk tatilde evimize döndüğümde babamı göremedim. Sorduğumda, kem küm ederek, doktora gittiğini söylediler. Daha sonra Adıg'dan babamın halası Nurê geldi, ağlamaya başladı. Böylece babamın vefat ettiğini öğrenmiş oldum. Hemen mezarlığa koşarak mezarını kucakladım. Hâlâ o günkü acıyı yaşıyorum.

Ne acıdır ki, 1963'te ben tutuklu iken annem de vefat etmişti. Son nefesine kadar beni görmek istemiş, "Ka nehat, ka nehat?" (Hani gelmedi, hani gelmedi) diye diye son nefesini vermişti.

Köye gelince annemin arzusu yerine gelmişti. Artık değil sadece köye gelen jandarmalarla, nahiye müdürü, kaymakam, jandarma yüzbaşısıyla dahi görüşebiliyordum. Üstelik tahsildarlar, orman memurları ve bekçiler benden bayağı çekiniyorlardı. Bir-iki defa anneme ortaokula gitmekten bahsetmişim. Annem kıyametleri kopardı: "Ne demek, sen artık büyüdün, Türkçeyi de öğrendin. Bu kadın halimle ben mi köyü idare edeceğim?" diyerek

bana çıkışıyordu.

Aylar okul hasretiyle geçiyordu. Ağustos sonu olacak, annem beni ve bir xulam (hizmetçi)'ımızı çiftlik gereçlerini almak üzere Mardin'e göndermişti. Ben ata, hizmetçimiz de katura binmişti. Kıyafetim bir ağa çocuğunun görkemine haizdi. Sırmalı cepken, işlemeli ipek gömlek, püsküllü ipek kumaş, nakışlı çorap ve Midyat'ın işlemeli pabuçları... Yani bugünkü Kürt folklorcularından da süslüydim.

Akşama doğru Mardin'e vardık. Ana caddeden geçerken, Qehwa Bilind (Yüksek Kahve)'den biri bana "Musa, Musa" diye seslenmişti. Durdum, beni çağıran ilköğrenim müfettişimiz Sabri Bey'di.

Sabri Bey'in derslerimdeki başarılarım dışında özel bir nedenle de sevgisini kazanmıştım. Gemlikliydi. Oradan Ali adlı bir akrabasını getirerek, okulumuza kapıcı yapmıştı. Ali, karısı ve oğlu, hep birlikte okulun bir odasında barınıyorlardı. Oğlunu çok seviyordum. Boş zamanlarımda genellikle onu alır gezdirirdim. Bir gün yine dersimizin boş olduğu bir sırada çocuğu almak için gittiğimde, ne göreyim; çocuk ve annesi yarı ölü vaziyette sere serpe yerde yatıyorlardı. Bir terslik olduğunu hemen anladım. "İmdat" diye bağırdım. Öğretmenimiz ve işçiler gelerek, yataklarını karın üzerine serip, onları dışarı yatırdılar. Meğer mangaldan zehirlenmişler. Eğer ben farkına varmasaymışım, onlar öleceklermiş. Bu nedenle okulda bir merasim yapılarak, bir kahraman gibi bana övgüler dizildi, armağanlar verildi. Sabri Bey bana hep minnettarlıkla, "Kurtarıcı melek oğlum" derdi.

Hemen attan indim, ellerini öptüm. Sevgiyle bana, "Aman oğlum, bu ne güzel kıyafet" dedi. Arkasından da, neden okula devam etmediğimi sordu. Kendisine imkanımızın olmadığını söyledim. "Ben sanâ yardım ederdim" dedi. Sabahleyin Gazipaşa Mektebi'ne gelmemi sıkı sıkıya tembihledi. Ertesi gün, erkenden okula gittim. Beni bekliyordu. Maarif müdürünü görerek ona: "Müdür Bey, bu çocuk bu sene hem kendi okulunun, hem de Mardin ilkokullarının en başarılı çocuğudur. Eğer müsaade ederseniz imtihana sokalım. Evraklarını sonradan tamamlarız. Nasıl olsa diploması ve nüfus kağıdı okuldadır" dedi. Müdür kabul etti. Sabri

Bey beni hazır olan imtihan odasına götürdü. Şans mı, yoksa tesadüf mü, meğer o gün leyli meccani (parasız yatılı) imtihanı varmış. Hemen bana da özel imtihan kağıtları ve bir kurşun kalemle silgi verdiler. İmtihandan sonra Sabri Bey ertesi gün yeniden okula uğramamı söyledi. Yeni bir imtihana daha girdim. Başarılı olduğumu, kağıdımı inceleyen Sabri Bey'in başımı okşamasından anlıyordum.

Ne olup bittiğini tam anlamadan köye döndük. On dört yaşında bir delikanlıyım. Annem evlenmemi istiyordu. Ama ben okumaya karşı olan özlemle, bu isteğine hep karşı çıkıyordum. Okulların açılma zamanı yaklaştığında huysuzluğum daha da artmıştı. Ama ne yapacağımı bilemiyordum. Böylece aylar geçip gidiyordu. Bir gün annem Nusaybin'den bir teker koz helvası aldırtmıştı. Helva bir gazeteye sarılı vaziyetteydi. Helvanın üstündeki gazeteyi çıkararak okumak için aldım. Çok iyi hatırlıyorum, gazete, adı sonradan Ulus olarak değiştirilen Hakimiyeti Milliye'di. Orta sayfasında boylu boyunca bir liste yer alıyordu. Listenin başında "Leyli meccani orta ve lise imtihanını kazananlar" diye yazıyordu. Liste illere göre ayrılmıştı. Mardin iline baktım. En başında "Anter oğlu Şehmus" diye benim adım yazılıydı. Gazetede, kazandığım lisenin, Adana Erkek Lisesi olduğu da yazıyordu. Gazetenin iki ayı aşkın tarihli olduğunu gördüm. Ancak her nedense imtihanı kazandığıma dair hiçbir tebligat yapılmamıştı. Okula girme hakkımı kaybettiğimi düşünerek büsbütün çılgına döndüm. Hiç kimseye birşey demeden, ikide bir bana "Niye okumuyorsun?" diye sitem eden nahiye müdürüne gidip ağlayarak gazeteyi gösterdim. Müdür, "Üzülme oğlum, ben sana bir şeyler yaparım" diyerek beni teselli etti. Ona, "Müdür Dayı, sen yapsan da annem bırakmaz" dedim. Bana, "Oğlum sen karışma, o işi de hallederim" diye cevap verdi. Hemen iki jandarmayla iki bekçiye çağırarak "Gidin, Fesla Hanımı getirin" diye emir verdi. Ertesi sabah heyecanla yolu gözlüyordum. Baktım, annem ata binmiş üzgün vaziyette geldi. Annemin üzüntüsü ve korkusu şu hadiseden geliyordu: 1926'da bir arazi meselesi yüzünden Suriye'deki 'Xerabkort' köyünün sahibi babamın amcası oğlu İbrahim ile, Türkiye'deki Çuva köyünün sahibi Bire Hiso'nın girişti-

gi çatışmada Bire Hiso'yla iki amcasının oğlu, Stililê nahiye müdürü Ahmet Bey ve iki jandarma eri öldürülmüştü. Bu da annemi çok korkutuyordu. Köye ne zaman bir jandarma veya yabancı biri gelse, annem hemen beni ve benden küçük kardeşlerim Hasan ve Yusuf'u mağaraya gizlerdi.

Annemle müdürün odasına girdik. Müdür Diyarbekirli olduğundan, Kürtçe, "Bacım, biliyorsun ben seni ve çocuklarını her zaman hükümete karşı müdafaa ediyorum. Ancak bu sefer emir Ankara'dan" dedi. Eliyle masanın üzerindeki evrakları gösterek, "İşte bunlar sizin evraklarımızdır, emir şudur: Ya Fesla Hatun Şêxo'yu okula gönderecek ya da hepsini sürgün edip bize gönderin." Adeta bir aktör gibi rol yaparak annemi buna inandırdı. Annem hemen ağlamaya başlayarak, "Bizim Suriye'deki İbrahimê Mahmud'la onun katıldığı hadiseyle ne alakamız var? Ben dul bir kadını, öksüz çocuklarım var, yazık değil mi? Ankara benden ne istiyor?" diye dert yandı. Ancak annemin ağlamaları hiç para etmiyordu. Müdür ona birşey yapmayacağını söylüyordu. Annem nihayet çarnaçar okula gitmemi kabul etmişti. Müdür bu karara çok sevinmişti. Hemen telefonla Mardin'i aramış, cevap alamamıştı. Uğraşmaları sonucunda ancak Nusaybin tren istasyonu ile bağlantı kurabilmişti. Adana'ya ne zaman tren olduğunu sordu. Ertesi gün varmış.

Köye döndük. Annem olup bitenleri köylülere anlattı. Tüm köyü hemen bir matem havası sardı. Haksız da değillerdi, o güne kadar köyden kim alınmışsa bir daha geri dönmemişti. Annem tam bir matem havası içinde hazırlıklarımı yaptı. Ertesi gün saç baş yolarak beni yolcu ettiler.

Annem, en son zamanlarda İslamiyeti kabul etmiş Kürt Yezidi (Yezdani İlahi) Bînyatkî aşiretinin Müslüman reislerinden Husênê Sarê'nin kızıdır.

Kurdis'in Kaniya Şex köyünde doğmuştur. Dedemin köy kurması da enteresandır. Muhalif ve büyük bir aşiret reisinin kızı olan ninemi kaçırmış. Ninemin dedesi Birim Axe o kadar zalim ve otoriter imiş ki, Kürtler kendisine Xwedêyê Çole diyorlarmış. Yani, oturduğu yer olan Çole köyünün Allahı. İşte hem dedemin ailesi ve hem de ninemin ailesi bunları adeta aforoz edince, de-

dem bir yaylada bulunan Kaniya Şêx üzerinde bir şato kurmuş. Her iki aileye de rest çekmiş. Etrafına da, o vakit Kürdistan'ın keleşleri sayılan ve eski soyu olan Yezidilerden bir birlik kurmuş. Etrafındaki dört köyden kendisine yakın olan bağ ve bahçeleri tehditle satın almış ve bugünkü köyü kurmuş.

İşte annem böyle bir yerde büyümüştü. Dikkat edilirse, dedemin adı Husenê Sarê'dir. Dedem, babası Mahmut ile değil de, annesi Sarê ile meşhurdu. Kürtlerde yiğit kadınlar çoktur. Bunlar tarihe geçecek kadar kuvvetli aşiret reisi oğullar oldukları halde, anneleri ile meşhurdurlar. İşte dedem Husenê Sarê, Raman aşireti reisi Emînê Perîxanê, Omeryan aşiret reisi Mihemedê Şemsê gibi...

Annem bir gün bana dedi ki, "Oğlum, demek baban Anter, genç yaşta ölmesine rağmen, halk arasında daha saygınmış ki sana 'Musayê Feslê' demiyorlar da 'Musayê Anter' diyorlar.* Ama oğlum ben buna üzülmiyorum. Babanın hatıratına sevgim vardır. Hakikaten onu geçemedim."

Baban Anter genç yaşta bir beyin kanamasından felç oldu. Yedi sene annem ona bir bebek gibi baktı. Küçük kardeşim Yusuf Anter bu hasta devrin çocuğudur.

Bu arada Cumhuriyet kuruldu. Yukarıda bölgemizin başına gelen felaketleri anlatmıştım. Zaten, köyümüzden başka, 25 köylük Temikan Aşireti Suriye'de kalmıştı. Köyümüzdeki gençler de Suriye'ye göç etmişlerdi. Öyle ki, köyde muhtar olacak erkek kalmamıştı. Annem, bir ara, Birinci Dünya Harbinde askerlik yapmış Silêman Temo adlı bir ihtiyarı parayla tutup muhtar yaptı. Çünkü muhtar çat-pat, gel-git'li Türkçe biliyormuş. Ama bir sene sonra muhtar ölünce annem mecbur kalmış, köy muhtarı olmuştu. Tahmin ediyorum ki bir araştırma yapılırsa annem Türkiye'deki ilk kadın kamu görevlisidir.

* Tabii halk bana Musa değil, Şêxo diyordu. Bu Şêxo, Şêxmuz, Musa deyimlerini de kısaca anlatmak isterim. Meşhur Sultan Şêx Musa diye bir zat vardır. Bunun sultanlığı kanlı, kılıçlı sultanlık değil de, ilim sultanlığıdır. Yani alimlerin sultanıdır. İşte bu "Şêx Musa", halk arasında "Şêxmuz"a dönüşmüş. Kürt dil geleneğine göre de adlar, İtalyancada olduğu gibi "o" ile bitirilince dile rahathık verdiği için Şêxmuz, Şêxo'ya dönüşmüş. Fatma'ya Fato; Hasan'a, Haso; Brahim'e, Bro denildiği gibi.

Babamı ayakta görmedim. Zaten çocukluk hatıramda yazmış-
tım, hep annemi gördüm. Bazen bana sorarlar, “Sen bugünkü po-
litik ve edebi hüviyetini nereden aldın?” diye. Çekinmeden diye-
bilirim ki, okur-yazar olmayan annemden aldım. Bana sık sık
şöyle bir tembihi vardı: Lawo tu carî li bextê Tîrkan û Ereban ew-
le mebe” (Oğlum, hiçbir zaman Türklerin ve Arapların sözlerine
güvenme.) Ayrıca bana daima erkekliği, mertliği ve halkıma acı-
mayı telkin ederdi. Annemin bu hareketini, Kürdistan’ın Şirvan
Prensliği son beyi Salih Beg’in oğluna verdiği şu nasihatma yakış-
tırıyorum. Malum, Salih Begê Şirvani’nin bir Kürdistan Tarihi ve
divanı vardır. Takma adı da Ahraz (Sağır)’dır. Bir şiirinde oğluna
der ki:

“Salih digot kurê xwe

Emanetê feqîre

Pêşî dest bi îlm bike

Paşê bike neçîrvan

Geft û xebatê xwe bik

Ne wek bav û bapîre”

(Salih oğluna der ki

Fakirlere mukayyet ol

Önce ilme başla

Sonra av ve eğlenceye

Çalış, didin

Ama baban ve ecdadın gibi değil.)

Burada Salih Beg demek istiyor ki, “Biz hatalydık, sen bizim
gibi değil de halk yararına çalış.”

Annem olduğu için değil; bir Ortadoğulu ve ümmi bir Kürt ka-
dını olduğu için bu övgüleri yazıyorum. Başka Kürt kadınlarını
yakından tanımadığım için ad vererek yazmıyorum. Yoksa meç-
hul şehid abideleri gibi nice Kürt kadınları vardır. Alın size iki ta-
ne fidan boylu Kürt kızı: Leyla Qasim ve Zekiye Alkan.

ADANA

Adana tren istasyonunda inince şaşkına dönmüştüm. O zama-
na kadar gördüğüm tek şehir olan Mardin, büyükçe bir köy sayı-

lırdı. Adana ise çok farklıydı. Kocaman binalar, palmyeler, kak-tüs ve okalüptüs ağaçları başımı döndürmüştü. Beni en çok şaşırtan şey, elektrik lambalarıydı. Ne olduklarını bir türlü anlayamamıştım. Mardin’de akşam olunca sokaklar lüks lambalarıyla aydınlatılırdı. İşçiler ellerinde gaz lambalarıyla, sokaklarda asılı du-ran lükslere gaz doldurur ve yakarak iple ağaca çekerlerdi. Oysa Adana’da gördüğüm bu şeyler lüks lambalarına hiç benzemiyor-du. Kendimi bir rüya aleminde hissediyordum. Tam da bu sırada, kafasındaki kasketten öğrenci olduğunu tahmin ettiğim bir abiyi görmüştüm. Çekinerek ondan, “Abi Erkek Lisesi’ne nasıl gidebilirim?” diye sormuştum. Şivemden Mardinli olduğumu an-lamıştı. “Gel kardeşim, ben de Mardinliyim, Muallim Mektebin-de okuyorum. Seni ben götürürüm” dedi. Yirmibeş kuruş vererek paytona binip Adana Erkek Lisesi’ne gittik. Paytonda evraklarını abime vermiştim. Evraklarım, yağlı gazeteyle Nahiye Müdürü-müzün okul idaresine yazdığı bir mektuptan ibaretti. Nahiye mü-dürü mektubunda, “Bu çocuk çalışkan ve öksüzdür. Okumak is-tiyor. İmtihanı kazandığına dair bugüne kadar herhangi bir tebli-gat yapılmamıştır. İmtihanı kazandığını, bir tesadüf sonucunda eline geçen eski bir gazeteden öğrenmiştir” diye yazıyordu.

Rehberim, beni, kapısında İdare Memurluğu diye yazılı bir odaya götürdü. Odada sarışın, mavi gözlü, uzun boylu bir bey oturuyordu. Rehberim, evraklarımın içinde bulunduğu zarfı ona uzattı. Açtı, okudu, “Ulan it oğlu it, ayı! Şimdi mi geliyorsun? İki aydır seni arıyoruz, hangi cehennemdeydin?” diye beni azarladı. Zaten daha evvelki heyecanım ve onun mavi gözleri beni büsbü-tün felç etmişti. Beni o halimle, adeta sürükleyerek başka bir oda-ya götürdü. Odanın kapısında, Baş Muavin yazılıydı. İçerde bi-zim bölgenin insanlarına benzeyen bir adam oturuyordu. İdare memuru Hüseyin Bey ona, “Tahir Beyefendi aradığımız Mardinli çocuk şimdi geldi. Vakit geçti artık; alamayız değil mi?” diye alın-mamamı hocaya telkin etmek istedi. Fakat, sonradan Arapkirli olduğunu öğrendiğim Başmuavin Tahir Bey ayağa kalkarak, Hü-seyin’i bakışlarıyla adeta azarlarcasına, “Dur bakalım Hüseyin Bey, acele etme” dedi. Üçümüz müdürün yanına gittik. Evrakla-rım Tahir Bey’in elindeydi. Müdürün yanında Hüseyin Bey ko-

nuşmadı; Tahir Bey gazeteyi ve nahiye müdürünün mektubunu kendisine anlattı. Müdür, “Peki, dedi, çocuğu alın” ve Hüseyin Bey’e emir vererek, “Hüseyin Bey, terziyi çağır çocuğun ölçüsünü alsın... Şapkasını, ayakkabılarını, kitap ve defterlerini temin edin ve yatağıyla gardrobunu gösterin, yatağında otursun, ben gelip göreceğim” dedi. Hüseyin Bey “Başüstüne Müdür Bey” dedi ve adeta burnundan soluyarak beni aldı ve müdürün bütün dediklerini, istemeye istemeye yaptı. Yatağamm üzerinde donmuşçasına oturuyorken, müdür ile Tahir Bey çıkageldiler. Müdür bana, “Haydi oğlum, hiç sıkılma, biz de seninle hemşehriyiz. Sen çalışkan bir çocuksun. Senden istediğimiz çok çalışmandır. Çünkü arkadaşların iki aydır ilerlemişler. Bizi mahcup etme” dedi. Saçlarımı okşadı, biraz rahatlamıştım. Müdürün ve Tahir Bey’in ellerini öptüm. Tahir Bey de beni öptü.

Müdürümüz Antepli, rahmetli Cevdet Barlas idi. Lisede hem müdür, hem de Fransızca hocasıydı. Biyoloji hocası ve başmuavin olan Tahir Bey beni sınıflara doğru götürürken, “Oğlum, okulda üç yabancı dil var; Fransızca, İngilizce, Almanca. Hangisini istersin?” diye sordu. O zaman Türkiye’de, büyük küçük herkeste Fransız ve İngilizlere karşı nefret; Almanlara karşı ise bir sempati vardı. Bu da Birinci Dünya Savaşındaki dostluk ve düşmanlıktan geliyordu. Ben de “Almanca” dedim ve aldı beni, Almanca (A) sınıfına götürdü. Çocuklar dersteydi. Ders matema-tikti. Hocamız da Efe Rasim Okçu’ydu. “Efe”liğini Milli Mücadele’de Yunanlılara karşı yapmış olduğu gerilla hareketlerinden almıştı. Tahir Bey, hocayla birşeyler konuştu ve gitti. Hoca beni bir sıraya oturttu. Üzerimdeki ilkokul elbiseleri, köylü yaşantımı gösteren kılığım, uzun ve yorucu, kömürle çalışan tren yolculuğun sonundaki kirli halim, sınıfta arkadaşlarımin alaylı bakış ve sözlerle beni hırpalamalarına yol açtı. Hoca bunu anladı ve onları sert bir şekilde azarladı. Bu halimle beni tahtaya kaldırdı. “Yaz oğlum, dedi, iki elma, beş armut, on portakal kaç yapar? Topla bakalım...” Ben de “Bunlar toplanmaz Muallim Bey” dedim. “Niye?” dedi. “Efendim, aynı cinsten değiller” deyince, Hoca sevindi, “Aferin oğlum, otur yerine” dedi. Arkadaşlara dönerek, “Bakın eşek herifler; iki aydır sizinle uğraşıyorum, hiçbiriniz bu alay

ettiğiniz arkadaşınız gibi olamadınız” diye onlara bir güzel çıkıştı.

Orta ve lise mektebi günlerim

Geri kalmış bir bölge çocuğu herşeye açıtır. Yemeğe, içmeye, giyime kuşama ve de öğrenmeye! İşte bu öğrenme aşkı nedeniyle olacak ki, okumaya karşı bende büyük bir istek ve tabiri caizse, açgözlülük vardı. İçtenlikle okumaya karşı olan bu isteğim nedeniyle, birinci karneye kısa bir zaman kalmasına rağmen, hiç kırığım çıkmadı. Bu gayretim hocalarımın gözünden kaçmadı. Tüm hocalar bana şefkatle karışık bir sevgi göstermeye başladılar. Adanalı sınıf arkadaşlarım, genellikle zengin çocuğu oldukları için ders çalışmazlar, bir-iki sene sınıfta kalır, belgeli olurlar ve o zaman İstanbul’da Hayriye Palas denen paralı özel liseye gider ve oradan sözümona lise mezunu olarak çıkarlardı.

Zamanla sınıfımızdaki arkadaşlık hayli ilerledi. Artık arkadaş değil, adeta birer kardeş olmuştuk. Sınıfta biri gürültü yapsa veya kopya çekse, kelimiz gitse yine de birbirimizi ele vermezdik.

Okulda üç çeşit talebe vardı. Gündüzlü, yatılı ve parasız yatılı. Gündüzlüler Adanalı çocuklardı; paralı yatılılar, civar vilayetlerden zengin çocukları; parasız yatılılar ise, bir kısmı sınavı kazanmış Türkiye içinden çocuklar, diğerleri o zaman Suriye’de olan Hataylı, Kıbrıs ve Afganistanlı çocuklardı. Suriye ve Kıbrıslı çocuklar Türk oldukları için, Afganistanlılar ise, Kral Amunallah’ın Türkiye’yi ziyarete geldiğinde Atatürk’ün ona bir cemile olarak yirmi talebeyi okutmayı teklif etmesi ve Kralın da bunu kabul etmesi sonucu Türkiye’ye gelmişlerdi. Maarif Vekaleti bunları çeşitli liselere dağıtmış, beş kadarı da bizim liseye verilmişti.

Biz parasız yatılı olduğumuz için, eğer bir sene sınıfta kalsaydık parasızlık hakkımızı kaybederdik. Kısacası, okuyamazdık. Çok çalışmanın ardında bu korku da vardı. Doğrusunu yazıyorum ama övünmeye kaçıyor. Tahmin ediyorum, beni tanıyanlar övgüye hevesli olmadığımı bilirler. Zaten bugünkü halim bir mağara çocuğunun başından ziyadedir, övgüye ne hacet. Talebeliğimde ders hususunda arkadaşlarıma çok yardım ederdim. Bu,

benim için hem bir ders tekrarı oluyor, hem de sınıfları ne olursa olsun onlara yardım ettiğim için bir rahatlık duyuyordum. İmtihanlarda yakınımnda oturmak için arkadaşlarım kavgaya ederlerdi. Birkaç keresinde, kopya verdiğim veya arkadaşlara kağıdımı gösterdiğim için hocalarım beni azarlamışlardı. Hatta, şimdi hayattadır, arkadaşım Kadir Homeroğlu arkamdan imtihan kağıdına bakarak, aynen yazdığı için tarihçi Kürt Aziz Hoca'dan ikimiz de sıfır almıştık. Hoca sonra beni çağırdı, kabahatimin olmadığını anlayınca teselli etti. Takılarak, "Ulan Kürt, senin kağıdın onluktu, birini sildim, dokuz kalır zannettim, ama meğer bir gidince sıfır kalmış. Üzülme. İmkan olsa bir dahaki sefere yirmi verirdim." O zaman, tam not on'du.

Samimi söylüyorum, Comte'un üç hal kanunlarında olduğu gibi, pozitif devrem çabuk yakama yapıştı. Teolojik devre, yanımdan geldi geçti ancak. Bu bakımdan metafizik, sosyoloji ve psikolojiye çok hevesim vardı. Öyle ki, felsefe hocamız Fatma Şerbetçioğlu'nun yardımıyla lisede iki konferans verdim. O zaman, müdür dahil, tüm hocalar beni kutladılar. Birinci konferansa Fransız Muallim Yüksek Mektebi kurucusu Yahudi asıllı Henri Bergson'un bilgi teorisi hakkındaki "hadisiyecilik" fikrini, yani duyguculuğu işledim. İkinci konferansın mevzuu, Alman filozofu Kant'ın fenomen bahsiydi. Bu nedenle arkadaşlarım, şaka yollu "Filozof" diyorlardı bana. Felsefe eğitimine bu derece hevesli olmam sebebiyle, o yıl İstanbul Yüksek Muallim Mektebi felsefe bölümü imtihanlarına girdim. Tüm Türkiye'de üç kişi kazandık. Ben, Cavit Orhan Tütengil ve Sabahattin Batur.

Denilebilir ki, 'bu felsefe bilgilerini nereden okuyor ve nasıl anlıyordun?' Evvela yukarıda işaret etmiştim. O zamana göre okulumuz ve hocalarımız çok mükemmeldi. Okulumuzun fizik, kimya laboratuvarları ve zengin bir kütüphanesi vardı. Fizik ve kimya öğretmenlerimiz Türkiye çapında hocalar olduğu gibi, her istediğimize cevap veren babacan bir kütüphane memurumuz da vardı. Kütüphane memurumuz istediğimiz kitabı bize verirken, içeriğini bile bize özetlerdi. Felsefeden yararlandığım kitaplar: Türkçe olanlar, Hatemi Semih, Mustafa Şekip Tunç ve mantıkta Hasan Ali Yücel'indi. Tercümeleler; Rousseau, Kant, Henri Berg-

son, Feuerbach, Nietzsche, Schopenhauer ve bilgi teorisi hakkındaki diğer felsefi eserlerdi. Felsefeye yardımcı olacak edebi eserler de okurdum. Victor Hugo, Puşkin, Maksim Gorki ve o zaman Tan gazetesinin çıkardığı elli tane cep kitabı, ki bu kitapların çoğu Rus ve Fransız klasiklerinden oluşmaktaydı. Eski Yunan felsefesini de çok severdim. Bilhassa Sokrat'ı anlatmaya ve belleğime yerleştirmeye çalışırdım. Şimdi de inanıyorum ki, Sokrat ve onun talebesi Eflatun ve Eflatun'un talebesi, Büyük İskender'in hocası Aristo tüm 'Beni İsrail' peygamberlerinden üstündür. Bugün de incelendiğinde, tüm bu peygamberler, bu saydığım üç filozofun fikirlerini dejenere edip mantık dışı kendi fikirlerini insana empoze etmişlerdir denilebilir. Ortadoğu'nun bugünkü geriliği ve keşmekeşliği bu mantıksız teolojik fikirlerin eserleridir.

Tabii, bu çalışmalarım bir lise muhitinde idi. Bu fikirlerimi bilginler topluluğunda münakaşa edemezdim. Arasına anlamadığım ve takıldığım bazı yerleri muhterem hocam Fatma Şerbetçioğlu'na açardım. Bana bir hoca ve anne şefkatiyle cevaplarını verirdi. Bazen de, boş zamanlarımda kütüphane memurumuz Mustafa Bey'i yakalar, bir arkadaş gibi sohbet ederdim.

Hatay meselesi ve Dersim hadisesi

Adana'da bulunduğum sıralarda beni etkileyen iki büyük siyasi olay geçti. Biri Hatay meselesi, diğeri Dersim isyanıdır.

O vakit, Suriye Fransızların müstemlekesiydi. Ancak bu müstemleke, Fransa'nın diğer müstemlekelerine benzemiyordu. Çünkü Birinci Dünya Harbinden sonra Suriye Osmanlı İmparatorluğu'ndan koparılınca, o zamanki Cemiyeti Akvam, yani Milletler Cemiyeti idaresince, yirmi yıl müddetle ve emaneten Fransızlara verilmişti. Buna Antakya ve İskenderun da dahildi. Fransızların bu müddeti 1938 yılında bitmek üzereydi. Rivayet olunur ki, Fransızlar bazı dostluk avantajları karşılığında Türkiye'ye göz kırpmış. Bunu doğrularcasına Türkiye de, "Hatay bizimdir" diye tutturmuştu. O güne kadar hiçbir tarihte ve halk arasında buraya Hatay denmemiştir. Aynen, "Kürtler Türktür" mantığı ile buradaki Araplara da, "Siz Türksünüz, Orta Asya'da Moğolistan

bölgesinde Hatay diye bir yer var, siz buradan gelmişsiniz” deniyordu. Tabii buradaki Fellahlar, bu söylenenden birşey anlamıyorlardı.

Hatta bir gün bir miting düzenlenmişti. Mitingde, Adana Çiftçi Fabrikası sahibi Mustafa Bey’i kürsüye çıkardılar. Adamcağız kürsüye çıktı. Türkçeyi iyi bilmiyordu, ancak üç-dört defa göğsüne elini vurarak, “Vallah biz Türktür, billah bir Türktür, Kuran hakkı biz Türktür” dedi ve kürsüden indi. Önceden kendisine, “Türküz” demesi için telkinde bulunulduğu her halinden belliydi.

O ara Atatürk iki kere Adana’ya geldi. Yakından görmemiz mümkün oldu. Hatay denilen bölgede plebisit yapıldı. Fransızların da göz yummasıyla, sayımda Türkler Araplardan daha fazla oy elde ettiler. Antakya, İskenderun ve diğer etraf bugünkü Kuzey Kıbrıs Cumhuriyeti gibi, ‘bağımsız’ oldu. Bu cumhuriyete Tayfur Sökmen cumhurbaşkanı, Abdurrahman Melek de başbakan seçildi. Bunlara uygun olarak da parlamento ve kabine kuruldu. Anayasa yapıldı. Anayasanın bir maddesinde; “Hatay, parlamentosunun rey çokluğuyla istediği devletle birleşebilir” denmekteydi. Tabii burada zımnen Türkiye kastediliyordu. Kısa bir müddet sonra da böyle bir karar alındı ve Hatay, Türkiye’ye ilhak etti. Sonradan öğrenildi ki, Tayfur Sökmen Türkiye Gizli Emniyeti mensubuydu.

Aynı yıl Dersim isyanı başladı. Bu hususta, bilhassa yurtdışında epey kitap yazıldı. Tabii Türkiye’de bu konu saptırılarak ele alındı. Bu hadiseyle ilgili Adana Lisesi’nde okurken başıma gelen bir olay aynı zamanda ilk gözaltına alınmamın nedeni oldu.

Dersim isyanının lideri Seyit Rıza’ydı. Saygın hatunu Besê de gerilla savaşında bir birliğe komuta ediyordu. Hemen her gün İstanbul basınında Besê adice saldırılara uğruyordu. Bu saldırılar beni çok üzüyordu. Olay karşısında delikanlıca tepkiler gösteriyordum. Arkadaşlarım bunun farkındaydı. Yarı şaka yarı ciddi bana, “Besê’nin torunu” diyorlardı. Yine bir gün derste, “Besê’nin torunu” yazılı kağıdı arkama iliştiirmiş ve hoca dersten çıkınca, kahkahalar atarak benimle alay etmişlerdi. Bir gece de, sınıf mümessili olduğum gece mütalaasına girdiğimde sekiz on arkadaş-

şım hep bir ağızdan tempo tutarak, “Besê’yi ...m” diye bağırmaya başladılar. Ben de öğretmen kürsüsüne çıkarak “Zübeyde’yi ...m” diye tempo tuttum. Olayı şaka diye bıraktık. Ama aramızda bulunan Adana Kuruköprü Karakolu komiserinin oğlu Kenan, hemen gidip hadiseyi babasına anlatmış. Daha sonra bir polis ekibi okula gelip beni emniyet merkezine götürdü. Orada onbeş gün gözaltında tutuldum. Bu benim ilk gözaltım olacaktı....

Bir süre sonunda öğrendim ki, okul müdürümüz valiye gitmiş ve demiş ki, “Vali Bey, çocuklar Musa’nın Kürt olduğunu bildikleri için, Besê’yi onun ninesi kabul etmiş ve hakaret etmişlerdir. O da, onları Türk kabul ederek ve Atatürk’ün annesini onların ninesi sayarak karşılık vermiştir. Bu harekette Atatürk’e kasıt yoktur. Arkadaşlarına aynen aide ettiği imajdır.” Vali Tefik Haddi’nin iki oğlunun da okulumuzda talebe oluşları da buna eklenince, Vali müdürümüzü kıramamış ve emir vererek gözaltımı kaldırmış. O zamanlar Polis Vazife ve Selahiyet Kanununa dayanarak herhangi bir vatandaşı hakim huzuruna çıkarmadan altı ay gözaltında tutmak mümkündü.

Müdürümüz, bizzat kendisi gelerek beni polis emniyetinden aldı. Yolda bana iki tembihte bulundu. Biri, bu olayı hiç kimse ile konuşmamam; diğeri, kaybettiğim dersleri telafi etmek için çok çalışmamdı.

Okula geldiğimde, o olayda yer almış dokuz arkadaşım, o zamanki adıyla mecburi tasdikname verilerek okuldan uzaklaştırılmıştı. Ben olayı kapandı zannediyordum. Aradan iki ay geçmişti. Bir gece müdür odasına çağırıldım. Gittiğimde, yabancı bir adam oturuyordu. Meğer Adana Başsavcısıymış. Bir kağıt çıkarıp okudu, bana imza ettirdi. Atatürk’e davacı olup olmadığını sormuşlar, davacı olmadığını söylemiş. Savcı, “Bak oğlum Atatürk seni affetmiş. Bir daha böyle bir çocukluk yapma” diye tembihte bulundu. Savcıya soğukça teşekkür ettim ve Müdür Bey’in elini öperek oradan ayrıldım.

Dersim olayları, namuslu tüm Kürtleri etkilemişti. O kadar çok cinayet ve katliam işlenmişti ki üzülmemek mümkün değildi.

Bu olayın faillerinden iki tanesinden burada kısaca bahsettik-

ten sonra, üniversite öğrenciliğim sırasında yaşadığım bir hatıramı da anlatmak istiyorum.

İlk değinmek istediğim, Hava Kuvvetleri eski komutanı Muh-sin Batur'un Milliyet Yayınları arasında 1985 yılında çıkan "Anılar ve Görüşler-Üç Dönemin Perde Arkası" adlı kitabında bu konuda söyledikleridir. Batur, kitabında özetle diyor ki, "1938'de teğmen olarak Elaziz'de bulunuyordum. Ankara'dan gelen bir emirle, birliğim ile Dersim olaylarına katıldım. Ama okuyucularımdan özür dilerim; hayatımın bu safhasını yazmayacağım.."

Paşa çok haklı. Çünkü, hayatının o safhasındaki kanlı elleriyle, bugüne ne yüzle çıkabilir ki!

İkincisi, Türkiye'nin ilk askeri kadın pilotu ve Atatürk'ün manevi kızı Sabiha Gökçen'in 15 Şubat 1990 günü televizyondaki bir programda hatıralarını anlatırken, Dersim olaylarını kastederek, "bir olaya katıldığı"nı söyleyip konuyu geçiştirmeye çalışmasıydı. Oysa, katıldığı hareket, Dersim olaylarında acımasızca çoluk-çocuğu bombardıman ediyordu. Hatırlıyorum, o zamanki gazeteler hemen her gün "Kahraman Pilot" Sabiha Gökçen'e ait çarşaf çarşaf, askeri pilot kılığında resimleri yayınlıyorlardı. Atatürk'ün 1938'de Adana'ya gelişinde Sabiha Gökçen'i de yakından görme fırsatı bulmuştum.

Eskiden lisede üç yıl ve üniversitede de iki yıl, ders yılı sonunda tam teçhizatla yirmi gün boyunca piyade askerlik kampı yapılırdı. 1941 ders yılı, üniversite kampını Pendik'te yaptık. Pendik, o vakit küçük bir muhacir köyü idi. Tüm etrafı, Rumlardan kalma zeytin ormanları ile kaplıydı. Kampa gittiğimiz gün, kamp komutanı binbaşı bizi topladı ve karargah dahilinde defi hacet, yani büyük abdest yapmamamızı tembihledi. Arkadaşlar arasında, binbaşının adı, bu olaydan sonra Defi Hacet oldu. Adam bunu duydu, önleyemedi. Hasta oldu, bir hafta sonra da gitti. Onun yerine, sertliği ile Alman Generali Rommel'e benzetilen Rommel Asım Eren bize kumandan geldi. Bizi, harp halindeki erler gibi çalıştırıyordu. Sırt çantalarımıza taş koyarak yükümüzü otuzbeş kiloya çıkarıyordu. Bir gün uzun yürüyüşe çıktık. Yakacık'ta mola vermiştik. Kurmay yüzbaşı ve daha sonraları orgeneral olup İstanbul Sıkıyönetim komutanı olan Refik Tulga ata binmişti. Ar-

navut Süleyman adlı, hukuktan arkadaşım, hemen yanımda mükemmel bir at taklidi ile kişnedi. Yüzbaşının atı şaha kalktı. Yüzbaşı, az daha atından aşağı düşüyordu. Bu nedenle üzerimize yürüyerek “Ver ulan kimliğini” dedi, kimliğimi aldı.

Ben o vakit Layka fotoğraf makinamla Vakit gazetesinin muhabirliğini de yapıyordum. Gazete Asım Us’undu. Bu Us’lar üç kardeşiler ve hiçbirinin çocuğu olmamıştı. Neyzen Tevfik, Us kardeşlere ‘ekaniyi selase’ yani ‘üç helalar’ derdi. Ordu komutam Fahrettin Altay’ın bir kamp ziyaretini fotoğraflayıp, dalkavukça bir haberle gazeteye bildirmiştim. Bu yüzden Asım Eren beni sevmeydi.

Arkadaşım Süleyman’ın ödü kopmuştu. Akşam olunca komutanlığa çağrıldım. Arkadaşlar benim için, adeta mateme girmişlerdi. Çünkü Asım Eren meydan dayağı çekmesiyle meşhurdu. Gittim. Asım Eren beni görünce, “Vay sen ha!” dedi. “Ben değilim” dedim. “İnanın ki, beni idam bile etseniz at gibi kişnemesini beceremem.” Bunun üzerine “Peki kimdi?” diye sordu. Ben “Komutanım müsaade edin de söylemeyeyim. Siz burada bize, askerlik, mertlik ve erkeklik terbiyesi veriyorsunuz. Muhabirlik bize yakışır mı? Ben yapmadım ama ne ceza vererseniz verin, ben askerce arkadaşımı ihbar etmeyeceğim!” deyince; “Aferin oğlum. Ama o eşeğe söyle bir daha yapmasın” yollu tembihte bulundu.

Kampta bulunduğumuz bir gün, ağaçların altında istirahat ediyorduk. Bölük komutanımız üstegmen Secaettin, Dersim olayındaki hatıralarını kendisinden geçmiş bir coşku ile anlatmaya başladı.

Anlattığı birçok olaydan bir tanesini sizlere aktarmak istiyorum: “Biz Dersim’de temizlik hareketine başlamıştık. Bir mağarada bir aile bulduk. Dede, baba, anne ve 5-6 yaşlarında bir çocuk. Büyükləri orada süngüleyerek temizledik. Çocuğun ağzından birşey alırsız diye öldürmedik. Çünkü biz Dersimli yetişkinlerin ağzından birşey alamıyorduk. Onları hemen kesiyorduk. Biliyorduk ki yine de bir şey söylemeyecekler. Çocuk korkmasın diye, anasını, babasını ve dedesini keserken onu uzaklaştırmıştık. Çocukla dost olmaya çalışıyorduk. Yemek verdik, şeker verdik; yemiyordu. Bir ara üzerimizden bir uçağımız geçti. O tuttuğumuz

ve kasılı vaziyette bulunan çocuk hemen olduğu yerde gerildi, bir sopa aldı ve tıpkı bir tüfek gibi uçağımıza nişan aldı. Bu harekete oldukça kızmıştım. Emir verdim, 'temizleyin bu piçi' diye. Askerler süngülediler ve kayalıktan aşağıya atıldılar.

"Yine geniş bir sahada manevra yapıyorduk. Binlerce Kürdü mağalardan, in ve oyuklardan topladık. Komutanımız, bunları öldürmek için oldukça çok mermi harcanacağını, bunun yerine hepsini Munzur Çayı'na atıp boğmamızı emretti. Topladığımız Kürtleri Munzur Köprüsü'nün arkasına götürdük. O noktada Munzur suyu derinleşip vahşileşiyordu. Bunları götürüp oradan nehre sürdük. Girenler giriyordu, girmeyenleri sürükleyip nehre atıyorduk.

"Bir aralık can havli ile birbirlerine öylesine tutundular ki, köprü'nün gözlerini tıkadılar. Ben aradaki uzun meşe ağaçlarından birkaç sırk kestirdim. Erlere, bunlarla onlara vurmalarını ve böylece köprü'nün gözlerinden aşağıya yuvarlamalarını emrettim. Zaten köprü'nün altına her ihtimale karşı silahlı askerler yerleştirmiştim, yüzüp kurtulmak isteyenleri vuruyorlardı."

İşte kanlı bir sahife daha!

Bütün bunları bir insan düşmanlığı, kini, hatta Muhammed'in dininde olduğu gibi bir kisası çağrıştırmak için değil, sırf gelecek insan nesilleri bu tür olaylardan nefret edip bir daha böylesine canavarca hareketlerde bulunmasınlar diye yazıyorum. Aynı üstegmen, utanmadan ve kendisinin de bir kadından olduğunu düşünmeden, oniki-onüç yaşında Dersimli masum bir Kürt kızının birçok subay tarafından ırzına geçildiğini ve kızımızı o şekilde şehit ettiklerini de anlattı. Kimbilir, belki o subaylardan senelerce Kürdistan'a ordu ve kolordu komutanları atandı.

Kalpazanlık

Adana Lisesi'nde bir kalpazanlık, yani para basma olayımı da anlatmadan geçemeyeceğim. Lisemiz ile şehir merkezi arasında yaklaşık iki kilometrelik bir uzaklık vardı. Bin kadar gündüzlü arkadaşımız öğle zamanı olduğunda bisikletle, faytonlarla veya yaya olarak yemeğe gider gelirlerdi. Bir gün şöyle düşündüm:

Eğer öğlen yemeği için ekmek ve kuru kumanyalar bulundurursak Talebe Yardımlaşma Cemiyeti'ne bir yardımı dokunurdu. Bu düşünceyle müdüre çıktım, fikrimi anlattım. Müdür güldü ve "Oğlum, kooperatif deme -çünkü o zaman kooperatif demek yasağı- kantin de! Peki, bu iş için paran var mı?" "Efendim, oniki buçuk liram var" dedim. "Ama siz müsaade edin, ben idare ederim." Bahçede bu işe müsait bir yer vardı. "Öyleyse Sabri Çavuş'a söyle, gerekli tezgahı yapsın" diyerek izin verdi.

Odayı hazırladım. Şehre inip, Adana Talebe Yardımlaşma Cemiyeti diye bir mühür yaptırdım. Üç renkten üç tabaka karton da alarak okula geldim. Bu kartonları bir tren bileti büyüklüğünde kestim. Kestiğim bu parçaların üstüne ayrı renklerde olmak üzere, sırayla 'yüz para' 'beş kuruş', 'on kuruş' diye yazdım, mühürledim ve imzaladım. Böylece yüzelli lira yaptım. Sonra ilk gün bana ekmek getirmeleri için bir fırına yüz ekmek siparişi verdim. Bir kilo pastırma, bir kilo sucuk, bir kilo peynir, bir sandık lokum ve bir sandık da sadrazam macunu aldım. Ekmekler ikiyüz parça oldu. Bugünkü sandviçler gibi -ki o zaman Adana'da sandviç yoktu- ekmek aralarına sucuk, pastırma, peynir gibi yiyecekler koyduk. Hazırladığımız paketlerin tanesi beş kuruştı. Böylece bir yerin açıldığını arkadaşlarımız duyunca, bir çırpıda malımız bitti. Arkadaşlar on kuruş, yirmibeş kuruş, hatta elli kuruş verince 'bozuk paramız yok' diyerek üstünü bizim hazırladığımız 'para'lardan ödüyorduk. Böylece üç dört gün içinde paralarımız arkadaşlarımızın cebine girmiş oldu. Kantinimiz gün geçtikçe zenginleşti. Mandolinden en lüks kırtasiyeye kadar bulundurmaya başladık. Hele bir çikolata oyunumuz vardı ki, ondan su gibi para kazanıyorduk. Bir pakette elli tane çikolata vardı. Tanesini üç kuruşa alıyorduk. İçlerinde numaralı artist resimleri çıkıyordu. Arkadaşlar paydosta gişemizin önüne gelir, çikolatadan satın alır ve bozmadan içindeki artist resimlerini çıkararak numaralarına göre tek-çift oynarlardı. Bazen iki kutu sattığımız olurdu. Tabii çok kazanan bu kadar çikolatayı ne yapacak, kazandıklarını bize yüz paraya geri satardı. Biz ise aynı çikolataların kartlarını içine yerleştirir, düzeltir, onlara beş kuruşa satmaya devam ederdik. Böylece, çikolata yıpranıncaya kadar, aynı çikolatayı beş-on

kez satmış olurduk.

Cemiyetimizden kırk kadar yardıma muhtaç arkadaşımız vardı. Kazandığımız paralarla, başmuavinin nezaretinde bu arkadaşlarımızın ihtiyaçlarını temin ediyorduk.

Mezun olduğumda, kantini teslim almalarını idareye bildirdim. Başmuavin "Oğlum, sana ne verdik ki, neyi teslim alalım? İstedğin kadar al ve anahtarı teslim et" dedi. Nihayet, elli lira alarak, bugünkü küçük bir bakkal dükkanı büyüklüğündeki kantini idareye teslim ettim.

Adana'ya ait hatıralarımı burada kesmek istiyorum. Çünkü hepsini yazmaya kalksam sayfalara sığmaz. Ama son olarak Adana'da küçük bir aşk hikayemi hatırlamadan geçemeyeceğim. Sınıf arkadaşım ve çok sevdiğim Nihat Calba'nın Ayşe adlı bir kızkardeşi vardı. Sevdim, sanırım o da beni sevdi. Ama olmadı işte...

İKİNCİ BÖLÜM

İSTANBUL 1941

Adana'dan, ardakaşlarımın uğurlamasıyla trene binerek iki gün süren bir yolculuk sonunda Haydarpaşa'ya vardım. Vay babam!... Köyden Adana'ya gelişime benzer bir hayret içindeydim. Haydarpaşa Garı, iskele, deniz ve vapur ilk gördüğüm şeyler oldu. Bindığım vapur, Karaköy'deki iskeleye yanaştı. Tüm eşyam; yerden zar zor kaldırdığım kitap dolu iki tahta bavul, bir-iki parça çamaşır ve Ayşe'nin kendi eliyle ördüğü bir kazaktı. Vapurun iskeleye yanaşmasıyla, bir sürü hamal hücum etmeye başladı. Ben, "ha" demeye kalmadan, bir hamal iki bavulumu elimden kaptı. Ben de acemice hamalı takip etmeye başladım. Ben ona değil, o bana kumanda ediyordu. "Nereye gideceksin?" dedi. "Sirkeci'ye, otele gideceğim" dedim. Köprüyü geçtik. O vakit Eminönü meydanı yoktu. Tranvayın geçebileceği kadar bir yol vardı, o kadar. Hamal bana, "Di gel ulan" diyeceğine, "De were kuro" diye seslendi. Ağzından kaçmıştı. Anladım ki Kürttür. Biraz rahatlamıştım. "Ma tu ji ku yî brako" dedim. "Ez ji Poturgê me" (Pötürgeliyim) de-

di. Böylece Sirkeci'ye vardık. Ucuz bir otel arıyordum. Baktım, salaş bir binanın üzerinde Halep Otelı yazıyor, herhalde burası ucuzdur düşüncesiyle buraya girdik. Otel katibine sordum. Gecenin ikibuçuk lira olduğunu öğrendim. Onikibuçuk liram vardı. Nasılsa sabahleyin okula gidecektim. Kabul ettim. Adam bana tek kişilik bir oda gösterdi. Hamala, "Ne kadar istiyorsun" diye sordum. "Valla, biz başkasından buraya kadar on lira alıyoruz ya, seninki beş lira olsun" dedi. Baktım param kalmayacak, "Arkadaş, dedim, güzel bir cep saatim var. Saati beş lira yerine kabul etmez misin?" Şaşırdı. Sanki anlıyormuş gibi saati kulağına götürdü dinledi. "Alırım" dedi ve çekti gitti.

Sabahleyin ilk işim Vefa'daki Yüksek Muallim Okulu'na gitmek oldu. Ne göreyim! Bir acaip hayat ve lüks ki, Adana ve Mardin kadar, Adana İstanbul gibi. Kız-erkek talebeler bir arada. Yalnız yatakhanelerimiz ayrı. Ağabeylerimiz durumunda olanlar, birer kız arkadaşlarıyla elele bahçede dolaşıyor, fiskos ediyor ve kimse de hor görmüyor. İdareye çıktım. Evraklarımı verdim. Çok saygın okul müdürü Ratıp Berker, bir baba şefkatiyle beni karşıladı. İdare memuruna emir vererek, kayıt ve yerleşimin yapılmasını emretti. O vakit Vezneciler'deki Zeynep Kamil Konağı'ndaki Edebiyat Fakültesi'ni bana tarif ederek, "Oğlum, yarın arkadaşlarınla fakülteye gider, felsefe bölümüne kaydını yaptırırsın. Zaten senden önce iki arkadaşın da geldi. Onlarla da tanışırsın, sana yardımcı olurlar" dedi. Arkadaşlarım dedikleri Cavit Orhan Tütengil ve Sabahattin Batur da, üç-beş sene Maraş Lisesi'nde felsefe hocalığı yaptıktan sonra, fikirlerinden ötürü geri hizmetlere alındı. En son Ayasofya Müzesi'nden emekli oldu. Herşeye rağmen yaşıyor olması ne güzel!.

Fakülteye büyük bir zevk ve iştah ile devam ediyordum. Adlarını kitaplarda gördüğümüz hocaları derslerde karşımda gördüğümde dünyalar benim oluyordu. Profesör Von Aster ve diğerleri gibi... Diğer yandan namılı edebiyatçı ve tarihçileri uzaktan dahi olsa görmek bana heyecan veriyordu. Halide Edip Adivar, tarihçi Mükrimin Halil, Ahmet Caferoğlu, Sadri Maksudi bunların başlıcalarıydı.

İyi bir felsefe çalışmasına girmişken, tesadüflerle Kürt talebe-

lerle tanıştım. En çok yakınlık ve arkadaşlık gösteren Faik Bucak'tı. Kendisi hukuktaydı. Mütemadiyen, beraber olabilmemiz için Hukuk Fakültesi'ne geçmemi istiyordu. O vakit her talebe istediği fakülteye gidebiliyordu. Hatta bir fakülteye girmiş olsa bile, pişman olup bir başka fakülteye geçebiliyordu. Yeter ki, geç kalıp sınıfta kalma göze alınabilsin. Ben geç kalmamıştım. Bir ay içinde muamelelerimi bitirip, Faik'le beraber kaydımı Edebiyat Fakültesi'nden alıp Hukuk Fakültesi'ne geçtim.

Evliliğim

1941 yılında İstanbul'a geldiğimi söylemiştim. O harp yıllarında çok kazanıyordum. Geniş maddi imkanlarım olmuştu. Gençtim. O zamana kadar da hayatım bir kilise personu gibi geçmişti. İlk, orta ve liseyi yatılı okumuştum. İstanbul'daki üç-dört yılım da yurtlarda geçmişti. Etrafımda çok kız peydahlanmıştı. Düşündüm ki, eğer mazbut bir aileden evlenmezsem heba olurum. Zaten şehir evlenmeleri hakkında ne bilgim vardı, ne de tecrübem. İstiyordum ki, evleneceğim hanımın ailesi Kürt kökenli olsun. Bu isteğim, başka ırkları hor görmemden gelmiyordu: Sırf örf ve adetlerimiz uysun diye... Nihayet Abdurrahim Rahmi Zapsu'nun ailesi ile tanıştım. Aradığım aile idi. Avusturya Saint George Okulu'nda okuyan, benden on yaş küçük kızları vardı. İşte bugün çocuklarımin annesi olan Ayşe Hale Anter o kızdır.

11 Aralık 1944 yılında evlendim. 18 Ağustos 1945'te büyük oğlum Anter doğdu. O zaman Kürtlerin babalarının adını çocuklarına koymaları yasak olmadığı için babamın adı olan Anter'i taktım.. Böylece çocuğumun adı Anter Anter olmuştu.

İstiyordum ki, bir de kızım olsun. 18 Ekim 1948'de kızım oldu. Halamın adını verdim. Halamın adı Reşê idi. Ama gel gör ki, fakir Eski Mağara'nın Reşê'si, İstanbul'da Rahşan oldu.

Eh ne de olsa serde Kürtlük vardı. Bir çocuğumuz daha olsun dedik. Ve 30 Mart 1950 tarihinde küçük oğlum Dicle, dünyaya geldi. Ancak bu 30 Mart gecesinin bende hatırası vardır. Biz her yıl İstanbul'da Newroz'a benzesin diye bir Dicle Gecesi tertipliyorduk. O seneki geceye, daha reisicumhur olmayan ve DP Ge-

nel Başkanı Celal Bayar'ı da davet ettik. Kendisiyle, Dr. Mükrem Sarol ve Cihat Baban da gelmişti. Geceyi ben idare ettiğim için masamda oturuyorlardı. Celal Bayar'dan nefret etmeme rağmen, onları politik olarak ben ağırılıyordum. Kapıya adam koymuş, hanımımın gelmesini beklerken, Zeynep Kamil Hastahanesi'nden beni telefonla çağırdılar. Telefonda, doktor bir oğlumun dünyaya geldiğini söyledi. Meğer ben sabahleyin evden çıkınca, hanım rahatsızlanmış, akrabaları hanımı Zeynep Kamil'e götürmüşler. Dicleli arkadaşlarım bu güzel haberi duydular. Mikrofonun başına geçerek şöyle bir anons verdiler. "Sayın misafirlerimiz; bu gecemizi iki bayram olarak kutluyoruz. Zira şimdi müjdesini aldık ki Musa Anter Ağabeyimizin bir erkek çocuğu olmuştur. Kendisine dahi sormadan, adını Dicle koyduk. Reyinize sunuyoruz. Kabul edenler.." Etmeyenlere kalmadan, Celal Bayar dahil ayağa kalkarak şiddetli bir alkış tuttular. Ben de mikrofona çıktım. Oğlumun adını iftiharla kabul ettiğimi söyledim. Ve Melayê Cizîrî'nin divanından şu beyti okudum:

"Feyza me weka Nîl e, lê em Dicle û Ferat in."

(Feyzimiz Nîl gibidir

Ama biz Dicle ve Fırat'ız.)

Tabii Celal Bayar anlamadı ama, salon alkışla çınladı. Şimdi düşünüyorum da, hani övgü olmasın, çocuklarımın ve analarının böyle iyi olacaklarını bilseydim, belki çok evlenir, çok çocuk sahibi olurum. Ama yine de çok şükür. Ben ve onlar elimizden geldiği kadar toplumumuzda birbirimizi utandırmamaya gayret ediyoruz. Oğlum Anter'in biri kız, biri oğlan iki çocuğu vardır. Oğlunun adı Roni Musa Anter, kız torunumun adı da, teyzemin adı olan Sara'dır. Anneleri İsveçli, sosyolog bir hanımdır. Ama dersiniz. sanki Eski Mağara'da büyümüş; o kadar Kürt örf ve adetlerine vakıf ve hizmetkardır.

Rahşan kızımın da iki oğlu var; Baran ve Erşan. Bunlar şimdi İsveç'te lise ve üniversite okuyorlar. Damadım da ressam Şenol Yörüzlü'dür. Yöröz, Karadeniz sahilinde bir kasabadandır. Eh, herhalde Yöröz'de Arabistanlı, Türkistanlı yoktur. Olsa olsa senatör Ahmet Yıldız'ın dediği gibi "Kürdün deniz görmüşü Laz"dır.

Oğlum Dicle, Suadiye'deki komşumuz, Deniz Kurmay Albay

Cemil Bey'in kızı Nesrin ile evlidir. İki kız, iki erkek çocukları vardır. Onlar da İsveç'te mesut bir hayat yaşamaktadırlar.

Diyeceksiniz ki, "Niye senin tüm ailen İsveç'te yaşıyor? Bu bir nevi muhacerat veya sürgün değil midir? Öyledir. Çünkü ilkokuldan Anter, Kadıköy mühendislik Okulu'na girinceye kadar yüzlerce defa gece yarılarında polis evimi basmış, hanım ve çocukların en mahrem yerlerine kadar aramalar yapmışlardı. 1959'dan 1963'e kadar doğru dürüst çocuklarımla başında bulunamadım. Hep hapis ve sürgünde idim. Öyle olmuştu ki, çok sevdiğim vatanımızdan ve bu şerefli vatanın idaresini layık olmayarak eline geçiren idarecilerden nefret ediyorduk. Ve anladığımız kadarıyla insanlık alanında tam negatif Türkiye'nin pozitif olan İsveç'i, kendimize, içimiz kanayarak ikinci vatan seçtik.

Ben her sıkıntıya göğüs gererek Kürdistan'da kalmayı tercih ettim. Ve dedim ki, "Sonradan bazı kişiler gibi kemiklerim gurbet ellerden vatanıma taşınacağına bari yurdumda öleyim."

Dikkat ederseniz ben hatıralarımı, toplumu alakadar etmeyen aile hikayeleri ile doldurmaktan kaçındım. Hatırat yazarlarının bir kısmı derler ki, "Annem sevdiğim yemekleri yapıyordu, karım beni çok seviyordu, vb." Ben bunlardan kaçındım. Gerçi ben burada anılarımı yazıyorum ama, hakikatte Kürt ve Kürdistan'ın hatıralarını yazıyorum.

Yukarıda işaret etmiştim. MIT'in benimle ilgili bir raporunda deniyor ki, "Musa Anter'in İstanbul'daki evi, bir nevi Kürdistan Büyükelçiliğidir." O kadar değil, ama dertli Kürtler etrafımda toplanırlardı. Hani Ankara için derler ya "Ankara, Ankara, seni görmek ister her bahtı kara." Benimki de öyle idi. Ve daha da koyu idi. Çünkü zaten tüm Kürtlerin bahtı karadır.

İlk örgüt

İstanbul'daki perişan Kürdistanlı talebelerin okuması için Dicle Talebe Yurdu'nu kurma girişimi gündemdeydi. Ben de bu çalışmalara katılınca, işler daha da hızlandı. Diyarbakir Birinci Umum Müfettişi -tıpkı bugünkü Olağanüstü Hal Bölge Valiliği gibi- aptal bir adam olan Abidin Özmen'di. Ona ait bir iki fıkrayı burada

anmak istiyorum:

Atatürk, Maarif Vekili Necati Bey 29-30'larda ölünce çok üzölmüş. Akşam içki masasında, Niğdeli Abidin Özmen de varmış. Atatürk demiş ki, "Abidin, sen Maarif Vekili olacaksın." Abidin Özmen safiyane bir şekilde, "Ama Paşam, ben yapamam" diye cevap verince, üzgün olan Atatürk, "Yaparsın, yaparsın eşek herif; niye yapamayasm?" diye çıkmış. Abidin Özmen o vakit Maarif Vekili oldu. İşte, bu eşek herif, hatırladığım kadarıyla, ben ilkokul üçüncü veya dördüncü sınıftayken bir karar aldı, peşpeşe imtihanlar koydu; ilk ve orta tahsilde ne kadar talebe varsa hepsini geçirdi.

Daha sonra, yine bu eşek herif Güneydoğu'nun yedi vilayetine amiri mutlak olarak tayin edilmişti. Kendisinin serüvenleri çoktur. Ama, eski Diyarbekir milletvekillerinden Mehmet İnâl'ın babası Hüsrev Efendi'nin olayı bir renk olarak buraya girer.

Hüsrev Efendi, Diyarbekir belediye çavuşudur. Sabahleyin Abidin Özmen, evinden çıkıp, müfettişliğe giderken bakıyor ki her taraf bayraklarla donatılmış. Kendisinin haberi yoktur. Yolda belediye çavuşu Hüsrev'e rastlar. Arabayı durdurup onu çağırır. "Oğlum der, "bu bayraklar nedir, ne bayramıdır?" Hüsrev Efendi de bilmez. Ama eskiden Nisan ayında Hristiyanların paskalya, Kürtlerin de hêkê sor (kırmızı yumurta) bayramı diye bilinen bir bayramı vardır. Çavuş da, Nisan ayı olduğu için, o bayramı biliyor ve müfettişe, "Efendim, kırmızı yumurta bayramıdır" diyor. Özmen, makamına gidip yine sorunca, "Efendim, bugün Atatürk'ün Diyarbekir'e ilk geliş bayramıdır" diyorlar. Özmen öfkeleniyor, küplere biniyor, "Çağırın bana şu namussuz çavuşu! Demek Atatürk'ün Diyarbakır'a gelişıyla alay ediyor ha!" Çavuş getiriliyor. Her ne kadar, "bilmiyorum" diyorsa da, polislerle teslim ediliyor. Bir yığın işkenceden sonra, elbiseleri alınarak belediye çavuşluğundan kovuluyor. Bu, bazı insanlara acaip ve Alman yazarı Karl May ve bizim Evliya Çelebi yazıları misali hayali ve uydurma gibi gelebilir, hatta biraz kinle yazdığım düşünülebilir, ama değil. İşte bu çavuşun oğlu, meşhur avukat, bugünkü Ankara'nın zenginlerinden, Demokrat Parti döneminde Diyarbekir milletvekili ve Yassıada gâzilerinden Mehmet İnâl'dır. Bundan

daha fazla şahit olur mu?..

Zekasını övdüğümüz bu adamı, politik olarak fahri başkan yaptık. Zaten, şimdi de bazı ahmak devlet adamlarına, dalkavuk üniversitelerde verilen fahri doktorluk payesi ile giydirilen cübbe de öyle değil mi? Muhteremi fahri başkan yapmasaydık, bize yurdu açtırmazlardı!

Yurdun asıl başkanı, Mustafa Remzi Bucak'tı. Remzi Ağabey, Belçika'da hukuk tahsilini yaparken İkinci Dünya Harbi başlamış, o da tahsilini yarıda bırakarak dönmüş ve İstanbul Hukuk Fakültesi'ne yazılmıştı. Biz birinci sınıftayken, o son sınıftaydı. Amcası Osman Paşa'nın kızı Zehra Abla ile evliydi. Karıkoca, birer misyoner gibi çalışıyorlardı. Kısa bir zamanda yirmibeş kişi olduk. Bu yirmi beş kişi, Kürdistan'ın yedi vilayetindendi. Bu yedi vilayet, Birinci Müfettişliğin umumi idaresinin tebaası sayılırdı. Zira o vakit Güneydoğu hikayesi yoktu. Mardin, Urfa, Malatya da Doğu'ydu; Muş, Bitlis, Van da!

Kendisine verdiğimiz bu şeref payesine karşılık, Abidin Özmen, yedi vilayetin belediye ve özel idare bütçelerinden sene de üçbin lira verilmesine müsaade etmişti.

Bir hatıra olarak söylüyorum; 1943'te, o zamanki Şamrah, şimdiki Mazıdağı belediyesi bizim için bütçesine yedibuçuk lira ödenek koymuştu. Çok duygulanmıştık. Sembolik olarak, o paranın büyük bir bölümüyle tuz ve biber aldık. İsterdik ki, aşımızda Şamrah'm şerefli tuzu ve biberi olsun.

Kürdistan'dan gelen arkadaşlarımız çeşitli kesimlerden. Bir kısmı korkutulmuş aile çocuğuydu, bir kısmı da bölgemize göre güya zengin çocukları... Zaten yurt için arkadaşlarımızdan aldığımız aylık da bunu gösteriyordu. Bir kısmımız parasız, bir kısmımız yarı paralı, bir kısmımız da tam paralıydı. Bu paranın tamamı ayda onbeş, yarısı da yedibuçuk liraydı. Parasızlara ise, üstelik idarece bir nevi tahsilatı mestur'a, yani gizli ödenek veriliyordu. Gaye, arkadaşların onurunu korumaktı. Remzi Ağabey ve Zehra Abla bu işi çok iyi beceriyorlardı. Hiç unutmam, bir gün Zehra Abla bana giyilmemiş bir kundura getirmişti. Oturma odamızda, arkadaşlarımız arasında bana vererek, "Musa, Allah aşkına bu kundurayı al giy. Ben Remzi'ye almıştım, fakat ben al-

dım diye inadına beğenmiyor. Sen de onun inadına giy.” Kundura, en âlâsındandı. Sonra anladım ki, benim ayağım kırkiki numara, Remzi Ağabeyinki ise kırkdört. Demek ki, baştan bana almıştı. Bu bir örnektir. Tüm yardımlar, böyle insani ve sosyal kurallarla yapılırdı.

Bir tüzüğümüz vardı. Bu tüzüğümüz o kadar beğeniliyordu ki, İktisat Fakültesi’nde Alman Profesör Hirsch, derste bir vesile tüzüğümüzü Türkiye’nin ilk demokratik belgesi olarak göstermişti.

Remzi Ağabey, gerçi hep müdür seçilirdi ama yine de seçime girerdi. Ayrıca, üç kişilik bir idare heyeti, iki denetimci ve bir de muhasip vardı. Arkadaşlardan aylık, makbuzla alınırdı, alınan herşeyin faturası da düzenlenirdi. Müfettişliğin gönderdiği para bizlere verilmezdi. Para üniversite genel sekreteri Zühtü Bey’e gönderilir, biz bir harcama yapınca, faturasını götürür ona göre para alırdık. Genellikle bu parayı, yani üçbin lirayı, yurt kirası, su, elektrik ve kömüre ayırırdık. Yurdumuz, Bozdoğan Kemeri’ni geçtikten sonra, Kirazcı Mescidin bitişiğindeydi. Sultan Aziz devrinde, hazine nazırının köşküyüdü. Mükemmel ahşap bir konaktı. Büyük bir bahçesi ve voleybol için sahası vardı. Aylık icarı da doksan liraydı. Muhtelif kesimlerden arkadaşlarımız geliyordu. Bunların içinde öyle beyni yıkanmışlar vardı ki, hakikaten Türk kökenli olduklarına inanmışlardı. Bu fikirsel ayrılık yurttan nafoş hava yaratıyordu. Bu hava ile mücadele için beş kişi bir araya geldik. Kurduğumuz örgüt, bugünkü anlamda ne parti ne de dernekti. Daha ziyade gizli ve sivil bir komiteydi. Ödevimiz, memleketten gelen arkadaşlarımıza yardımcı olmak ve bu arada benliklerini kendilerine iade etmektir. İlleri aramızda bölüştük. Bana Mardin, Siirt ve eğer talebesi olursa -ki o zaman yoktu- Hakkari düştü. Komite üyelerinin bana göre üçü ağabeyimdi, biri de arkadaşım. Ağabeyler; Mustafa Remzi Bucak, Yusuf Azizoglu ve Ziya Şerefhanoglu idi. Arkadaşım da, Faik Bucak’tı. Maalesef, bu beş kişiden benden başka sağ kalan yoktur.

Ben ve Faik yurttan kalıyorduk, diğerleri evliyidiler. Faik, Remzi Ağabey’in yeğeni idi. Bu bakımından, küçük olmama rağmen çabuk kaynaştık. Ben, Adana ve Nusaybin’den biraz duygulu ve bu fikirlere hazırlıklı gelmişim. Onlar da, daha önce böyle bir ih-

tiyacı duymuş ve kendi aralarında konuşmuşlardı. Yusuf Azizoğlu'nun Sultanahmet'teki evinde toplanıyorduk. Azizoğlu tıbbiye-nin beşinci sınıfında ve evliydi. Hanımı, ölen amcasının hanımıydı. Hepimizden yaşlı, muhterem bir hanımdı. Aile gele-neğine göre Yusuf'la nikahlanmıştı.

Örgütümüz illegaldi ama iyiliğe dönüktü. Türkiye ve Türklere herhangi bir düşmanlık düşünmüyorduk. Ancak Kürtleri, içinde bulundukları feci durumdan kurtarmak arzumuzdu. Örgütümü-ze başka üye almadık. Bir hatıra olarak söylüyorum, bu davaya sadakat için yemin etmek gerekiyordu. Herhalde Kurana el bas-mazdık. Yeminimizin de biraz milli olması kararlaştırıldı. Bu da Kürt bayrağı ve silahla olacaktı. Yusuf Bey'in tabancası vardı. Bir Kürt bayrağının yapılması ödevi de bana verildi. Kapalıçarşı'dan yarımşar metreden dört renk geniş kurdela aldım. Bayrak bugün de biliniyor: Beyaz, kırmızı, yeşil ve kırmızının ortasında sarı bir güneş şekli. Bayraktaki renkleri ve güneş sembolünün anlamı şöyleydi: Beyaz, barışı; kırmızı, kan ve ihtilali; yeşil, Kürdistan ve Mezopotamya'nın bereketini; güneş de, Kürt milli dini olan Zer-düştlükten geliyordu. O zaman Kürt bayrağı böyle kullanılıyor ve kabul ediliyordu. Sonra, Mahabad Kürt Cumhuriyeti bunu pra-tikleştirerek, beyazı çıkarıp güneşi bir renk olarak bayrakta kul-landı. Tahmin ediyorum, şimdi böyle kabul edilmiştir. Yani, kesk û sor û zer (yeşil, kırmızı ve sarı). Demek anlaşılıyor ki, Kürtler asırlarca barıştan bir fayda görmeyince, bayraklarında barışı ifa-de eden beyazı çıkarttılar.

Bayrağı hazırladım. Bizzat kendim elle diktim. ünkü herhan-gi bir terziye götürmeye korkuyordum. Hatta dikerken, birkaç arkadaş elimde, gördü, "Bu nedir?" diye sordular. Ben, "Bir arka-daşın kardeşinin bisikletine filama yapıp hediye edeceğim" de-dim. Onlar da inanmıştı. Toplantı gününde bayrağı götürdüm. Arkadaşlar çok beğendiler. Bir masanın üzerine tabancayı koy-duk, bayrağı üstüne örttük. El basarak, hazırlanan yemini ettik. Yemin hatırladum kadarıyla şöyleydi: Ölünceye kadar vatan sev-gisi andımıza sadık kalacağıma, hiçbir şartta vatandaşlarımız aleyhine işbirlikçi ve cahş (hain) olmayacağıma yemin ederim." Çok şükür, dört arkadaşım bu ahdına sadakat göstererek vefat et-

tiler. Ben de o niyetтейim. Hani derler ya, Allah bozmasın. Dört arkadaşım hayatta değil. Bu yüzden, isterlerse beni de öldürsünler. Hiç umurumda değil; ayrıca bana ve halkıma bir şeref olur. Örgütümüzün adı, “Kürtleri Kurtarma Cemiyeti”ydi. Çünkü o yıllarda ve daha evvelki yıllarda, Kürtlerin durumu, çobansız bir sürünün kurtlar arasında kalması gibiydi. Kürtleri zorla sürgün etmek, kurşuna dizmek ve soykırıma tabi tutmak adeta hükümetlerce tabii bir hak sayılıyordu. İstedığımız, Kürtleri bu insanlık dışı durumlardan kurtarmak ve hükümetlerin zulmünü herkese duyurmaktı.

Nitekim, ilk fırsatta İstanbul’da, bu yeminin paralelinde 1948 de Dicle Kaynağı adlı haftalık gazeteyi çıkardım.

Remzi Ağabey evli olduğundan ve bir de şahsi işlerinden ötürü sık sık yurda gelmiyordu. Ona vekaleten yurdu ben idare ediyordum. Dicle Yurdu’nda, sonsuz acı-tatlı hatıralarım vardır. Ancak, onların küçük bir bölümünden bahsedeceğim.

Diyebilirim ki, Türkiye’de folklor grubunu biz kurduk. Dicle Gecesi adıyla, her yıl milli kıyafetler ve oyunlarla, tabii Türkçe olarak, şarkılarla tüm İstanbul’da, beğenilen, ciddi geceler yaptık. İstanbul’daki tüm Kürdistanlılara bilet gönderilir, onlar da bu gecelere seve seve gelirlerdi. Öyle olurdu ki, o zamanlar İstanbul’un en büyük salonu olan Taksim Belediye Gazinosu’nda yer kalmaz, çoğu kişi ayakta temsilleri izlerdi. Bu gecelerimize o kadar ehemmiyet veriyorduk ki, o harp yıllarında Ankara’daki İngiliz, Alman elçiliklerini de davet ettik. İngiliz elçisi gelmedi ama Alman Büyükelçisi Von Papen ve daha sonra Leningrad Harbi’nde ölecek olan muhteşem kızı geldiler. Ben onları karşıladım. Almanca, “Hoşgeldiniz” dedim. Von Papen, elimi tutup bırakmayarak, kendisini ve kızını şöyle tanıttı, “Seinen ankel Von Papen und seinen ankel schwester.” (Amcanız Von Papen ve kızı.) Tabi burada o zamanki Alman doktrinine göre, Kürtleri Alman ırkına en yakın soy olarak kabul etmelerinin de etkisi vardı. Fakat, son zamanlarda Muş yöresine yaptığım bir gezide bir Kürt aşiretine rastladım. Aşiretin adı, “Alman”dı. Tiplerine baktım, hakikaten çoğunluğu Cermen tipindeydi. Zaten Arap, Acem ve Türklerden uzak kalan saf Kürt aşiretlerinin çoğu Cermen tiplidir. Örneğin, Boh-

tan, Şirvan bölgeleri gibi; çoğu uzun boylu, mavi gözlü, beyaz tenli ve sarışındırlar.

Bu ara, polisle de bazı enteresan vakalarımız oldu. Bir gün beni I. Şube'ye çağırdılar. Zartlı zurtlu bir girişten sonra, konser veren "Ulan pikabınız yok mu?" dedi. "Var" dedim. Komiser, "Peki bu kadar güzel plak varken, ne diye Kürtçe ıslık çalıyorsunuz?" diye sordu. Şaşırdım. "Ben ıslık çalmasını bilmem ama çalan arkadaşlara nasıl mani olabilirim ki" dedim. Lütfetti, beni dövüp gözaltına almadı. "Haydi, bu seferlik siktir ol git ama bir daha duymayayım; yoksa sen bilirsin" dedi.

Harp yıllarıydı. Hem paramız yoktu, hem para olsa da herşey karneliydi, bulunmazdı. Bize memleketten bulgur, mercimek, tuzlanmış et gibi yiyecekler gelirdi. Biz de bunları tükettirdik. Tabi, vesikasız satılan soğandan da bol bol yanına katarak... Bizim bu sefaletimiz, dönüp dolaşıp şuna dönüştü: Efendim, Musa Anter, kasten bulgur pilavı, et ve soğanı Kürt talebelerine yediriyor ki İstanbul yemeklerine alışmasınlar; Kürt milli yemeklerini unutmasınlar... Bu da I. Şube'de benden soruldu. Bir de Mardinli bir Hacı Abdurrahman vardı, bize çok yakınlık gösterir ve yardım ederdi. Bir bayramda yurda bir koç getirip kesti, kendi eliyle nefis çiğ köfteler yaptı. Zaman zaman bize gelir, aramıza girerdi. Biz de onu hemşehri biliyorduk. Sonra duyduk ki sivil polismiş. İyice anladık. Yine bir gün neşeli geldi, hepimizi öptü. Ama karar vermiştik. Faik ve birkaç arkadaş bir bahaneyle onu bahçedeki çamaşırhaneye soktular ve bugünkü tabirle etkisiz hale getirdiler. Üstünü başını arayınca, polislik vesikası, tabanca ve hayli para bulundu. Tabii bunlara halk mahkemesi kararıyla şakadan el konuldu. Arkadaşlar "gebertelim" dediler, ben mani oldum. Sille tokat, tükürük arasında yurttan kovuldu.

Dedim ya, yalnız Dicle Yurdu'nu yazsam bir cilt yapar. Mesela radyoda İngiliz-Alman harpleri anlatılıyordu. Hemen gınaşırı Almanlar, İngilizleri Mısır'a kadar kovalıyordu. Ertesi gün İngilizler Almanları Cezayir'e kadar sürüklüyordu. Bizim arkadaşların bir kısmı Almanları, bir kısmı İngilizleri tutuyordu veya galip gelenlerine inanıyordu. Bu hal, yurttan bir Fener-Galatasaray maçına dönmüştü. Almanlar İngilizleri kovalayınca taraftarları,

“Haydê bavêm Rommel lêxe!..” İngilizler Almanları kovunca, bu sefer onların tarafları aynı şekilde, “Haydê bavêm bikuje!” derlerdi.

BAZI KÜRT ŞAHSİYETLERİ

Bu başlık altında yazı yazmak, biraz da “sayın muhbirliğe” veya bugünkü pişmanlık yasasına benzer, ama bu böyle değildir. İstanbul’a gelip kendimizi bulunca, hissi ve nefretten doğan bir cemiyet kurduğumuzu anlatmıştım.

Osmanlılar devrinde 1908’den 1920’lere kadar İstanbul da birçok Kürt cemiyeti kurulduğunu ve cemiyetlerin birkaç dergi çıkardıklarını duymuştuk. Ama esasta hiçbir bilgimiz yoktu. Kürt Teali Cemiyeti, Kürt Hêvî Cemiyeti, Kürt Talebe Hêvî Cemiyeti ve Kürt Kadınlar Cemiyeti gibi. Bir de, bu tarihler arasında Kürdistan, Roja Kurd, Hêtewa Kurd ve Jîn dergileri çıkmıştır. Bu dergilerde çok değerli Kürt şair ve yazarlarının yazı yazdıklarını duymuştuk. Ayrıca, o zamana kadar el yazma olan “Dîwana Cizîrî” ve büyük şair Ehmedê Xanî’nin “Mem û Zîn” ve “Nûbara Biçûka” adlı eserleri basılmıştı. Yine, Yusuf Ziyaeddin Paşa Elxalid’in de, “Hediyetul Hamidiye fi Lugatul Kurdiye” adlı Arapça izahlı Kürtçe grameri ile Kürtçe-Arapça bir sözlük basılmıştı. İşte bütün bu eserleri bulup bir araya getirmek ve yazarlarını tanıtmak istiyorduk. Gerçi bu yazar ve müteşebbislerin çoğu ya idam edilmiş veya yurt dışına kaçmışlardı. Ancak, İstanbul’da köşe bucakta üç-beş kişinin kaldığını duymuştum. Bunlar, Sultanahmet Camii başımamı Şeyh Şefik Arvasi, Profesör Şükrü Baban, Halil Hayali Modan, Bedirxan Paşa’nın hayatta kalmış tek oğlu Murat Bey, Profesör Mehmet Mihri Hilav ve sonradan kayınpederim olacak Abdurrahim Rahmi Zapsu idiler. Bunların hemen hemen hepsinin olayları müşterek anlatışları şöyleydi:

Osmanlı İmparatorluğu bir Türk imparatorluğu değildi. Hatta tabir caiz ise, imparatorluğu teşkil eden milletlerin en saygın olmayanı Türklerdi. Dini bakımdan da biraz Yahudi varsa da çoğunluğu çeşitli mezheplerden olan Hristiyan milletler tek tek Osmanlı İmparatorluğu’ndan ayrıldılar. Yunanlılar ve Bulgarlar

gibi. Her ne kadar Müslümanlar içinde ve Avrupa'dan uzak yerlerde Ermenistan gibi bazı gayrimüslim gruplar kaldılarsa da, bunlar da için için kaynıyorlardı. 20. yüzyıl gelince, bu milli ayrılık şuuru Müslümanlara da sıçradı; Arnavutlar, Araplar ve Türkler. Türk diyorum, belki biraz tuhaf kaçacak ama Genç Türklerin ve sonra da bazı Türk partilerinin hedefi, Osmanlı İmparatorluğu'nun dışında milli bir Türk devleti kurmaktır. Ortalıkta, kala kala Kürtler kaldı. Haliyle Kürtler de kendilerine bir çare bulup, vatanlarını korumak düşüncesine girdiler. Kürtlerin telaşı daha büyüktü. Çünkü Suriye ve Irak Araplarının ve Türkiye'de Türklerin üzerinde yaşadıkları topraklar bunların anavatanları değildi. Ama Kürtlerin yaşadığı topraklar, başlangıcı bilinmeyen onbinlerce yıldan beri anavatanları idi ve Kürdistan'dı. Nitekim, Birinci Dünya Savaşında ve sonrasında Kürdistan'a saldıran Ruslar, Fransızlar ve İngilizlere karşı Kürtler, Osmanlı İmparatorluğu'ndan ve de Türklerden bir yardım beklemeden ilkel aşiret imkanlarıyla karşı koydular. Öyle ki, 1914, 1915 ve 1916 yıllarında mukavemeti kırılan Van, Bitlik, Muş Hakkari illerinin tüm insanları ya şehit oldular veya kalan çoluk çocuk Güney Kürdistan'a göç etti: Büyük bir kısmı açlık ve hastalıktan öldüler. Güneydeki Kürt mukavemeti bugün faşist Türkiye tarafından da kabul edilmek mecburiyetinde kalınmıştır. Kahramanmaraş, Gaziantep ve Şanlıurfa berat ve madalyaları bu olayın birer resmi kanıtıdır. Nitekim, Fransızlara karşı Kürt mücadelesi dillere destandır ve "Vurun Kürt uşakları namus günüdür" türküsü de buradan kaynaklanır.

Büyüklerimizin anlatımına göre, biz de başımızın çaresine bakmaya çalıştık. Genellikle Kürt aydınları, o zamana göre bir ilim merkezi olan İstanbul'a toplanmışlardı. Bu ayrılık ve hürriyet cereyanı İkinci Meşrutiyet'ten sonra da bariz olarak ortaya çıkmıştı. Çünkü 1908'den önce Sultan Hamid, Bizans oyunları ile yüzeysel olarak işi idare ediyordu. Bazı Kürt ileri gelenlerini kendisinin mabeyni hümayununa almış, bazılarını da bugünkü senato anlamına gelen Ayan Meclisi'ne üye ve hatta başkan yapmıştı; Bedirhaniler, Seyid Abdulkadir ve Babaniler gibi.

İşte bu ara İstanbul'da, en büyüğü Kürt Teali Cemiyeti olmak

üzere birçok dernek kurmuşlardı. Hayatta kalanlar, Kürt Teali Cemiyeti'nden Şeyh Şefik Arvasi ve Şükrü Baban idi. Bu cemiyetin ve dergilerin faaliyetleri başlı başına geniş bir mevzudur. Müstakil bir eser olur. Benim hatıralarıma ancak hatıraları girebilir.

Abdurrahim Zapsu

Abdurrahim Rahmi Zapsu, şair ve yazardı. Hemen hemen o dönemde çıkan tüm dergilerde çokça milli ve dini şiir ve yazıları vardır. Hatta öyle ki, Jîn'de "Memê Alan" adlı, mitolojik ve milli Kürt edebiyatından esinlenerek iki perdelik bir piyes de yazmıştır. Ayrıca, İstanbul'da Doktor Abdullah Cevdet, Aziz Baban ve Ziya Gökalp'le, Sultan Mahmud türbesinin vakfiyesi olan sarı binada Kürt çocuklarına Kürtçe okul açmışlardır. Yine Şeyh Şefik Efendi ile, o zamana kadar el yazma olarak tekke ve medreselerde muhafaza edilen meşhur "Dîwana Cizîrî" ve Ehmedê Xanî'nin eşsiz "Mem û Zîn"ini birer ön yazı ile basmışlardır.

Bu arada Halil Hayali Modan (Motki)'den de söz etmeden geçemeyeceğim. Halil Hayali Bey, kendisini gördüğümde bugünkü Orman Fakültesi başmuhasipliğinden emekliydi. Pırıl pırıl bir ihtiyardı. Oldukça kültürlü ve o ölçüde güzel kalemi olan Halil Hayali Bey'in gözlerinden adeta vatan aşkı parlıyordu. "Benim bütün emelim, sağlığında, bu zalim milletlerin ayakları altında çiğnenen ve bu zillete layık olmayan Kürt milletinin kurtuluşunu görmektir" derdi. Kendisi kızı Nazmiye Hanım'la oturuyordu. Nazmiye Hanım da, İstanbul'daki Saint Benoit Koleji mezunuydu. Babası vefat ettikten sonra da, ailece irtibatımızı kesmedik. Nazmiye Hanım, Dışişleri Bakanlığı'ndan emekli oldu. Babasına gösterdiği itinaı sorduğumda, "Musa, bu abide gibi insana nasıl bakmayayım? Hem babamdır, hem de namuslu bir Kürt milliyetçisidir" derdi. Halil Hayali Bey, ölümüne yakın kendisindeki çalışma notlarını bana verdi. Bunların içinde paha biçilmez vesikalar vardı. Hacı Qadirê Koyî'nin kendi elyazması ile divanı, Ziya Gökalp'in kendi eliyle yazdığı Kürtçe grameri ve kendisinin Kürt dili üzerine araştırmaları vardı. Fakat maalesef, 1972 tevki-fatında, kütüphanemle birlikte bunlar da Diyarbekir Örfi İdare

mahkemesine getirildi; tümünün müsaderesine karar verildi. Af-
tan sonra kitaplarım için yaptığım başvuruda hepsinin ya-
kıldığını bana bildirdiler.

Yukarıda, Abdurrahim Zapsu'nun kayınpederim olduğunu
söylemiştim. Ben de Naciye Abla misali, Abdurrahim Bey'e iki
gözüm gibi bakıyordum. Hem çocuklarımın dedesiydi, hem de
değerli bir Kürt şairi ve yazarıydı. Buraya hürmeten ve hatırası
olarak, Bediüzzaman ile Bitlis Harbinde yaralanıp esir olarak
Rusya'dayken yazdığı "Eşqa Welat" adlı şiirinin Kürtçe aslını
koymak istiyorum.

EŞQA WELAT

Bihar hat şin bûn giya
Û li ber kirin xemilîn çiya
Geştan bikin ser kaniya
Ji xreyri di çit şibhê ziya
Beraq, pak û safiya
 Eşqa Welat! Eşqa welat!
 Te cerg û meylakê me pat.
Carekî din min diba xwezî
Konê di reş kiribit bi zî
Tu mast li ser avê tazî
Zeryet wekî sirmê kezi
Li bêriyê li pey bizinan dibezî
 Eşqa welat! Eşqa welat!
 Te cerg û meylakê me pat.
Bo çi ji te em bûn cûde
Me terk kirin lezet sefa
Şahan goçe dana geda
Hatin li bin xaniyê me da
 Eşqa welat! Eşqa welat!
 Te cerg û meylakê me pat.
Kanî! Welatê serhedan
Sotim ewan ateş gedan
Lewra go ger bûne şivan

Dengê bilûran naliyan
Dengê hawaran gaziyan
Eşqa welat! Eşqa welat!
Te cerg û meylakê me pat.
Dengek tune şuxulek ecêb
Em mane li ser gira xerîb
Dûr bûn welatê ji dil ferîb
Careke di, ê bite nesîh?
Çûna li wî Rebbê mûhîb
Eşqa Welat! Eşqa welat!
Te cerg û meylakê me pat
Dibêjin welat bo dijmin e
Ez sax bibim qe mumkûn e?
Xeyret hamiyet ta min e
Eşqa wî mêhvanê min e
Qurban ji wî ra mêrgî min e
Eşqa welat! Eşqa welat!
Te cerg û meylakê me pat.

Şükrü Baban

Şükrü Baban'a gelince... Malum, Zihni Paşa'nın oğlu idi. Zihni Paşa, Kürt Teali Cemiyeti'nin ikinci başkamdır. Aynı zamanda, Sadrazam Talat Paşa'nmda yakın dostudur.

Şükrü Baban, Kürt meselesinde çok çekingendi. Zaten 1979 yılındaki ölümüne kadar ben, onun Mali Vekiliydim. Çünkü kendisi felç olmuştu. Bütün işlerini ben yürütüyordum. Sırası gelmişken, vekalet olaylarından şunu anlatayım: Şair Mehmet Akif Ersoy ölünce, vasiyetinde, "Beni Süleyman Nazif ile Profesör Naim Baban'm mezarları arasına gömün" demişti. Vasiyeti yerine getirilmişti. Ancak bugünkü Londra asfaltı açılınca tam onların mezarlarına rastlıyordu. Akif'in mezarına belediye sahip çıktı. Şükrü Baban ile Süleyman Nazif'in varisi olan Dışişleri Bakanlığı'ndaki akrabasına, mezarlara sahip çıkması için tebligat yapıldı. Şükrü Baban adına vekaleten ben gittim. Naim Bey ve hanımı için iki kefen ve iki tabut yaptırdım. Mezarlığa götürdüm. Biraz

sonra işçiler ile belediye bandosu geldi. Mezarlığı açtık, kemiklerini kefene koyduk, tabutları yerleştirdik. Süleyman Nazif'in de mezarı açılmıştı. Kafası mezarın kenarında duruyordu. Kendisine nefretim olduğu için, oradan geçerken, heyecanlandım ve kasten olmasa da ayağımla kafa kemiğine dokundum. Dokunmamla tekrar mezara yuvarlandı. Ağzındaki altın dişleri dökülmüştü. İşçiler ceplerine koydular, ben de görmezlikten geldim. Sonra, bando ile tabutlar alındı; merasimle, tabii ben de ön safta, şehitlikte hazırlanan yere, M. Akif ortada ve diğerleri iki tarafta olmak üzere gömüldüler.

Meşur Kürt şairi Şeyh Rıza Talabani'nin Süleyman Nazif için yazmış olduğu bir dördlüğü yeri gelmişken yazmak istiyorum. Süleyman Nazif Musul'da vali iken, Diyarbakırlı Kürt Sait Paşa'nın oğlu olduğu halde, Kürtlere çok zulüm yapmış ve birçok Kürt gencini idam ettirmişti. Bunların arasında Berzani'nin amcası da vardı. O zaman Süleymaniye'nin bir kazası olan Kerkük de vilayet olunca, İstanbul Hükümeti, Süleyman Nazif'in "usta"lığından esinlenerek, Kerkük vilayetinin ilk valiliğine onu tayin ediyor. Şeyh Rıza buna çok içerliyor ve şu kısa şiiri yazıyor:

"Kerkük oldu vilayet

Süleyman ona vali

Veyl size ahali"

Şükrü Baban'm bana anlattığı bir başka anısı daha vardı. Kanimca, burada aktaracağım bu anısı hem tarihi bakımdan, hem de günümüz bakımından önem taşıyor. Şöyle anlatmıştı bunu Şükrü Baban:

Babam Zihni Paşa Beyrut valiliğinden emekli olmuştu. Kendisi Talat Paşa'nın yakın dostu idi. Talat Paşa aşağı yukarı her Cuma tatilinde Süleymaniye'deki köşkümüze gelir, babamla hem raki içerdi hem satranç oynardı. Ben de o ara, yani 1915'te Siyasal Bilgiler Fakültesi'ni bitirmiş, Fransa'dan yeni gelmiştim. Paris'te biraz daha kalmak istiyordum ama harp başlayınca geri dönmek zorunda kaldım. Bir Cuma günü, uşaklar, beni paşababamı çağırdığını söylediler. Selamlığa gittim. Babamla Talat Paşa'nın elini öptüm. Talat Paşa, 'Oo! Maşallah Şükrü, sen kocaman bir delikanlı olmuşsun... Okulu da bitirmişsin, öyle mi?' 'Evet

Paşam' dedim. 'Öyleyse oğlum, bugünden itibaren seni Osmanlı İmparatorluğu İskan Umum Müdürlüğüne tayin ettim' dedi. Ben şaşkın şaşkın, 'Paşa Amca, kimleri iskan edeceğim?' deyince güldü ve 'Oğlum Ermenileri iskan edeceksin' dedi. 'Peki Ermeniler meskun değil de göçebeler mi? Ben bu işi nasıl yaparım, bilmem ki' deyince bir kahkaha attı ve 'Şükrü, sen Paris'e gittin ama hâlâ çocuksun... Oğlum, kolaydır; sen emir vereceksin. Erzurum'daki Ermeniler Muş'a gelince yolda iskan olurlar; Van'mki Bitlis'te; Bitlis'inki Siirt'te; Diyarbakir'inki Urfa'ya, Urfa'nınki Mardin'e ve Mardin'inki de Musul'a giderken yolda iskan olurlar.' Bu, yoldaki sözümona iskanı ve fecaati anlayıncı sapsarı kesildim, dilim dönmez oldu. Hemen dışarı çıkmamı emrettiler. Haremlige giderken annem halimi sordu, anlatamadım. O heyecanla ertesi Cumaya kadar ne rahat yedim içtim, ne de uyudum. Ertesi Cuma beni yine çağırdıklarında büsbütün elim ayağım titredi; şayet yine beni göreve zorlarlarsa, ya Paris'e kaçar veya intihar ederim diye düşündüm. Ama öyle olmadı. İçeri girince Talat Paşa halimi görüp, 'Korkma, korkma gel. Sanki senden başka Şükrü yok mu? Daha iyi Şükrü'yü bulduk' dedi..."

'Daya iyi Şükrü' dediği, bu olayda iskan müdürü ve ustaca tecrübesinden ötürü Atatürk devrinde içişleri bakanı olan Şükrü idi, ki bu kaabiliyetinden ötürü Atatürk kendisine 'Kaya' soyadını vermişti: Şükrü Kaya! Çünkü Cumhuriyet döneminde de iskan sorunu vardı. Ama bu sefer Ermenilerin değil, Kürtlerin iskanı sözkonusuydu.

Hem hocalık devrinde ve hem de beraber kaldığımız için Şükrü Baban'm bende çok hatıraları vardır. Tahmin ediyorum, Hoca, yazmayı pek sevmezdi. Ben de ölürsem tüm hatıraları gömülecektir. Ancak sık sık kullandığı şu cümlesini yazmak isterim: Ben zaman zaman, bilhassa Kürt sorununu konuşmak istediğimde, o, hep bana; "Oğlum, namuslu olmak için nasihate lüzum yok" derdi.

Şeyh Şefik Arvasi

Meşhur Arvasi ailesindendir. Sultan Hamid'in hocası Seyid Ab-

dulhakim Efendi'nin yeğenidir. Alim bir ailedendir.

Şeyh Şefik Arvası derdi ki; "Amcam Abdulhakim, Beyazıt Camiinde ikindi namazından sonra Mevlana Celaleddini Rumi'nin Mesnevi'sini otuz yılda tefsir ve şerh etti." Kendisi de Sultanahmet Camiinin baş imamıydı. Bana, "Dîwana Cizîrî"deki fetih şiirinin tarihçesini şöyle anlattı: Fatih Mehmet İstanbul'u alınca, hocası Akşemsettin hacca gidiyor. Fatih, hocasına "Baba" diyordu. Fatih, Akşemsettin'e, "Bana ne hediye getireceksin?" diye sorduğunda, "Oğlum, sana layık olanı getiririm" diyor. Mısır'da El Ezher Camiine uğruyor. Orada harika çocuk misali bir gence rastlıyor. Adı Muhammed, ama lakabı Goranî'dir. Goran bir Kürt aşiretidir. Onu İstanbul'a getirip padişahın hocası olmaya ikna ediyor. İstanbul'a getiriyor, beraberinde saraya götürüyor. Akşemsettin padişahla buluşunca, Fatih, "Hani Baba hediyem?" diyor. O da "Oğlum sana öyle bir hediye getirdim ki ebediyyen senin şanını yükseltecektir" diyor ve Goranî'yi takdim ediyor. İşte Fatih'in meşhur hocası ve Fatih Medresesinin kurucusu Molla Goranî bu zattır. Meğer Molla Goranî, Mele Ehmedê Cizîrî'nin fakihlik arkadaşıymış, halen de haberleşiyorlarmış. Melayê Cizîrî'nin Dîwanı'ndaki şu dörtlülle başlayan kasidesi Fatih için yazılmıştır.

Ey Şahinşahê muazzam

Haq bit nigahdarê te

Suret înnê fetah na

Hafız û yarê te bit

(En büyük padişah

Allah seni korusun

Kuran'daki Fetih suresi

Senin dostun ve muhafızın olsun.)

Kasidenin tümünü bir mektupla Molla Goranî'ye Şeyh Ehmed gönderiyor. Goranî de bunu Sultan Fatih'e tercüme ediyor. Fatih'in çok hoşuna gidiyor ve Cizîrî'yi İstanbul'a davet ediyor.

Fakat Cizîrî, teşekkürle, kendi vatanından ayrılmak istemediğini bildiriyor. Bunun üzerine Fatih onyedi bin gümüş akçeyi Cizre'ye gönderiyor. Şeyh Ehmed de, o parayla bugün türbesinin bodrumunda olduğu Cizre'deki cami ve medreseyi inşa ediyor.

İşte, Kürtçede bir Osmanlı padişahının nasıl övüldüğünü bugün Kürtçeyi yasak eden canavarlar okusunlar da utansınlar. İsterim ki, ben de Kürtçe yazdım diye cezalandırılayım ve böylece vahşetleri büsbütün insanlığa açıklansın!

Şeyh Şefik Efendi ile de ölümüne kadar münasebetimiz sürdü. Cidden beni severdi ve bana, “Musayê bê asa”, (Asasız Musa) derdi. Malum, Hazreti Musa’nın asası meşhurdur. Rahmetli, şerefli uzun bir ömür sürdü. Kayınvalidemin nikahını kıymıştı. Benim de, kızımın nikanlarını da yine o kıyacaktı. Kızım Rahşan’ın nikahını kıydıktan sonra, gülerek şöyle demişti: “Kurê min Xwedê nesîb bikira min mehra qîza Reşê jî bibiriya, êdin bes bû. (Oğlum, Allah izin verseydi de Rahşan’ın kızının nikahını da kıysaydım, artık yeterdi.) Az kaldı isteği yerine gelecekti. Ama hem Rahşan’ın kızı olmadı ve hem de Şeyh’in ömrü vefa etmedi.

Mehmet Mihri Hilav

Hem eski İlahiyat Fakültesi profesörü, hem de avukattı. Dinamik, alim, avcı, şerefli bir Kürttü. Süleymaniye Kürdü idi, ama Kurmancıyı da güzel biliyordu. Zaten Mehmet Mihri’nin bilmediği dil yoktu sanki. Arapça, Farsça, Türkçe, Fransızca ve Kürtçenin tüm lehçe ve şivelerine hakimdi. Dicle Kaynağı’nı çıkardığımda bana yedi tane yazı verdi. 1957 yılında vefatına kadar Irak’ta çıkan Jîn dergisine de muntazaman yazı gönderiyordu.

Mehmet Mihri Bey, aynı zamanda avukatımdı da. Fırat Talebe Yurdu’nun aleyhine açılan bir tahliye davasında, mahkemedeki babacan ve insani tutumuyla hakimi etkilemiş ve davayı kazanmıştı. Müdafaası, aşağı yukarı şöyleydi: “Hakim Bey, bu çocuğun ne kadar insansever olduğunu bilemezsiniz. Yüzlerce fakir fukara bu yurttan yetişmiş ve halen de yetişmektedir. Şimdi bu çocukların yurdunu ve yuvasını dağıtıp, binayı bu parababalarına mı teslim edeceksiniz? Sizin vicdanınıza bırakıyorum..” Hakim düşünmüş ve Mihri Bey’in insanlığına iştirak etmişti. Parababası, Bursalı fabrikatör İbrahim Yörük ve onun avukatı Yahudi kökenli meşhur Reşat Atabek pis pis mahkemeden ayrılmışlardı.

Aslı, bugün Elaziz'in ilçesi olan Madenlidir. Cildiye mütehas-sısı ve Cerrahpaşa Hastahanesinde bugünkü manada doçentti. İstanbul'daki tüm Kürt faaliyetlerinin içinde yer almıştır. Çok para kazanırdı. Tüm Kürt dernek ve dergilerine maddi yardımlarda bulunmuştur. Atatürk'ün "Yüzellilikler" dediği listenin başındaydı. O da, diğer Yüzellilikler gibi yurtdışına kaçmıştı. Meşhur şair ve filozof Rıza Tevfik de bunların içindeydi. "Uçun kuşlar uçun doğduğum yere" içli şiirini Ürdün'de yazmıştır. Yazar Refik Halit Karay, Refii Cevat Ulunay da bunların içindedir. Aftan sonra ben, doktor Sekban'la tanıştım. Ölümüne kadar ilişkimiz sürdü. Kendisini utandıran ve onca anlaşılmayan "Kürtler Türktür" adlı kitabının yazılış sebebini şöyle anlatmıştı:

"1925'te Kürdistan sahipsiz kalmış, her türlü zulüm ve soykırımı tabi tutuluyordu. Ne Avrupa'dan ve ne de İslam alemin-den en ufak himaye ve protesto geliyordu. Tüm insiyatif Ankara'nın faşist hükümetine kalmıştı. Biz de dışarıda birşey yapamıyorduk. Aslına bakarsan, Türklerin isyan bildiği hareketler, Atatürk'le yapılan anlaşmaların yerine getirilmemesine karşı bir reaksiyondur. Çünkü Kürtler gaddar İttihat ve Terakki Partisi ve padişahlardan kurtulup, Cumhuriyet kurulduğunda çok insani davranışlar bekliyorlardı. Fakat baktılar ki, Cumhuriyet idaresi Kürtlere daha ağır baskılar getirdi. İşte ben, Nuri Sait Paşa'yı İstanbul'dan tanıdığım için, kendisinin Kral I. Faysal devrinde Irak'ta kurduğu kabinede sağlık bakanı oldum. Herhalde üzüntüden olacak ki, verem başlangıcı bir zaafiyet geldi. Almanya'ya tedaviye gittim. Bu üzüntüler içinde şöyle düşündüm: Yahu, Ankara'nın cahil ricali, 'bütün dünya Türk' diyorlar. Bari ben de, 'Kürtler Türktür' diyeyim de, belki Kürtlerin üzerindeki bu zulüm hafifler. Ve hastahane, bana gelen kağıt peçeteler üzerine yazdım. Sonra çıktıktan sonra, Paris'te Sorbon Üniversitesi matbaasında bastırdım. Ama arkadaşlarım çok üzüldüler. Dönüşte, Şam'da Celadet Bedirhan'la yemek yiyiyorduk. Bize, tanımadığım bir Arap yemeğe geldi. Celadet Bey'e 'Nedir?' diye sordum. Anladım ki, Celadet Bey benim kitabımı kastediyor. Sonra daha basit tenkit-

ler de ileri sürüldü. Güya ben İstanbullu Çerkes karımın etkisinde kalmıştım. Karımın İstanbul hasreti yüzünden kitabı yazmışım ve gayem Atatürk'ün affına uğramakmış... Halbuki, yemin ediyorum böyle birşey yoktu.”

Övgü olacak ama Doktor da beni çok severdi. Nuri Sait Paşa, hem onun dostu ve hem de Menderes'in dostu idi. Yeşilköy Havaalanında, Menderes Nuri Said'i karşıladığında Nuri Sait Paşa demiş ki, “Aziz kardeşim Menderes, senin kadar sevdiğim arkadaşım doktor Mehmet Sekban var. İsterdim ki uçaktan inince onu da senin yanında göreyim. O zaman hasta kalbim daha da ferahlayacaktı.” Nuri Sait kalp hastasıydı ve Şükrü Sekban'ı dinlerdi. Bu olaydan sonra Menderes Doktor'u çağırıyor, hem yüksek bir maaşla İstanbul Elektrik-Tünel ve Tramvay İdaresi'ne doktor yapıyor, hem de Nuri Sait Paşa'nın İstanbul'a her gelişinde onu da havaalanına götürüyordu.

İşte, Nuri Said'in 1958'de Londra'ya İstanbul üzerinden son seyahati idi. Havaalanında Doktor'a da hediyecek bir koli vermişti. Doktor bana telefon etti, ofisine çağırdı. Gittim, “Bak, oğlum Musa; bu Sait Paşa'nın hediyesi hurma, çay ve kahvedir. Ne ben, ne de hanım hurma ve çay kullanırız. Biraz kahve alayım, gerisini sen al ve eve götür” dedi. Hediyeği aldım ve dedim ki, “Amca, Nuri Sait Paşa ile mademki bu kadar samimisiniz, ne diye onun Irak'ta Kürtlere yardımcı olmasını söylemiyorsunuz?” Güldü ve meşhur yemini ile, “Körölüyüm, dönüşte söyleyeceğim” dedi.

Nuri Sait, Londra'ya gidip dönmüştü. Bir Pazar, Suadiye'deki evimin kapısına bir emniyet jipi geldi. Güldüm, komisere, “Hayrola, yine gidiyor muyuz?” dedim. “Yok, yok biz gidiyoruz... Ancak, saat 12'ye kadar Şişli'deki şu eve git” diye cevap verdi. Adrese baktım, Doktor'un eviydi. Hasta zannıyla hemen gittim. Evin bulunduğu sokağın başına vardığımda, büyük bir emniyet tertibatı vardı. Polislere, Doktor Sekban'a gideceğimi söyledim. İzin verdiler. Eve girdiğimde, Doktor beni kapıda karşıladı, “Ooo, aziz yeğen gel bakalım, seni kiminle tanıştıracam” deyip içeri aldı. Fotoğraflarından tanıyordum Nuri Sait Paşa'yı. Beni doğrudan bu tanıdığım yüzün yanına götürdü. “Bak Paşam, senden şika-

yetçi olan Kürt genci budur” dedi. Paşa Galatasaray Lisesi’ni bitirdiği için Türkçe biliyordu. Ayağa kalktı elini sıktım, o beni öptü. Yanma oturarak, “Bak yeğenim vallahi hadiseleri bilmediğin için haklısın. Emin ol, değil basit tutuklamalar, birçok defa Kürtler idama mahkum olmuş ama ben onları daima kurtarmışım. Aslına bakarsan, ben de Arap değilim, atalarım Siirt bölgesi Kürtlerindendir. Senin arzunu hiçbir zaman gözden uzak tutmayacağım. İşte Amcan, Doktor’un yanında söz veriyor...”

Fakat ne yazık mı diyeyim, çok şükür mü diyeyim -aslında çok şükür demek lazım ya- Beyefendi Bağdat’a döndükten sonra ihtilal oldu, kendisi de idam edildi. Bizdeki çay ve hurması da bitmişti!

Saidi Nursi (Kürdi)

Said, bu başlıktaki adını Bitlis’te bir köy olan Nurs’tan alıyor. Saidi Nursi’nin birçok ad ve lakapları vardır. Bu ad ve lakaplar, onun hayatı içindeki mücadele safhalarına göre yer bulur. Örneğin gençliğinde Kürdistan’da bir Kürt mücahidi idi. Bu devirde kendisine Melayê Meşhur-Mela Saîdê Kurdî denirdi. Daha sonra İstanbul ve Şam’da, fevkalade kabiliyetinden ötürü, din sahasında kendisine Bediüzzaman dendi. Yaşlılığında ve kendi dehasını çok defa çarpıtarak para kazanmak için etrafına üşüşmüş olan madrabazlar, ondan çekindikleri için eski şerefli ve ilmi adlarını terkettiler. Onu somut bir köye bağladılar ve Saidi Nursi dediler.

Şerefli yaşantısı çok renklidir. Öyle ki evlenmeye, bir ev kurmaya bile vakit bulamadı. Hele yüzyılımızın başından 1960 yılına kadar tüm hayatı Osmanlı ve Türkiye Cumhuriyeti otoriteleri ile mücadele ederek geçmiştir. Uzun ve değerli hayatının anlatılması hatıralarımın içinde yersizdir. Onun hayatı, başlıbaşına ciltler dolusu ibret levhalarıyla dolacak çaptadır. Ancak ben burada kendisi ile olan bir anımı anlatacağım.

O zat, sık sık mahkemelere verilirdi. 1945’te, İstanbul’da da bir mahkemesi vardı. Kayınpederim Abdurrahim Zapsu’nun hem hemşehrisi, hem de Birinci Dünya Harbinde, Bitlis cephesinde

birlikte savaştığı ve Ruslara esir düştüğü mücadele arkadaşıydı. İkisi, Rus İhtilalinden sonra, Avrupa üzerinden büyük zorluklarla İstanbul'a gelmişlerdi.

Onun, mahkeme için İstanbul'a gelişinde Abdurrahim Bey'e misafir olması herhalde bu kadar ortaklığının bir sonucu idi. Bir akşam yemeğine kendilerini evime davet ettim. İstanbul'daki tüm seçkin Kürt din adamları da gelmişlerdi. Örneğin Şeyh Şefik Arvasi, Şeyh Eminzade, Bitlisli Şeyh Mustafa, Abdülhakim Arvasi'nin oğlu Kadıköy müftüsü Mekki Arvasi, Cemalettin Arvasi gibi... Yemekten sonra, bölgemize has semaverli çay faslı başladı. Topluluk, çok güzel dini ve ilmi sohbetlere başlamıştı. O vakit, Saidi Nursi garpte oturuyor ve müridlerini çoğunlukla Türkler oluşturmuyordu. Sohbetinden anladığım kadarıyla çabasının bu insanları doru yola sevkedip cennetlik yapmak olduğu idi. O vakit patavatsız bir delikanlı idim. Ne yalan söyleyeyim, şimdi de biraz var ya, ama aşırı milliyetçi idim. Benim milliyetçiliğim, Nazilerin, faşistlerin, Turancıların başka ırkları aşağı görüp onlara tahakküm hakkım kendinde gören, yani üstün bir ırk fikri değil de; her yerde görülen, ezilen ve perişan olan milletimi zulümden kurtarmayı hedefleyen bir milliyetçilikti. Doğal olarak, soydaşma zulüm yapanlara da kızılıyordum.

O ana kadar konuşmalara karışmıyor, hatta evim olduğu halde ev sahipliğimi Abdurrahim Bey'e bırakmış, yanlarında bile oturmuyor, onlara hizmet ediyordum. Fakat bu konuşmalara tahammülüm kalmamış olacak ki, birdenbire ve biraz da patavatsızca, Bediüzzaman'a şöyle dedim: "Muhterem Hocam, çocukluğumdan beri duyduğum ve tüm Kürtlere sempatik gelen adınız Melaye Saîdî Kurdi idi. Şimdi de her gün Türkler sizi oradan oraya sürüyor, hapsediyor, mahkemelerde süründürüyor ama siz hâlâ Türkleri cennete götürme çabası içindesiniz; bu nasıl iştir... ben anlamadım." Tabi, anlatmam ve tüm sohbetimiz Kürtçe idi. Birdenbire, o nur ve ilim fışkıran gözlerini bir projektör gibi bana çevirdi, tatlı bir tebessümle, "Ev kî ye Abdulrehîm?" (Kim bu Abdurrahim?), Kayınpederim de, "Seyda ev xort zavayê min e" (Üstad, bu genç eniştemdir) dedi. Seyda, "Wey! Kurê min, ka we-re ba min", (Vah. evladım, hele yanıma gel) deyip beni yanma

çağırdı. Yatına gittim, oturdum. Elini boynuma sardı, beni öptü ve şunları söyledi: “Kurê mîn, hîn zaro yî tu nizamî ez çi dikim. Bixwîne ilm hîn bibe”, (Evladım daha çocuksun, ne yaptığımı bilmiyorsun. Oku ve ilim öğren.)

Diğerleri de bu barış ve yakınlığımızdan emin olmuşlardı. Üstadın birisini öpüp sırtını sıvazlaması, adeta bir nevi takdis etme anlamına geliyordu.

Maalesef, birçok eserini okuduğum halde kendisini bir daha göremeyecektim. Kendisiyle geçen şerefli anım bu kadardır.

1960 yılında, 49’lar diye bilinen arkadaşlarımla Harbiye hücrelerindeydik. Meğer Seyda, o sıralar kendisin rahatsız hissediyor ve Kürdistan’da ölüp gömülmek arzusundaymış. Demokrat Parti içindeki müridleri ona bir taksit tahsis ediyorlar ve Kürdistan’a doğru yola çıkıyor. Urfa’da bir otele iniyor. Kimsenin de haberi yok. O gece fenalaşüyor. Urfa’ya gelişini ve hasta olduğunu duyan Avukat Faik Bucak ve diğer Kürt aydınları kendisiyle ilgileniyorlar. Fakat getirdikleri doktorların tüm itina ve çabalarına rağmen kurtarılamıyor ve vefat ediyor. Faik Bucak’ın bana sonradan anlattığına göre, Saidi Kürdi’nin vefatından sonra terekese tesbit edilmiş, bıraktığı tüm maddi miras şunlarmış; bir kamış sepet içinde iki mendil, bir çift çorap, iki don, iki fanila, kendisine mahsus bir entari, bir bez içinde bağlı yedibuçuk lira, bir seccade ve bir de ibrik.

Doğu’daki ve Batı’daki tamahkar din adamları bu halis Kürt filozofundan bari birşeyler öğrenip Karun gibi olmamaları gerektiğini anlasalar.

Saîdî Kurdî istiyormuş ki, Diyarbekir, Siirt, Bitlis, Muş ve Hakkari’yi dolaşsın. Fakat bu isteî gerçekleşmiyor. Buna rağmen vasiyeti yerine gelmişti: Hem Kürdistan’da ölmüş ve hem de Kürdistan’da gömülecekti. Zaten kendisi için Kürdistan’ın illeri arasında bir fark yoktu.

Cenaze sahipliğini Faik Bucak üstlenmiş. Muazzam bir merasimle, Urfa’daki İbrahim Halil Rahman Camimin kudsi bir yerinde hazırlanan kabrine defnedilmiş. Kısa bir zamanda Batı Anadolu’daki yüzbinlerce Nurcu, otobüs ve taksilerle Urfa’ya taşındı. Zaten Kürtlerce de mukaddes sayılan Üstad’ı ziyaret etmek için

onların Nurcu olmalarına gerek yoktu. Kendisi ondokuzuncu ve yirminci yüzyılda yetişen en büyük Kürt dehalarından biriydi.

Ne varki, o zamanın faşist ihtilal konseyi emriyle, gece gelinip mezarı açılarak, tabutu başka bir ağır sandukaya kondu. Diyarbekir'e götürölüp, bir uçakla Mersin-Kıbrıs istikametinde Akdeniz'in ortasına bırakıldı. Nurcular ve Kürtlerin çoğu, yine de gidip onun mezar yerini, makamıdır diye ziyaret etmeye devam ediyorlar.

Doksan yılı aşkın ömrünün hiçbir anını milletine ve insanlığa hizmet etmekten boş geçirmeyen Saidi Kurdi'nin hayat hikayesi böyle son buluyor.

Bir insan ve torunu olarak, burada saygı ile yad etmek benim boynumun borcudur.

Bedirxan Raşim Murat Bey

Murat Bey, Bedirxan Paşa'nın hayatta kalmış tek oğlu idi. Malum, Bedirxan Paşa'nın yirmiyedi oğlu vardı. 1942'de Murat Bey'le tanıştım. Feneryolu'ndaki köşkünde oturuyordu. İki oğlu bir kızı vardı. Büyük oğlu Ahmet Bey İzmir'de evli ve avukattı. Küçük oğlu Aziz Bey ise memurdu. Murat Bey hakimlikten emekliydi. Devrinde misafirperver bir ihtiyardı. Yanına gittiğimde, köşkün bahçesinin bir köşesine kurduğu ocakta bana ve kendisine kahve pişirdi. Elini öptüm. Her ne kadar zahmet etmemesini söyledimse de, güzel bir Bohtan şivesiyle, "Na kurê min, çi zorî heye. Ezê ji xwe ra qehwakî vexum", (Ne zorluğu evladım, ben kendim bir kahve içeceğim) dedi. Kahvemizi içtik. Kendisini yormamak için itina gösteriyordum. Konuşmamızı yavaş yavaş ailesinin hayat hikayesine getirdim. Gözleri daldı ve "Oğlum" dedi, "Bedirxani ailesi maalesef üçe bölündü. Bir kısmımız memur olduk, anti politik olduk. Birçok ağabeylerim paşa, hakim, vali oldular ve zamanın hükümetlerine yamandılar. Mesela ağabeyim Osman Paşa, Hüseyin Ali Paşa, Ali Şamil Paşa, Şam valisi Salıp Bey gibi. Bir kısmı ananevi Kürtlük ve Kürtçülüklerini sürdürdüler. Tabii onlar Türkiye'den ayrılmak zorunda kaldılar, ağabeyimin oğulları Kamuran ve Celadet gibi. Bazı yeğenlerim de Ata-

türk'e yamandılar. Hatta biri çok yakını ve maarif bakanı oldu; Vasıf Çınar gibi. Bu Çınar soyadını da, Atatürk, Bedixaniliği kaybettirmek için bulup, Vasıf'a demiş ki, 'Sizin aileniz bir çınar gibi dallı budaklıdır. Tüm ailenizin soyadını Çınar yapıyorum.' Ancak, Tahir ağabeyimin çocukları, her nasılsa bu Çınar'ın dışında kaldılar. Onlar da Kutay soyadını aldılar. İşte, bu Cemal ve Kenan Kutay oradan geliyor." Sonra, konuşmasını şöyle sürdürdü:

"Yavrum, sana bu hususta anlatacak orijinal birşeyim yoktur. Cizre'den İstanbul'a sürgünümüz ve oradan da Girit'e ve daha sonra da Şam'a sürgünlerimiz ve Babam Bedirxan Bey'in orada vefatı sonrasında, Sultan Abdülhamit zamanında, Kürdistan'a gitmemek şartıyla İstanbul ve tüm Batı Anadolu'da oturabileceğimizin söylenmesini herhalde biliyorsun. Şu renkli malumatı arz ediyim: Yeğenim Abdurrezzak Bey, Polonyalı bir bayanla evlenmişti. Kendisinin tek bir kızı oldu. Adı, Leyla Bedirxan'dır. Bugün Almanya'nın Devlet Operası'nda baş sopranodur. Almanca olarak birçok Doğu kaynaklı temsiller verir. Roldeki artistlerin adlarını Kürtlerden alır. Mesela temsil Almancadır ama artistin adı Hasso'dur, Bro'dur. Kadınlar da Xecê'dir. Zavê'dir, Narê'dir. İslami adları da buna uyarlar. Ayşe'ye Ayşo, Fatma'ya Fato der."

Fazla rahatsız etmemek için elini öperek ayrıldım. Maalesef, kısa bir zaman sonra vefat etti. Ben evlendikten sonra, 1947-1949 yılları arasında köşklere kiracı oldum. 1948'de kızım Rahşan orada doğdu.

Şeyh Selahattin İnan

Şeyh Selahattin, Bitlis'in kasabasımdandır. Ailesinin meşhur lakabı "Ğews"tır. Kürtler, "Mala Ğews" derler. "Ğews" Arapçadan gelmez. Dar anlamda, yeryüzü; geniş anlamda ise, ilimde yüzen demektir.

Kürt halkının zulme ilk başkaldırışı, tarihten önce Kawa'dan başlar. Kürt tarihinde olmuş sayısız başkaldırılardan biri de yirminci yüzyılın başında 1913'teki Hizan Direnişi veya Bitlis Vaka-sı'dır. 1913'te bir yandan Çarlık Rusya tahrikiyle etraftan Kürt

halkına saldırılar oluyorken, diğer taraftan da zalim İttihat ve Terakki yönetiminin politikaları, Kürt halkını bölge bölge kendi başının çaresine bakmaya zorlamıştır. Bu olay da, bu dönemde meydana gelmiş olanlardan bir tanesidir.

Olay sırasında, Bitlis valisi, sonradan Meclis başkanı olacak olan Hüsrev Gerede idi. Başkaldırının milli önderi, Melle Selim'di. Bitlis valisinin Hizan üzerine gönderdiği mukavemet kırılmış, Kürt kuvvetleri Bitlis'in iki mahallesini ele geçirmişti. Fakat gelen yardımcı kuvvetler Kürtlerin mukavemetini kırmış, birçok Kürt tutuklanmıştır. Sonra bunlar mahkeme edilmiş, bir bölümü idam, bir bölümü de sürgün edilmişti. Melle Selim ise, Rus Konsoloslughuna sığınmış; Birinci Dünya Harbi başlayınca, Türk kuvvetleri konsolosluga saldırmış, Melle Selim ve onsekiz arkadaşı idam edilmişlerdi.

Bu olay halk arasında o kadar kök salmıştı ki, 1913'te bir güneş tutulması dahi bu idamlara bağlanmıştır.

Hatta, yine bu idamların yarattığı üzüntü nedeniyle, bir Kürt halk şairi kafiyeli bir mersiye yazmıştır. Günümüzdeki Kürt nesilleri bile bu mersiyei ezbere bilmektedirler. Mersiye şöyle başlar:

“Çûme Bedlîsê, xopanê di kortê da
Hatim Bedlîsê, xopanê di kortê da
Daraxacî rast kiribûn tê da
Kindirên zeytkirî berdabûn pê da
Şêx Şabedîn, Seyîd Elî, Mehmed Şîrîn avetibûn pê da
Kindir qetiyabû ji ba Xwedê da
Şêx Şabedîn ketibû erdê da
Dilê neyaran, kevir bû tê da
Dîsa Şêx, avêtibûn kindirê sêpê da.”

İslam memleketlerinde bir inanış vardır. Yiğit bir adamın ipi koparsa, bir daha asılmaz ve cezası müebbed sayılırdı. Ama görüldü ki, asılan bir Kürt olunca, İslami kurallar da hiçe sayılıyor.

Bu macerayı yaşayan Hizan şeyhleri, Cumhuriyet devrinde Türk hükümetleri ile işbirlikçi olmadılar. Ta ki, meşhur ve sevimsiz Devlet Bakanımız Kamran İnan devrine kadar.

Kamran'ın babası Şeyh Selahattin asılan Seyid Ali'nin öz oğlu

idi. Cumhuriyet devrinden ailesi ile birlikte Bursa'ya sürgün edildi. Şunu açıklayayım ki, Şeyh Selahattin Bursa'dan İstanbul'a gelir, bana misafir olurdu. Kendisi sevdiği rakısını içer, ben de bira ile ona eşlik ederdim. Geniş kültürü ile hatıralarını büyük bir hoşlukla anlatırdı.

Bu değerli aile Bursa'ya gelmiş... Eh, Bedevi zamanı gibi sepetle gelmemişler, birçok kıymetli, hah, altın, gümüş, kapkacak ve oldukça mücevheratı da birlikte götürmüşlerdi. Zamanla bunların hepsi tükenmiş. Memleketten, değil kendilerine para göndermek, mektup göndermek bile yasak edilmişti. Öyle bir zaman gelmiş ki, aile ekmeğe muhtaç olmuş. Şeyh Selahattin Ankara'ya birçok istida yazmış, fakat hiçbir cevap alamamış. Nihayet bir gün, içişleri bakanı Bursa'ya gelmiş. Şeyh Salahattin'in medrese kültürü vardı. Güzel konuşur ve yazardı. Hemen, bütün olayı bir istidaya yazıyor, onbeş kuruşluk pul yapıştırarak imzalıyor. El büyüklüğündeki bir kağıda ikinci bir istida daha yazıp pulluyor ve bunu birinci istidaya ekliyor. İkinci nüshanın ibaresi bir satırdır ve şöyledir: "Muhterem Dahiliye Vekili, bitişik istidamın sizce okunmasını rica ederim." Zamanın dahiliye vekili Hilmi Uran istidayı ilginç buluyor. Hemen bunu yazanın bulunup getirilmesini emrediyor. Şeyh Selahattin geldiğinde, kendisine iltifat ediyor, özür diliyor. Bursa valisine, Özel İdare'de Şeyh Selahattin'e dolgun maaşlı bir görev verilmesini emrediyor.

Daha sonra, Kürtlerin dediği gibi, "Sal dide pey salan", (yıllar yılları kovalar); 1947'de, güya Türkiye'ye demokrasi gelir. Şeyh Selahattin, sanki kabahatliymiş gibi, affedilir. Bursa'dan ayrılmadan önce İstanbul'a geldi, vedalaştık. Daha sonra Kürdistan'a gitti. Gayet tabi, Demokrat Parti'den milletvekili seçildi. Daha sonra Yassıada'ya gidecekti. Yassıada'da kurulan mahkemenin faşist başkanı Salim Başol'un sözünü erkekçe ağzına tıkayan Şeyh Selahattin'in, Başol ile şu diyalogu oldu: "Salahattin Bey, siz şeyhmişsiniz, hatta daha da ileri giderek ğausmuşsunuz. Nedir bu?" Şeyh Selahaddin bunu şöyle cevaplamıştı. "Hakim Bey, biz şeyh ve 'ğaus' iken, Osmanlı devrinde devlet reisimiz de halife yani peygamberin vekiliydi. Ama ne zamanki devlet başkanlarımız bundan vazgeçti, bizde kadın, rakı, hatta kumar gırla... Biz de

devlet başkanlarımızın yolunda gidiyoruz.” Şeyh Salahattin, burada Atatürk ve diğer bazı reisicumhurları kastediyordu.

Şeyh Salahattin iki hanımla evlenmişti. Bir tanesi Kürttü ve bu hanımından olan büyük oğlu Abidin, hem babasmca ve hem de Kürdistan’da sevilen bir kişidir. Üzülerek söylüyorum ki, son zamanlarda felç olmuştur. Hatta, bu ara, hayatta olup olmadığı da bilmiyorum. Diğer hanımı ise, Ermeni olayında, Derxasê Ermeni ileri gelenlerinden birinin kızı idi. İşte, ucube ve sevimsiz; hem Türklerin ve hem de Kürtlerin nefret ettiği Kamran İnan, bu saygıdeğer hanımındandır. Allah şahittir; daha küçükken bile babası, Kamran’m, ailesinin ve halkının yüzkarası olacağını bana söylemiştir. Babası kendisini hiç sevmeydi. Kamran hayattadır, isterse bu yazdıklarımı cevaplayabilir ve hatta dava da açabilir. Ama ben binlerce şahitle bu yazdıklarımın doğruluğunu ispatlayabilirim. Ben hiçbir ırkı ve milleti hakir görmem. Ermeniye de, Fransıza da insani saygım vardır. Kamran Efendi, sanki Ğaus ailesini dejeneretmek için görev almış gibi, Fransız bir madamla evlendi. Selahattin’de ümmetçilik, sosyalistlik olmadığına göre, geriye milliyetçiliği kalıyor. Acaba Kamran ve çocuğu hangi ırdan sayılır? Kamran’a kalırsa, çocuğu olduğunda ne Kürttür, ne Ermeni ve ne de Fransız olsa olsa ya Tatar ya da Moğoldur. Haydi Oğuzları saymayalım. Çocuğu olmuyormuş. Nasıl çocuğu olsun? Zaten bitki ve hayvanlarda da kuraldır, teşbihte hata olmaz, hiç görölmüş müdür eşek ile atm birleşmesinden meydana gelen kaktır, döl versin? Bunları bir hakaret olsun diye yazmıyorum. Ancak, dejenereliğe karşı bir örnek olsun istiyorum. Hatta Kamran Beyimizin davranışlarına yakışan, Kürt halk edebiyatında şöyle bir öykü vardır:

Derler ki, Bedirxan Bey, Cizre’deki Birca Belek sarayında gezinirken bir oğlunun elinde bir keklik kafesi görür. Bedirxan Bey, “Bu nedir oğlum?” der. Oğlu Ali Şamil -ki sonradan paşa olmuştur- “Baba, bu çok kıymetli bir kekliktir. Bana Sincar’dan geldi” diye cevap verir. Bedirxan Bey, “İyiliği nereden geliyor oğlum?” diye sorar. Oğlu, bunun üzerine, “Baba, bunu dağa götüreceğim, etrafı tuzaklarla çevireceğim. Ötmeye başlayınca, dağdaki diğer keklikler yanına gelmeye başlayacaklar. Böylece benim kur-

duğum tuzaklara yakalanacaklar” der. Bedirxan Bey, kafesteki keklği alır ve kafasını kopararak yere fırlatır. Oğlu bağırır çağırır, kendisini yerden yere atar. Bedirxan Bey, oğlunu yerden kaldırıp başını okşayarak, “Evladım der, insan olsun hayvan olsun, kavmine hiyanet edenlerin kafasını koparmak lazımdır.”

Kamran, bunu herhangi bir tehdide veya bir tedhiş hareketine işaret ettiğime yormasın. Ama bence Kamran bu keklık misalidir.

Bu vesileyle, Şeyh Selahattin’e sonsuz saygı ve rahmetler sunarım. Tabii Kamran İnan’ın payı hariç! Samimi olarak inanıyor ve söylüyorum ki, Şeyh Selahattin yaşasa ve Kamran’ın bugünkü halini görseydi, en az benim kadar ondan nefret eder, hatta kendisini evlatlıktan atardı.

Şeyh Ali Rıza

Şeyh Ali Rıza, büyük Kürt şehidi Şeyh Said Efendi’nin oğludur. Büyük oğlu olduğu için babasına çok yakın olmuştur. Dini bilimlerde ve Kürt sorununda uzmandı. Ama ailenin macerası, pederinin asılması, kendisinin uzun bir dönem Bağdat’ta bir nevi firar kalması; af çıkıp memleketine geldiğinde de herkesin kendisinden ve ailesinden tedirgin olması ve tüm dikkatine rağmen siyasi otoritenin bir kez daha sudan bahanelerle kendisini ve tüm ailesini Trakya’ya sürgün edip mal ve mülklerine el konulması kendisini durgunlaştırmıştı.

Gerçi, kendisini gıyaben çocukluğumdan beri tanır ve tüm Şeyh Said ailesine sevgi ve saygı duyardım. Ama tanışmamız, güzel mi yoksa trajik mi diyeyim, şu şekilde oldu:

Cibranlı Halit Bey’in kızkardeşi Fatma Hanım, Şeyh Said Efendi’nin son hanımı idi. Kendisinden Ahmet adlı bir de oğlu olmuştu. Bunlar da Şeyh Said ailesinin tüm fertleri gibi Çorlu’ya sürgün edilmişlerdi. Sürgün kanununa göre, sürgün edilen kişiler İçişleri Bakanlığı’nın izni olmadan sürüldükleri yerden ayrılamazlardı. Fakat bir gün Fatma Hanım’ın canı sıkılıyor, bir arabaya atladığı gibi, izinsiz olarak İstanbul’da oturan, binbaşılıktan emekli akrabası Reşit Bey’in evine geliyor. Reşit Bey ile de yakınlığım vardı. Çok hoşsohbet biriydi. Nüktedan ve şakacıydı. Kürtlere sürekli

dualar ederdi. Ama geçmişte olanların etkisinden kurtulamamıştı. Bana hep hükümetin zulmünden kaçınmamı tavsiye ederdi. Bana sürekli, “Weleh ez yeqîn nakim ku tu bi vî serî herî gorê”, (Bu kafayla mezara gireceğine hiç inanmıyorum).

1946’da bir gün Reşit Bey telaşla bana geldi, soluk soluğa idi. Oturttum. Zaten kalbinden rahatsızdı. “Hayrola Amca?” dedim. “Ne hayrı oğlum. Şeyh Said Efendi’nin hanımı aniden bize geldi. Şimdi ne yapacağım, bilemiyorum. Kovsam olmaz... Ya görürlerse halim ne olur?” Ben hemen kendisini teselli ettim. “Amca, nasıl olsa siz bana serdengeçti diyorsunuz. Ben hallederim, siz hiç üzülmeyin” dedim. “Nasıl halledersin oğlum” dedi. “Fatma Hanımı alır evime götürürüm ve başından beri bana gelmiş olur. Sizi de hiç tanımaz olsun. Yakalanırsak hatıram kalır. Zaten ben de kendimi İstanbul’da tıpkı onlar gibi sürgün sayıyorum. İsterlerse beni de Edirne’ye sürsünler, daha ötesi yok ya!” dedim. Reşit Bey yurda gelmişti. “Valla oğlum, ben utanırım. Ben burada oturuyorum, sen git benim haberim yokmuş gibi ne yaparsan yap” dedi. Gittim. Reşit Bey’in hanımı Peyker Hanım, beni evladı gibi severdi. Salonda karşıladı. İlkın Fatma Hanım’ı benden dahi sakladı. Durumu kendisine anlattım, o da rahatladı. Peyker Hanım’ın kendisi de Cibranlıydı. Bugün Muş’ta büyük cami ve vakıfları olan, ayna zamanda da Halit Bey’in de akrabası Alaattin Paşa’nın öz torunu idi. Birlikte Fatma Hanım’ın yanına gittik. Elini öptüm, kendilerine büyük saygım olduğunu ilettim. Birkaç gün, hatta istediği kadar misafirim olmasını ve gerek Cibranlı Halit Bey’in kızkardeşi gerekse Şeyh Said Efendi’nin hanımı olarak bunun hayatımın en şerefli şeyi olacağım, bu şerefi bana lütfetmesini rica ettim. Fatma Hanım, “Olur mu?” dercesine Peyker Hanım’a baktı. Peyker Hanım Kürtçe olarak “Weleh xwişka min tu zanî lê Musa jî ewladê me ye”, (Sen bilirsin kardeşim, Musa da evladımızdır) dedi. Bunun üzerine Fatma Hanım ricamı kabul etti ve çarşafını giydi. Zaten yakın olan evime birlikte gittik. Kendisine büyük bir saygı gösterdik. Hele kayınpederim Abdurrahim Bey ve kayıinvalidem duyunca, çok sevindiler. Fatma Hanım’ı bir an için yalnız bırakmadılar. Ben ve onlar, misafirimiz ve diğer aile fertlerine çokça giyecek hediyeler aldık. Fatma Hanım böylece

benim evimde on gün misafir oldu.

Sonra ailesinin haberi olmuş, gelip aldılar. Tabii Fatma Hanım, bütün olup bitenleri ailesine anlatmış ve aşağı yukarı bir sene sonra af çıkınca tüm aile İstanbul'a geldiler. İlk fırsatta Ali Rıza Bey, birkaç kardeş ve akrabası ile evime şeref verdiler. Çok sevinmiştim. Daha önce geldiklerini duymamıştım. Meğer, kalabalık oldukları için, tüm aile Mercan'da bir Kürdün oteline yerleşmişler.

Bu vesile ile Ali Rıza Efendi ile tanışmıştık. Kendisine Şeyh denilmesinden sıkılıyordu. "Yahu bana 'Şeyh' demeyin. Zaten bu yanlış laf Kürtlerin başına çok işler açmış; herifin babası şeyhtir, oğlu üçkağıtçı ve işbirlikçidir. Ama yine de bizim Kürtler, o pis herife 'Şeyh' diyorlar" dedi. Tabi ben, "Estağfurullah efendim, siz öyle değilsiniz" dediysem de, "Na na, hema ez jî tev, lê hûn ji min ra nebêjin 'şêx'" (Yok yok, ben de onlardanım, bana 'Şeyh' demeyin) diye cevapladı. Hatırlıyorum, üç-dört gün İstanbul'da kaldılar. Bu kadar kalmalarının sebebi de, İstanbul'daki çokça Kürdün kendilerini ziyarete gelmeleri idi. Ben de onları hiç yalnız bırakmadım. Nihayet tren biletleri alındı. Haydarpaşa'dan, Fatma Hamm'ın elini tekrar öperek onları Erzurum'a yolcu ettik. Gidecekleri yer, tabii Erzurum'un Hmıs kasabasıydı.

Ondan sonra, ölümüne kadar Ali Rıza Efendi ile irtibatımız kesilmedi. Hatta son hastalığında, Ankara'da ziyaretine gittim. Aileden birkaç kişi yanıdaydı. Onlar benden çok gençtir ve yaşıyorlar. Şöyle bir tavsiyede bulundu: "Bakın çocuklar, Musa Anter'in yolundan ayrılmayın. Eğer ayrılırsanız, ben size hakkımı helal etmem." Bir gün kendisinden babasının felaketine ait vesikaları istemiştım. Bana "Valla oğlum, ben de bu vesikaları sana vermek isterdim. Fakat tüm vesikalar Beyrut'a kaçırıldı. Bir Arap dostumuza emanet edilmişti. Sonradan istettik ama hepsini saklamış veya imha etmiş; bize vermedi" dedi.

Başka buluşmalarımızda Kürt sorununu konuşurduk. O, dünyada Kürt sorununun demokratik ve sivil çevrelerce bilinmediğini, önce bunu tesbit etmek gerektiğini; yoksa dünyadan ve Kürt meselesinden habersiz her aklına gelenin sorunu bir namus meselesi sayıp, silaha sarılarak dağa çıkmasının çözüm olamaya-

cağını belirtti ve misal olarak, “İşte yakın tarihteki olaylar buna şahittir. Babamın hadisesi, Ağrı, Zilan, Sason ve en son Dersim olayları bu dediğimin birer canlı delilidir. Onun için, ben sizin bu yöndeki çalışmanızı beğenirim. Önce dünya ve kamuoyu Kürtlerin haklı davasını öğrensın, sonra halli kolaylaşır. Sana ve Kürt gençlerine vereceğim nasihat budur” dedi.

Bu vesile ile onu, muhterem pederi Şeyh Said Efendi’yi hürmetle yadeder, hatıraları önünde saygıyla eğilirim.

Şeyh Abdulbari Küfrevi

Şeyh Abdulbari Küfrevi, Kürt Mevlana Halid’in Kürdistan’a halife yapıp Nakşibendi tarikatını yaymak için gönderdiği beş şeyhten Şeyh Muhammed Küfrevi’nin oğludur. Bugün dahi Bitlis’teki meşhur Kümbet denen anıt mezar Şeyh Muhammed’e aittir. Şeyh Muhammed’in mezarını 1958’de Bitlis’e gidişimde ziyaret ettim. Orada enteresan birşey gördüm: Tam türbeye giderken yerle bir ve mutlaka ayakla basılacak hale gelmiş bir mezar vardı. İlk inçkindim, basmak istemedim. Fakat basmadan kümbetin içine girmenin imkanı yok, duraksamıştım. Bunu farkedenden rehberim şu izahatı yaptı; “Efendim, Şeyh Emin Efendi, halifesi olan Şeyh Muhammed Küfrevi’yi o kadar çok sevmiş ve beğenmiş ki, şöyle bir vasiyette bulunmuş: ‘İsterim ki, Şeyh Muhammed’in ziyaretine gelen her mümin benim mezarıma basarak geçsin.’ Onun için çekinme bas ve geçelim.” Utanarak ve istemeyerek, o büyük alimin mezarına bastım ve içeri girdim. Sonra, İstanbul’a gelip Şeyh Emin Efendi’nin torunu Mustafa’ya olayı anlattım. Şeyh Mustafa gülerek, “Yalan, dedi, dedemin böyle bir vasiyeti yoktur. Küfreviler bu hikayeyi uydurmuşlar ki, kendilerini yüceltsinler.”

Şeyh Abdulbari, Edirnekapi’da sürgündü. Evinin önündeki polisler her gireni ve çıkanı tespit ediyorlardı. 1943’te, oğlu ve bugün Edebiyat Fakültesi doçenti olan, Ağrı’dan Demokrat Parti döneminde milletvekili seçilen Kasım Küfrevi ile o vakit hem talebe, hem de arkadaştık. Sık sık Şehzadebaşı’ndaki turşucuya gider, beş kuruş vererek birlikte turşu suyu içerdik. Bu vesile ve benim isteğim ile babasının ziyaretine gittik. O vakit, aşağı yukarı

80-85 yaşlarında idi. Ak sakallı, nurani, tipik bir Kürt simasıydı. Elini öptüm. Kasım beni tanıştırdı. Abdurrahim Bey'in kızı ile nişanlı olduğumu öğrenmiş ve beni gıyaben tanıyordu. Tüm konuşmalarımız tabii olarak Kürtçe olarak geçiyordu. Beni öptü. Heyecanımı yatıştırmak için bana takılarak, "Kurê min tu ji Nu-sêbinê yî, inşallah tu ne Êzidî yî lê bila be. Êzidî gelek ji Misilmanan çêtir in. Hêm ew di dîn û milliyeta xwe da salih in. Lê ma em?" demişti. (Oğlum sen Nusaybinlisin, inşallah Yezidi değilsin. Mamafih olsaydın da olurdu. Çünkü Yezidiler, birçok Müslümandan daha iyidirler. Hiç olmazsa onlar dinlerinde ve milliyetçiliklerinde çok sağlamlar. Peki ya biz?" Şeyh, hoşuma gitti. Sık sık ziyaretine gidiyordum. Hiç unutmuyorum, bir gün gittiğimde, önünde bir tabak haşlanmış kestane vardı. Şeyh'in adeti değilmiş kimseyle birşey yemek. Ama beni ihya etti ve kendisi ile kestane yemem için ısrarla davet etti. O gece sohbetimiz ilerledi ve bana birkaç anısını anlattı:

"Oğlum, ben insanlığa ve milletime karşı suçlu bir insanım. İsterim ki, özür dileyerek şu son günlerimde sana anlatayım ki, belki ilerde milletime iletirsin. Birinci suçum şu: 1916-17'lerde Osmanlı ordusu Arap ülkelerinden kovulmuş kaçıyordu. Araplar, Osmanlı askerlerinin altınlarını yutarak kaçtıklarını duydukları için, bu askerleri sık sık öldürüp bağırsaklarında altın arıyorlardı. Ben, o bölgede etkin bir şeyhtim. Sultan Reşat bana mektup yazarak, bu olayı belirtti ve Mezopotamya'daki Arap aşiretleri olan Şamırar ve Teyyah şeyhlerinin yanma gidip o çirkin hareketten kendi aşiretlerini vazgeçirmelerini söylememi istedi. Kalktım, memleketin olan Nusaybin'e gittim. Oradan Sincar ve Abdulaziz dağları bölgesinde çadırlarda yaşayan şeyhlere vardım. Adamları bana büyük bir saygı gösterdiler ve 'Biz bu cinayeti bilmiyorduk. Hay hay, derhal nami oluruz' dediler Oniki seçkin şeyh ve adamlarını Nusaybin'deki meşhur kışlada oturan komutanın yanma götürdüm. Onlar misafir edildiler. Sabahleyin kalktım ki, onikisini de idam etmişler. Tabii, bu olayın sorumlusu olarak ben kendimi gördüm, büyük bir vicdan azabı ve üzüntü ile Bitlis'e döndüm. Ama demek akıllanmamışım. 1919'da Kemal Paşa Kürdistan'a geldi. Osmanlı, kendisinin idamına karar ver-

mişti ve Osmanlı devletince, Kürtler için her zaman söylenen 'eşkiyalık' sıfatı ona da verilmişti. Fakat ben ve dier Kürt şeyh, bey ve ağaları onu koruduk. Erzurum Kongresi'ni akdettik. Sonra, Kahtalı Hacı Bedir Ağa'nın da beşyüz muhafız süvarisi ve Dersimli Diyar Ağa'nın kuvvetleri ile Sivas'a gelip, orada da kongremizi yaptık. Kısa söyleyeyim; Kemal Paşa, Kürt milletinin haklarına sadık kalacağını defalarca ifade etti. Biz de inanarak kendisini kolladık. Ama adam, Cumhuriyeti kurup Lozan Anlaşması'm yaptıktan sonra hepimize dirsek çevirdi. Kendisine yardım eden ne kadar kuvvetli Kürt aile ve şahsiyeti varsa, birer bahane ile ya idam ettirdi veya sürgüne yolladı. İşte benim durumumu görüyorsun. Kendisine o kadar kıymet veren Hacı Bedir Ağa'nın çocukları -ki duyduğuma göre soyadları Fırat'tır- Mersin'e sürülmüşlerdir. Miralay Halit Bey, Bitlis Milletvekili Yusuf Ziya Bey ve bütün Dersimlilerin akıbetini biliyorsun..."

Evet, Şeyh'in bana anlattıkları bir nevi vicdan muhasebesi ve acı pişmanlık hatıraları idi.

Sonra, herhalde 1946'da vefat etti. Kasım, babasının cenazesini Bitlis'e götürmek istiyordu. O vakit Cumhurbaşkanı İsmet İnönü Florya Köşkü'nde kalıyordu. Kasım'ı, izin almak için yanına gönderdik.

İsmet Paşa, meşhur kurnazlığını kullanarak, "Oğlum, bugünkü vasıtalarla Şeyh'in cenazesini Bitlis'e kadar götürmek oldukça zor ve eziyetlidir. Ben emir vereceğim, Eyüp Sultan Mezarlığında kendisine layık bir yer ayırsınlar" demiş. Aklımda kaldığına göre, Kasım'a ikiyüzelli lira da cenaze masrafı için para vermişti. Kasım, ağlaya ağlaya geri döndü. Şeyh'i, mütevazı bir cenaze merasimiyle defnettik. Bugün hâlâ orada yatmaktadır. Allah taksiratını affetsin ve nur içinde yatsın.

Bu dediklerime, hayatta olan Kasım Küfrevi canlı şahittir. Zira, Hatıralarım arasında anlatılan birçok zevat bugün hayatta olmadığından ve bu konuda tarihi vesika da bulunmadığından, "Acaba bu adam aklıma geleni mi yazıyor?" diye düşünülebilir. Ama isterim ki, inanılsın. Olmayan hiçbir şeyi yazamam. Belki eksiği olur ama fazladan hiçbir şey yoktur.

Şeyh Maşuk Efendi

Şeyh Maşuk Efendi, Nurşin Şeyhleri ailesindedir. Şeyh Masum Efendi'nin oğludur. Bu ailenin halifesi Şex Ahmedê Xizna da, Şeyh Masum Efendi'nin babasıdır. Şeyh Ahmet ve oğulları Şeyh Mahsum, Alaaddin ve İzzeddin, Kürdistan'ın Türkiye ve Suriye kısmında meşhurdurlar. Şöyle bir öykü anlatılır: Mele Mustefa Berzani hadisesinde, Şeyh Mahsum'u Şam'a götürmüşler ve radyoda Berzani aleyhine konuşması için zorlamışlar. Şeyh demiş ki, "Her iki taraf da Müslümandır. Hangi tarafın haklı, hangi tarafın haksız olduğunu bilmiyorum. Gidip araştırmamı temin ediniz. O vakit ben de haksız tarafı şeriat hükümlerine göre ilan ederim." Tabii, Suriye hükümeti Arap olan Irak tarafının haksız çıkacağını bildiğinden, bu iş böylece kapanmış.

1958'de Diyarbakir'de İleri Yurd gazetesini çıkarıyordum. Gazetemiz, tüm Doğu'da bir olay olmuştu. Şeyh Mahsum vefat etmiş; Şeyh Maşuk Suriye'ye gidip Şeyh Alaaddin'i yerine halife tayin edecekti. Muş, Bitlis, Siirt, Diyarbakir ve Mardin valilerinin teşvik ve desteği ile kendisi ve adamları Nusaybin'den Suriye'ye geçtiler. Esasında, bu aile Kürt aydınlarınca makbul sayılmıyordu. Zira Şeyh Said olayında ve diğer tüm Kürdistan şeyhlerinin başına gelen musibetlerden bu aile etkilenmemişti. Zaten tıpkı onlar gibi, Cizre'deki Şeyh Seyda, Hakkari'deki Şeyh Selim'e de aynı nazarla bakılıyordu. Ben, Şeyh Maşuk'a yapılan bu resmi destek ve iltifatı birkaç yazı ile gazetemde hicvi bir biçimde tenkit ettim ve yazdım. O aralar, Şeyh Maşuk'a bağlı müftü ve hocalar da aleyhimde propaganda yapıyor, kafirliğimi, komünistliğimi ileri sürüyorlardı.

Şeyh Maşuk, bir süre sonra Suriye'den Diyarbakir'e döndü. Kendi müridi olan zengin bir fırıncının evinde misafirdi. Fırıncının evi muazzam taş döşeli bir avlu ile meşhur Diyarbakir köşklerinden biriydi. Hazro beylerinden, dolandırıcı Tahir Budak da, şeyhin müridlerinden ve elemanlarından biriydi. Aşağıda sırası geldiğinde anlatacağım üzere, Yusuf Azizoglu ile Şark Ecza Deposu'nu çalıştırıyorduk. Tahir Ağa müeddep bir şekilde yanıma geldi, "Musa Bey, Şeyh Maşuk Hazretleri sizi görmek istiyor ve yanı-

na gelmenizi arzı ediyor” dedi. Anladım ki Suriye’ye gittikten sonra olup bitenler kendisine anlatılmış. “Tahir Ağa, benim Şeyh Maşuk’un yanında ne işim var? Ben, kafirin ve komünistin tekiyim! Böyle kutsal bir zatın rahatını ve huzurunu nasıl kaçıırım!? Gelmem” diye cevap verdim. Seçim zamanıydı. Yusuf Bey, endişeyle her ne kadar gitmemi söylediyse de gitmedim. Tahir Ağa, bir-iki saat sonra yine geldi. Bu defa, “Efendim, Şeyh Efendi Hazretleri diyor ki, ‘eğer müsaade ederse, ben onu ziyaret ederim’” diyordu. Yine reddettim. Ama Yusuf Bey çok üzüldü. Zaten ağır bir şeker hastalığına yakalanmıştı, kendisini daha fazla üzmemek istemedim. “Peki, yarın saat 10’da buyursun” dedim.

Ertesi gün tam saatinde, kendisi ve beş on maiyetiyle birlikte depoya geldiler. Ben ve Yusuf Bey kendilerini karşıladık; oturtuk, çay ikram ettik. Ben olayları hiç açmamak içtiyordum. Fakat kendisi konuyu açtı dedi ki, “Anter Bey, -ben yazılarımı Anter imzasıyla yazmıştım- inan ki, sana ve davana hep duacıyız. Babamın, İstanbul’da kayınpederinde kaldığı müddetçe kendisine gösterdiği yakınlığı hiç unutmuyoruz. Hatta kendisine hediye ettiğin bereyi hâlâ saklarız. Çok kere tekkede fakihlerimizin elinde gazetelerini gördüğümüz zaman ses çıkarmıyor, kızmıyoruz; bilakis tasvip ediyoruz. Fakat senin, köyümüzün önünden geçip bize gelmemene de çok üzüldük.”*

Ben de kendisine şunları söyledim: “Şeyh ben nasıl size geliyim? Geldiğim zaman, ya Diyarbekir Milli Emniyet Müdürü Atilla oradaysa!?” Fena yakalanmış bir pozisyonda, Atilla ile tanışıklığını şöyle anlattı: “Efendim, ben iki sene evvel Diyarbekir’e gelmiştim. Müftü Halil Efendi akşam yemeğine davet etti. Gittim, meğer Atilla’yı da davet etmiş. Orada, elimde olmayarak zoraki olarak tanıştım. İşte o gün bugündür yakamızı sıyıramıyoruz. Herkes de zannediyor ki, biz onun adamıyız.” Konuşmamız böylece devam etti. Sonra kalkıp giderken, ısrarla benim de kendisini ziyaret etmemi istedi. Yarım ağızla, “Olur” demeye getirdiysem de, Dr. Yusuf Bey araya girdi, “Peki Şeyhim, peki gelecek” dedi. Ben de, “Peki”, demek zorunda kaldım. Bir-iki saat sonra da kalkıp ziyaretine gittim.

* Malum, Nurşin köyü Muş’tan Bitlis’e giderken yolun kenarındadır.

Fırıncının avlusu ve eyvanı hıcahınç insan doluydu. Hepsi diz çökmüş, mezartaşı gibi dizilmişlerdi. Tabi, benim aleyhimde bulunan müftü ve büyük hocalar eyvanda, Şeyhin ayaklarının dibinde aynı şekilde oturuyorlardı. Şeyh Maşuk, geldiğimi görünce hemen merdivenlerde beni karşıladı. Elimi tuttu, beni öptü ve divanda yanına oturttu. Benim muhaliflerim şaşakalmışlardı. Bir süre sonra yalnız bana ve Şeyh'e kahve ve çay geldi. İkimiz neşe ile ve yüksek sesle İslam tarihi ve edebiyatından bahsettik. İkinci ezanı okundu. Şeyh, benden özür diledi, "Musa Bey, sohbetimiz tatlı ama -hani maalesef der gibi- namaz vakti geldi" dedi. "Hay hay efendim, zaten ben de abdestliyim, namaz kılacağım" dedim. Sevindi ve bana ön saflarda yer verdi. Namazı kıldık. Yine bana döndü, "Maaşallah" dedi, "Ama bir işimiz daha var." Nakşi tarikatının merasimlerini biliyordum. "Hutbe mi, efendim?" dedim. "Evet" dedi. "Eh, ben de teberruken hutbenize gireceğim" dedim. Yine sevindi ve tüm ahkamıyla hutbeyi bitirdik. Yobaz müftü ve hocalarının paniği daha da artmıştı. Tekrardan bana ve Şeyh'e bir tepsi en âlâsından dolu meyve geldi. İkimiz yiyor ve sohbet ediyorduk. Benim işi giderek uzatmam, sırf o yobazların inadmaydı. Akşam olmuştu, yine merasimle Şeyh Maşuk beni kapıya kadar uğurladı ve dualar etti.

Senelerden sonra, o yobazların benim aleyhime propaganda yaptıklarını bir daha duymayacaktım. Bilakis birkaçı bana yakınlaşmıştı.

Uzun bir zaman sonra, Şeyh Maşuk'un Diyarbekir Devlet Hastanesi'nde kalp rahatsızlığından dolayı yattığını duydum. Ziyaretine gittim. Çok sevindi, beni bırakmadı. Adeta vedalaştık. Kısa bir süre sonra vefat etti. Ona da ameli kadar rahmet olsun.

Tevfik Demiroğlu

Vanlıdır. Seyid Taha'nın torunu Şeyh Abdulhakim Efendi'nin yeğenidir. Aile içinde, Tevfik Amca diye bilinir. Kuvvetli bir medrese tahsili yanında, çok iyi bir maliyeciydi. Senelerce, İstanbul Defterdarlık Muhasebe Müdürlüğü'nü takdirle yürüttü. Babacan, cesur, nüktedan ve Kürt edebiyatına vakıf biriydi. Yüksek bir şa-

ka ve mizah kabiliyeti vardı. Abdurrahim Zapsu'nun teyzezade-siydi.

o Aralak henüz çıtır pıtır bir nişanlıydım. Abdurrahim Bey'e hürmetimden, sıkılğan ve mahcuptum. Sanki kızına bir kötülük yapacaktım gibi geliyordu bana. İşte bu haleti ruriye içinde Abdurrahim Bey'in evinde Tefvik Amca ile karşılaştım. Kendisini daha önce tanıımıyordum. Uzun boylu, iri cüsseli adam sordu, "Damadınız olacak Nusaybinli herif bu mu?" Abdurrahim Bey, "Evet" dedi. "Eyvah! Biz yerimizden yurdumuzdan muhacir olduk ama bir Yezidinin bize damat olacağını düşünememiştik" dedi. 1916 Van muhaceretinde Tefvik Bey ve ailesi önce Nusaybin'e, daha sonra yakınımızda olan Sincar'a gitmişlerdi. Sincar tamamen, Nusaybin çevresi de kısmen Yezidiydi. Oradan biliyordu. Tabii ben kızardım, bozardım. Abdurrahim Bey anladı ve hemen, "Na Tewfiq, Musa ne Êzidi ye ji eşîra Temikan e, Misilman e." (Hayır Tefvik, Musa Yezidi değil, Müslüman Temika aşiretindedir) dedi. O gün öyle nahoş geçti. Tabii ben Tefvik Beyin mizacını bilmiyordum sonra tanıştık. Zaman zaman bana, Diwana Cizîrî'den, Feqîyê Teyran'dan ve hatırlayamadığım diğer medrese arkadaşlarından şiirler okurdu.

Menderes zamanında kendisi çok popüler olmuştu. Maliye Bakanı Hasan Polatkan, her sene bütçe yapılışında ondan yararlanırlardı. Yine bir yıl Ankara'ya gitmişti. Sık sık bize geldiği için, uzun bir süre görünmemesi merak yaratmıştı. Bir gün aniden çıkageldi. Bu sefer ben kendisine takıldım. Kürtçe olarak, "Oo, Amca, Allah versin, artık yükseldin. Gidip devlet bütçesine vech veriyorsun" deyince, o da Kürtçe olarak bana şu cevabı verdi. "Yok oğlum. Bak sana bir öykümü anlatayım. Ben küçükken, dedem Seyid Taha Efendi Kuran dersi veriyordu. O, 'tebbet' diyordu; ben, 'beddet' diyordum. Bu birkaç kere tekrarlanınca dedem kızdı ve şöyle dedi, 'Mêzeke lawo Tewfiq, belkî carkê tu bilind xwuya bikî. Lê yeqîn meke, ku tu bilind buyî, bilindî nêz bûye, hatîye nigê te.' (Oğlum Tefvik, bir zaman belki yükselirsin. Ama aldanma, yükseklik alçalmış, senin yanına gelmiştir.) İşte şimdi dedemin altmış sene önce dediği gerçekleşmiş; ben yükselmemişim ama Türkiye hükümeti alçalmış ve bana muhtaç olmuştur."

Tevfik Amca'yla da ailevi ve akrabalık çerçevesinde çok hatıralarım vardır. Ama şimdilik bu kadarla yetiniyorum. Onu da hürmetle yadedirim.

Müftü Salih Efendi

1958'de, Diyarbakir'de İleri Yurd gazetesini çıkardığımı söylemiştim. Bu gazete, yalnız Güneydoğu ve Doğu Anadolu'da değil, tüm Türkiye'de olay yaratıyordu.

Ben Diyarbakir'e bekar gitmiş, bir otel odasında kalıyordum. Odama bir gün iki sakallı zat geldi. Tanıştık. Birisi Muş müftüsü Salih Efendi, diğeri de Mutkili bir şeyh idi. Şeyhin adını maalesef hatırlamıyorum. Hoşbeşten sonra Salih Efendi, "Birader, bu ağır yükü hep yalnız sen mi taşıyacaksın? Bizim de yapacağımız bir şey yok mudur?" dedi. O zaman Kıbrıs'ta Makarios aktif bir şekilde Rum Milli Kurtuluş hareketinin başındaydı. Buna telmihen dedim ki, "Efendiler, size ne diyebilirim? Sık sık abdest alıyorsunuz; sizden ricam o ki, her sakalınızı sıvazlayışınızda Makarios'u hatırlayınız." Güldük. Çay içtik. Sonra kalkıp gittiler.

Muş valisi ile tanışmıştım. Sık sık beni Muş'a davet ediyordu. Bir gün ben de kalkıp gittim. Vali, evinde kalmamı istedi, kabul etmedim. Vali, emir vererek, Muş'un en güzel otellerinden birinde yer ayırttı. Sabahleyin makamına gittim. Oturduk. Bir ara dedim ki, "Sizin alim bir müftünüz varmış, - sanki tanı mıyordum şum gibi!- ben onu ziyaret etmek istiyorum." Vali, "Kardeşim, alim olmasına alim de, huysuzun tekidir. Dairesine giren herkes kapıda ayakkabılarını çıkarmaya mecburdur" dedi. "Eh, ne olur ki dedim, farzedin ki Sultanahmet Camiine gidiyoruz. Biz de ayakkabılarımızı çıkarırız." Vali, "Haydi öyleyse ben de geleyim" dedi. Birlikte gittik. Ayakkabılarımızı çıkardık. Meğer odacısı, Mümtaz ve Orhan Kotan'ın babası imiş. İçeri girdik. Müftü, beni vali ile görünce şaşakaldı; 'bu ne iştir' dercesine... Vali, bizi tanıştırdı! Diyarbakir'den geldiğimi, gazeteci olduğumu, cesaretimden ötürü beni sevdiğini ve müftüyü merak edip görmek istediğimi anlattı. Oturduk, şurdan burdan konuştuk. Fakat Valiye evrak imzalattırmak için o kadar çok kişi geliyordu ki, rahat konuşamı-

yorduk. Bir ara Vali dedi ki, "Musacığım, burada rahat yok kalk gidelim." Ben kendisinin gidebileceğini, fakat müftünün yanında biraz daha kalmak istediğimi söyledim. Vali kabul etti ve gitti. Vali gittikten sonra, müftü kapıcıyı çağırdı ve içeriye hiç kimseyi almamasını tembih etti. Sonra yeniden sohbeti başlattık ve müftü gülererek Kürtçe, "Lo Musa, tu bi îmana me leyist. Bêrê, her ku me dest bi riyê xwe dikir Hz. Muhammed dihat bîra me. Pîştî ku te bi me ra peyivî, êdî her ku em destê xwe davêjin riyê xwe, ew kafirê Makarios tê bîra me"(Oğlum Musa, sen imanımızla oynadın. Senin yanına gelmeden önce sakalımızı her sıvayışımızda Hz. Muhammed'i hatırlıyorduk. Ama sen tembih ettikten sonra, artık o kafir makarios'u hatırlıyoruz). Meğer diğer şeyh arkadaşı da, yarı şaka yarı ciddi aynı şeyi söylüyormuş. Sohbetimize devam ettik. Sonra vedalaşarak kalktık, ayrıldım.

Sonra yıllar geçti. 1972'de Diyarbakir'de iki davam vardı. Biri DDKO, diğeri de Cizre-IKDP davası. O davada, Şerafettin Elçi ve benden başka, hemen hemen Türkçe bilen yoktu. Ve o ara Diyarbakir müftüsü olan Salih Efendi'yi tercüman olarak kabul etmişlerdi. Dikkat ettim, Salih Efendi, Kürtçe ifade veren tüm o fakir ve fukaraların ifadelerini düzeltiyor, zararsız hale getirerek tercüme ediyordu. Hiç unutmam, Mehmet adında ağır verem hastası bir arkadaşımız vardı. Tüm müracaatları geri çevriliyordu. Bir celsede, Mehmet kalktı, Kürtçe olarak; devlete, hükümete ve mahkemeye hakaret edici sözler söyledi. Hakim, "Ne diyor Hocam?" diye Salih Efendi'ye sorduğunda, o, aşağı yukarı şöyle tercüme etti; "Efendim, ben suçsuzum. Görüyorsunuz ağır hastayım. Çoluk çocuk sahibiyim. Yüksek mahkemenizden rica ediyorum beni tahliye edin, çoluk çocuğumun arasında öleyim." Sonuçta Mehmet'in tahliyesi ve duruşmalardan vereste tutulması kararlaştırılacaktı.

Sonra bizler de tahliye olduk. Dört-beş sene sonra, Salih Efendi'nin ziyaretine gittim. Bir ara şaka yollu dedim ki, "Hocam, sen yeminli tercümandın, nasıl öyle söyledin?" O da bana Şeyh Sadiyê Şirazi'nin şu hikayesi ile cevap verdi:

"İran şahı ile Hint hükümdarı arasında harp çıkıyor. İran şahı, Hint hükümdarını yenerek esir alıyor. Şah, huzuruna çıkan hü-

kümdara hakaretler yağdırarak, neden başından büyük işlere girdiğini ve bugünü düşünmediğini söyler. Hint hükümdarı, İran şahının söylediklerini kendisine tercüme ettiklerinde, 'Terbiyesizlik etme' der. 'Biz harp ettik, birimiz elbette yenilecektik. Şimdi ben yenildim ve elinde esirimim. Küstahlığa lüzum yok, yapacağın ne varsa yap.' Aralarındaki bu konuşmaları tercüme eden iki tercümana İran şahı, Hint hükümdarının söylediklerini tercüme etmelerini söyler. Birinci tercüman, Hint hükümdarının sözlerini şöyle tercüme eder. "Efendim, ben sizin denginiz olmadığını biliyordum. Fakat etrafımdaki hain ve dalkavuklar beni kıskırttı ben de bu küstahlığa kalkıştım." Bu sözler İran şahının çok hoşuna gider ve Hint hükümdarını affeder. Bu arada diğer tercüman dayanamayıp atılır, 'Efendim, Hint hükümdarı öyle söylemedi. Size hakaret ve küfürler yağdırdı' der. Bunun üzerine İran şahı, 'Hadi canım sen de! Onun yalanı senin doğrudan daha hayırlıdır. O, bir hayat kurtarıyor; sen ise, bir cinayete teşvik ediyorsun' diye tersler."

Bu hikayeyi anlattıktan sonra, Salih Efendi konuşmasına şöyle devam etti; "İşte o davadaki tercümanlığım bu hikayedeki gibiydi. Biliyordum ki yeminime sadakatsizlik yapıyordum. Ama yaptığımı zannettiğim iyilikler, bunun kefaretime ziyadesiyle yetecektir." Sohbetimiz daha epeyce sürmüştü. Bir sene sonra Diyarbakir'e gittiğimde, müftülüğe uğrayıp kendisini sordum. Büyük bir üzüntü ile, altı ay evvel vefat ettiğini öğrendim.

Hakkari Şeyhi Selim Seven

Senelerce, hem Nakşibendi tarikatı reisliğini bölgesinde sürdürdü ve hem de alttan alta işbirlikçiliğini ihmal etmedi. Hakkari halkını pasifize etmek için elinden geleni yaptı. Bu yüzden de, hem Atatürk, hem de İsmet Paşa'nın gözdesiydi. Kerim Ağa Zeydan da onun sadık adamıydı. Nitekim ikisi de ölümlerine kadar canla başla CHP'ye çalıştılar. Şeyh Selim'in müridlerine telkini şuydu: "Askerliğinizi yapın, kaçakçılık yapmayın. Türkiye Cumhuriyeti'ne sadakat, imanınızın icabıdır. Lahülemir, yani devlet reisi Müslüman olduktan sonra Türk olmuş, Arap olmuş, Acem

olmuş farketmez..." Ama itina ile, "Kürt olmuş..." demezdi. Çünkü o vakit Kürtlerin gözü açılır, "Kürtlerin de devlet başkanı olabilir" diye bir düşünceye kapılabilirlerdi. İşte dinini ve milliyetini inkar etmesine mükafaat olarak, 1946'da, altı oku Nakşibendi kisvesinin göğsüne takarak CHP'den Hakkari milletvekili oldu.

Meclisteki kem küm yemininden sonra İstanbul'a geldi. Kayınpederimi, bir din bilgini ve Arvasi'lerin yeğeni olduğu için tanıır ve severlerdi. Kayınpederim onu, Sayıştay Başkanı Faruk Arvas Işık'ı, İstanbul Muhasebat Müdürü Tefik Demir'i, Şeyh Şefik Arvasi'yi yemeğe davet etmişti. Kayınpederimin böyle bir kalabalığa evi müsait olmadığı için, yemeği bizim evde hazırlamamızı söyledi. Yurttan bir aşçı ve bir personel getirdim. Onlara güzel bir ziyafet hazırladım. Yemekten sonra sohbet ve çay faslı başladı. Ben hem onları dinliyor, hem de hizmet ediyordum. Tam o sıralarda Mehabad Kürt Cumhuriyeti yıkılmış, Mustafa Barzani ve altı yüz askeri de -ki sonradan bu askerlere peşmerge denecektir- İran, Irak- Türkiye sınırlarım aşarak Sovyetler'e sığınmışlardı. Bir aralık, Abdurrahim Bey bu olayı Şeyh'ten sordu. Hakkari'den yeni gelmişti, bu konuda bildiği yeni şeyler olabilir. Şeyh Selim, bir yandan meşhur tesbihini gûya zikredermiş gibi çekiyor, diğer yandan da: "Ma tu Misto di pirsî? Xwedê bela wî bide, ew ketê î terak in. Qetla wan helal e" (Sen Misto'yu mu soruyorsun? Allah belasını versin. O bir yol kesicidir. Katli helaldir) dedi. Ben beynimden vuruldum. Hatır-matır, ev sahipliği, misafire saygı kalmadı. Ben de dedim ki, "Ooo, maaşallah, bakıyorum sen ölümüne de fetva veriyorsun. Ama cübbeni ve göğsündeki altı oku görmüyorsun. Bence en yerinde fetva, senin ve mensup olduğun CHP'nin tüm büyüklerinin katlidir." Bu sözlerim herkesi bir anda şaşkınlığa düşürmüştü. Şeyh, beni sordu. Abdurrahim Bey'in damadı ve ev sahibi olduğumu öğrenince, kendi hain ve kahpe aklınca beni yumuşatırcasına, "Na kurê min, min di wê manayê da negot. Wer neke, runê ez ji te ra îzah bikim" (Yok Oğlum, ben o manada söylemedim, gel otur sana açıklayayım) dediyse de, ben şiddetle reddettim.

O ana kadar yedikleri burnundan gelmişti. Kalktılar. Apartman kapısında her ne kadar beni ısrarla yanına davet ettiyse de,

gitmedim ve elini sıkmadım. O vakit oğlu Ubeydullah Seven Ankara Hukuk Fakültesi'nde okuyordu. Babası olayı çarpıtarak kendisine anlatmış. Kendisi ile daha evvel tanışıyorduk. Çocuk, beni dinledikten sonra hak verdi. Şimdi İstanbul Üsküdar'da cumhuriyet savcısıdır. Gerçi bu olayı görmemişti, ama yakinen canlı şahididir.

Şeyh Seyda

Cizreli Şeyh Seyda'nın gençliğimden beri inanmadığım kerametlerini dinlerdim. Kabul ettiğim bir kural var ve doğrusu da budur: Cumhuriyet devrinde sürgüne gönderilmeyen veya idam edilmeyen şeyhler dini bakımdan sahtekar ve yönetimle işbirliği içinde demektir. İşte Kuzey Kürdistan'da aralarında Hakkarili Şeyh Selim, Nurşin Şeyhleri, Şeyh Seyda ve diğer ufak tefek şeyhler olmak üzere bu kategoridendirler.

Cizre'ye tayin edilen her kaymakam, savcı ve jandarma komutanı derhal Şeyh Seyda'nın kerametine şahit olurlardı. Mesela savcı der ki, "İhbar edildi, tutuklanmasını isteyecektim; her zaman yazan kalemim bir türlü yazmadı. Daktiloya geçtim, o da yazmadı" Yüzbaşı der ki: "Bir keresinde, asayiş bozuyor diye gözaltına almaya gittim. Evine varmadan iki gözüm görmez oldu, kör oldum. Bundan vazgeçince gözlerim de açıldı." Kaymakam der ki: "Efendim, Şeyh Seyda'nın büyük bir mürid grubuyla ayın yaptığını haber aldım. Kendisini çağırdım, daireye gelince ayağa kalkmak istedim, kalkamadım. Oturarak elini sıktım. Elim sanki ateşe girmiş gibi yandı ve kabardı. Tüm ilaçlara rağmen iyileşmedi; o elime üfürünceye kadar."

Şeyh Sayda'nın hutbeleri de, Şeyh Selim'inki gibi enteresan ve hemen hemen onunkinin aynıydı. "Hükümetimize itaat edin, çocukluğumuz açlıktan ölse de kaçakçılık yapmayın. Allah onlara kismetlerini gönderir. Askerliğinizi yapın. Devlet büyükleri Müslüman olduktan sonra hangi ırktan olursa olsun farketmez, itaat edin..."

1965'te Mardin'de bağımsız milletvekili adayı oldum. Bu olayı, yeri gelince uzun uzadıya anlatacağım. Ancak sırası gelmişken, o

ara Şeyh Seyda ile geçen bir anımı anlatmak istiyorum.

Malum, kendimizi tanıtmak ve rey almak için Mardin'in tüm kaza, kasaba ve köylerine uğruyorduk. Nereye gitsem, "Şeyh Seyda'ya gittin mi?" derlerdi. Halbuki ben gitmek istemiyordum. Ama gitmeye mecbur kaldım. Şeyh Seyda, Cizre'den uzakta bir yaylada kalıyordu. Kurnazlığa bakın ki, her gün binlerce kişi ziyaretine gittiği için her tarafı dökülen bir otobüs almış, yayla ile Cizre arasında para ile yolcu taşıttırıyordu. Şeyh'in zekat toplamaktan başka, bir de ticari yönü olduğunu tesbit ettim. Şöyle ki; bir kilogram ayarsız gümüş halkaları, Midyat'ın Hristiyan kuyumcularına yaptırmış, halkalara dini bir desen uyduktmuştu. Her gün yüzlercesini, beş-on lira karşılığında müridlerine sattırıyordu.

Saat 10'da Şeyh'in bulunduğu yaylaya vardığımızda, kendisi haremindeydi. Beşinci ve son karısı on dört yaşındaydı. (Tabii kendisi seksenbeşlikti!) Geldiğimizizin ve kısa bir ziyarette bulunmak istediğimizizin haberini bir sofuyla kendisine yolladık. Sofu geldi; gelemeyeceğini, öğle vakti namazda bizi kabul edebileceğini bize bildirdi. Zaten kerhen gitmiştim. Kızdım ve arkadaşlara, "Kalkın gidelim, istemez" dedim. Jipin yanına gittim. Şoför bir türlü jipi çalıştıramıyordu. Tabii bunu da Şeyh'in kerametine yordular. O sırada halifesi ve oğlu da dahil, tüm fakihlere ders veren ve gıyaben kendisini tanıdığım Şeyh Fahrettin geldi. Boynuma sarıldı. Gitmememi, kendisi için birkaç saat oturup sohbet etmemizi istedi. Kıramadım, döndüm gittim. Şeyh Fahrettin, yaylada güzel bir çardak altında fakihlere ders veriyordu. Kendisinde kitaplarım vardı. O da bana Şam'da Arapça basımını yaptığı, kendi eseri bir mantık kitabını hediye etti. O zaman bir talebe olan ve babasından sonra şeyhliği sürdüren ve 1984 yılında bir trafik kazasında ölen Muhammed Nur, bize kahve getirdi. Arkasından bir tepsi meyve geldi. Böylece öğle ezanı da okunmaya başlanmıştı. Ben de bir seçim abdesti aldım. Açık havadaki namaz yerine gittik. Birdenbire çığlıklar koptu. Bir sofunun omuzunda yeşil bir Isparta halısı, arkasında ilahi söyleyen birkaç sofu ve iki silahlı genç sofu... Hah, cemaatin önüne, Şeyh için serildi. Şeyh üstüne çıktı, saflar düzeldi. Ben ve Şeyh Fahrettin ön safta idik. O iki si-

lahlı, şeyhin sağında ve solunda durarak silahlarını cemaate doğru tuttular. Ayağa kalkıp namaza duracağımız sırada, Şeyh bize döndü ve Kürtçe olarak, “Nerede o benim kızgın misafirim?” dedi. Ben de, “Estağfurullah Şeyh Efendi, işimiz aceleydi de onun için” dedim. Namaz bitti. Yine Kürtçe olarak, “Oğlum ben doksan yaşındayım. İhtiyar ve yorgunum. Kusuruma bakma. İşte namazınızı kıldınız. Yemeğinizi de yiyin. Burası babanızın evidir. İsteddiğiniz kadar kalırsınız, gidersiniz; sen bilirsin. Allah seni muvaffak etsin” dedi. Şeyh Fahrettin’e, “Misafirleri götür, yemeklerini yesinler” dedi. Onunla vedalaştık. Yemekten sonra da yayladan ayrıldık. Ancak kendi oğlu Ata’dan, Serdahiye köyünde Şeyh’in başka marifetlerini de öğrendik. Serdahiye’de babasının havuzlu, kesme taşlı her karısına bir evi vardı. Dışarıdan bakıldığında, yontulmamış taşlardan bayağı bir köy evi görünümündeydi. Serdahiye’de bugün milyarlarca parayla yapılmayacak büyük bir cami ve medresesi vardı. Müridlerin gelip gittiği yolun kenarında kerpiçten bir kulübe yapmış ve orada bir post sermiş, o postun üzerinde oturuyordu. Halbuki ben gördüm, iç çamaşırlarına kadar halis ipekti. Şöyle bir propaganda yaymıştı bölgeye, “Efendim, Şeyh Seyda dünya malından o kadar uzaktır ki, bugün devletin resmi paralarını tanımıyor.” Halbuki, Cizre’de Devlet Malzeme Ofisi depolarına benzeyen dört ambarı vardı. Biri yem, biri sade yağ, diğerleri buğday ve arpa içindi. Yün ve yağ, Gevaş ve Iğdır bölgesinden; buğday da, malum Güneydoğu Anadolu’dan geliyordu. Iğdır’daki halifesinin adı, Halife İbrahim’di. Zaten şeyhlerin halifeleri bir nevi tahsildardır. Şeyh adına topladıkları zekatı bir oranda şeyh adına paylaşırlar.

Hâlâ birçok cahil Kürdün, “Bi serê Seyda”(Seyda’nın başı üzerine) yeminlerine konu olan Seyda’nın hakiki çehresi budur.

Gerçi, şeyhlerin burada anlatılması, hatıramın tarihi seyri içinde olmadı; ama namuslu Kürt büyüklerinden bahsetmişken, kötülerini de karıştırdım. Bunu biraz da kıyas için yaptım. Biliyorsunuz, diyalektikte ve tüm dinlerde pozitif ve negatif unsurlar yan yana konur. İşte Seytan ile Muhammed, Zerdüş dininde Ehrement ile Hürmüz gibi.

1945'ten itibaren benim yurtdışına çıkmam yasaklandı ve halen de o yasak devam ediyor bu çağ atlayan demokrasi ve insan haklarını kabul eden Türkiye'de! Ancak, 1951 yılında Nusaybin'e gittim. Suriye'de tüm ailem oturur. Birkaç kere valiye gidip ailemi görmek istediğimi söyledim. Bana, Suriye'nin sıcaklığını, pisliğini ve gidersem hasta olacağımdan endişe ettiğini ileri sürerek izin vermedi.

Hemşehrim olan eski Adalet Bakanı Necat Eldem, o sırada Nusaybin kaymakamı idi. Bir gün kaymakamlıkta oturuyorduk. Suriye'nin Kamışlı kaymakamı ve emniyet müdürü geldiler. Ben o zaman Cumhuriyet gazetesinin Güneydoğu muhabiri idim. Yabancılarla tanıştık. Gazeteci olduğumu anlayınca şiddetle beni Suriye'ye davet ettiler. Kaymakam Necat "hık mık" etti ama bana on günlük izin kağıdını vermeye mecbur kaldı.

Daha önce Dicle Kaynağı gazetesini çıkardığım için Suriye'deki Kürt aydınları beni tanıyorlardı. Ailem de geniş ve ileri idi. Bu bakımdan gidişim adeta bir olay oldu. Şam'dan, Halep'ten ve tüm Suriye kentlerinden Kürt aydınları Kamışlı'ya toplandılar. Örneğin Cegerxwîn, Osman Sabri, Abdi İbrahim, Mahmut Anter, Hesenê Haco, Silêmanê Haco, Qedrî Can, Hejar, Dr. Nafiz, Baytar Nuri Dersimi ve birçok Kürt genci ile on tatlı gün geçirdim. O günlerimiz, basit bir ziyaret değil de fakir Kürt ulusunun geleceği için adeta bir panel veya brifing gibiydi.

Orada olup bitenleri buraya yazmaya lüzum yok. Zaten Kürtler ve insan duygusunu taşıyan her ulustan insanlar orada ne konuştuğumuzu anlayabilirler. Ancak burada ben, hatırasına daima hizmetkar olduğum "Dersim Tarihi"nin yazarı olan Dr. (veteriner) Nuri Dersimi atamızın bir renkli anısını yazmak isterim. Gerçi olay fantazi bir mizahtır, ama politika da kokar. O devir büyük sayılan adamların ahlak ve karakterlerini ifade eder. Olay şu:

Nuri Amcamız ve kukla Ürdün Kralı Abdullah, daha gençlik çağında iken tanışıyorlar. Emir Abdullah, Şerif Hüseyin'in üç oğlundan biridir. İngilizler, Arapların Osmanlılara vurması şartı ile, Suriye, Irak, Ürdün ve Hicaz'da dört tane Haşimi krallığı kura-

caklarına söz vermişlerdi. Araplar sözlerinde durdular ve Osmanlıları vurdular. İngilizler baktılar ki, tüm Ortadoğu'yu Araplara verirlerse işlerine gelmiyor; Haşimi ailesinin düşmanı olan ve Vahabi mezhebinde olan İbni Suud ailesine Hicaz'ı işgal ettirdiler. Irak'ı Hüseyin'in ortanca oğlu Faysal'a verdiler. Suriye'yi büyük oğlu Ali'ye vereceklerken, Ali o sıra öldü. Suriye'yi yirmi sene vade ile Fransız idaresine bıraktılar. Sebep de Suriye'de bir devlet kadrosunun olmayışydı. Şark'ul Edna, yani Ürdün Nehrinin doğusunda da bir devlet kurdular ve onun başına da, bizim cahil Hamidiye paşaları gibi, Hüseyin'in küçük oğlu Abdullah'ı melik veya kral tayin ettiler. Babaları olan Kral Hüseyin de o ara İngilizlerin elinde olan Kıbrıs'ta öldü.

Dikkat edilirse bu dört Arap devleti o vakit ve şimdi dahi sınırlarını kendi çizmemiş, İngilizler ve diğer emperyalist devletler bunların sınırlarını çizmiştir. Bu ara Kürdistan da parçalanmış; en aktif iki parçası, bu kendilerinden bile haberleri olmayan işbirlikçi Türkler ile Suriye ve Irak'a katılmıştır. Bunlar tüm devletlerde olan olaylardır. Merak edenler, 20. yüzyılın başında Ortadoğu'nun tarih ve coğrafyasının nasıl oluştuğunu bilimsel ve tarafsız kitaplardan okuyup, anlayabilirler. Tabii eğer TC devrindeki kitaplar okunup bir sonuca varılırsa, Ortadoğu'nun ve genellikle tarihi Mezopotamya'nın, bir bedevi Orta Asya peyki olduğuna kanaat getireceklerdir.

Gelelim Nuri Amcanın o babacan anlatışına: "Oğlum ben, dedim ya, İstanbul'dan Abdullah Şerif Hüseyin ile tanışıyordum. Felek beni yurdumdan mahrum etti, onu ise Arap çöllerinde Emir yaptı. Memleketimden kaçınca Ürdün'e geldim. Nitekim arkadaşım Dr. Şükrü Sekban da Irak'ta Sağlık Bakanı olmuştu. Sözümona Ürdün bir devlet ama parlamentosu, bakanları, nüfus işleri, tapu işleri, ekonomi ve ticaret işleri, sağlık ve dışişleri, hele içişleri hiç yoktu. Bir saray ve İngiliz İmparatorluğu bütçesinden her yıl Ürdün devletine ayrılan on iki milyon Sterlin ile yaşıyordu. Abdullah beni iyi karşıladı. Sarayda bana yer verdi. Ve dedi ki, Doktor, Ürdün'de hayvanlara verdiğimiz değer, insanlara verdiğimizden daha fazladır. Onun için Allah seni bana gönderdi... Ürdün'ün devesine, atma, koyununa yararlı olacağı gibi; ne

de olsa sen tıp kitapları okumuşsun, sarayımda sağlık işlerine de bakarsın. Ve ben beş yıl Ürdün'de insan vakalarına da bakardım. Diğer hastalar ise Arap dağlama usulü ile iyileşirler ya da ölürlerdi.

"1931'de Emir Abdullah, İstanbul'a Atatürk'ün davetlisi olarak gitti. O vakit adı Kemal Paşa olan zat, Abdullah'ı iyi karşılamış ve Türk basınına akseden şu mizahi olay da geçmişti.

"Kemal Paşa, Dolmabahçe Sarayı'nın muayyidesinde, yani bayramlaşma ve merasim salonunda ziyafetler vermiş. Abdullah, aklınca Arapları Türklerden aşağı düşürmemek için, Şam'daki bir baklavacının baklavasını övmeye başlamış. Efendim, baklavası yirmi katmış; her katta ayrı ayrı ceviz, badem, fındık, fıstık bulunuyormuş. Bir dilimini ağzına koyduğunda kendiliğinden eriyormuş...

"Gazeteciler, bir kral ile bir reisicumhurun arasında yakışık almayan bu konuşmayı hayretle dinlemişler -belki de Atatürk iyi cins rakı ve leblebileri anlatmıştır. Ertesi gün, kralı saray kapısında yakalamışlar, 'Sayın Melik Hazretleri, siz dün bir baklavadan bahsettiniz, biraz daha anlatmak lütfunda bulunur musunuz?' dediklerinde Melik Abdullah, nasıl olmuşsa alay edildiğini anlamış ve deve sertliğiyle, 'Eh ulan ne dedik, baklava yedik ne bok yedik' demiş.

"Abdullah, İstanbul'dan döndükten sonra beni çağırdı ve dedi ki, 'Doktor sen arkadaşımın ve durumu biliyorsun. İstanbul Emirgan'da büyük miktarda malım, mülküm ve akrabalarım var. Kemal Paşa beni bunlarla tehdit etti. Ve senin yanımdan uzaklaşman şartına bağladı. Kusura bakma, ben sana yine yardımcı olurum, ama Ürdün'de tutamam.'

"Bunun üzerine ben önce Beyrut'a gittim. Ve o gün bugündür, Halep'te Kürt ve Ermeni hemşehrilerimle yaşıyorum."

Bu vesile ile bence mukaddes olan Nuri Dersimi Amcamın hayat ve hatıraları huzurunda saygı ile eğilirim.

Bu ara, Kürtlere şarkı söyleme hakkım lütfeden ve partisinde kadınlara kontenjan ayıran İnönü gibi ben de hep Kürt erkeklerinden bahsettim. Hiç mi milliyetçi Kürt kadını yoktu? Vardı, ama o zaman parmakla sayılacak kadar azdı. Bugünkü gibi Şehit

Leyla, Barzani cephesinde çarpışan Margaret ve hâlâ erkeklerle omuz omuza Kürdistan dağlarında Milli Mücadele için çarpışan ve de sık sık şehit düşen kızlarımız o devirde yoktu. Hatıralarımın arasına giren bazı Kürt hatunlarından sözedeceğim.

Zehra Bucak Abla

Siverekli Osman Paşa'nın kızıdır. Mustafa Remzi Bucak ile evlidir. Memo ve Leyla adında iki çocuğu vardı. Fransız Saint Benoit Koleji mezunudur. Dicle yurdu bahsinde, Zehra Hanım'dan kısaca bahsetmiştim. Burada da, kısaca onunla olan hatıralarıma değinmek istiyorum.

Zehra Hanım'm bizimle alakası enteresan bir alakaydı. Hepimiz Kürdistan'dan gelmiştik ve İstanbul adabına ayak uyduramıyorduk. Zehra Abla Fransız mektebinde okumuş, Şişli'de oturuyordu. Ayrıca da İstanbul'da büyümüştü. Bu bakımdan görgülüydü. O, kendisini Dicle Yurdu'na vakfetmişti. Yatmamıza, kalkmamıza, temizliğimize ve yemeğimize varıncaya kadar bizimle ilgileniyordu. Bize hiçbir zaman züppe burjuva adabını telkin etmiyordu, ama doğru dürüst ve erkekçe davranmamızı istiyordu. Bütün bu hareketleri Kızıl Haç veya Bible House adına yapmıyordu elbette. O, bunları tamamen milli hislerle yapıyordu. "Gayem, güzide Kürt gençlerinin yetişmesidir" derdi. Her fırsatta başka milletlerden örnekler vererek, Kürt milliyetçiliğini empoze ederdi. Ve Kürt gençlerinin Kürtçü olmalarının diğer milletlerin faşist ve ırkçı milliyetçiliğine benzemediğini; Kürt milliyetçiliğinin, nefsinin koruma ve adlarına sahip çıkma anlamına geldiğini, ben ve arkadaşlarım ilk kez Zehra Abla'dan öğrenmiştik. Fransız tarih ve edebiyatına vakıftı. Sık sık bize Fransız İhtilalinden sözederdi. Zaman geçti, Remzi Ağabey ve Zehra Abla Amerika'ya göçmek mecburiyetinde kaldılar. 1970'lerde Remzi Ağabey Amerika'da vefat etti. Cenazesini Siverek'e getirdiler. Ben tutukluydum, cenaze merasimine gidemedim. Zehra Abla ve çocukları şimdi Fransa'da yaşamaktadırlar. Amerika'da olduğu müddetçe, Elena Roosevelt'in yakın dostuydu. Remzi Ağabey ile birlikte tüm Kürt derneklerinde çalışıyorlardı. Şimdi çocukları da Fran-

sa'ya göçetmiştir. Tabii muhterem kocasının yeminini devam ettirmektedir: Yani, ölünceye kadar fakir ve esir Kürt milletinin kurtuluşu için çalışmaya!...

Meziyet Ali Bedirxan (Çınar) Hanım

Meziyet Hanım, Emin Ali Bedirxan'ın kızıdır. Kamuran ve Celadet Bedirxan'ın küçük kız kardeşidir. Vaktiyle İstanbul'da Şamlı bir Kürt-Arap meleziyle evlenmiş, çocuğu olmadan adam ölmüş. Kendisine hatırı sayılır bir miras bırakmıştı. Senelerce, Şişli Rum Mezarlığı'nın arkasında, bir apartman dairesinde oturdu. Evi, biz İstanbul'daki Kürt gençleri için bir ziyaretgah ve adeta bir kültür ve hatıra merkeziydi. Yaşı küçük olduğundan, eski devirlerin soyluları içinde pek bulunmamıştı. Ancak ağabeylerinin Suriye'ye göçmelerini ve bazı hatıraları bize aktarıyordu. Anne tarafından Nazım Hikmet'in akrabası olduğu için, ailece de yakınlıkları bulunduğundan, Nazım'ın babası Hikmet'ten ve Nazım'dan bize sık sık hatıralar anlatırdı. Bana, Hikmet ve Nazım Beylere ait hiçbir yerde basılmamış çokça fotoğraf vermişti. Ama, onlar da, 1972 yılında kütüphanemin müsadere edilmesinde alındı. Hikmet Bey, Meşrutiyet'ten sonra İttihat ve Terakki devrinde Matbuat Umum Müdürü olmuştu. Bu yüzden çokça Bedirxanileri İttihat ve Terakki Partisine koymuştu. "Yakınlığımız adeta akrabalığa dönüşmüştü" derdi. "Çünkü Kamuran Ağabeyimle Nazım Hikmet aynı yaşta oldukları için, annelerimiz sık sık çocuklarını değiştirerek emzirirlermiş. Bu yüzden, Nazım ve ağabeyim ve tabii hepimiz kardeş sayılırdık. Hikmet Bey'in ailemize olan bu yakınlığı, tüm Kürt davasına yaramıştı. Hem İttihatçıların nezdinde politik sahada ve hem de basın sahasında Kürtlere olanaklar sağlamıştı."

Meziyet Abla da, güzel bir Kürt aşiret ve İstanbul görgüsüyle yetişmişti. Malum, Bedirxaniler 1840'tan beri İstanbul'a sürgün edildikleri halde, kendi evlerinde Kürtçe konuşuyor ve çocuklarına Cizre'den Kürt dadı getiriyorlardı. İstanbul'a geldiğimde, tüm Bedirxaniler, benim kadar Kürtçe biliyorlardı.

Benim için Genelkurmay Başkanlığı'ndan mahkemeye gelen

bir rapor vardı. Deniliyordu ki, "Bu ara Musa Anter'in aktif bir hareketi yoktur. Fakat onu gören herkesin aklından Kürtçülük geçiyor." İşte Meziyet Abla da böyle idi. Nasıl ki, bir evliyaya giddiğinde, ölü olduğu halde bir dindarda manevi bir his doğuyorsa, ben ve tüm Kürt gençleri Meziyet Hanım'ı gördüğümüz zaman böyle bir havaya giriyorduk. Ayrıca kayınvalidemin yakın akrabası olduğu için bana daha da yakınlık gösteriyordu. Daima bize milli şeref ve haysiyet telkin ederdi. Ağabeyleri Kamuran ve Celadet'i bizzat bize misal gösterirdi. Fakat onları geçmemizi söylemeyi de ihmal etmezdi. O, her ayın ilk Cumasında, öğleden sonra Paris'te bulunan Kamuran Bey'le telefonla konuşuyordu. Hemen hemen senelerce her Cuma ben de giderdim. Son senelerde Cumayı Çarşamba olarak değiştirmişti. Kamuran Bey'i görmedim ama bu vesileyle telefonda çokça konuştum. Telkin ve nasihatlarından esinlendim. Hele, Dicle Kaynağı'm çıkardıktan sonra, ki ona muntazaman gönderiyordum, beni daha çok sever, iltifat ederdi. Hatta telefonda bana, Kürtçe şu öyküyü anlatmıştı; "Serçe kuşu yavrularını büyütmüş. Artık onların yuvadan çıkıp, hayata atılmalarının zamanı gelmiştir. Yavrularına nasihat veriyor. Aşağıdan geçen insanları göstererek, 'Bakın yavrularım, şu gördüğünüz mahluklar insandır ve bizim can düşmanlarımızdır. Baktınız ki yerden taş almaya eğildiler, siz hemen uçup kaçın' deyince, yavruardan bir tanesi, 'Peki anne, ya daha evvelen taş elinde veya abasının altında saklı ise?' diye sorar. Anneleri, 'Aferin yavrum. Haydi gidin. Demek artık nasihate muhtaç değilsiniz' der." Kamuran Bey bunu anlatıp sözü bana getirerek, "Oğlum, sana ne nasihat vereyim? Bakıyorum sen nasihate muhtaç değilsin" demişti.

Bugün her ikisi de hayatta değil. Bu vesile ile her ikisini de hürmetle yadediyordum.

Nesrin Bedirxan (Çınar) Hanım

Bedirxan Paşa'nın oğlu Osman Paşa'nın hanımı idi. Şaha Boh-tan köyünde, Bedirxan Paşa'nın amcazadesi Mehmet Bey'in kızı idi. Oradan Kürt kıyafetiyle ve Türkçe bilmeden İstanbul'a, Os-

man Paşa'ya gelin gelmişti. Osman Paşa, Sultan Hamid'in baş ma-beyincisi idi.

Nesrin Hanım'ı gördüğüm zaman seksen yaşında idi. Ama, Türkçede bir deyim vardır: "Cami yıkılmış ama minber yerinde duruyor." Cidden eşsiz bir nesne idi. Zaten tüm aile ve biz yan aileler kendisine büyük bir saygı gösterir, "Nine" diye hitap ederdik. İstanbul'da altmışbeş sene kaldığı halde iyi Türkçe bilmezdi. Sultan Hamid ve saray halkı kendisinin güzelliğini duymuş, ha-rem halkı Osman Paşa'dan saraya gelmesini rica etmişler. Osman Paşa hazırlanmasını söylemiş. Nesrin Hanım, "Kuro ezê çawa bêm? Ez bi Tirkî nizamim"(Nasıl geleyim? Ben Türkçe bilmiyorum) deyince, Osman Paşa, "Keçê, ew hemî wekî te ne. Çerkez merkez û gawir in" (Onların hepsi senin gibi. Çerkez merkez ve gavurdurlar) demiş.

Nesrin Hanım ile uzun bir yaşantım vardı. 1949'da vefatına kadar ayrılmadım; nitekim, tabutuna bağlanan başörtüyü hatıra olarak bugün bile saklarım. Neşeli, hayat dolu bir hanımdı. Fener-yolu'nda komşu otururduk. Canı sıkıldıkça bize gelir, "De ra-be kuro, em piçikekî govendê bigrin" (Haydi kalk, halay çeke-lim) der, beni kaldırır, çeşitli Kürt oyunlarını birlikte oynardık. Bilmediklerimi de öğretirdi. Hele bir Şêxanê oyunu vardı ki, hem söyler, hem oynardık. Hiç unutmuyorum, Hatice ve Mansur adlı iki çocuğu vardı. Hatice Hanım, Vanlı Sabri Paşa'nın hanımı idi. Sabri Paşa, Türkiye Levazım Umum Müdürü idi. İstanbul'a gelişinde sık sık bize uğradı. Oğlu Mansur, serseri ve ayyaştı. Ordu-dan, yüzbaşılıktan çıkma idi. Zamanın başbakanı olan Recep Pe-ker'in sınıf arkadaşı ve samimi dostu idi. Zaten kendisini mahve-den onlardı. İstanbul'da, Tünel sırasında üç apartman komple Osman Paşa'nındı. Mansur hepsini satmış; içki kumar ve kadın-lara yedirmişti. Öyle ki Nesrin Hanım'm anlattığına göre; Recep Peker ile İspanya'dan kadın getirir, Macaristan'dan uçak ile me-ze... Gördüğüm zaman, Mansur perişan, serseri, hatta dilenci ol-muştu.

Nesrin Hanım'm da belirli politik bir fikri yoktu. Ama Kürttü ve Kürtlüğüne bağlı idi. "Kurê min, qaşo ez qîza paşê û jina paşê û xwesiya paşê me. Lê ku ez hemalkî Kurd dibînim, wisa kêfa

min t , wisa k fa min t  ku ez w  nadim bi wan pa eyan” (Oğlum ben g ya pa a kızı, pa a karısı ve pa a kaynanasıyım. Ama bir Kürt hamal gördüğümde, öyle seviniyorum ki, onu o pa alara de i mem) derdi. Zaten saraylarda cariyeye ve uçaklarla büyüdüğü halde Türkçe   renmemi , Kürt ananesini s rd r m  t . Hani imkan olsa, mezarda da elini öpmek isterim.

Hidayet Aziz Zapsu

Bedirxani Aziz Bey’in kızıdır. Abdurrahim Zapsu’nun hanımıdır, benim de kayınvalidem. Mu llim Mektebi mezunu idi. Uzun zaman ilkokullarda hocalık yapmış, sonra emekli olmadan istifa etmişti. Benimle olan hatıralarına gelmeden, kendisinin bir hatırasını anlatayım.

Muallim mektebi din dersi imtihanında hoca şöyle bir soru soruyor: “Kızım kıyamet nasıl kopacak?” Kendisi bu bahse önem vermemiş, okumamı . Yalnız aklına, halk arasındaki  u deyim geliyor. “Biri yer, biri bakar, kıyamet ondan kopar.” O da bunu söylüyor. Bu deyimden dersle bir alakası olmadığı halde, hocadan Aferin ve tam not alıyor.

Hidayet Hanım, İstanbul’da doğup büyüdüğü halde, Bohtan  ivesi ile m kemm l bir Kürtçe konuşuyordu. Yukarıda anlattığım Nesrin Hanım, halası sayılırdı. Onların da ailesinde esas dil Kürtçe idi. “Oğlum, biz Türkçeyi yabancı dil olarak öğrendik” derdi. 1941’de Abdurrahim Bey’i bulup sık sık evlerine giderdik. Hidayet Hanım da tıpkı Abdurrahim Bey gibi bize yakınlık gösterir ve Kürtçe olarak, “Oğlum iyi ki yeti tiniz, bize geliyorsunuz. Babamın evini hatırladık. Yirmi senedir kapımız kapanmış, adeta oca ımız s nm  t . Çünkü hiçbir Kürt aydınına göremiyorduk” diye bizlere iltifat ederdi. Her gidi imizde bizim sıkılmamamız için, gitmekle sanki onlara iyilik yapıyormu uz gibi bir hava yaratırdı. Her haliyle bize gösterdiği bu yakınlığın Kürt milliyetçisi olmamızdan kaynaklandığını ima ederdi. Sık sık, “Oğlum vallaha ben de insan d  manlı ı yok ama kusura bakmasınlar, ben Türkleri sevmiyor, öncelikle milletimden olan Kürtleri seviyorum. Çünkü zaten Türkler de bizi sevmiyor. Üstelik biz onlara düşmanlık yap-

miyoruz, onlar bize düşmanlık yapıyorlar” derdi.

Sonra kayınvalidem öldü. Bir gün bana, “Bak Musa, şımarma ama ilk gördüğümde de damadım olmanı istemiştin” diye düşüncesini söylemişti. Tabi bir aile olduk; ailevi, birçok acı tatlı anılarımız oldu. Ama bunlar kamuoyunu ilgilendirmediği için buraya almıyorum. Ancak, 1975 yılında vefat edişine kadar kendisine hürmette kusur etmediğime inandığım için rahat bir vicdan muhasebesi içindeyim. Hürmet ve saygı ile hatırasını yade ederim.

FIRAT YURDU

1942 yazıydı. Bir gün ben ve Necati Cemiloğlu denize gitmeye karar vermiştik. (O zamanlar Cemilpaşa ailesi Türkiye’nin muhtelif yerlerinde sürgündüler. Necati’nin ailesi de Ordu’ya sürülmüştü. Necati’yi yurda korka korka da olsa almıştık. Yurdu kapatmaya bahane arıyorlardı.) Laleli Gençtürk caddesinde bir inşaat gördük. İşçilerin başında tipik bir Kürt duruyordu. Yüzündeki şark çıbanı, onun her haliyle Kürt olduğunu gösteriyordu. Yanma gittik, selamlaştık. Konuşunca tahminimizde yanılmadığımızı anladık. Gerger aşiretinden, Urfalı Hacı Mehmet Fatih Gerger’di. Kendisi, bir apatman yaptırmak niyetinde olduğunu, altı katlı olacağını, her katta beş oda ve bir salon bulunacağını, arsasının ikiyüzelli metre olduğunu söyledi. Ben de kendisine:

“Amca, bina bittiğinde katını kaç liraya kiraya vermeyi düşünüyorsun?” diye sordum.

“Burada katlar otuz-otuzbeş liradır.”

“Peki, gel burayı talebe yurdu yapalım... Her katta mutfak ve banyo yapmazsın. Senden hiç para istemeden yurdu kurarım. Önce her kadın kirasını veririm, geri kalan karın da yarısı senin, yarısı benim olur...”

“Pekâlâ, yarın görüşelim” dedi.

Ertesi gün gittim, bana teklifi kabul ettiğini söyledi. Ben de:

“Bak Amca, sen Müslüman adamsın. Bu kadar çalışmadan sonra bana veya sana birşey olursa, işler karışır. Günaha gireriz. Gel, bu dediklerimizi sen notere söyle, senet yapalım” dedim.

Kabul etti:

"Ancak bir şartla. Ben anlamıyorum inşaata sen bakacaksın. Ama yine sana para vereceğim ha!...

Ertesi gün işe başladım. Hazirandan Eylül'e kadar, o zamana göre İstanbul'un en güzel binalarından birini çıkardım. İnşaat bittikten sonra, gazetelere, çektiğim resimleriyle birlikte şöyle bir ilan verdim:

"Modern Fırat Talebe Yurdu. Yemek, yatmak ve mükemmel banyo salonları ile ayda kırkbeş lira! Ancak, ilk girişte onbeş lira kayıt, onbeş lira da depozito alınır. Kayıt parası iade edilmez. Depozit yurttan ayrılınca iade edilir. Posta havalesi ile kayıt yapılabilir."

Yurdum yüz ellikişilikti. Ekim ayına kadar hiç yerim kalmadı. Gönderilen otuz liranın yirmibeş lirasına bir karyola ve yatak yorgan takımı alıyordum. Artan beş liralara da yemekhane ve kütüphaneyi kurdum. Üniversitenin açılması ile talebelerim gelmeye başladı. Gerçi belediye ve emniyet ruhsatında sahip ve müdürü bendim. Ama fakülteye gittiğim için, bir müdür ve bir de katip tutmuştum. Çok para kazanıyordum. Bu ara hem Adana Lisesi'nden tanıdığım fakir arkadaşlarımı ve hem de yoksul Kürt arkadaşlarımı yurda parasız olarak aldım. Öyle ki, bir zaman geldi yirmibeş tane parasız talebem oldu. Gizli Emniyet bunu da aleyhime yormakta gecikmedi. Bu konudaki raporları şöyleydi: "Musa Anter'in gayesi ticaret değil, Kürt gençlerini yetiştirmektir." Parasız arkadaşların kartlarını ayrı renkte yaptırmıştım. Polis yurda soktuğu Hikmet adlı bir talebe vasıtasıyla, yazıhanemi açıp kartlara baktırmış ve parasızların çoğunun Türk olduğunu anladığında, 'öyleyse komünisttir' deme yolunu tutmuştu.

Burada da Dicle Yurdu'nda olduğu gibi hatıra çok. Bugün yurdunda okuyup yetişmiş birçok tanınmış kişi var. Mesela Profesör Muzaffer Akkılıç; Turhan ve İlhan Selçuk kardeşler; Adana 5. Noteri Seyfi Tok; Çanakkale'de meşhur doktor Abdurrahim Diker; Şeyh Said olayında asılan Doktor Fuat'ın oğlu, halen avukat Fuat bunlardan birkaçıdır. Bugün Türkiye'nin neresine gitsem, muhakkak, ya yurt talebelerimden veya onların çocuklarından yakınlık görür, mutlu olurum.

Fırat Yurdu'nu kurduğumda, haliyle, idari bakımdan Dicle Yurdu ile ilişkim kalmadı. Siirtli ve hepimizce muhterem sayılan "Apo" dediğimiz Hayri Saraçoğlu'nu yurda kendi yerime müdür olarak geçirdik. Kendisi hepimizden yaşlı idi. Hem Hukuk'ta okuyor, hem de Tapu Dairesinde memur olarak çalışıyordu. Sekiz-on senede fakülteyi bitirdi. Akçakale, Urfa, Van'ın kazalarında ve merkezinde hakimlik yaptı. 1979 yılında vefat etti. Dicle Yurdu'ndan ayrıldım ama bugün hayatta olanlar bilirler, Dicle Yurdu'nu koşullarını bildiğimden ve elime birçok yeni imkan geçtiğinden, buraya çok yardım ettim. Aylık bütçeleri ayın yirmi-beşinde biter, geri kalan günler için yemek erzaklarını gelip benim yurdumanın ambarından alırlardı. Bunun için herhangi bir para mevzubahis olmazdı. En aşağı ikibuçuk yıl o yurttan ben de parasız yiyip içmiştim...

Kamuran Bedirxan-Abdurrahman Qasemlu

Yeri gelmişken, bence kıymeti pek değerli bir hatıramı burada anlatmak istiyorum. İran Kürtlerinden, Urmiyeli iki kardeş İstanbul'da okuyordu. Hüseyin Qasemlu Teknik Üniversite yurdunda kalıyor ve orada okuyordu. Ahmet Qasemlu da Tıp Fakültesi'nde okuyor, bende kalıyordu. Tahmin ediyorum 1945 yılındaydı, bir gün Hüseyin, pırl pırl, cin gibi bir çocuğu yanıma getirip, bana şöyle tanıttı: "Kak Musa, ev jî Abdurrahman e; birayê me yê piçûk (Musa Ağabey, işte bu da küçük kardeşimiz Abdurrahman).

Abdurrahman Qasemlu, o sene İran'da liseyi bitirmiş, okumaya gelmişti. Pırl pırl bir delikanlıydı. Her yanından sosyal enerji fışkırıyordu. İki ağabeyi, Ahmet ve Hüseyin böyle değillerdi. Daha ziyade sanata hevesleri vardı. Abdurrahman, sosyoloji okumak istedi. Oraya yazdırdım. Benim yurdunda kalıyordu. Yalnız yurttan değil, ders haricinde de yanımdan ayrılmıyordu. Kürtler ve Kürdistan'm ateşi ile yanıp tutuşuyordu adeta. Üç-beş ay sonra Edebiyat Fakültesi'ni çok boş buldu ve sıfırdan başladı. Her fırsatta Avrupa'ya gitmek istediğini bana söylüyordu. O zaman Şişli'de oturan, Kamuran Bedirxan'ın kızkardeşi Meziyet Bedirxan Ablanın evinde her ayın ilk Cumasında Paris'te oturan Kamuran

Bedirxan ile telefonda konuşuyorduk. Bir gün, bu çocuğun arzusunu ve kabiliyetini Kamuran Bedirxan'a anlattım. "Hay hay, gönder oğlum. Ben burada ona bir burs temin ederim" dedi. Müjdeyi Qasemlu'ya iletince çok sevindi. "Ama, dedim, bir şartım var: Eğer Ağabeylerin kabul ederlerse..." Ateş gibiydi, hemen o akşam iki ağabeyini yanıma getirdi. Ağabeyleri de kabul ettiklerini söylediler. Ama paraları olmadığını, İran'a yazıp para isteyeceklerini ve ondan sonra yollayacaklarını söylediler. Kendilerine, "Sizden para istemiyorum. Gerekeni ben yaparım. Sizin kardeşinizse, benim de kardeşimdir" dedim. Abdurrahman, kısa sürede fakültedeki kaydını sildi, evraklarını aldı ve onu Sirkeci Garı'nda trene bindirerek Paris'e yolcu ettik. Tabii, İkinci Dünya Harbi bitmişti.

Abdurrahman Paris'e gittikten sonra, ne ilmi ve ne de politik yönden benimle irtibatını kesti. Orada güzel lisan ve elverişli ortam bulunca gerek dünya barışında, gerekse oradaki kütüphane ve ilim merkezlerinde beni ilgilendiren konularda hep yazdı. Kamuran Bey de kendisine hayrandı. Abdurrahman da, Kamuran Bey ve Polonyalı hanımına sonsuz hürmetkardı. Kamuran Bey, onu bir evlat gibi onure etti. Hanımımın dayısı olduğu için bana hep, Xwarzê diyen Kamuran Bey, telefonlaştığımız bir gün "Oğlum, çocuğum olmadı diye üzülüyordum. Ama sen ve Abdurrahman bu eksikliğimi tamamladınız. Şimdi içök bahtıyarım. Ölürsem de gözüm arkada kalmayacak" demiş ve bana hayatımın en büyük iltifatını etmiş, şerefini vermişti. Böyle bir şerefın benim için ifade ettiğı manayı kelimelerle anlatmam imkansız. Bu iltifattan sonra, kendimi hep Kamuran Bedirxan'm oğlu saydım. Onun şerefini korumak için kuvvet ve kabiliyetimin sınırlarını zorlayarak çalıştım. Hâlâ da, onun o şerefli şahsiyeti hayatımda bir kılavuzdur. Sanıyorum, eğer bugüne kadar politik ve ahlaki olarak ayakta kalmışsam, Kamuran Bey'in telkin ettiğı milli hissin payı bunda büyüktür.

Dikkat edilirse, Abdurrahman da aynı paralelde bir izdüşümüdür. Ancak, o benden avantajlı çıktı. Çünkü ölümü de şerefli oldu. Eğer şansım olur, ben de onun gibi halkımın yolunda şehit düşebilirim, ne mutlu bana. Abdurrahman, bugün halkının ara-

smda bir bayrak gibi dalgalanıp duruyor. Şereflerin en büyüğü bu değil midir?

Fakülte tartışmaları

O zamanki Hukuk Fakültesi ilmi bakımdan iyiydi ama idari bakımdan tıpkı bir polis koleji gibiydi. Rektör, dalkavuk, Şamlı bir Arap olan Cemil Bilser'di. Devletler hukuku derslerine geliyordu. Atatürk zamanında yazmış olduğu bir ders kitabı vardı, İsmet İnönü'nün adı geçmezdi. Atatürk öldükten sonra ikinci kitabını yazdı, bu kez Atatürk'ün adı geçmiyordu. Hep İsmet İnönü'nün adı geçiyordu. Bir de, sözümona Hukuk Fakültesi Talebe Cemiyeti başkanlığı için seçim yapılırdı. Idarenin beğendiği bir kişinin adı tahtaya yazılır, o kişi seçtirilirdi. Ama ben, bu medeni hakkımı hiç kullanma gereği duymadım.

Tabii, fakültede de birçok acı-tatlı hatıram var. Ben bunlardan iki tanesini anlatmak istiyorum.

Idare Hukuku hocamız Sıddık Sami Onar, sınıfta ders olarak Osmanlı İmparatorluğu'nun teşekkülünü anlatıyordu. Osmanlı İmparatorluğu'nun topraklarının iki şekilde elde edildiğini; bir kısmının harpte, bir kısmının da o topraklarda oturan milletlerin ordusu ile ele geçirildiğini söyledi. Misal olarak da, Cezayir ve Kürdistan'ı verdi. Yavuz Sultan Selim ve İdrisi Bitlisi'yi anlattıktan sonra, sözü Kürtlere getirdi, "Kürtler, sert ve kavi bir millettir. Ananelerine çok bağlıdırlar. Bu sayede asırlardan beri dağlarda varlıklarını sürdürebilmişlerdir. Mesela, Birinci Cihan Harbinden sonra, Avrupa'da kalan birçok Türk kardeşimizi getirip Diyarbekir havalesine yerleştirdik. Fakat kısa bir sürede Kürtleşip gittiler.." dedi. Ben, bu 'gittiler' kelimesi üzerinde durdum. Hoca dersten çıkınca, hemen yolunu kesip, "Hocam" dedim. "Söyle oğlum" dedi. Kendisinin bir tabiatı vardı, dersten çıktıktan sonra ilk talebesini dinler, odasının önüne kadar götürür ve kapının önünde kızmadan cevabını verirdi. O gün de ben çabuk davranmıştım. Anlattığı dersi özetleyerek, sözü 'gittiler'e getirdim. "Hocam, siz 'Kürtleşip gittiler' dediniz. 'Gittiler' kelimesi, böyle bir yerde zayii oldu, heba oldu, kayboldu manasmda-

dır. Acaba siz Kürtleri de böyle mi görüyorsunuz?” deyince, Hoca durdu, “Oğlum sen nerelisin?” diye sordu. “Diyarbakırlıyım” dedim. “Aman oğlum, ne münasebet! Ben Diyarbakır’ı ve Diyarbakırlıları çok severim, hürmet ederim. Diyarbakır antik bir kültür merkezidir. Diyarbakırlı çok kıymetli arkadaşlarım vardır; Ziya Gökalp, Süleyman Nazif, Ali Emiri Efendi gibi... Ayrıca, Süleyman Nazif’in muhterem pederi Sait Paşa da çok hürmet ettiğim bir zattı. Evladım, üzülme ben böyle bir manada söylemedim” dedi. “Ama Hocam, siz sınıfta anlatırken, benim Kürt olduğumu bilen arkadaşlarım bakıp bakıp gülüyorlardı” dedim. “Yok evladım, ben sizleri severim” dedi. Ertesi ders sınıfa geldiğinde, şöyle bir bakıp beni gördü. O bahis geçtiği halde, konuyu yine Kürtlere ve Kürdistan’a getirdi. Çaldıran Savaşının, hatta daha eski Malazgirt zaferinin Kürtler tarafından kazanıldığını; kendi memleketi olan Edirne’nin, Balkan Harbi’nde Kürt Hamidiye Alayları sayesinde geri alındığını ve Kurtuluş Savaşından önce Kürtlerin mertlik, sadakat ve cesaretin sembolü olduklarını söyledi. Bütün bunları anlatırken, gözleri hep üzerimdeydi ve sanki, “Yeter mi oğlum” der gibiydi.

Adli Tıp imtihanımızda başımdan geçen bir olay var, onu da anlatacağım. Hocamız bana sorularını sormuş, ben hazırlanıyordum. Benden önceki arkadaşı da önüne almış, imtihan ediyordu. Sorulara baktım, oldukça basitti. Bunun üzerine imtihan edilen arkadaşı ve hocayı dinlemeye başladım. Bu arkadaşta sorulan soru şu idi: ‘Bir insana isabet eden kurşunun nereden girip nereden çıktığını nasıl anlarsınız?’ Bu soruya arkadaşın verdiği cevap o kadar teferruatlı oldu ki, hoca şaşırdı ve, “Oğlum, sen bunları nereden öğrendin?” dedi. Karşısındaki talebe, “Efendim, ben subaydım. Dersim hareketine iştirak ettim, çok Kürt öldürdüm, oradan biliyorum”, demesin mi! Beynim uğuldamaya başlamıştı. İmtihani unutmuştum. “Ulan senin ananı avradını...” diyerek tekme tokat giriştim. Hoca şaşırmıştı. Kapıda bekleyen Kürt arkadaşlarım da vardı, onlar da içeri geldiler. Hocanın bütün müdahalelerine rağmen, herifi bir güzel benzettik... Hayrettir, namuslu hoca beni haklı bulmuş ki, hiçbir şey sormadan orta dereceden geçirdi.

DICLE MEMUR VE İŞÇİ LOKANTALARI

1949 yılında, İstanbul Vali ve Belediye Reisi, Ordinaryus Profesör Fahrettin Kerim Gökay'dı. Bir gün yurda, Valinin özel kalem müdürü bana geldi; Valinin beni çağırdığını söyledi. Vali, ko-yu CHP'liydi. Demokrat Parti şaha kalkmış durumdaydı. Valinin gayesi propaganda idi. Beni gayet babacan karşıladı, övdü ve şöyle bir teklif yaptı: "Oğlum, epeydir İstanbul'da araştırma yaptır-dık, bu işi senin becerebileceğine karar verdik. İstiyoruz ki, her gün üç bin kişiye yemek verelim. Yer, kömür, su, elektrik bize ait. Ayrıca, öğlen zamanı Vilayet ve Defterdarlığın doksan kişilik iş-çisi de servise yardımcı olacaklar. Karşılığında, sen onlara da be-dava yemek vereceksin..." Yer, İstanbul Lisesi bahçesindeki İstan-bulspor tesisleri idi. Üstelik, vergiden de muaf olacaktım. Vali üç kap yemek ve çeyrek ekmeğin kaç malolacağını kısa bir süre içinde kendisine bildirmemi istedi. Döndüm, hesapladım; 45 ku-ruş yapıyordu. Gidip maliyetin 45 kuruş olduğunu, beş kuruş kâ-rım da ilave edilirse 50 kuruşa olabileceğini söyledim. Vali, kârı-mı çok az buldu. "5 kuruş da benden" dedi, 55 kuruşa anlaştık.

On gün içinde teşkilatı kurdum. Beşyüz servis tepsisi aldım desem, geriye kalanını varın siz hesaplayın. Bakırcılar'dan büyük kazanlar yaptırdım. Cankoçyan'a bunlara göre demir kuzine ısmarladım. Masa ve sandalyeler de tamamlandı. Polis kulübele-rinde üç tanesini lokantanın önüne koydurdum. Her birinde bir biletçi bulunuyordu. Biletini alan, servise gidip tepsisini alıyor, kendi işini kendisi görüyordu. Kısacası, self servis ve tabldot usu-lü çalışıyorduk. Bize gelen doksan işçinin görevi bulaşıkları kal-dırmak, masaları silmek ve su servisi yapmaktı. Bu iş öylesine ra-yına girmişti ki, öğlen tatili bitmeden üçbin kişi yemeğini yemiş oluyordu. Aslında sayı üçbin kişiden de fazlaydı. Makbuzları mü-hürlettığımız mühür, bir hatıra diye hâlâ saklarım. Mühürdeki yazı şöyleydi: "Dicle Memur ve İşçi Lokantaları." Bu iş 1950 se-çimlerine kadar sürdü. Seçimlerden sonra da birkaç ay yemek da-ğıtmaya devam ettik ama Fahrettin Kerim beni çağırarak, bu işi artık sürdüremeyeceğini üzüntülü bir biçimde söyledi. Alaylı bir ses tonuyla, "Ne yapalım oğlum, ucuz yemek verdiğimiz işçi ve

memurlar 'demokrat' oldu!... Demokrasiyi güle güle kullansınlar ama sen de şahit ol, pişman olacaksınız.." dediğini hâlâ hatırlarım. Hakikaten, aynı işçi ve memurlar, DP'nin yıkılışına ve idamlara rahatlıkla seyirci kaldılar...

Bütün o malzemeyi yok pahasına sattım. Bu iş de böylece bitmişti.

TOROS KIZ TALEBE YURDU

Soy ismini unuttuğum, Mersinli Arap kökenli, çapkın ve zengin Edebiyat Fakültesi talebesi Nizar adlı bir arkadaşım vardı. Zevki için, Turan sineması arkasında ve bugün Site Yurdu arsasında kalan büyük bir ahşap konağı kiralayarak, yetmiş yataklı Toros Kız Talebe Yurdu'nu kurmuştu. Fakat Nizar'ın laubaliliği ve kızların da tutarsızlığı yüzünden kısa bir zamanda yurt çalışmaz hale gelmişti.

Nizar, bana gelerek yurdu satmak istediğini söyledi. Peşin para istemiyor, istediğim fiyattan bana vermeye hazırdı. Kabul ettim ve yurdu devraldım.

Kızlar ile şiddetli bir disiplin mücadelesine girdim. Eskiden aylık vermeyenlerden aylık aldım. Direnenleri kovdum. Üç-beş ay içinde yurt düzeldi; fakat, daha evvelden öyle sözümona kızlar vardı ki, benden yaşça büyük ve kötü yolda idiler. Benimle çok uğraştılar, birşey anlamadılar. Bir aralık, şimdi diş doktorluğu yapan arkadaşım Abdurrezzak Aysan'ı müdür tayin ettim. Yine olmadı. Baktım, bizim Doktor da onların havasına kaçıyor. Bu işten namusumla kurtulayım dedim ve yurdu kapatmak zorunda kaldım. Gerçi yurdu kapatma kararım müdür arkadaşımın pek hoşuna gitmemişti, ama böyle giderse ikimizin de rezil olacağına kendisini ikna etmiştim.

DICLE KAYNAĞI

Yıl 1948... senelerce zulüm ve işkencelere maruz kalmıştı Kürtler. İkinci Dünya Harbinden sonra galip gelen devletler, şekli de olsa Türkiye'nin demokrasiye geçmesini istiyor, hatta emre-

diyorlardı. Türklere bu şart bir nevi harp yenilgisi gibi geliyordu. İşte, yirmi beş senelik Tabii ve Milli Şeflik! dönemlerinin ardından sonra İsmet İnönü, temizlendiğine inanmadığım kanlı ellerini yıkayarak, kerhen de olsa demokrat oldu. Yazdığım bir yazımda, bunu, bazı filmlerdeki görgüsüz insanların smokin elbise giyip bir burjuva balosuna katılmasına benzetmiştim ve hakkımda İstanbul Basın Mahkemesi'nde 'Reisicumhura hakaretten' dava açılmıştı. Oynanan bu demokrasicilik oyununun, sözümona muhalifleri de allahlıktı. Zırcahil 'komitacı' ve Yeşil Hoca safsatalarıyla takdim edilen, Atatürk devrinde 1937 Dersim katliamında, İsmet Paşa'yı bile yumuşak bulup onun yerine başbakanlığa atanan Celal Bayar... Onun demokratlığını simgeleyen şeylerden yalnızca bir tanesini burada hatırlatacağım. Başbakanlığı sırasında, Dersim Harekat Komutanı Abdullah Paşa'ya çektiği telgrafta şunları söylüyordu:

"Abdullah Paşa; 3. Ordu Komutanı ve Dersim'de büyük manevrayı idare eden Komutan!... Dersim'de zir hayat kimse kalmazın."

Yani bugünkü Türkçe ile, canlı kimse bırakmayın! İşte, bu 'şahs-ı namübarek' Türkiye'de kurulacak demokrasinin bir numaralı adamıydı.

İkincisi; yalan dolanla, Türkiye ve Türkler çapında bir alim olarak bilinen ve senelerce sahte Orta Asya ve Bedevi Oğuz kabilelerinin edebiyatını yapan Fuat Köprülü idi. Bu herif; meşhur, birkaç padişah döneminde sadrazamlık yapmış Sırp kökenli devşirme çocuğu Köprülü Mehmet Paşa'nın soyundan geldiğini iddia ederdi. Bu ve benzeri devşirme döller, Anadolu halkına; Türkiye de, Kürde de kendilerini üstün sayarlardı.

Uyduluğu kısa bir sürede meydana çıkan Adnan Menderes, oynanan bu oyunun bir diğer şahsiyetiydi ve sonunda kendisini bekleyen akıbet pek feci olacaktı. İyiniyetli biriydi ama diğer kurtların elinde firdöndüye benzeyecekti. Mali durumuna binaen onu öne süreceklerdi. Ben birkaç kere kendisi ile görüştüm. 1946 seçimlerinde, Mükerrer Sarol ve Cihat Baban ile birlikte Fırat Talebe Yurdu'na geldi. DP'ye girmemi önerdi. Ben de kendisine şunları söyledim: "Beyefendi, normal tüm Doğulular gibi ben de

CHP'den nefret ediyorum. Bizim onlarla bu zıtlığımız politik değil, tıpkı İslamda olduğu gibi bir nevi kısas ve kan davasıdır. Onun için, ben ve tüm namuslu Doğululara düşen CHP'yi yıkmaktır. Bu umutla elimizden geleni sizin partiniz için yerine getiririz. Ancak, benim herhangi bir partiye angaje olmam mümkün değildir. Çünkü inancımca, partiler bir din ve mezhep gibidir. Nasıl ki bir insan çıkar uğruna sık sık din değiştirmiyorsa, parti de öyle olmalıdır. Ben gencim. Daha memlekette nice insanı partilerin kurulacağı belli değil. Sizin DP'niz bu yolda nihai bir parti değil, belki bir başlangıçtır. Demokrasilerde politik rekabet esastır; inşallah siz gittikçe ilerler, kimseye öncülük vermezsiniz. O zaman haliyle benim gibi kişiler partinizde toplanır..." Yurt talebeleri ile birlikte bir de yemek yedik. Çok sevindi ve yalan-doğru, beni takdir etti.

1946 seçimleri arefesindeydi. Ben Yenikapı, Beyazıt ve Topkapı caddesinin altında kalan tüm seçim sandıklarının kontrolü ve delege tayinini DP adına üstlendim. Üstelik, Mareşal Fevzi Çakmak da bağımsız olarak seçime giriyordu. Adamları bana geldi; adamlarımın sandıklarda Mareşal'i himaye etmelerini istediler ve bütün sandıklarda bir nevi müfettişlik görevini üstlendiğime ilişkin bir belge verdiler. Bu görevimi, şimdi düşündüğümde, hakkıyla yerine getirdiğimi sanıyorum. Yurttaki demokrat fikirli talebeleri sandıklarda gözlemci olarak seçim idaresine bildirdik. Öğlen ve akşam yemeklerinde, CHP'lilerin dahi doyabilecekleri miktarda yemeği sandık başlarına yolladım. O zaman İstanbul'da çok az ve lüks olan, hanımımın dayısı yüksek ziraat mühendisi Ziya Bey'in taksisini bir şoförle aldım ve saat 5'e kadar tüm sandıkları dolaştım, moral verdim. Sandıklar açıldı, DP ve Mareşal kıyas kabul etmeyecek bir ekseriyette rey aldılar. Yalnız bizim seçim bölgemizde değil, tüm İstanbul'da böyleydi. Her tarafta sevinç gösterileri yapılıyordu.

Ancak, şimdiki SHP lideri Erdal İnönü'nün babası, güya demokrat olmuş İsmet Paşa'nın seçim kanununa göre, sandıklardan çıkan pusulalar derhal sandık başlarında yakılacak ve seçim tutanakları da kurşun kalemle tutulacaktı. Böyle oldu. Seçimde kullanılan rey pusulalarının yakılması sırasında Etyemez, Kocamus-

tafapaşa gibi semtlerde ahşap bazı binaların yanmasına bile sebebiyet verildi. İki gün sonra ilan edilen seçim sonuçları, aynı bölgede ve tüm İstanbul'da CHP'nin büyük bir ekseriyetle seçimleri kazandığı biçimindeydi.

Bu duygular içinde, hiçbir zaman yeraltı çalışması yapmayı düşünmedim. Burada bunları yazmakla, şimdi dahi faşistliğinden birşey yitirmeyen resmi otoriteye hoş görünmeye çalıştığım sanılmasın. Hatıralarımı okuyanların pekâlâ görebilecekleri gibi, Türkiye'de tarih içinde gizli yapılanları, her belayı göze alarak kendimce açık yapmaya çalışmışımdır. Her ne kadar 1941 yılında birkaç arkadaşım ile birlikte, çaresizlik ve uygar ülkelerde hayvanlara bile yapılmayıp, Kürtlere karşı yapılan zalim ve insanlık dışı uygulamalara karşı duyduğumuz şiddetli tahrik ve tahribatın etkisi ile bir nevi komite kurmuştuk ama bu komitenin hedefi, ne Türklerin ve ne de onların zulümdeşleri Arap ve Acemlerin halklarına bir düşmanlık değildi. Gayemiz, öncelikle Türk resmi otoritesine insanlığı öğretmektir. İşte, Dicle Kaynağı bu gaye ile çıktı. Dicle Yurdu'nda Diyarbakirli Hüseyin Dikici, Talat Saygın ve Bitlisli Veli Dolu (Kasimoğlu) ile görüşüp gazeteyi çıkarmaya karar verdik.

Bu arkadaşlar iyiniyetli, demokrat ve üstelik Kürt oldukları için Kürtlere karşı yapılan zulümlere karşı büyük bir hınçla doluydular. Ancak, üçü de yoksul ve talebeydiler. Benim param vardı. Bütün imkanlarımı ortaya koyarak, güven duygularıyla bu arkadaşlarla işe koyulduk. Bu teşebbüsümüz Cumhuriyet devrinde Kürt halkının sorunlarını dile getiren, ilk olaydır. İsmet Paşa'nın 11 Temmuz'da irat ettiği nutkunun birinci yıldönümünde gazeteyi çıkardık. "Niçin Çıkıyoruz!" diye övünmek gibi olmasın ama Doğu'nun tüm sorunlarını dile getiren bir başyazı kaleme almıştım. Doğu, yani Şark deyince, bugünkü Doğu ve Güneydoğu'yu içeriyordu. Gerçi bu Doğu kelimesi de sömürgeci bir zihniyetin dayatmasıydı ama giderek bundan da rahatsız olmaya başladılar ve emperyalizmin 'parçala ve yönet' kuralı daha da ileri götürüldü ve Doğu ve Güneydoğu diye bir garabet daha yaratmakta gecikmediler.

İşte bizler, o Doğu ve Güneydoğu Anadolu'nun çocuklarıydık.

Kendi çapımızda herşeyi anlıyor, namuslu, imkanlar dahilinde ve açık bir şekilde gazetemizi çıkarmak istiyorduk. Dicle Kaynağı kolleksiyonları tetkik edilirse, tahmin ediyorum oldukça canlı bir örnek olduğu görülür. Dicle Kaynağı; Zilan soykırımı, Şeyh Said, Ağrı, Sason, Dersim, Karaköprü ve Otuzüçler olayını ilk defa yüzeye çıkardı. Ayrıca, Kürtlere karşı yapılan sayısız sürgün ve diğer ufak boyutlarda kalmış soykırımları günışığına çıkardık. Burada Ahmed Arif arkadaşımın Otuzüç Kurşun şiirinin bizim bu yayınıımız sonrası yazılmış olduğunu belirteyim. Böylece bu olay, Ahmed Arif'in insanın iliklerine işleyen şiir ustalığı sayesinde abideleşmiş oldu.

NEYZEN TEVFİK

Aslen Çerkesdir. Amcasının oğlu ve kendisi gibi içki düşkünü Kemal Efendi, Fırat Yurdu'nda aşçım idi. Bu bakımdan "Çerkes"di diyorum. Yoksa Neyzen'in ağzından değil milliyetini, insanlığını bile dinlemek mümkün değildi.

Adana Lisesi'nden beri hâlâ arkadaşlığımı sürdürdüğüm, Rodos Adası'ndan İhsan Ada, Neyzen'in çok yakını idi. İhsan Ada bir ara Vatan'da yazı işleri müdürlüğü, daha sonra Hatay milletvekilliği yaptı. Hiç kullanmadığı diplomasını Hukuk Fakültesi'nden almıştı. Sık sık Fırat Yurdu'na gelirdi. İmkanlarım ölçüsünde yardımcı olmaya çalışırdım. Bir gün, Mahmudiye Oteli'nde kalan ve kendisini çok seven Neyzen Tevfik ile beni tanıştırdı. Neyzen sarhoştı. O mahmur gözleri ile bana bakarak, "Ulan sen Kürt müsün?" dedi. "Evet" dedim. "Öyleyse gel otur" dedi. Yani demek oluyor ki, eğer Kürt olmasaymışım "otur" demeyecekti.

Otel odasının konforu, boktandı. Eski boyalı mavi bir karyola, üstünde beşinci sınıf bir yatak yorgani, iki tane en adisinden kırık sandalye, yarı yeşil bir sürahi ile bir bardak...

Oturdum. Bir ara daldı. Konuşmadı. Sonra bana dönerek "Sen de İhsan gibi eşşek misin?" dedi. Huyunu bildiğim için "Evet" dedim. "İyi" dedi. Yani eşşekliğini kabul etmişim; hoşuna gitmişti. Ondan sonra sık sık ziyaretine gittim. Tabii, İhsan ile... Ama bizi adam yerine koyup konuştuğu hiç olmazdı. Bazen gü-

zel, o orijinal üslubu ile başkasına küfür yağdırır, hicvederdi. Bazen de genel hicivler yapardı. Ben de burada, beğendiğim ve bana hatıra olmuş birkaç hicvini yazacağım.

Eski İstanbullular Pandelli'yi bilirler. Adını sahibinden alıyordu. Eminönü'nde, Mısır Çarşısı'nın ötesindeydi. Türkiye'nin İstanbul, Ankara'daki tüm edip ve şairleri orada buluşurlardı. Haddim olmayarak ben de giderdim. Pandelli Efendi, Heybeliada Rum Ortodoks Mektebi'nden mezun, kültürlü, Fransızca, Yunanca, Türkçe bilen, ayrıca zeki ve nüktedan bir adamdı. İki kere lokantasına gidenin tüm soysopunu, kültür derecesini, ahlakını anlardı. Zaten lokantasına gidenler herhangi bir içki ve yemek siparişinde bulunmazlardı. Pandelli yüzlerine bakar, gerekeni masalarına gönderirdi. Sabahları kendisi Balık Pazarı'na ve Mısır Çarşısı'na gider, fiyatlarına bakmadan balıkların ve etlerin en iyisini alırdı. Balıkçılar ve kasaplar, onun bu huyunu bildikleri için ellerindeki en iyi şeylerini Pandelli Usta'ya saklardı.

Pandelli, vitrin buzdolaplarından yapılmış uzun tezgahının arkasında hep ayakta dururdu. Önünde orijinal bir kadeh içinde daima süt gibi rakısı eksik olmazdı. Tüm gelen gidenlerle kültür seviyelerine göre sohbet eder, şakalaşırdı. O ara, Hasan Âli Yücel -dostum Can Yücel'in babası- hem şair ve hem de Maarif Bakanı idi. Pandelli'nin de müşterisiydi.

Pandelli Usta, Neyzen Tevfik'i çok severdi. Aylarca peşine adam takardı bir gün lokantasına gelmesi için. Bir keresinde ben de aracı olmuştum. Neyzen, "Siktir et kefereyi! Öyle boktan müşterileri var ki, ben o kenefe girmek istemem" dedi. Aynen sözlerini Pandelli'ye anlattım. Hiç komadı. "Doğruyu söylüyor. Ne yapalım, kader bizi hela bekçisi yaptı" dedi. Buna rağmen bir gün keyfi yerindeyken ve Hasan Âli Yücel ile konuşurken, "Hasan Bey, bu kadar imkanın varken Neyzen Tevfik'in böyle sefil yaşamasında senin ne kadar mesul olduğunun farkında mısın?" deyince, Hasan Âli, "Bırak Usta o serseriye, ayyaşın biri... Pezevenk adam olmaz" demiş. Bunları, beni sevdiğini söyleyen Pandelli anlatmıştı. O vakit benim de Fırat Talebe Yurdum vardı. Ben de piyasadan aldığım malzemeye dikkat ederdim. Adım 'Pandelli'ye çıkmıştı. Zaten yakınlığımızın sebebi de buydu.

Dolaşa dolaşa, olayı Neyzen Tefvik'e anlattım. Neyzen, yine her zamanki gibi sarhoş ve formundaydı. "Yaa!.." diye uzun bir "ya" çekti. Arkadasından şu tekerlemeyi söyledi:

"Hasan Âli Yücel
Dest-i hilkat hamurunu
Necaset ile yoğurmuş
Anan seni sıçacakken
Yanlışlıkla doğurmuş"

Ben ve İhsan hemen kaydettik ve tabi ağzımızda durmadı. Bu, yerinde -ama Can Yücel'in hatırı için, yerinde olmayan- tekerlemeyi şurda burda söyledik. Kısa bir zamanda hem İstanbul'a, hem bütün Türkiye'ye yayıldı.

Neyzen'in, Sultan Hamit zamanından beri İstanbul Belediyesi'nden her ay beş altın lira alması vardı. Sonra zaman değişti. Güya Cumhuriyet oldu. Neyzen parayı sevmez ve tutmazdı. Derdi ki, "Bu bok, cebe koymak için değildir. Üstüne atılınca, yani para eline geçince derhal defetmek gerekir." İşte o kağıt beş lirasını, üç-beş ayda bir aklına geldikçe gider belediye muhasebesinden alırdı. Yine bir seferinde parasını almaya gidince, memurlar sıkıla sıkıla, "Efendim, bundan böyle maaşınızı veremiyoruz" demişler. Atatürk'ün İnönü devrinin sona ermesi olan 1947'ye kadar İstanbul, Ankara ve İzmir'in valileri, seçimsiz olarak bu illerin belediye reisliğini de yürütürlerdi. İşte İstanbul valisi, aynı zamanda belediye reisi de olan Doktor Lütfi Kırdar bütçeyi tetkik ederken Neyzen'in tahsisatına rastlıyor. "İradeyi Seniye" ile İstanbul Şehremanetinden her ay beş lira almaya hak kazanan Neyzen Tefvik'i görünce, "Yahu, bu ne demek? İradeyi Seniye padişah emri; şehremaneti ise imparator devrindeki İstanbul belediyesi idi. Cumhuriyet devrinde böyle şey olur mu?" deyip bütçeden Neyzen'in tabirince onu "tay" ediyor. Yani uçuruyor, çıkarıyor. İşte Neyzen, Lütfi Kırdar'a bu nedenle kızgınmış. Bir gün Fatih Parkı karşısında bir meyhanede otururken, bakıyorlar ki, o zamana göre korkunç bir gürültü. Meğer Reisicumhur İnönü geçiyormuş. Etraftaki tüm motorsiklet ve jipler korna çalıyorlar. Fakat tesadüfen İnönü'nün arabası bir trafik tıkanıklığında tam meyhanenin önünde durmuş. Neyzen, yine mahmur mahmur

bakarak, "Kim bunlar?" demiş. "İsmet Paşa" diye cevap vermiş yanındaki İhsan Ada. "Peki, o heykel gibi herif kim?" "Lütfi Kırdar" demiş İhsan. Lütfi Kırdar, uzun boylu, esmer, iri yarı tipik bir Kürt erkeği idi. Bir de melon şapkası vardı. Neyzen'in dediği gibi, cidden müheykel, yani heykele benziyordu. Neyzen, sık sık kriz gibi girdiği asabi hallerden birisine girerek, hemen şu dört-lügü söyleyiveriyor:

"Yaa İstem Paşa; sıçtın Kürt Lütfü'yü İstanbul'a vali diyerek
Bari tüy dik de, üfür aleme karşı bokunu
Ama teskin edemezsin halkın terese karşı olan hışmını
Sokmuş olsan götüne partinin altı okunu"

HARP YILLARI (KAHİRE TOPLANTISI)

Bu yıllar İkinci Dünya Harbi yıllarıydı. Tüm bu hatıralarım harp içinde geçiyordu. Tabii çok zıtlıklar oluyordu. Kimisi rahat-tı, kimisi de büyük sıkıntılar çekiyordu. Adam başına günde yüz elli gram ekmek, yüz gram zentinyağı, iki yüz gram şeker verili-yordu. Herşey karne ile alınıyordu. Paran olsa da karnını doyu-ramazdın. Çocukların maması için babalar kahveye gider, çay ister, şekerini cebine koyar, çay içmez, dönerlerdi. Böylece beş-on kahve gezerlerdi. Çünkü o yıllarda İstanbul'da milyonlar versen, kahveci, şekerinin çıkarılmasına müsaade etmezdi; hatta bunu uğursuzluğa yorarlardı. Ama ben bu sıkıntıların içinde değildim. Çünkü yurt müdürü idim. İmzam ve mührüm ile yurt ihtiyacı olan makul miktarda ekmeği fırınlardan alabilirdim.

O zamanlar politik bakımdan genellikle münakaşalar şöyleydi: Basın adeta ikiye ayrılmıştı. Bir bölümü İngiliz tarafını bir bölümü de Alman tarafını tutuyordu. Alman tarafını tutan grubun başında Peyami Safa ve Hüseyin Cahit vardı. İngiliz tarafını da Ahmet Emin Yalman; Sovyetler ile müttefik olduğu için Zekeriya ve Sabiha Sertel'ler tutuyordu. Hükümet ise tarafsız gözüküyordu, ama Birinci Dünya Savaşından kalma dostluk nedeniyle herkes Almanları tuttuğuna inanıyordu. Fakat etraf Sovyet ve İngiliz kuvvetleriyle çevrili olduğu için, hiç olmazsa tarafsız gözüküyordu. Her ne kadar İngilizler Türkleri harbe sokmak istedilerse de,

girmediler. Bir keresinde Adana'da, bir keresinde de Mısır'da Reisicumhur İnönü çağrıldı. Churchill ve Roosevelt harbe girmek için çok ısrar ettiler. Hatta çeşitli tehdit ve hilelere başvurdular. Ama İnönü'yü ikna edemediler.

Kahire Toplantısı'nda aşağıda anlatacağım enteresan bir olay geçiyor. 1956'da Beyoğlu İstiklal Caddesinde, Galatasaray Lisesi karşısında, Beyoğlu Kantin diye büyük bir yerimiz vardı. Hemen hemen Türkiye'de ilk defa böyle bir yer açılmıştı. Çeşit çeşit meyve ve sebze suları, çok çeşitli tost ve sandviçlerle dolu lüks bir lokantası ve zengin bir marketi vardı. Bir gün iki yaşlı, adeta elele kantine geldiler. Hemen tanıdım. Biri ceza hukuku profesörü hocam Tahir Taner, diğeri de eski dışişleri bakanı Numan Menemencioğlu idi. Ben hocamın elini öptüm. Onları garsonların eline bırakmadım. Bizzat kendim hizmet ettim. Hocam beni hatırladı. Çok memnun oldu. İkisi de emekliydi. Türkiye'de emeklilerin durumunu parasal açıdan bildiğim için onları kırmadan ilkin para aldırımıyordum. Sonra üzüldüklerini anlayınca, bu sefer sembolik toplam yazdırtıyordum. Öyle ki fiyatlara ve ucuzluğa şaşırmışlardı. Kaç kere hocam listeye bakarak, "Oğlum sen yemeklerini ucuz satıyorsun, zarar edeceksin", diye inanarak üzülmüyordu. Sık sık gelmelerini rica ediyordum. Zaman zaman geliyorlardı. Artık bir talebe-hoca durumundan çıkmış, arkadaş gibi olmuştuk. Meğer ikisi çok eskilerden beri arkadaşlarmış. İkisi de Lozan Konferansı'nda İnönü'ye hukuk müşavirliği yapmışlar.

İşte bu sırada Numan Menemencioğlu, bir anısını şöyle anlatı:

"Churchill ve Roosevelt harbe girmemiz için 1943'te İnönü ve beni Kahire'ye çağırdılar. İnönü harbe yanaşmıyordu. Hem Adana'da ve hem Kahire'de İnönü'nün tezi şu idi: 'Halihazır ordumuz harp edecek durumda değildir. Ordumuzu teçhiz edin, kendi ordularınızın seviyesine çıkarın, o zaman hay hay harbe girerim.' Fakat ne Churchill ve ne de Roosevelt Türklere güveniyordu. Ya teçhizattan sonra Alman tarafına geçilirse ne yapılacaktı? Ancak bir ara şöyle bir olayla gözümüzü Kürt meselesiyle korkutmak istediler. Malum, İslam alemine geldikleri için, beraberlerinde her dili bilen birçok şarkiyatçıyı getirmişlerdi. Yekden, Churchill

İnönü'ye dedi ki:

“Paşa, sen Kürtçe bilir misin?’ İsmet Paşa şaşırmıştı. Ne diyeceğini bilmiyordu. O bir şey söylemeden ben araya girdim ve hemen, ‘Ekselans, biz Kürtçe bilmeyiz. Zaten bizde Kürtçe konuşulmuyor ve böyle bir dil de yoktur’, dedim. Churchill adamlarından birine sordu. ‘Öyle mi Mister, Kürtçe diye bir dil yok mudur?’ deyince, adam daha önceden hazırlıklı, hemen ayağa kalktı, ‘Olmaz olur mu efendim? Çok zengin bir Kürt dili ve edebiyatı vardır. İsterseniz, -o ana kadar duymadığımız- ‘Dîwana Cizîrî’den bir şiir okuyayım’ dedi. Churchill, ‘Oku’ dedi. Anlamıyorduk ama Farsçaya yakm, nefis ahenkli bir şiir okudu. Ve bu şiirin Kürtçe olduğunu söyledi. ‘Öyleyse bu şiiri bize yaz’ dedi. Yazdı. Churchill, ‘Bunu İngilizceye çevir’ dedi. Çevirdiler. ‘Bir de Fransızca yapın’ dedi. Onu da yaptılar. Bir de Türkçeye çevirdiler. Ve bana, ‘Mösyö, sen de gel bakalım. Bu üç dilden aynı fikri ifade etmek için, bakalım metne kaç yabancı sözcük alma mecburiyeti olmuştur’ dedi. Fransızcada hiç yoktu. İngilizceden üç beş Latin kökenli kelime çıktı. Kürtçe aslında dört-beş Arapça kelime bulundu. Ama Türkçe nüsha gelince “dır” ve “ile”den başka, Türkçe birşey kalmamıştı. Kimisi Arapça kimisi Farsça ve diğerleri de Avrupa’nın çeşitli dillerinden alınma sözcüklerdi. Churchill dört sayfayı da bizim önümüze koydu. ‘Ayıp değil mi?’ dercesine, ‘Bakın efendiler, yok dediğiniz ve memleketinizin büyük bir bölümünde anadil olarak konuşulan Kürtçenin zenginliğini görünüz’ dedi.

“Uzun dışişleri bakanlığım sırasında o günkü kadar sıkılıp, mahcup olduğum başka bir gün hatırlamıyorum.”

Tatilde

Bu, İstanbul’da geçen harp sıkıntısı, bir de Kürdistan’a bakalım.

Bir şarkıda bir beyit vardır: “Sefalet nedir gel gör...” misali.

1944 Şubat ayında memleketin olan Nusaybin’e gittim. Annem ve kardeşlerim oradaydı. Ben büyük yiyecek ve giyecek kollarıyla gitmiştim. O zaman yolculuğumuz trenleydi ve tren Nu-

saybin'e kadar geliyordu. Biz, halka nazaran, ailece fakir değildik. Ama yine de annemin o yiyecek ve giyecekleri gördüğünde sevincini unutmadım. Tüm köy halkı ve civardaki köylerin akraba ve fakirleri annemin başına üşüştiler. Dikkat ettim, bir avuç şeker alana sanki dünyalar bağışlanıyordu. Zaten şimdi bile, *sala xelayê* (kıtık yılı) diyorlar o yıllara. Adeta bu da Ermeni soykırımı gibi tarih başlangıcı olmuştur. Erkeklerin genci yaşlısı askere alınmıştı. Askerlik dört yıldız ve o dört yıl içinde de halk açlık ve çıplaklık çekiyordu. Askerin çoğu verem ve uyuz olarak dönüyordu. Hava değişimi için gelenler teskere için gelenlerden çoktu. Halkın elindeki erzakiye hükümetçe alınmış; halk, dağlarda, çay kenarlarında yabani ot toplayarak ölmemeye çalışıyordu. Çay, kahve ve şekeri unutmuştu. Bazısı bir lokma çay bulsa bile; çayı, şeker yerine, üzüm, incirle içiyordu. Hele dağlardaki palamut, "*hêzeran*" (alıç) ve dağdağan lüks meyvelerden sayılıyordu. Üstelik o döküntü halleri ile bir de harp korkusu altında idiler. O zaman şimdiki gibi hiçbir iletişim aracı yoktu. Ele geçen tektük Türkçe gazeteleri anlamıyorlardı. Bir Türkçe bilen onlara okuyup anlatsa bile inanmıyorlardı. Güya memlekete moral almaya gitmiştim. Tam tersine perişan olarak döndüm geldim. Tabiri caizse, tüm Kürdistan'ın "manzara-i umumiye"si böyle idi.

NECİP FAZİL KISAKÜREK

Necip Fazıl, aslen Maraşlı ve Dulkadiroğullarından olduğunu söylerdi. Karısı Kürt idi. Bir de büyük bir asabi hastalığa yakalanmış, yani bir nevi deli olmuş, hiçbir tedavi sonuç vermemiş. Onun anlattığına göre Eyüp'te oturan Şeyh Abdülhakim'in dergahına iltica edince iyileşmiş. Eh, hem Kürt damadı ve hem de bir Kürt şeyhin müridi olunca Kürtlere sempatisi vardı. Bu arada bana da çok yakınlık gösterdi. Bir gün dedi ki, "Bak Musa, vallah ben Türküm, ama yine de yemin ediyorum ki Kürtler Türklerden daha sadık, daha inançlı ve daha iyidirler." Tabii, ben, "Estağfurullah", dedim. Sıkça görüşürdük. Bir ara gözükmedi. Ben de sordum. Meğer gözaltına alınmış. Kadıköy vapurunda rastlaştık. Nerelerde olduğunu sordum. Tutuklandığını ve Harbiye'deki 38

numaralı hücreye konduğunu, bu hücrede bir gün kaldığını ve hücrenin halinden, sabaha kadar İhlas-ı Şerifi okumasaymış, deli olacağını anlattı. Halbuki 38 numaralı hücre benim hücremdi ve orada beş buçuk ay kalmıştım. Bunu ona anlatınca şaşırdı. Hatta, her bakımdan benden büyük olduğu halde elimi öpmeye kalkıştı. “Birader, eğer orada sen beş buçuk ay kalmışsan, laletayın (sıradan) bir adama değil, sana Hz. Yusuf ve Hz. Eyyub’a bakıyormuş gibi bakmak lazım” diyerek bana iltifat etti.

Hatıralarımız ve Necip Fazıl Kısakürek’in maceraları çok. Burada hatıralarım arasında Necip Fazıl’ı uzun süre tutmak istemiyorum.

ŞARK MECMUASI, TURİSTİK PALAS VE ŞARK POSTASI

Burada biraz eski tarihlere geçtim. 1951’den sonra artık Dicle Kaynağı ödevini yaptı, Türkiye DP’nin kuruluşunu gördü inancıyla derginin faaliyetine son verdik. Onun yerine, Kemal Sülker’in de yardımıyla, aylık Şark Mecmuası’m çıkardım.

Şark Mecmuası’nda, eski CHP dönemindeki zulümlere atıf yaparak daha ziyade İnsan Hakları Beyannamesi’ni işliyor, Kürtlerin İnsan Hakları Beyannamesi’nden yararlanmaları için yazıyorduk. Ancak iki sayı çıkarabildik. “Artık Doğu’ya gidersem, daha yararlı olurum” düşüncesiyle, sahibi olduğum ve matbaamda çıkan bu dergiyi de kapatıp, matbaayı da satarak Nusaybin’de köyüm olan Zivingê ve Stilîlê’ye giderek yerleştim.

Şunu da not edeyim ki, Dicle Kaynağı gazetesini şurda burda ve matbaa sahiplerinin çekingenliğiyle zor çıkarıyorduk. Bir gün, Bedirxan Paşa’nın torunu ve hakim Tahir Bey’in oğlu Cemal Kutay ile tanıştım. O vakit, “Halk Gazetesi, Bir Kuruş” diye bir akşam gazetesi çıkarıyordu. Ortağı Celal Bayar’ın oğlu idi ve o ara ölmüştü. Kendisine, kayıinvalidemin akrabılığı nedeniyle, “Dayı” dediğim Cemal Kutay, “Bak Musa, elimizde bir dizgi makinası var, satacağız. Sen bunu alırsan rahatlıkla işini görürsün. Yirmi-beş bin lira istiyoruz, ama sen alırsan sana daha ucuza verdiririm. Çünkü sahibi ben değil, Bayarlar’dır” dedi. Matbaa bugünkü İstanbul Vilayeti’nin karşısında olup, yıktırılan İzzettin Han’da idi.

Matbaayı gördüm, beğendim. Sultanahmet'te Sokullu Camii karşısında, iki dönüm bahçe içinde olan konağımı yirmialtı bin liraya sattım ve onyediyi bin liraya matbaayı aldım. İşte 1951'de, İstanbul'daki tüm matbaa, basın ve kültürel faaliyetlerime son vererek Şark'a gittim. Çok yorulmuştum. Bir müddet köyümde doğa ile yaşamak istedim. İthal İngiliz malı bir traktör aldım ve büyükdedem Anter'den kalan arazide ziraat yapmaya başladım. Köyde ailem ile oturdum. Enteresan, sade bir hayat yaşıyordum. Kendimi modern bir prevantoryumda kabul ediyordum. Fakat arkadaşlar peşimi bırakmadılar. Yusuf Azizoglu beni Diyarbakir'e davet etti. Kendisi DP'nin saygın bir milletvekili idi.

Yusuf Azizoglu ve Abdullah Ekinci ağabeylerimin ricaları üzerine Diyarbakir'e gittim. Dediler ki, "Yahu Musa, Mardin'in Şêxan köyünden Diyarbakir'e açıkgöz bir genç gelmiş. İlkın mangal üzerinde şiş kuruş, yani karaciğerden bir şiş bir kuruşa satmış. Sonra terfi ederek bu sefer küçük bir dükkân açıp halka kaçak ve paket tütün satmış. Öyle ki, soyadı Paketçi olmuş. Yani Şeyhmus Paketçi. İşte bu açıkgöz Şeyhmus Paketçi, Diyarbakir'de harap Ermeni evlerinde otururken, bir küp dolusu altın ve mücevherata rastlamış. Adam bunları değerlendirek, bugün Diyarbakir'in en zenginlerinden biri olmuş. Vali Konağı karşısında ve Belediye'nin büyük arsasına bitişik küçük bir arsası vardı. Ermeni Soykırımında Viyana'ya kaçmış ve eskiden para işleriyle uğraşan Madenli Ermeni Sarrafyan ailesinin oğlu olan, Avrupa çapında yüksek bir mimar bulduk. Diyarbakir'de bu cahil adamın elindeki parayı değerlendirmek istedik. Sarrafyan'a güzel bir otelin projesini çizdirdik. Paketçi'ye, 'Bak Şeyhmus, sana bitişik olan bu belediye arsasını bağlayacağız. Sen burada büyük ve kazançlı turistik bir otelin sahibi olacaksın. Gel yok deme; seni büyük kazanç sahibi yapacağız. Zaten bu ara Diyarbakir bölgesine ve Batman'a çok ecnebi geliyor. Hem Batman Petrolleri'ne, hem Diyarbakir'de kurulan uçak alanına ve hem de Karacadağ'da SSCB'ye karşı konulan atom rampaları için geliyorlar" dedik. Bunun üzerine Paketçi onlara, otelin kaçak çıkacağını sormuş. Mimar ve milletvekilleri hep birden, "Beşyüz bin liraya çıkar" demişler. Paketçi, "Peki" demiş. Resmi işlemler bitmiş. İnşaatın temelleri kazılıp

üstü çıkılınca, beşyüz bin lira da bitmiş. Böylece Paketçi kandırılarak, o zamanın parasıyla, iş, altı milyona ancak tamamlanmış. Bina bitmiş; ama onu servise koyacak, çalıştıracak duruma getirecek bir müdür bulamamışlar. İşte bu otelin işletme müdürlüğünü bana vermek istiyorlardı. Ben, patronun cahil, kaba saba bir adam olduğunu duymuştum. Dedim ki, "Ağabeyler, yaparım ama başımda odun gibi bir patronun gölgesinde yapamam." Bana, hiçbir zaman patronun işime karışmayacağına dair teminat verdiler. O zaman çok para olan ikiyüzelli bin lirayı alarak İstanbul'a geldim. Park Otel, Pera Palas ve Tokathyan'a giderek çalışma tarzlarını not ettim. Evraklarından numuneler aldım, bastırdım. Otelin yetmiş yataklı odaları, üç salonu ile bir de lokantası için gerekli tüm araç-gereçleri aldım. 1953 yılında, daha Doğu'da vitrin buzdolabı yokken, Burla Biraderler'den, arızalarımı anında kendi servis uzmanlarının gelip yapması şartı ile iki tane muazam buzdolabı satın aldım. Bir de, "Diyarbakir'de çam yaşamaz" diye bir söylenti vardı. Büyükdere'deki Orman Fakültesi çiftliğine giderek, kırk tane sedir, toros, fıstık, mazı ve diğer çam türlerini alıp küfelere koydum. İşte tüm bu malzemeyi bir vagona koyarak, ben de aynı trene bindim, Diyarbakir'e döndüm. Onbeş gün içinde oteli mükemmel olarak kurdum. 1989'da Madam Mitterand da aynı otelde misafir edilmişti. Ben de davetliydim. Bak-tım, 1953'te kurduğum düzen hâlâ sürüyordu. Bahçesine diktiğim çam ağaçları da adeta beni selamlıyordu. Ondan sonra Diyarbakir'de çamın yetişebileceği görüldü. Bugün Diyarbakir, batının herhangi bir şehri gibi çam ağaçları ili bürülüdür.

Otelde maaşım binikiyüzelli lira idi. Diyarbakir Valisinin maaşı ise dörtüyüzelli lira idi. Ayrıca otelime gelen Amerikalılar o kadar memnun ayrılıyorlardı ki, maaşım kadar da bana bahşiş bırakıyorlardı. Amerikan başkanlığına aday olan ve az bir farkla kaybeden Stevenson, Batman'da bir şubesi olan ve bütün dünyada yaygın olan Persons şirketinin başkanı olmuştu. Otelime geldi. Otele, ben şatafatlı, gümüş kakmalı bir anı defteri yapmıştım. Stevenson, bu deftere şunları yazdı:

"Ben Doğu'da başka birşey beklerken, Diyarbakir'de kendimi New York'da sandım. Doğu için ne kadar aldanmışız. Otel müdü-

rü Musa Anter'in şahsında tüm Doğu'yu ve Diyarbakır'ı kutlarım. Stevenson."

Gerçi benim için bir Amerikalı yetkilinin övgüsü bir kıymet değil, ama burada bunları yazmakla böyle bir anımı benden sonra yaşayacak olanlara aktarmak istedim.

Bundan sonra, Turistik Palas, Diyarbakır'de ve benim etrafımda politik bir odak oldu. O arada seçim hareketleri vardı. Otel, büsbütün ful çalışmaya başladı. O tarihte Diyarbakır'e gümüşü uçak geliyordu. Havayollarına, yaptığım bir anlaşma ile, personelleri için iki oda kiraya vermiştim. Birinde kaptan ve erkek personel, diğesinde iki hostes kızımız kalıyordu. Bu benim işime çok yarıyordu. İstanbul'dan getirdiğim Yorgo adlı büyük aşçı ustası da işten çok iyi anlıyordu. Çünkü gümüşü kaptana sipariş ettiğim çeşitli lüks balıklar, istakoz, midye ve karidesleri İstanbul'dan ertesi gün getiriyorlardı. Mutfağında, Remzi adlı Kürt aşçımın maharetiyle, batının hiçbir alafranga yemeği eksik kalmıyordu. Kısa bir zamanda öyle bir duruma geldik ki, yetmiş kişilik yataklara Türkiye tebaas olarak vali, belediye reisi ve milletvekillerinden başka kimseyi alma imkanım kalmıyordu. Gerisi ABD'li ve Avrupalıydı. Reiscumhur Celal Bayar da bende misafir oldu. Kendisinin haşlama et ve karışık komposto yiyebileceğini bana söyledi. Aşçım bunları şahane yaptı. Hiç sevmediğim ve beni sevmediğine inandığım Celal Bayar, 1950 Dicle Gecesi'nden sonra, 1954'te Diyarbakır'a gelişinde beni hatırladı ve sahte bir tavırla, beni çok sevdiğini söyledi. Lokantamda hazırlanan yemekleri beğendiğini söyledi ve birer kap daha rica etti.

Dedim ya, otelim bir politik merkez olmuştu. Seçimler başladı. Deneme seçimleri yapıldı. Demokratlar Diyarbakır'de iki hizbe ayrılmışlardı. Biri, Nuri Onur hizbi; diğeri de Cemil Paşazade Esat Bey, Mustafa Ekinci ve Yusuf Azizoglu hizbi idi. Deneme yapıldı; Kürtçü sayılan Cemiloglu-Azizoglu hizbi kazandı. Esat Cemiloglu bana geldi, "On iki arkadaşım var. DP Başkan Yardımcısı Samet Ağaoğlu da burada. Ona göre emret, mükemmel bir sofraya hazırlasınlar. Hiçbir masraftan kaçınmasınlar, hesabı benden" dedi. İstanbul'dan getirdiğim usta Rum garsonuma talimat verdim, gereğini yaptı. Geldiler ve gittikçe kalabalıklaştılar, masalar

ilave edildi. Tüm muhalif grup Nuri Onur ile birlikte geldiler, masa yirmi kişi oldu. Su gibi rakı içiyorlardı. Samet Ağaoğlu ve Mustafa Ekinci başbaşa oturuyorlardı. Beni de davet ettiler. Ama “İşim var” bahanesiyle kabul etmedim. Onların yakınında iki kişilik bir masa kurdum, ben ve İstanbul’dan meslektaşım olan Necat Cemiloğlu oturduk. Saatler ilerleyince ve çoğu da cahil olan kafalar tütsülenince, en cahilleri olan Nuri Onur, daha önce kendisinden olan ve seçim içinde öbür tarafa geçen Ethem Bey’e satıştı. Ethem Bey, Diyarbakir’de ilk defa pipo içtiği için, ona Pipo Ethem diyorlardı. “Peki Pipo, öbür tarafa geçtin de ne kazandın?” dedi. Ethem Bey, “Ne olmuş Nuri? Arkadaşlar soğolsun” deyince; sarhoş olan Nuri Onur da, “Zaten kabahat senin değil, senin gibi puşt olan birini kabul eden arkadaşlarındır” dedi. Yusuf Azizoglu, Nuri Onur’un yanında oturuyordu. Esat Cemiloğlu da Nuri Onur’un karşısındaydı. Yusuf Azizoglu, Samet Ağaoğlu’nu kastederek ve Kürtçe, “Nuri Bey, ayıptır, aramızda yabancı var. Rica ederim sus” dedi. Nuri Onur, mağlubiyetin verdiği etkiyle bağırıyordu. Bu sefer Esat Cemiloğlu onu susturmaya çalıştı. “Aman Nuri Bey, bu masa benim şerefimdir. Çünkü davet veren benim, rica ederim” deyince, Nuri Onur, “Bu masayı si...m” dedi. Esat Cemiloğlu, gençliğinde, Paris’te Ziraat Fakültesi’nde okurken, boksta Orta Avrupa şampiyonu olmuştu. Esat Bey kalktı, Nuri Onur’un suratına bir yumruk vurdu. Nuri Bey yere yıkıldı, ayakları Esat Bey’in yanındaydı. Nuri Onur’un belinde iki tabanca vardı. Yerde davranıyordu, ama ben ve Necat Cemiloğlu elinden ve belinden tabancaları aldık. Nuri Onur, yardımla eve götürüldü. Orada Dünya gazetesi muhabiri olarak Fikret Otyam da vardı. Olaydan sonra koyu Halkçı olan ve Diyarbakir’de daima işbirlikçi diye tanınan; Şeyh Said olayında, Şeyh Said’in asılmasından sonra savcı ve cellatların elini sıkarak tebrik etmesinden dolayı ben ve tüm namuslu Doğulu gençlerin elini sıkmamaya ahdedtiğimiz Şeref Uluğ, o zaman toy olan Fikret Otyam’ı önüne alarak İstanbul basınına şöyle bir mesaj iletiyor:

“Dün gece ikiye ayrılan DP’liler, Musa Anter’in idaresindeki Turistik Palas’ta toplandılar. Yusuf Azizoglu, Mustafa Ekinci ve Esat Cemiloğlu, Doğu’da müstakil bir Kürdistan devletinden ya-

na olduklarını ileri sürdüler. Nuri Onur ve arkadaşları buna mani olmak istediler. Fakat bu arada Kürtçüler Nuri Onur'un üzerine saldırdılar. Nuri Onur oradaki personelin yardımıyla zorlukla linçten kurtuldu. Ancak yardım gidinceye kadar yediği dayak etkisiyle hastahanelik oldu.”

Gerçi bu olaydan dolayı Diyarbakir önseçimi iptal edildi, ama Şeref Uluğ'un Fikret Otyam'ı alet ederek uydurduğu senaryo tutmadı. Çünkü partinin ikinci adamı Samet Ağaoğlu bu olaylara şahitti.

Tarih bakımından yeri olmayan şu anımı da yeri gelmişken anlatmak isterim:

Nuri Onur, bu devirden sonra Diyarbakir milletvekili oldu. Kendisi Mardin'in Kercews (Gercüş) kazası, Derindip köyü kökenli olup, bir nevi hemşehrim olmasına rağmen, beni hep dışlar, sevmez ve sürekli ihbar ederdi.

1958'de, Ağrı milletvekili ve Ağrı İsyanı'nda ön sıralarda yer alan Sıkanlı Abdülmecit Bey'in oğlu, çok sevdiğim Halis Öztürk, Diyarbakir üzerinden Ankara'ya gidecekti. Havaalanında birkaç arkadaşım ile Halis Bey'i uğurlamaya gittik. Meğer Nuri Onur da aynı uçakla Ankara'ya gidiyormuş. Salonda bir araya geldik. Nuri ile adeta kavga ettik. Beni hapishanelerde çürütüp en sonunda idam ettireceğini açık açık söyledi. Ben de, “Bir bok yiyemezsin” dedim. Halis Bey, kendisini dövmeye kalkıştı. Bırakılmadı. Uçak geldi, gittiler. İki ay sonra, 17 Aralık 1959'da tutuklandık ve Harbiye zindanlarına tıklandık. Biraz ileride bu olaya teferruatıyla geleceğim, ama Nuri Onur ile ilgili olan anılarımı sonuna kadar bitirmek istiyorum.

Nuri Onur dediğini yapmıştı. Ben ve arkadaşlarım tutuklanmıştık. Biz daha hücrelerde tutuklu iken 1960 İhtilali oldu. Bu sefer DP'den milletvekili olanlar tutuklandı. Tüm DP'liler Yassıada'ya götürüldü. Bir müddet sonra biz tahliye olduk. Tamdık kurmay albay bir dostum vardı. Benim Yassıada mahkemesine seyirci olarak gitmek isteyip istemediğimi sordu, istedim. Bana bir kart verdi. Bir cuma günü, Yassıada ziyaret gününde Dolmabahçe Sarayı Camii önünde vapura bindik. Vapurda bir subay anons ederek, “Bakınız, oraya gidiyoruz. Tutuklular ile konuşmak, gül-

mek ve hareketlerle gösteri yapmak yasaktır. Aksi halde cezalandırılırsınız” dedi. Meğer üç renk kart varmış. Kırmızı kart, Demokratlar’ı sevmeyenlere; yeşil, yakınlarına; beyaz da sıradan meraklılara verilmişti. Benim kartım kırmızı idi. Yassıada’ya gittik. Bahriye Okulu talebelerinin kapalı spor salonu mahkeme salonu olarak kullanılıyordu. Bu salon; seyircileri, hakim, savcı ve altı yüz sanığı alabilecek şekilde tanzim edilmişti. Kart numarasına göre oturduk. En öndeydim. Biraz sonra, kara, hava ve deniz askerlerinden birer jandarma gelip, vaziyet aldı. Mahkeme heyeti geldi. Sonra baktım ki, Celal Bayar önde, arkasında Menderes ve vekiller sırayla içeri girdi. Yol o kadar dardı ki, aşağı yukarı hepsi dizime sürünerek geçiyordu. Sıra Diyarbakir’e gelince, baktım ki Nuri Onur iki büküm olmuş, perişan bir halde geliyor. Tam önümden geçerken, yavaşça, Kürtçe olarak “Bajo kerro...” dedim. Beni gördü ve daha da eğildi.

Böyle dar bir günde bir hemşehriyi üzme doğru değildi. Ama Nuri Bey hakketmişti. Allah taksiratını affetsin. O da öldü.

Seçimler oldu, DP’liler kazandı. Artık benim otelim, Ankara’daki Karpiç lokantası gibi, Diyarbakir’de politik bir merkez olmuştu. İşte bu seçimlerden önce 1954 yılında arkadaşımız yüksek mühendis Ahmet.....’ın parasal yardımıyla bir gazete çıkarmaya karar verdik. Dizgi ve baskı makinaları alındı. Necat Cemiloğlu’nu mesul müdür yaptık. Her gün bir-iki yazıyı ben üstlendim. Gazetenin adı, Şark Postası ve benim köşe yazımın başlığı Geciken Posta idi. Gazete kısa bir zamanda tüm Kürdistan’a yayıldı, tutuldu ve beğenildi. O vakit Diyarbakir’e elli tane Hürriyet gazetesi geliyor ve bir bölümü iade ediliyordu. Ama bizim iki sayfalık gazetemiz bin tane satıyordu. Ancak bu kadarını basabiliyorduk. On iki sayfalık Hürriyet ve diğer tüm İstanbul gazeteleri onbeş kuruşken, bizimki yirmibeş kuruştur. Bu, bir buçuk sene sürdü. DP’yi tuttuğumuz için ne desek serbesttik. CHP’nin yirmi yedi senelik yaptığı zulümleri meydana çıkardık.

Gazetede başkaca bir haber veya olay yazmıyorduk. Zaten arka sahife sabitti. Sadece tarihi değişiyordu. Gerisi, tren tarifi, “Vatandaş Kızılay’a üye ol!” gibi büyük harflerle sahife doldurmaktan ibaretti. Arada sırada resmi ilan konuyordu. Birinci sahi-

fede benim bir fıkram ve bir yazım çıkıyordu. Okuyucu sırf yazılarım için gazeteyi alıyordu. Matbaa kapısında bekleyen çocuklar, bir tomar gazeteyi kapıp, "Anter Abe yazı", diye bağırarak satarlardı. Gazeteler kapışılıyordu. Ayrıca Kürdistan'ın tüm illerine ve büyük şehirlerdeki Kürtlere de üçyüz, dörtyüz tane abone usulü olarak gönderiliyordu. Hatta Suriye'ye ve Avrupa'ya da gönderiliyordu. Sonra gittikçe, DP, eski CHP'ye dönüştü. Ben de o ara yedeksubaylığa gittim. Benden kısa bir süre sonra gazete de kapandı. Ne yazık ki elimde şimdi tek bir nüshası bile yok.

Bu arada Diyarbakir'de ve tüm Kürdistan'da enteresan bir halleti ruhiye vardı. İnsanlar yirmi yedi yıldan beri CHP'nin insanlık dışı zulmünden kurtulmuş; ağır bir yükün altından çıkmış, rahat soluk almışa benziyordu. Sürgündekiler anavatanlarına dönmüş, yeniden mal ve mülklerine sahip çıkmaya başlamışlardı. CHP zamanındaki işbirlikçiler saklanacak delik arıyor, kimse'nin yüzüne bakmaya cesaret edemiyorlardı. Senelerce gedikli milletvekili olanların hiçbirisi seçilmiyordu. Şeref Uluğ, Pirinççi ailesi, Dicleli ailesi ve benzerleri kendilerini İstanbul ve Ankara'ya adeta sürgün etmişlerdi. Sonradan anlaşıldı ki geçici ve sahte bir demokrasi havası esiyordu. Jandarma ve polis saltanatına son verilmişti. Bürokratlar, halka karşı mecburi bir terbiye için girmişlerdi. Müfettişi Umumiye kalkmış, binası, vilayet ve oturduğu saray da kız enstitüsü olmuştu. Tabii halk, tüm bu şer odaklarının böyle ortadan kalkmasına çok seviniyordu.

Genellikle halk, soğuyan bir yaranın ağrısı gibi, çektiği eziyet ve zulmün acısını duymaya başlamıştı. İşte Şark Postası ve 1958'de çıkarttığımız İleri Yurd, halkın bu acısını dile getiriyordu.

ASKERLİK YILLARI

Askerlikte sınıfım levazımdı. İstanbul'da Eyüp Sultan'daki Levazım Okulu'nda altı ay kaldım. Burada Cumartesi, Pazar günleri eve çıkardım. Okul kapısından evimin kapısına kadar sivil polisler beni takip ederlerdi. O vakit benim durumumda olan arkadaşlar, peyderpey okuldan ayrılıp, er olarak kıtalara gönderiliyor-

du. Benim gitmem de gün meselesiydi. Bir gün Beyazıt'ta, Kamil Yıldırım'ı (Bozo Kemal) gördüm. "Musa Ağabey, subay elbisesi sana ne kadar yakışmış" dedi. Ben, "Az kaldı. Yakında er elbisesi giyeceğim" dedim. "Peki, Mustafa Ekinci Ağabey burada, niye ona bu durumu söylemiyorsun?" dedi. "Nereden göreyim, o niye beni sormuyor?" diye cevap verdim. "Mustafa Ağabey ve Yusuf Azizoglu, Büyükkada Anadolu Kulübü'nde kalıyorlar. Ben bu akşam oradayım. Onlara söylerim" dedi. Ben de "sen bilirsin" dedim. O tarihte Mustafa Ekinci ve Dr. Yusuf Azizoglu, DP'nin Türkiye çapında iki milletvekili ve Adnan Menderes'in yakınlarıydılar. Sabahleyin okulda, "Musa Anter Komutanlığı!" diye anons yapıldı. Bütün arkadaşlar, benim kıtaya çıkarılacağım üzüntüsü içindeydiler, emir subayı beni okul komutanı tuğgeneralin odasına götürdü. Baktım, Mustafa Ekinci onun yanında oturuyordu. Beni görür görmez kalktı, boynuma sarıldı ve öperek, "Bak Paşa, çok yeğenim var ama en kıymetli ve en sevdiğim Musa'dır" dedi. Paşa ne yapacağını şaşırır gibi, bana, "Otur oğlum" dedi. Oturdum. Mustafa Bey, bilinçli olarak Sakarya, Çanakkale, Dumlupınar edebiyatı ile hep beni övüyordu. Paşanın yanında, çıkarıp beşyüz lira verdi. Bana "Bak oğlum, Paşa senin dayın sayılır. Birşeye ihtiyacın olursa çekinmeden gel söyle" dedi. Paşa da "Tabii, tabii" diye onayladı. Kalktık. Paşa, bahçe kapısına kadar Mustafa Bey'i yolcu etti. Ben de yanlarındaydım. Sonra Paşa'ya selam vererek ayrıldım. Arkadaşlar bu samimi merasimi izliyorlardı. Meğer Paşa'nın da derdi varmış. O yıl terfi yılıymış. Tümgeneral olacakmış ve Mustafa Bey'den yardım istemiş. Hakikaten, Mustafa Bey yardım etti ve Paşa'nın terfisi gerçekleşti.

Okulda çok çalışıyordum. Dersler hoşuma gidiyordu. Tüm ders notlarım yüzdü. Okulun birinciliğine namzettim. Fakat o ara, rahmetli Orhan Apaydın Menderes'in avukatıydı. Kardeşi Burhan Apaydın da bizim devredeydi. Kendisi de Demokratların avukatlığını yapıyordu. Hemen her gün gazetelerde adı çıkıyordu. Kayıt günü ile diplomayı alma gününden başka okula uğramadı. Üstelik hakkım olan birinciliği de, göz göre göre ve gülünç bir merasimle ona verdiler.

İşte bu şekilde çavuşluktan kurtuldum. Kura çekildi. Gelibolu

2. Kolordu Topçu Komutanlığı emrine verildim.

İaşe subayı oldum. Tabii oraya da 'Komünist' ve 'Kürtçü' diye dosyam geldi. Levazım müdürümüz binbaşı, bana sık sık hakaret ediyordu. "Ne bok olduğu"nu bildiğini söylerdi. Ama ben, yurt-taki tecrübemle, levazımı kısa sürede düzelttim. Ben gitmeden bir sene evveline kadar toplar atla çekiliyordu. Sonra ordudan at kaldırıldı. Motorize oldu. Akıllı binbaşımız, aşağı yukarı altı ay daha, var olmayan atlara at ve arpa iâşesi çıkarmış. Evraklar An-kara'da, Sayıştay'da kontrol edilirken bu ortaya çıkmış. Bir gün aniden müfettişler geldi. Binbaşı Ulvi Bey'i tutukladılar. Daha ön-ce birkaç teftişte beni beğenen kolordu komutanı Muzaffer Ala-kuş beni çağırarak levazım müdür vekili yaptı. O ana kadar iki tatbikat olmuş ve her ikisinde de beni alayda bırakmışlardı. Fa-kat levazım müdürü olduktan sonra her tatbikatta benim çadırım da tabur komutanlarının çadırları yanında kuruldu. Üstelik ça-dırları ben verdiğim için en iyisini kendime kurduruyordum. Me-ğer İstanbul'dan bir heyet gelmiş, Muzaffer Alakuş'la benim hak-kımda konuşmuşlar. Paşa da onlara dönüp, "Kalkın, defolun gi-din! Ben burada polisin emrinde çalışmam. Bu devre yüzelli ta-ne yedeksubay geldi. İçlerinde adama benzeyen bir tane var, ona da siz takıyorsunuz. Keşse herkes onun gibi olsaydı da, zararı yok komünist olsalardı" demiş.

Daha birçok tatlı hatıralarla yedeksubaylığımı bitirip İstan-bul'a geldim...

İSTANBUL-1956

Bu ara işlerimi tasfiye etmiştim, yeniden iş kurmak zorunday-dım. Çünkü tüm siyasi hayatımda hiçbir zaman başka bir yerde elde edilen bir paraya ilişmedim. Hiçbir yerden, siyasi çalışmam için ne hükümetten ne de bir başka yerden yardım aldım. Ne yaptıysam kendi kazancımla yaptım. Artık yeniden bir yurt kur-mayı düşünmüyordum. En iyisi az bir para gerektiren ve kazan-cı çok olan kantinciliği düşündüm. Bu işi kurdum. Bu kantinde sandviç, tost, çeşit çeşit meyve suları, ayran ve bira satılıyordu. Dikkat edilirse, bu yiyeceklere bir sermaye gerekmiyordu. He-

men alınıp satılan şeylerdi bunlar. Birkaç bin lira bu işi görüyordu. Kazanç da aşağı yukarı yüzde elliye yakındı. Bir kumaşçı binlerce lira ile kumaş alır, dükkanına koyar, bir iki senede o kumaş ancak satılır. Şimdiki gibi yüksek enflasyon da yoktu ki, mal satılmadığında yerinde değer kazansın. Ama bizim mallarımız günlük satıldığı için, sermayemiz olan az para büyük bir paranın vazifesini görüyordu.

İstanbul ve tüm Türkiye’de, DP’yi devirmekten başka bir siyasi faaliyet yoktu. Sosyalist ve gizli komünist partiler de sinmiş durumdaydı. Ben böyle pasif bir hayata alışmamıştım. Ara sıra Kürt talebelerle bir araya geliyorduk. Bazı Suriyeli, Iraklı hatta İranlı Kürt talebeler de vardı. Oturur, dünya sorunları içinde Kürt sorununu da konuşurduk.

Üniversitede yavaş yavaş talebe faaliyetleri başlamıştı. Ben de onları destekliyordum. Ayrıca, sonraları 49’lar arasına katılan Örfi Akkoyunlu, Ziya Şerefhanoglu, Hasan Akkuş’tan başka; İstanbul’da ve Ankara’da Binbaşı Şevket Turan ve çevresi ile de tanışıyorduk. Böylece 1958’e vardık. Irak’ta ihtilal olmuş, Berzanî Irak’a dönmüştü. Orada Kürtler için güzel günler bekleniyordu. Irak devleti Kürt bayrağını kabul etmiş, Irak halkının Araplardan ve Kürtlerden oluştuğunu anayasasında belirtmişti. Tüm Kürt kültür faaliyetleri serbestti. Kürtçe gazeteler çıkıyor, okullarda Kürtçe eğitim yapılıyordu. Tabii bu durum Türkiye Kürdistanı’nda etkisine alıyordu. İşte bu ara, yine Diyarbakir’e gidip bir gazete çıkarmaya karar verdim. Bekar olarak Diyarbakir’e gittim.

1958-DİYARBEKİR “İLERİ YURD”

Diyarbakir’e gittiğim zaman İleri Yurd adlı bir gazete çıkıyordu. Sahibi, imamlıktan yetişme Abdurrahman Efem Dolak’tı. Gazete, Diyarbakir’in diğer gazeteleri gibi anti politiktir. Mahalli resmi ilanlardan pay almak için çıkardı. Zaten kanun gereği resmi makamlara verilmek üzere 25-30 sayı basılırdı. Alan, okuyan yoktu. Avukat Canip Yıldırım’la, Abdurrahman Dolak’ı çağırdık. Dedik ki, “Abdurrahman,, gazetenin idaresini bize bırak. Canip Bey yazı işleri müdürü olacak, ben yazı yazacağım. Üç dört sene

evvelki Şark Postası'nı biliyorsun. Gazeten onun gibi meşhur olacak. Biz çalışacağız, gerekirse masraflarını da yapacağız, ama kazancı senin olur." Kabul etti. Yarım top kağıdı vardı. Zaten üç dört aydan beri yazısını bitirmişti. Çıkardığı gazetenin bazı yerleri okunmuyordu. "Niçin böyle çıkıyor?" dediğimde, "Ağabey, valla merdaneyi fare yemiş, oralar mürekkep almadığı için böyle beyaz kalıyor" dedi. Merdane ve eksik harfleri de biz aldık. Gazeteyi çıkartmaya başladık. Benim yazı yazdığımı ve her gün yazacağımı bir sayı ile tüm Diyarbekir'e bedava satış yaparak duyurduk. Ondan sonra günden güne gazete tanındı, ilerledi. Yüzlerce abonelik için diğer illerden müracaat geldi. İstanbul ve Ankara üniversite muhitlerine gazeteyi gönderdik. Öyle ki, basabildiğimiz kadar çıkarıyorduk.

Bir gün Ulucami'de dilenen küçük bir kız gördüm, içim yandı... Güzel çocuk, avucunu açmış mütemadiyen, "Ji bo Xwedê sedeqakê" (Allah için bir sadaka) diye yalvarıyordu. Birkaç kuruş verdim. Türkçe bilip bilmediğini sordum. Diyarbekir şivesi ile, "Anliyem ama çeviremiyem" dedi. Ben ayrılırken, kendisince arkamdan dua etti, "Xwedê gunehê te efû bike" (Allah günahlarım affetsin). Bu söz beni büsbütün deliye çevirdi. Kızın bu sözünü 'niye beni bu durumdan kurtarmıyorsunuz? Onun için günahkarsınız...' anlamında kavırıyordum. Ben de kendimi günahkar kabul ettim. Ertesi gün, "Ji bo xwedê sedeqakê" başlığıyla, bu olayı yazıya dönüştürerek gazetede yayınladım. Yazım, gazetenin "İleri Yurd" adından kinaye olarak, "Aman Ne İleri Yurd" başlığıyla çıktı. Bomba tesiri yaptı. Savcılık derhal dava açtı, nasıl olur da Kürtçe yazı yazılır diye. Ama peşini bırakmadım. Yaptığım her hayali röportaja Kürtçeyi de serpiştiriyordum. Tabii hepsi dava konusu oluyordu. Yaptığım hayali röportajlar da politikti ve Kürdistan'ın sefil durumunu ifade ediyordu. Bunlardan birinde dilenci bir ihtiyarla konuştum. Niye dilendiğini sordum, cevabını Kürtçe olarak şöyle yazdım: "Ma ez çi bikim. Tu dibînî, ji her du çavê xwe ez kor im. Kurekî min hebû, wî jî bi darve kirin. Diya wî jî pey wî da ji kerba mir. Ez li vê rastê bêxwedî û bê Xwedê mame" (Ne yapayım, görüyorsun ki her iki gözümden körüm. Bir oğlum vardı, onu da hareket senesi -Şeyh Said olayında-

astılar. Ardından annesi de kahrından öldü. Ben ortalıkta sahipsiz ve perişan kaldım).

Bu yazı da mahkemelik oldu. Yalnız Kürtçe yazdığımdan dolayı değil, geçmiş siyasi olayları dile getirerek vatandaşlar arasına nifak ve fesat soktuğum da ilave edildi. Bundan da beraat ettim. Çünkü davama namuslu Kürt avukatlar giriyordu. Öyle ki, bazı celselerde otuzbeş avukat birden davaya giriyordu. Diyarbakir'in küçük mahkeme salonlarında dinleyicilere yer kalmıyordu. Bu arada benimle hakimler arasında enteresan konuşmalar da geçiyordu. Bir-iki örnek vereyim:

Asliye Ceza hakimi Ahmet Bey, bir celsede bana dedi ki, "Musa Bey, ne diye Kürtçe yazıyorsunuz?" Ben de kendisine, "Hakim Bey, İstanbul'da Yahudiler, Rumlar ve Ermeniler gazete çıkarıyorlar. Ayrıca İngilizce ve Fransızca gazeteler de çıkıyor. Ben Kürtçe yazıyorum diye ne olacak?" dedim. Hakim, "Efendim onlar azınlıktır" dedi. Ben, "Hakim Bey, yani bir memlekette azınlık çoğunluktan daha mı avantajlıdır? Eğer bir azınlık kadar hakkım yoksa ben böyle çoğunluğu ne yapayım? Lütfen karar verin ve beni de azınlık kabul edin" dedim. Hakim, avukatlar, hatta savcı güldüler. Hakim, "Musa, ne diyorsun? Bu iş kararımla hallolacak iş midir?" dedi. Çünkü hakim de Karşlı bir hemşehrimizdi. Elinden geldiğince beni kolluyordu.

İkinci bir vaka, Sulh hakimi Ali Bey ile geçti. Ali Bey, Elazizli ve vücutça, hatta zekaca anormaldi. Bacakları kısa, belden yukarısı tank gibiydi. Bu yüzden Diyarbakir'de ona "Kıçı yere yakın Ali Bey" deniyordu.

O ara Irak'ta, General Şevaf adlı ırkçı bir Arap general, Abdülkerim Kasım'a karşı Musul'da karşı devrime geçti. Abdülkerim Kasım, ayaklanmayı bastırma işini Berzanî'ye verdi. Berzanî, Pêşmergeleriyle Musul'a geldi. Kürt halkının yardımıyla da olayı kısa bir zamanda bastırdı. Harekate iştirak etmiş, General Şevaf dahil, hepsini kurşuna dizdirtti. Kendisine yardım eden Arap aşiretlerini de tarumar etti. Sağ kalanlar, Suriye, Ürdün ve Hicaz'a kaçtılar. Bu aşiretlerin en büyüğü Şamar'dı. İstanbul ve Ankara basını Kürtleri Şamar aşiretine karşı vahşet izlemekle suçluyorlardı. Ben de, "Şamar Kimdir?" başlıklı aşağı yukarı şöyle bir yazı yazdım:

“Birinci Dünya Savaşında, Irak cephesinde yenilen Osmanlı ordusu dağınık halde kaçıyordu. Şamar Aşireti savaşçıları; Osmanlı askerlerinin altınlarını kaptırmamak için yuttuklarına ve böylece altınları kurtarmaya çalıştıklarına inanıyorlardı. İşte bu fikirle Şamar ailesinin eline geçen genç askerleri öldürüp bağır-saklarında altın arıyorlardı. İşte ah-u vah ile basınımızın acıdığı Şamar aşireti budur.”

Komşu bir devletin içişlerine karışıyor bahanesiyle beni mah-kemeye verdiler. İşte o anlatılan geri zekalı hakim Ali Bey, müte-madiyen yerinde tepinerek, niye Berzanî’yi sevdiğimi ve Arapla-ra kızdığımı soruyordu. Birkaç kere sordu. Ben de dedim ki, “Ha-kim Bey, bu ne biçim sualdir? Doğru dürüst sorun ki, ben de si-ze cevap vereyim. Burada şahsi sevgi ve düşmanlık yok ki!... Pe-ki siz neden Berzanî’ye kızıp Arapları seviyorsunuz?” Hakim, “Sen bana sual soramazsın” dedi. “Öyleyse yazın, söyleyeceğim” dedim. “Peki söyle” dedi. “Ben söyleyeceğim, kız yazsın” dedim. Katip kıza “Hakim Ali Bey neden Berzanî’ye kızıyorsa, ben de onun için seviyorum” dedim. Hakim, “Böyle olmaz” dedi. “Olur” dedim. Nihayet kızdan, zabıt kağıdını makinadan çıkarmasını ist-edi ve kağıdı yırttı.

Artık Diyarbekir’de her günkü yazım bir dava konusu oluyor ve davalar tüm Kürdistan, İstanbul ve Ankara’ya yayılıyordu. Düş-şündüm ki, nasıl olsa her gün mahkemedeyim. Bari değsin, de-dim. Uzun ama şiir kıymeti olmayan Kürtçe Qimil (Kımıl) şiiri-ni yazdım. Türkçe izahını yaptım. En sonunda da şiirin kahrama-nı olan üzgün kıza dedim ki, “Üzülme bacım, seni kımıl (süne) ve sömürenlerin ızrarından kurtaracak kardeşlerin yetişiyor ar-tık.” Şiir, Kürtçe şöyle başlıyordu, “Bi çiya ketim Apo lê çiya me-lûl bûn Rebeno.” Bu şiir kısa bir zamanda, aşağı yukarı tüm Kürt gençlerince ezberlendi. Türkiye basını ayağa kalktı. İstanbul, An-kara, İzmir hatta Ödemiş’te çıkan Ödemiş gazetesinde bile hakkı-mızda yazı yazıldı. Tek tük yazarlar, “Olur” diyorlardı, “Ne olmuş yani Kürtçe bir şiir yazıldı diye.” Ama çoğunluğu ateş püskürü-yordu. Hele Falih Rifkî Atay, Ulus’ta kafamın koparılmasını teklif ediyordu. İstanbul, Ankara üniversitelerindeki Kürt talebeler coşkuya kapıldılar. İstanbul, Ankara ve tüm Kürt şehirlerinden

yüzlerce tebrik ve dayanışma telgrafları aldım. Gazete tam bir olay organı olmuştu. Bu davadan da beraat ettim.

Bir aralık, İsmet Paşa, seçim propagandası için yurt gezisine çıkmıştı. Birçok ile sokulmuyordu. Tren, uçak, vapur seferleri onun için iptal ediliyordu. Her nasılsa, Uşak'a varabildi. DP aleyhinde büyük bir nümayiş tertipledi. İsmet Paşa trenden iner inmez, birisi, İsmet Paşa'nın kafasına bir taş vurdu. İsmet Paşa kanlar içinde kaldı. Ben İsmet Paşa'yı sevmezdim, hâlâ da sevmiyorum. Ama olayın çirkinliği bana bu kısa şiiri söyledi. Şiir şöyle:

"Uşak bi mērg ū kanī ye

Piçkî kevir avētiye

Serē Paşē şikandiye

Ev ne demokrasî ye

İşkî bēnamûsî ye"

Tabii bu şiiri gazeteye koydum. İki gün sonra İsmet İnönü imzalı şöyle bir telgraf aldım:

"Musa Anter, demokrasi yolundaki mücadelenizden dolayı sizi tebrik eder, gözlerinizden öperim."

Bu telgrafı şöyle bir yazı ile gazeteye koydum:

"İsmet Paşa'mın ak saçlarındaki kırmızı kanları görünce Kürdistan'ın karlı ve kanlı dağlarını düşündüm. Ağrı, Sason ve Der-sim dağlarım..."

Ve tabii, bu yazı da dava konusu oldu. Ama yine aklandım. 1959'a bu hızla girmiştik. Artık gazetemiz normal bir yayın organı değil, herkesin ihtilal organı olarak gördüğü bir başka şeydi. Her gün davalar.... Davalara girmek için ta Kars'tan uçakla avukatlar geliyor, mahkeme salonu ve adliye bir miting alanına dönüşüyordu. Diyarbakir'de bize yapılan baskıları, tüm İstanbul ve Ankara Siyasal Bilgiler Fakültesi'ndeki Kürt ve solcu Türk gençleri protesto ederek miting ve paneller yapıyorlardı. O zaman zaten şaşkına dönmüş olan DP iktidarı daha da şaşkına dönüyordu. Cumhurbaşkanı Celal Bayar bile tüm kanunları çiğneyerek, Diyarbakir Valisi'ne telefon açıp, "kafamın ezilmesi"ni tavsiye ve emrediyordu. Bir yandan Berzani'nin Irak'ta her gün güçlenmesi, diğer yandan da bizim Türkiye'deki hareketlerimiz birbirlerine bağlanıyordu. Olaylar meclisi dahi aleyhte konuşmalara sevkedi-

yordu. O kadar ki, yukarıda da anlattığım gibi, Niğde milletvekili -ki orduda albay iken meşhur Alman Generali Rommel deniliyordu kendisine- Asım Eren; güya Kerkük'te Kürtler Türkleri öldürüyorlarmış bahanesiyle hükümete verdiği bir önergede, "Hükümet mukabel-i bilmisil düşünüyor mu?" diye soruyordu. Yani hükümeti; Irak'ta öldürülen Türklere karşı burada neden Kürtleri öldürmüyorsunuz manasında, kendisince uyarıyordu. Buna biz, Ankara ve İstanbul'da okuyan gençler büyük tepki gösterdik ve protestolarda bulunduk.

Hasan Değer ile Tarık Ziya'nın çekişmesi

1958 yılında, Türkiye'de her sahada politik mantık kalmamıştı. Millet o kadar eften püften olaylarla uğraşıyordu ki, bu mantıksızlık Diyarbakir'e kadar yayılmıştı. Düşünün bir kere; Diyarbakir'in her tarafı dökülürken, bizim siyasiler Kızılay Derneği başkanlığı için birbirlerine girmişlerdi: Bir yandan Tarık Ziya Ekinci fraksiyonu, diğer yandan Hasan Değer fraksiyonu.

Gün ve tarihini tam olarak hatırlamıyorum. Seçim, Diyarbakir Tüccarlar Kulübü'nde yapıldı. Taraftarlar birbirine girdi. Hâlâ Diyarbakir'de söylenen Zaza Hasan Değer şu komutu vermişti yandaşlarına, "Prodo kravato", yani Kravatlılara hücum. Mardinli Süryani dişçi ve çok efendi hemşehrim İlyas, korkarak kendini camdan attı. Beyin kanamasından öldü. Diğerlerini güvenlik kuvvetleri ve halk ayırdı, ama olay bitmedi. Bir tarafta Hasan Değer'in yüzelli-iki yüz baltalı oduncu Zazası; diğer yanda Lice'den gelmiş o kadar Dr. Ziya Ekinci'nin fedaileri. Bunlar büyük bir kanlı olay çıkarmaya hazırlanıyorlardı. Tüm şehir kuşku içindeydi. Dr. Tarık, arkadaşımды. Hasan Değer de, her fırsatta beni sevdiğini ve saydığını söylerdi. Olay beni de üzüyor ve düşündürüyordu. Aklıma şöyle bir formül geldi. Hasan Değer'in Dağkapı'da, tüm Diyarbakir'e odun veren deposu ve yazıhanesi vardı. Kalktım, Hasan Değer'in yazıhanesine gittim. Hasan Değer, beni görünce kapıya kadar karşıladı, öpüştük. Ama yazıhane dört taraftan eli baltalı oduncularla çevriliydi. Hani Aşık İhsani'nin bir Vanlı için dediği gibi; "Baltasını biliyordu..." misali.

Dedim ki, “Hasan Kardeş, olay çok çirkin ve basit. Kaldı ki, Kızılây bir hayır ve iyilik derneğidir. Bu dernek yüzünden kan dökülmesinden tüm dünyadaki Kızılây’lar, Kızılhaç’lar ve Kızılâslan dahi rahatsız olur ve bizi ayıplarlar. Rica ediyorum, bu olayı benim hatırım ve ricam üzerine olmamış gibi yapalım.” Hasan Değer, çok efendice dedi ki, “Musa Ağabey, vallahi çok büyük derecede şeref ve haysiyetim zedelenmişti! Ama senin hatırın daha büyüktür. Üzülme, ne dersen o olur.” “Öyleyse kalk” dedim, “Tarık’a gidelim. İkimiz yalnız gideceğiz.” “Peki”, dedi. Adamları şaşakaldı. Koluma girdi, Diyarbakir caddelerinde adeta bir gövde gösterisi yaparak Dr. Tarık’ın muayenehanesine gittik. Yolda bizi gören herkes şaşırıyor, bir mana veremiyordu. Hasan’ı oturttum. O ara, Canip Yıldırım da geldi. Tarık’ı da ikna ettik ve ikisini öpüştürerek barıştırdık. Tüm Diyarbakir rahatlamıştı.

Ne tuhaftır ki, 1959’da ben gözaltına alınınca, Gizli Emniyet’te bu olayı bana suç sayarak; “Ulan Diyarbakır’da vali, kolordu komutanı, emniyet müdürü savcı ve hakimler varken bu barıştırma işi sana mı kalmıştı?” diye kızgınlıklarını dile getirmişlerdi. Anladım ki, sözümona güvenlik kuvvetleri, Diyarbakir’de bölge halkı arasında kanlı olayların çıkmasını istiyordu.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

49'LAR

İşte bu ve buna benzer olaylar cereyan ediyorken meğer hükümet de boş durmuyormuş. DP'ye karşı yapılan darbeden sonra elimine geçen rapora göre -ki bu rapor Avcioğlu'nun Yön dergisinde yayınlandı- Celal Bayar, İkinci Kurmay Başkanı Cevdet Sunay, Turancı Devlet Bakanı Tefik İleri, Başbakan Adnan Menderes ve Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu toplanıyorlar. O zaman Milli Emniyet'in Kürt sorunu şefi Ergun Gökdeniz'in -ki bu zat, 1975-76 yılları arasında Mardin'e Vali tayin edildi- hazırladığı rapor okunuyor. Raporun içeriği genel hatlarıyla şöyledir: 1- Eğer Türkiye'de bin tane Kürt aydını yok edilirse Türkiye'de Kürt sorunu en aşağı otuz yıl geriler. 2- Operasyonda seçeceğimiz Kürtlere komünist demeliyiz, çünkü Kürtler komünistleri sevmez ve tutmazlar. 3- Bunların siyasi partilerde kuvvetli yakınları olmamalıdır vb.

Celal Bayar ve Cevdet Sunay, "Tamam" diyorlar. Celal Bayar Dersim'deki tecrübelerine güvenerek, "Zaten inkıla (köklerini

kazımak) lazımdır” diyor. Tevfik İleri, “Arkadaşlar, siz beni bilirsiniz. Ben bir Kürt dostu değilim, ama böyle bir harekette bulursak sakın Cezayir’i Kürdistan’a getirmiş olmayalım?” diye soruyor. (O ara Cezayir’de Cezayirli ile Fransızlar arasında şiddetli çarpışmalar ve milli kurtuluş savaşı devam ediyordu) Fatin Rüştü Zorlu, “Böyle şey olmaz. Ben şimdiden istifa ediyorum, zaten dışarıda kimsenin yüzüne bakacak halimiz kalmamış. ‘Ermeni Soykırımı’dır; Rum Soykırımıdır, ‘Kürt Soykırımı’dır, tarih içinde bir parça kabuk bağlamışken yeniden bu soykırımı kimseye karşı savunamayız” diyor. En son Adnan Menderes kalmış, “Peki arkadaşlar, zaten müfettiş beyin anlattığı suçlar idamlık suçlardır. Biz bunlardan elli tanesini tutuklar, mahkeme kararı ile idam ederiz. Böylece ellişer ellişer tutuklar ve mahkeme kararı ile de idam edersek, bini tamamlarız” demiş. Buna karar veriliyor. Tabii öncelikle Ankara Kara Kuvvetleri Mahkemesi’nden elli tane adsız tutuklama müzekkeresi çıkarılarak Milli Emniyet’e veriliyor. Milli Emniyet kimin adını koyarsa, o tutuklama kararı onun oluyordu.

Bir yandan da tutuklular için İstanbul’da yer hazırlanmıştı. Osmanlılar zamanında Harbiye binasının arkasında, Harbiye talebelerinin kış talimleri için üstü kapalı büyük bir hangar vardı. Hangarın içine, yerine göre iki metre, bir buçuk metre uzunlukta ve iki metre genişliğinde mezar biçimi, kırk tane hücre sığdırabiliyorlar. Hücreler tamamlandı, 17 Aralık 1959’da -ki biz buna arkadaşlar arasında Mevlana’nın ölüm günü olan “Şabi Aruz” diyoruz- tüm Türkiye’de ben ve arkadaşlarım tutuklandık. Ancak baktılar ki hücreler kırk kişilik, on tanesini de tutuksuz olarak kabul ettiler.

Senelerden sonra mahkemeye çıktığımızda kırkdokuz kişiydik; bu olaya da “Kırkdokuzlar” denildi. Sebep şu: Ankara Hukuk Fakültesi üçüncü sınıf talebesi ve hemşehrim Emin Batu, hücrede vefat etti. Bu yüzden kırkdokuz kişi kaldık. Biz hücreden çıktık, Emin’in kan içindeki hücreğine gittim. Ağzından gelen kan ile duvara şunları yazmıştı:

“Esaret bahçesinde bir gül olmaktansa
harriyet bahçesinde bir diken olmayı tercih ederim.”

Emin'den bahis açılmışken, bari sürdürelim. 1962'de serbest bırakıldık. Emin'in mezarının peşine düştüm. Çünkü cenazesinin Haydarpaşa Askeri Hastahanesi'ne götürülmüş olduğunu öğrenmiştim. Hastahanedeki katiplere Emin'in kaydının açıklanması için rica ettim, para verdim. Karacaahmet Mezarlığı'nda mezarının başına dikilen tahtanın numarasını bana verdiler. Tahta numarasını aldım, gidip buldum. Daha sonra, Koço, oraya kum ve çakıl götürmüş, "Musa Bey, Musa Bey mezarı açmışlar, içinde bir şey yok" dedi. Gidip baktım, hakikaten, Emniyet veya Milli Emniyet, Emin'in kemiklerini bilemediğimiz bir yere atmıştı.

Hücre hayatına başlamadan, Diyarbekir'den İstanbul'a gelirken başımdan geçen bir anımı anlatmak istiyorum:

17 Aralık 1959 gecesi beni tutuklayıp topçu alayına götürdüler. Sabahleyin kapalı bir jip, birkaç jemse dolusu asker ile Diyarbekir askeri havaalanına götürüldüm. Orada üstegmen bir hukukçu gelip giyabi tutuklama kararımı okudu. Dikkat ettim ve sonradan farkına vardım ki, hakikaten tutuklama tutanağındaki yazılar ve imzalar benim adımın yazılışındaki yazıya benzemiyordu.

Hukukçu subay gitti. Biraz sonra bir yüzbaşı yanıma geldi. "Bak arkadaş sen tutuklusun ve ben seni İstanbul'a kadar götüreceğim. Herhangi bir zecri önlem almama lüzum kalmasın. Hiç kimse ile konuşma. Uçak biletimiz hazır, efendi efendi gideriz" dedi. "Peki" dedim. Uçak zamanı gelince çıktım ki, askeri üsten sivil havaalanına kadar askerler merasim kıtası gibi dizilmiş ve başlarında da bir-iki yüksek rütbeli subay var. Ben önde, yüzbaşı arkada uçak merdivenlerini çıktık. Karşıma bir hostes çıktı, "Efendim biletiniz" dedi. Konuşmayacaktım ama, bir tek kelime ile "Yaverimde" dedim. Kız aşağıdaki askeri merasimi görünce padişahlığıma inandı, telaşla yüzbaşidan biletleri aldı. En öndeydik. Kemerimi bağladım, "Paşam, bir emrin var mı?" diye sordu. Gururlu bir paşa edasıyla başımı salladım. Baktım ki, yüzbaşı da için için gülüyordu. Bana hususi servisler yapıldı. İstanbul'a kadar geldim. Ama İstanbul'a inişimle züğürtlüğüm başladı ve arkadaşarımla birlikte insanlığın az gördüğü feci bir hayata başladık.

Hücre, tek başına oturulan küçük bir oda demektir. Ama aslında, benim bütün arkadaşlarımın hücrelerine “mezar” demek gerekir. Hem bu mezarlar Zincirlikuyu Mezarlığı’ndaki zenginlerin mermer mezarlarına benzemiyordu. Olsa olsa sahipsiz olarak hastahanelerde ölen fakir fukaraların belediyelerce hazırlanan çukur mezarları misali idi. Hücremin mefruşatı şöyle idi: Bir tah-ta kerevet üstünde döşek diye bir çuvalın içine konmuş beş-altı eski asker ceketi; altı-yedi tane ezik kasket; sekiz-on tane soluk inzibat kolluğu ve kafi miktarda linyit kömürü. Yastık yok. Üstümüze örtmek için levazımın “HEK” dediği cinsten; yani H-hurda, E-enkaz, K-köhnne cinsinden çürük ve delik iki battaniye...

Tertemiz gitmiştik ama bir-iki gün sonra bir kaşıntı sardı beni. Bir baktım ki, tüm vücudumu bit kaplamış. Bu bit olayını ‘Kımlı’ adlı kitabımda uzun uzun yazdım. Bir yerinde bite diyorum ki, “Aptal bit, gelip bir kansız ve zayıf fakir fukarayı emeceğine, git-sene Amerikalı ve onların yerli kompradorlarının kan fışkıran kalın enselerine.” Ama bit anlamıyordu... Beş aya yakın o bitlere alışmaktan başka çaremiz yoktu. Çünkü bu müddet zarfında bize yıkanmak yasaktı. Vücudumun bazı yerleri, bit yediğinden ötürü yara olmuştu. Her yanı, kurtlanan yara gibi bit doluydu. O bitlerin yaptığı yaraların izleri hâlâ vücudumda duruyor.

Hücrelerimizde ve çevresinde soba yoktu. Üstümüze kar ve yağmur suyu geliyordu. Bazen o kadar üşüyerek titriyordum ki sanki o titremelerin tesiriyle bir nevi spor yapıp ısınıyordum. Hücrelerimizde, değil birbirimizle konuşmak, ılık çalmak, şarkı söylemek bile yasaktı. Son zamanlarda, arkadaşlar birbirleriyle anlaşmak için iki kural bulmuşlardı. İlki, fare postacılığı idi. Hücreler arasında çokça büyük fareler vardı. Herhalde bizi ölü sanarak korkmuyorlar, arasına da ısıyorlardı. İçinden peynir, helva gibi yiyecekler çıkan kağıtları başka hücrelere kaçırıyorlardı. İşte biz, genel olarak dışarıdan duyduğumuz veya söylemek istediğimiz herhangi birşeyi bir kağıda yazar, o yiyecek kağıdının içine koyardık. Fare bu kağıdı alıp bir başka arkadaşın hücreğine götürür, o arkadaş bu yazıları okur ve bu böyle devam ederdi.

Bulduğumuz ikinci haberleşme yolu ise, on dört harfli Kürtçe, mors alfabesi benzeri bir şifreydi. Bu yöntemle herhangi sert bir cisimle hücre duvarına vurarak mükemmel bir biçimde anlaşmak mümkündü. Sonradan öğrendik ki, cezaevi idaresi Türk ve Amerikan uzmanları getirmiş, onlar da birşey anlamamışlardı. Bir gün bir albay hücreme geldi. Dedi ki, "Arkadaş; bunlara söyle, yapmasınlar. Yoksa ben susturmasını bilirim!" Babacan görünüşlü biriydi. Kendisine dedim ki, "Albay, bunların çoğu genç delikanlılardır. Aylardan beridir gördüğünüz şartlarda tutukludurlar. Konuşmak, türkü söylemek, ısıklık çalmak bile yasak. Eh, ne yapsınlar, belki de bu ölü havasını dağıtmak için tak tuk ediyorlardır. İsterseniz şimdi sizinle bir tecrübesini yaparız." Bitişimizdeki hücrede Abdurrahim Efem vardı. Kendisi bu şifreli haberleşmeyi bir türlü öğrenemiyor, bu seslere mütemadiyen o da katılıyordu. Albaya madeni ikibuçuk lira verdim, "Alın Albayım, şu bizim arkadaşın duvarına mors tipi işaretlerle vurun." Albay madeni parayı aldı, Abdurrahman'ın duvarına vurmaya başladı. Abdurrahman da, içerden kendisine aynen ve daha uzun bir şekilde cevap verdi. "İşte Albayım dedim, bizim şifrelerimizin kerameti budur." Albay inanarak ayrıldı.

38 no'lu hücrenin hatıraları çok. Zaten ben o hatıraları sıcağı sıcağına basılmak üzere hazırlamıştım. Ama 1972 yılında kitaplarım ve arşivimin müsaderesi sırasında o da gitti. Yine de bazı hatıraları yazmak isterim.

Bazı hücreler

Bizim koridorda Nurettin Yılmaz, Cevdet Adabağ, Sait Kırmızıtoprak, Örfi Akkoyunlu, Sait Elçi, Medet Serhat, Yaşar Kaya, Mehmet Ali Dinler, Esat Cemiloğlu, Abdurrahman Dolak ve Necati Siyahkan'ın hücreleri vardı. Bu arkadaşlarla gizli kaçamaklı, hatta bazen da zorla görüşüyorduk. Bir tek helamız vardı. Bazen sıkıntıdan, askerin tuvalete götürmesi için birkaç kişi birden kapıları çalıyordu. Ben her çıktığımda, askerin tüm müdahalesine rağmen, "Lo metirsin, roja me wê hilê" (Korkmayın, günümüz doğuyor) diye bağıırırdım. Çocuklar da bana cevap verirlerdi. En

küçüğümüz Yaşar Kaya idi, en kötü hücre de ona düşmüştü. Ben idareye -sanki benimkisi çok güzelmış gibi- Yaşar'ı benim yerime, beni de onun hücreesine götürmeleri için haber saldım kabul edilmedi. Yaşar'ın hücresinin altından lağım geçiyordu. Çocuk, değil yatmak, doğru dürüst oturamıyordu bile, Sürekli ayaktaıdı. Yaşar sesimi duyunca, hücre kapısının arkasına gelir, bana teselli verir, "Metirsê Abê, em neviyê Exmedê Xanî ne" (Korkma Ağabey, bizler Ehmedê Xanî'nin torunlarıyız) derdi. *Mala minê*, Sait Elçi ağır veremdi. Hücresinin kapısının altından kan ve balgam akıyordu. O haliyle bile bana seslenerek, "Musa Abê, ma ne înad e, ez namirim" (Musa Ağabey, inat değil mi, ölmeyeceğim) derdi. Hücrem ile Örfi'nin hücresi karşı karşıya idi. Geceleri benimle bir dakikacık olsun konuşabilmek için, nöbetçi askerlere para verirdi. Örfi de ağır böbrek hastasıydı. Birçok ilaç kullanıyordu. Kendisi ile oldukça hücre haturalarımız vardır. Bunlardan iki tanesini anlatacağım.

Örfi bir gün, yine askere para vererek hücrede geceyarısı yanıma geldi. "Örfi, nasıl yaptın bunu?" dedim. "Aldırma, idare ettim" dedi. Gür sesi ile konuşurken, saat üç nöbetçisi subay hücreleri denetlemeye gelmiş. Hücremin mazgalını açıp, Örfi'ye, "Adam subay. Kalk git" dedim. Kapıya kadar çıkıp subaydan özür diledim. "Peki, peki" dedi. Bu olaydan daha sonra birşey çıkmadı.

Yine bir gün, Örfi'nin yüksek sesle "İlaç! İlaç!" diye bağırdığını duyduk. İlaçları idarede kalıyordu. Asker, "Hangisi Amca" dedi. "Pembe, pembe hap!" dedi. Aralıklarla beyaz, yeşil hapları da istedi. Asker de birer bardak su ile bunları verdi. Biraz sonra, tekrar bağırarak, "Çay! Çay!" demeğe başladı. Çay getirdiler. Daha sonra, "Kahve! Kahve!" demeye başladı. Bu sefer binbaşı Rasih Kasırğa geldi, kendisine çıkışarak, "Arkadaş, ne istiyorsun!? Burada kırk kişi var. Üç-beş asker hep seninle mi uğraşacak?" diye bağırdı. O gür ve yüksek sesiyle, "Binbaşım, sıcıma hürriyetimi istiyorum. Sıcıma! Sıcıma!..." dedi. Örfi'nin böbrekleri çalışmadığı için sık sık tuvalete gitmesi gerekiyordu ve bu da pek mümkün olmuyordu.

Yanımdaki hücrede Necati Siyahkan vardı. Ameliyat olup has-

tahanede yattığı için bizden onbeş gün sonra getirildi. O da çocuk yaşta idi. Kendi anlatımına göre, çok heyecanlı biri idi. Geldiği gecenin saat üçünde, korkunç kıyafetli, dev gibi bir adam mazgalını açıp, "Arkadaş, sen yeni mi geldin?" demiş. Necati, "Evet" demiş ama kendi kendine de "Wey! Ewê min li dar kin" (Eyvah! Beni asacaklar) diye düşünmüş. Meğer mazgaldan seslenen Örfi'ymiş ve Necati kendisini daha önceden tanımadığı için korkuya kapılmış. Necati'yi önceden de tanır ve severdim. Hücreye getirilişini de görmüştüm. Bu yüzden gelişinden haberim olmuştu. Son zamanlarımızda, Aydınli, bizce iyi bir çavuş vardı. Beş lira karışılığında yazdıklarımızı hücrelere götürüyordu. Necati'nin henüz savcılık sorgulamasına götürülmediğini tahmin etmiş, bu yolla kendisine nasıl ifade vermesi gerektiğini kendimce anlatan bir pusula yollamıştım. Ayrıca pusulamda, heyecanlanıp korkmamasını anlatan teselli yollu bir kısa not da düşmüştüm. Daha sonraları Necati, benim kendisine yolladığım pusulayı almadan önce her an idam mangasının geleceğini düşünerek beklediğini söyleyecekti.

Koridorumuzda bugün Mardin milletvekili olan Nurettin Yılmaz ve şu an Cizre'de avukatlık yapan Mehmet Ali Dinler de vardı. O vakit Nurettin ile Mehmet Ali Ankara Hukuk Fakültesi talebesiydiler. Nurettin, sesimi her duyduğunda, "Abê em dibêjin huriyet, ewan me dikin zindan. Lê xem meke, tişt nabe." (Biz hürriyet istiyoruz, onlar bizi zindana tıkıyor ama üzülmeye birşey olmaz) diyordu. Mehmet Ali de, Bohtan şivesiyle, kendi dedeleri olan Melayê Cizîrî'nin Dîwan'ından bazı kısa beyitler söylerdi. Birisi hâlâ kulaklarımdadır:

"Feyza me weka Nîl e

Lê em Dicle û Ferat in."

Bu iki Cizreli genci dinledikten sonra rahatlar, bugün hürriyet sembolü sayılan Cudi Dağı'na çıkmış gibi olurum.

Sait Kırmızıtoprak'ın başı dik, kalkık göğsü önde, yiğit yiğit hücremin önünden yürüyerek geçmesi ise ayrı bir rahatlık kaynağımdı.

Diğer koridorlardaki arkadaşlarımızla en ufak bir temasımız bile mümkün olmuyordu. Bu arada yeri gelmişken şuna da işaret

edeyim. Daha dışardayken Örfi ile Hasan Akkuş birbirlerini pek sevmezlerdi. Hiç manası yokken, Örfi, tutuklanmasında Hasan Akkuş'un rolü olduğuna inanıyordu. Bu yüzden her tuvalete gidişinde Örfi, gür sesiyle, Hasan Akkuş'a yönelik olmak üzere iki sloganı bağırıyordu. Biri "Hesen, te kir; min jî kir, min jî kir" (Hasan sen yaptın; ben de yaptım, ben de yaptım); diğeri de, Hesenê Cizrevî'nin şarkısından şu iki satırdı:

"Berf dibarê, berf dibarê

Li ser çiyayê Kurdistanê xopan berf dibarê"

(Kar yağıyor, kar yağıyor

Viran Kürdistan'ın dağlarına kar yağıyor)

Üç aya yakın -27 Aralık 1959-10 Mart 1960- bu ölüm hücrelerinde kalmıştık. Hücrelerimizde değil güneş ışığını görmek, elektrik söndüğünde parmağımızın ucunu görmek bile mümkün olmuyordu. Bu yüzden tırnaklarımız sanki oje sürülmüş gibi simsiyah olmuştu. Uzayan tırnaklarımız çok rahatsız ettiğinden dişlerimizle keserdik. Yaklaşık kırk günde bir, birkaç asker beraber gelir, hep aynı usturayla ve bileylemeden uzun sakallarımızı kuruya yakın bir su ıslaklığı ile keserdi. Yüzümüz kan içinde kalırdı. Kolonya ve su yerine her birimize daha evvel kesilmiş bir eski gazete parçası verilirdi. Zaman mefhumu diye birşey bizde kalmamıştı. Çünkü daha başlangıçta saatlerimiz alınmıştı. Açlığımızı, sabahları bulgur çorbası ile atlatmaya çalışırdık. Yeryüzü ile irtibatımız tamamıyla kesilmişti. Dünyadan duyduğumuz tek ses, Cumartesi ve Pazar günleri Harbiye'deki bayrak merasimlerinde çalınan bando davulunun hayal meyal sesi; bazen de gök gürültüsü idi. Yemeklerimizi, cidden, değil sosyete köpekleri, çoban köpekleri bile zor yerdi. Kalaysız, çoğu delik birer bakır kapla birlikte bulgur pilavı ve pırasayı karıştırarak verirlerdi. İçme suyumuz da öğlen ve akşam yemekleriyle birlikte yemek tabağı benzeri bir tasla verilirdi. Gerisini, gittiğimizde eğer sular kesik değilse, heladan tamamlardık. Son zamanlarda bize kağıt kalem verdiler. Sigara içenlerimize de, on beş günde beş asker sigarası vermeye başlandı. Tabii kibrit de! Ben verilen kibrit ve kağıtları sigara yakmak ve yazı yazmaktan ziyade, vücudumdaki bitleri imha etmek için kullanırdım. Bitleri kağıdın içine koyar ve ya-

kardım. Bitlerin o 'pıt pıt' diye ölmeleri, sanki beni oraya koyanlardan intikam alıyormuşçasına haz verirdi.

Hücre yaşantımız aşağı yukarı bu iken, oradaki Kürt askerden, Emin'in öldüğünü ve ölmeden evvel ısrarla Merkez Komutanı General Binatlı'yı çağırdığını ve kendisine, "Paşa ölüyorum, beni doktora götürün" demesine rağmen, Binatlı'nın "gebermezsin, gebermezsin" dediğini ve yanındaki askere kapıyı kapatmasını söyledikten sonra çekip gittiğini öğrendik. Emin'in yarı ölü bir şekilde Haydarpaşa Askeri Hastahanesi'ne kaldırıldığını, onu götüren askerlerin dönüşte, kendilerinin oraya varır varmaz Emin'in can verdiğini söylediklerini de öğrenmiştim. Bunun üzerine deliye dönmüştüm. Arkadaşlara şöyle bir öneride bulundum; "Böyle pislik içinde tek tek sanki doğalmış gibi öleceğimize, kapılarımızı kırarak açalım. İsterlerse bizi süngü ile kurşun ile öldürsünler; daha iyi... Hiç olmazsa milletimize ve vatanımıza birer şehit oluruz."

Medet'in nöbetçi askerlerle arası iyiydi. Arasıra onlara para veriyordu. Hücresinin kapısı da kırıktı. Arkadaşlar şifre ile anlaştılar. Önce Medet dışarı çıkıp Yaşar'ın hücresini açacaktı. Ondan sonra, diğer hücreler tek tek açılacaktı. Eylem günümüz Perşembe günü saat 10'du. Eylem saati geldiğinde tam saatinde hareket edilmiş, beş dakika içinde tüm hücre kapıları açılmıştı. Buna askerler de şaşırmişti.

Biraz sonra Binbaşı Rasih Kasırğa, bilinen 'zar zurt'u ile içeri girdi. "Çabuk herkes kendi hücresine girsin!" dedi. "Girmiyoruz" dedik. O kabadayılılaşmaya çalışadursun, Medet, Sait ve Yaşar ani bir hareketle belindeki tabancasını almayı becerdiler. Binbaşı birden kedileşmişti. Tabancasının verilmesi için yalvarıp yarmaya başladı. Çocuklar tabancayı helaya atmak istediler. Ben engelledim, arkadaşları ikna ederek Binbaşının tabancasını geri verdim. Hapishaneye silahla girmek yasaktı. Binbaşı şaşkınlıkla tabanca ile içeri gelmişti. Tabancasını aldıktan sonra çekip gitti. Arkasından Yüzbaşı geldi. Bize bir hukukçu edasıyla, yaptığımız hareketin suç olduğunu, eğer herkes hücresine girmeyi kabul ederse bu olayı işleme koymayacağını söyledi. Ben kendisine, hücre cezamızın olup olmadığını sordum. "Hayır, ama Anka-

ra'dan böyle bir emir var" deyince, ben, arkadaşların mezardan çıkmış hallerini göstererek, "Yüzbaşı, bakıyorum göğsünüzde İstanbul Hukuk Fakültesi'nin terazili rozeti var; adliyecisi olduğunuz anlaşılıyor. Gayeniz ayda bin lira maaş alıp Ankara'nın bu insanlık dışı emrini bir cellat gibi yerine getirmekse mesele yok. Ama genç, yakışıklı birisiniz. Eğer Beyoğlu'nda bir daire tutup, içine birkaç randevucu kadın koyacaksanız, her gece bir aylık maaşınızı kazanırsınız ve bu iş şimdiki işinizden çok daha insani ve şerefli olur" dedim. Adam hiçbir şey diyemedi, arkasına bakmadan gitti.

İçimizde bu olaydan dolayı korkan ve ürken bazı insanlar da vardı. Mesela Ali Karahan hücrelerinden dahi çıkmamış, kapısını açan arkadaşlara, "Kapatın, kapatın! Ben çıkmayacağım" demişti.

Bir süre sonra Paşa, birkaç subayla birlikte geldi. Ankara ile görüşeceğini vaat etti ve uzun uzun nasihatlerde bulundu. Biz kendisine itiraz ediyorduk ki, hoca arkadaşımız Abdurrahman Dolak, başladı Kur'an'dan sureler okumaya. Üstelik sureleri Türkçe tercüme de ediyordu. Paşa, bunun üzerine, "Bakın arkadaşınız ne güzel şeyler söylüyor" demiş ama aslında hiçbir şey anlamadan gitmişti. Biraz sonra Binbaşı ve Savcı gelmiş, "Beyler, aranızda iki kişi seçin, Paşa görüşmek istiyor" demişlerdi. Arkadaşlar beni ve Şevket Turan'ı elçi olarak seçtiler. Gittik, Paşanın yanına ilk olarak beni aldılar. Kendisine, tutuklu bulunduğumuzu, bir hücre cezamızın bulunmadığını ve şayet böyle devam edecek olursa birçoğumuzun bu koşullarda öleceğini söyledim. "Hayır" dedi, "Git arkadaşlarına söyle, herkes hücrelerine girsin. Bu şekilde olmaz. Ben en kısa zamanda hallederim." Kabul etmedim, "Arkadaşlara gidip söylemem" dedim. Paşa da, askerlere, "Pekala, götürün!" diye emir verdi. Binbaşı Kasırga ve bir manga asker beni başka bir yere göturdüler. Meğer göturdükleri yer tüm Harbiye binasının lağımlarının birleştiği bir göletmiş. Pisliğin içine, askerlerin kıramadığı iki kütüğü koymuş ve üzerine de geniş bir tahta atmışlardı. Yeni ikametgahım bu tahtanın üstüydü.

Benden sonra Paşa, Binbaşı Şevket Turan'ı konuşmak için yanına alıyor.. Paşa diyor ki, "Diğer arkadaşın da bu teklifimi kabul

etti. Arkadaşlarına sen de gidip söyle, hücrelerine girsinler. Kısa bir zamanda ben Ankara'dan emir çıkartıp hepinizi hücrelerinizden kurtaracağım.” Binbaşı bunlara inanarak, arkadaşlara durumu izah ediyor ve herkesi hücrelerine dönmeye ikna ediyor. Bu kez hücrelere kapatmakla kalmıyor, her hücrenin kapısına süngülü birer nöbetçi koymayı da ihmal etmiyorlar.

Ben yeni hücremdeyken, sabahleyin, o bok göletinin içinde yemem için kahvaltı getirdiler. Reddettim. Bundan sonra da getirdikleri yemekleri kabul etmeyecektim. Onüç gün karavana yemedim. Benim gıdam, kantinde er olan Kırkor adlı bir Ermeni genç tarafından karşılanıyordu. Her sabah, bana su getirme bahanesi ile bir matara şekerli çay getirir, onu içerdim. Beşinci günün gecesi bir nöbetçinin “Amca, Amca” diye bana seslendiğini duydum. “Ne var?” dedim. Bu sefer Kürtçe olarak “Amca seni öldürecekler. Ben ve arkadaşım nöbete çıktığımızda bir askeri elbise getirip seni kaçıracağız. İnan, yoksa seni öldürecekler... Ben Bingöllüyüm. Adım Kenan..” dedi. Ben ise, kaçmayı kabul edemeyeceğimi, beni öldüremeyeceklerini ve kendilerine de kıyamayacağımı söyledim. Bir süre düşündükten sonra, kendisine bana kağıt kalem getirmesini, bununla birşeyler yazacağımı ve bunu evime götürmesini teklif ettim. Kağıt kalem getirdi. Ben olup bitenleri kısaca yazdım. Aklımda kalan haliyle, İsmet İnönü, Avni Doğan, Burhan Felek, Nadir Nadi, Ahmet Emin Yalman ve İstanbul, Ankara baro başkanlarına bu mektubun iletilmesini isteyen bir notla mektubu kendisine verdim.

Çocuk mektubu aldı. Ertesi gün hanımımın kendi el yazısı ile yazdığı ve notumu aldığına dair bir mektup ve yüzelli lira para getirdi. Hanımım, mektubu Medet Serhat'm avukat olan nişanlısı Zeliha Hanıma götürüyor ve birlikte söylediğim gibi hareket ediyorlar. Bu olay sonrası, çıktığım zaman öğrendim ki, çıkmak istediği bir Samsun gezisi bindiği vapurun durdurularak ve kendisinin aşağı indirilmesi ile engellenen İsmet Paşa, basına Samsunlulara iletilmek üzere verdiği mesajında, bize aşağı yukarı şu sözlerle temas ediyordu:

“Hükümetin orta zamanvari usullerle Doğulu vatandaşları ölüm hücrelerinde tutması demokrasi ve insanlık prensiplerine

aykırıdır ve suçtur. Bu suçu işleyenler bilsinler ki, ben ve tüm Doğulu vatandaşlar kendimizi onların yanında hissediyoruz. Onların hesabı sorulacaktır.”

Yeri değil, ama işaret etmek isterim ki, 27 Mayıs'ta biz o hücrelerden çıktık; yerimize Demokrat Parti bakan ve milletvekilleri ile cezaevi paşamız Kemal Binatlı ve zartlı zurtlu hapishane müdürü Rasih Kasırga aynı hücrelere kondular...

Yine dönelim yeni ikametgahıma. Oradaki onikinci günümdü. Bir aralık baktım ki, bokun içinde bir sopa duruyor. Onu aldım, yanımda sakladım. Niyetimi bozmuştum. Bir süre sonra birdenbire hücremin demir kapısı açıldı, Kasırga ve birkaç asker kapıda bittiler. Kasırga kapıda durmuş, “Musa, Musa kalk paşam seni affetti!” demeye başladı. Anlamazlıktan gelerek “Ne? Ne?” dedim. Bunun üzerine yanıma iyice yaklaştı. Sakladığım sopayı -ne yazık ki kolumda az kuvvet kalmıştı- bütün kuvvetimle alınının ortasına indirdim. Şapkası bokun içine yuvarlanmıştı. Şapkasını bir askere aldırttı, “Bırakın! Bırakın! Çıldırmış!” dedi ve gerisin geri gitti.

Hapishanede herkesin, “Baba” dediği bir başgedikli vardı. Ak saçlı ve cidden babacan biriydi. Nöbetinde, tek tek hücrelerimizi açar, “Geçmiş olsun çocuklar. Merak etmeyin, Allah zalimlerin yanına bırakmaz” derdi.

Onüçüncü gün, kendimden geçmiş bir şekildeyken birdenbire “baba” çavuşun yanımda olduğunu gördüm. Ben daha konuşmadan, “Oğlum Musa, sen daha gençsin, çoluk çocuğun var. Bu adamlar zalimdir. Binbaşıya yaptığın büyük bir hakaret oldu. İyi ettin ama rica ederim beni kırma, kalk gidelim. Zira arkadaşların da matem içinde. Seni ölmüş biliyorlar” dedi. Kabul ettim. Ama ayakta duracak halim kalmamıştı. O sopanın ve askerlerin yardımını ile ikiyüz metrelik yolu on dakikada gidebildik. Baba, bir sandalyeyi de beraber taşıttırıyor ve sık sık beni oturtturuyordu. Hücre binasına girdim. Kürtçe olarak, “Hûn çawa nin gelî hevalan!?” (Nasılsınız arkadaşlar) diye seslendim. Arkadaşların neşe ve sevinç çığlıkları ile hücreler bir anda inlemeye başladı. Zaten yavaş yavaş ihtilal günleri yaklaşıyordu. Talebe hareketleri başlamıştı. Hükümet dışarıdan sıkıştırıldıkça üstümüzdeki baskı da

gevşiyordu. Nihayet Nisan ayı sonlarında hücre kapılarımız açıldı. Yavaş yavaş ailelerimizin getirdiği yiyecek ve giyecekler bizlere verilmeye başlandı.

Kısa bir hazırlıktan sonra, eski Harbiye binasının mutfağı olan yer tamir edildi ve oraya alındık. Burası bizim için bir cennetti. Bahçesinde Hamidiye çeşmesi vardı. Günün her saatinde dolaşabileceğimiz bir bahçeydi. Bize yeni ranza ve yataklar da alınmıştı. Tabii oraya gitmeden, bitlerimizden arınmamız için bize hamam temin etmekten de geri durmadılar.

Yukarıda Yaşar Kaya'nın hücrelerini ve yaşının küçüklüğünü anlatmıştım. Çocuk, rahatsız olmuştu. Tüm itinaımıza rağmen bir türlü kendine gelemiyor, kilo alamıyordu. Bir aralık daha da rahatsızlandı. Ben, Dr. Naci Kutlay'a Yaşar'ın durumunu anlattıkça, o hep bana, "Ağabey, vallahi birşeyi yok. Hastalığı psikolojiktir" diyordu. Nihayet, Yaşar'ın ateşi yükseldi; durumu idareye haber verdik. Yaşar, halsiz bir biçimde askeri hastahaneye götürülünce, Emin'den de korktuğumuz için ben ve birkaç arkadaşımız ağlamaya başladık. Bir aralık baktım, Dr. Naci Kutlay, bir köşeye oturmuş hıçkırarak ağlıyor. Ben kızgın bir şekilde, "Ne ağlıyorsun!? Gözün aydın işte çocuk psikolojik olarak ölüyor!" dedim. Naci hatasını anlamıştı. Hıçkırarak ağlaması daha da şiddetlendi. Tabii, Naci'nin burada Yaşar'a herhangi bir kastı yoktu. Bütün ihmalkarlığı tıbbi bir hata ve bilgi eksikliğinden kaynaklanmıştı. Sonra çok şükür Yaşar döndü, hücre zafiyeti nedeniyle ağır bir paratifoya yakalandığı anlaşıldı. Doktorların kendisine söylediğine göre, bu hastalık mikrobunu lağımdan kapmıştı ve tesirini mikrobun kapılışından iki ay sonra gösteriyordu.

Örfi, hasta olduğu için gece de bahçeye çıkmasına izin verilmişti. Bir gün, yani 27 Mayıs 1960 sabahı hepimiz uyurken saat 04 veya 05 sıralarında, Örfi'nin, "Kalkın! Kalkın arkadaşlar ihtilal olmuş" diye bağırmasıyla uyandık. Meğer Örfi, üstümüzdeki subay odalarında radyo sesini duymuş, olayı öğrenmişti. Kalktık giyindik. Sabahleyin haber iyice doğrulanınca düğün bayram yaptık. Zaten askerler de sabahın erkeninde bize haberi getirmişlerdi. Sille tokat Paşa, Kasırga, Emin Kalafat ve o gün İstanbul'da bulunan tüm bakan ve milletvekillerinin bizim hücrelere konul-

duğunu öğrendik.

Artık yeni bir dönem başlamıştı. Biz de devrik iktidarın mağdurlarıydık. İhtilal Komitesi'nin sözcüsü Alparslan Türkeş'ti. Her gün kanun gücünde kararnameler yayınlanıyordu. Mesela, Türkeş, o habis sesiyle radyoda derdi ki, "Dikkat! Tüm Türkiye hapishanelerinde tutuklu olan subaylar derhal serbest bırakılsın, İstanbul Harbiye binasındaki tutuklu olanlar hariç..." Ertesi gün yine aynı Türkeş, talebelerin; sonraki günlerde gazeteci ve en sonunda tüm siyasi tutukluların bırakılmasını, ancak Harbiye'dekilerin bunun dışında tutulmasını söylüyordu.

Türkiye hapishanelerinde bizden başka pek siyasi tutuklu kalmamıştı. Öyle ki, yedi subaydan -ki bunlar güya DP'ye karşı bir ihtilal teşebbüsünde bulunmuşlardı- başka kimse içerde kalmamıştı. Daha sonra, tutuklu bulundukları merkez komutanlığına da, onların başı olan Faruk Güventürk atanacaktı. Dolayısı ile bizim de komutanımız oldu. Adam sık sık yanımıza gelir oturur, çay içer, samimi bir şekilde konuşurduk. Dedğine göre, kendisi Doğu'da çok kalmıştı. Her fırsatta Kürtlere sempati duyduğunu söylerdi. Arkadaşlar bilirler, iltifat olsun diye bana, "Apo" derdi. O kadar samimi olmuştuk ki, 30 Ağustos'ta tümgeneral olup Harbiye'de şerefine verilen baloda gece saat 01'de koğuşumuza geldi ve "Yahu ne uyuyorsunuz? Baksanıza paşa oldum, tebrik etsenize" dedi. Tüm arkadaşlar yataklarımızdan kalkıp tebrik ettik. Kendisine şunu söyledim: "İyi, hoş da Paşa; Paşa oldun tebrik ederiz. Biz seni üzme isteyenlerin elinden kurtulduk ama daha normal vatandaş olamadık." Kendisi; bu dediklerime cevaben, "İnanın sizin tahliyeniz için çalışıyorum. İnşallah yakında olur." dedi. Kendisini, bizim durumumuzdan biri olarak alkışladık, gitti.

Güventürk Paşa enteresan bir zattı. Yazarlığa hevesi vardı. Ara sıra yazı yazardı. Bir gün, "Benim yazım gazetede çıktığı gün vapurda gazete okuyanlara bakıyorum, eğer benim yazımı okumuyorlarsa onlara kızıyorum" demişti. Sonra Diyarbakir'e kolordu komutanı oldu. Korgenerallikten emeklidir ve halen hayattadır. Emekli olduktan sonra, hiç de anlattığı gibi Kürt sempaticanlığını içermeyen, "Nurculuk ve Saidi Kürdi" adlı yakışsız bir kitabı çıktı. Bir gün kendisiyle karşılaşıp bu kitabının

münakaşasını yapmayı çok isterdim.

Havalandırma direnişi

Biz 17 Aralık 1959'dan itibaren yüz doksan beş gün ölüm hücrelerinde kaldık. Bir arkadaşımız öldü, diğerlerinin yarısından fazlası da hasta ve sakat kaldı. Kimimiz verem, kimimiz ülser ve büyük bir bölümümüz de ağır derecede romatizma ve siyatik olduk. Bir bölümümüz de kalp ve böbrek hastası idi. Nitekim, çıktıktan birkaç sene sonra, teker teker, genç yaşta yirmi dört arkadaşımızı kaybettik. Sağ kalanlarımızdan birkaçı hâlâ o hücre hayatının gazileridir.

Yukarıda anlatmıştım. Bir müddet sonra bizi Harbiye Mektebi'nin mutfağına götürmüşlerdi. Mutfakın dört tarafı üç katlı binalarla çevrili; pencereleri bahçemize nazır, subay ve askerlerin yer aldığı meskenlerden ibaret idi. Biz, bu yeni yere alındığımızda, altı buçuk küsur aydan beri değil güneş şuaası, en ufak bir ışık dahi görmemiştik. Bu yeni yere gelir gelmez, can havliyle kendimizi küçük bahçesine attık. Bir süre sonra, bize bakan subaylar gelip, "Haydi içeri" dediler. "Niçin?" diye sordüğümüzde, "Emir böyle. Bundan sonra öğleden önce ve sonra bir saat bahçeye çıkacaksınız" dediler. Ben ve arkadaşlarım, içeri girmeyeceğimizi söyledik. Daha büyük rütbeli subaylar geldi. Onları da dinlemedik. En son, 1. Ordu Komutanı Orgeneral Cemal Tural geldi. O kaba fiziği ve vahşi sesiyle, "Girin içeriye! Siz askeri kanuna tabisiniz. Yoksa isyan mı ediyorsunuz? İsyanın cezasının da idam olduğunu bilmiyor musunuz?" diye bağırmaya başladı.

Ben, karşısında yere oturdum. Önce beni süngületmesini kendi ses tonuyla yüzüne bağırdım. Esat Cemiloğlu da kendi şapkasını tüm süratiyle Paşa'nın suratına fırlatarak, "Bu mudur, kahraman Türk ordusu dediğinizin ahlakı? Esir dahi olsak bu muameleyi bize yapamazsınız! Girmiyoruz! Hepimizi süngület!" dedi. Bütün arkadaşlar da aynı tavrı koydu. Paşa şaşakalmıştı. "Peki düşünün" dedi ve gitti. Cezaevi Müdürü Faruk Güventürk ile aramız iyi idi. Bir süre sonra yanımıza geldi, bize, "Yarın isteğini zi yerine getirmek için emir çıkaracağım. Siz şimdi içeri girin"

dedi. Biz, Güventürk'ün vermiş olduğu sözü ve onun bizde bırakmış olduğu güveni dikkate alarak koğuşa girdik. Hakikaten, ertesi gün; gece geç saatlere kadar, sabahdan itibaren kapılarımızın açık olacağı bize bildirildi.

Ayrışma

Harbiye'de aramızda zamanla ve kökeni daha eskilere dayanan ikilik çıktı. Tabii bu ikilik milli değil, politik-ideolojikti. Bir bölümümüz solcu, bir bölümümüz de sağcıydık. Sağcıların başında Ziya Şerefhanoglu vardı ve sayıca solculara göre daha azdılar. Aklimda kalanlar; Şehabettin Septioglu, Mehmet Ali Dinler, Abdurrahman Efe, Ali Karahan, Sait Elçi, Selim Kılıçoğlu, Haydar Aksu, A. Efem Dolak'tı. Solcular ise; Cezmi Balkaş, Halis Yokuş, Nazmi Balkaş, İsmet Balkaş, Mehmet Aydemir, Ökkeş Karadağ, Fevzi Avşar, Canip Yıldırım, Sait Cemiloğlu, Necati Siyahkan, Örfi Akkoyunlu, Nurettin Yılmaz, Hasan Akkuş, Faik Savaş, H. Oğuz Üçok, Halil Demirel, Muhsin Şavata, Şevket Turan, Yavuz Çamlıbel, Yusuf Kaçar, Ziya Acar, Fadıl Budak ve bendim.

Ziya Şerefhanoglu çocuklara, "Zaten Kürtçü diye tutuklandık; eğer 'komünist'lik de bize takılırsa, mutlaka bizi idam ederler" diyordu. Ve böylece, pırıl pırıl birkaç arkadaşımızın aklını çelmişti. Öyle ki, komünümüzden kopmuş, ayrı yemek yiyorlardı. Yemek serbest olunca, biz para toplamaya başladık. O ara güzel kitaplar da çıkıyordu. Dedik ki, "Arkadaşlar, yemek için topladığımız paralardan beş lirasına her hafta kitap alalım." Ve aldık. Bir hafta Ziya Şerefhanoglu dedi ki, "Kitap alınmasın. Çünkü siz hep sol kitaplar alıyorsunuz." Ben de alaylı bir şekilde, "Sen de listeye istediğin kitabı yazdır, alalım; İlmihal, Battal Gazi, Şahmaran gibilerini... ve çocuklara, yani elindeki bir iki gence şunları söylet, 'Arkadaşlar biz kitap-mitap istemiyoruz. Bu para ile haftada bir porsiyon daha kuşbaşı yiyebiliriz' dedim. Bu kuşbaşı deyimi arkadaşlar arasında bir mizah konusu oldu. Adı lazım değil, Ziya Beyin aklını çelen ve iyi bir hukuk öğrencisi olan bir arkadaşın adı Kuşbaşı'na çıktı.

Pırıl pırıl, cesur, fedakar ve namuslu arkadaşımız Örfi, zaman-

la hapishane psikolojisi ve iki böbreğindeki rahatsızlığın da etkisi ile adeta şuursuzlaşmıştı. Sık sık, evladı yerindeki arkadaşlarımızla kavga eder, onlara küfredirdi. Mümkün mertebe, çocuklar, yaşma ve mazisine hürmeten ses çıkarmazlardı. Birkaç kere ben, makul bir şekilde; böyle yapmamasını, kendisi de dahil, yaşı daha büyük olan bizlerin kendimizden küçük çocuklara evladımız gibi bakıp moral verme durumunda olduğumuzu söyledimse de, para etmedi. Yine bir gün biraz sertçe, yapmamasını söyledim. Daha önce söylediklerime karşı gelmeyen Örfi, bu kez sert bir şekilde, "Ulan bana ne yaparsın be!." Deyince, ben gayet yumuşak olarak "Örfi, seni 'heremola' (aforo) derim dedim. "Sen Papa mısın be? Edersen et" dedi. Ben de, "Peki" dedim. Çocukları toplayıp durumu anlattım. "Bakın bundan sonra hiç kimse Örfi ile konuşmayacaktır. Çocukların canına minnet. Zaten benim tembih ve ricalarım ile Örfi ile konuşuyorlardı.

Örfi sabahleyin kalkmış, ilk önce Yaşar Kaya'ya rastlamış. "Merhaba Yaşar" demiş. Yaşar yüz çevirmiş. "Merhaba Faik" demiş, o da konuşmamış ve Naci Kutlay'a kadar herkes yüz çevirmiş. Örfi hışımla önümden geçti. "Papa be!.. Anam avradım olsun Papa!" diye bağırıyordu. Ben de yüz çevirdim. Belki de Örfi o kadar cezaya müstahak değildi. Fakat ben de normal değildim. Bu olayı hatırladıkça hâlâ vicdan azabı çekerim.

Hapishane hatıraları bitmez tükenmez ve ancak onların, otuz sene sonra dahi etkisinde kaldıklarımı yazıyorum. Bu hatıralarımda, prensip olarak, benden sonra 'mağara çocukları'na yarayacak olanları yazıyorum.

O ara Türkiye'de nüfus sayımı yapılacaktı. Bir gün önceden askeri ekibin gelip bizleri de sayacağı bildirildi. Biz akşam bir münakaşa açtık. Ertesi gün geleceklere; anadilimizin Türkçe mi, yoksa Kürtçe mi olduğu sorusuna ne cevap vereceğimizi tartıştık. Sağıyla soluyla, anadilimizin Kürtçe olduğunu yazacağımıza karar verdik. İnadına, yabancı dil sorusuna Türkçe yazacaktık. Ertesi gün mesai saatinde bir yüzbaşı ve birkaç subay hapishaneye geldiler. Toplandık, onlar bizleri yazmaya başladılar. Kararımız gereğince hareket ettik. Anadilimiz 'Kürtçe', yabancı dilimiz ise 'Türkçe' diye yazdırdık. Sıra Örfi'ye geldi. Örfi, anadilim 'Türkçe'

dedi. Bundan sonra da cinsiyeti soruluyordu. 'Kadın mı, erkek mi' diye sorulunca, Esat Cemiloğlu, 'Kancık' diye seslendi. Vay efendim! Örfi, o dev gibi gövdesi ile kendini yerlere attı. Saldırdı. Kendisini zor tutabildik. O gün böyle geçti. O zamana kadar hep iltifat ve şefkat görmüş olan Örfi, aforoz meselesi yüzünden bu hale girmişti.

O ara sosyalizasyon diye bir laf çıkmıştı. Güya, çok varlıklı olanların mallarının bir kısmı kamuya devredilecekti. Örfi fabrikatördü. Her gün bir büyük termos dolusu meyve suyu gelir, ertesi gün boşu alınarak yenisi konurdu. Bir gece ben uyuyordum. Saat 01'de Naci Kutlay ile Sait Kırmızıtoprak beni uyandırdılar, "Ağabey kalk" dediler. Kalktım. Beni, o zaman serbest olan bahçeye çıkarıp şu ricada bulundular: "Bak Ağabey, Örfi'nin başucunda limonata dolu bir testi var. Biz almaya korkuyoruz. Sen al, bize ver, içelim. Onun yerine uyduruk birşey koyarız." Her ne kadar "olmaz" dediysem de, sonunda çocukları kıramadım. Ranzasının başındaki termosu alıp onlara verdim. Bir çırpıda 'lak lak' diye hepsini içtiler. Bana da ikram ettiler ama içmedim, "Oğlum, Örfi Tahtakale küfürbazıdır. Sabahleyin diyecek ki, 'alanın da, içenin de...' Hiç olmazsa ettiği küfürlerin yarısı size, yarısı da bana gelsin. Ben aldım, siz içtiniz" dedim. Sonra termosu su ile doldurdular, içine bir iki avuç toz şeker ve birkaç limon sıkarak, kokteyl yapıp başucuna astılar. Sabah olduğunda üçümüz birden Örfi'yi gözlüyorduk. Örfi, termosunu alıp kafaya diktiğinde hemen anladı ve "Ulan namussuzlar vay; demek inek Örfi'nin malını sosyalize ettiniz ha!" diye bağırmaya başladı.

Aradan birkaç gün geçti. Örfi giderek daha da hırçınlaşıyordu. Bir gün bağıra bağıra, "İmdat! İmdat! Bunlar beni öldürecekler. Sebep de anadilim Türkçe dememdir" demeye başladı. Bunun üzerine birkaç subay geldi. Ne olduğunu sordular. Ben de, Örfi'nin ağır hasta olduğunu, bir bunalım geçirdiğini ve kendisinin sakın bir yere götürülmesinde yarar olduğunu söyledim. Bunun üzerine, Faruk Paşa'nın emriyle Örfi eskiden kaldığımız yerdeki hücrelerden birine nakledildi. Ancak bu sefer hücrenin statüsü eskisinden farklıydı. Örfi burada çok özgürdü!.

Örfi ve yukarıda da değindiğim İktisat mezunu ve Sorbonne

Üniversitesi'nden doktora Hüseyin Akkuş'un araları yoktu. Mesela, ikisi de otuz küsur yaşında oldukları halde evlenmemişler ve evlenmemiş olmalarını birbirlerine bağlarlardı. Biri bir kızı mı seviyor, evlenmek mi istiyor, hemen diğeri kıza talip çıkar ve işi bozarmış.... Hapishaneye bize yemek gelirdi. Malum, levazım kanununda, "askeri tutuklular erler gibi iase alırlar" der. Askerliği mi levazım subayı olarak yaptığım için, Sultan Mecit zamanından kalma bu kanunun hâlâ yürürlükte olduğunu biliyordum. Bize her gün kırk kişilik asker yemeği gelirdi. Ekmeği alır, gerisini bahçenin bir köşesine dökerdik. Zamanla bahçemize yüzlerce güvercin alışı. Genellikle bunlar yabancı güvercinlerdi. Ama her nasılsa içlerine şaşkın bir beyaz güvercin de karışmıştı. Çocuklar da bu beyaz güvercinle Örfi'ye nispet yapıyorlardı. Hani Hasan'ın soyadı "Akkuş" ya!

Kimseyi pek ilgilendirmeyen bahsi burada kapatmak istiyorum. Eğer yazarsam; çocukların banyo, çamaşır yıkama, volta atma ve diğeri renkli durumlarını anlatmak da mümkündür... Ancak, Ali Karahan'a ait bir iki hatıramı anlatmadan geçemeyeceğim.

Birini kısaca anlatmıştım. Arkadaşlar hücre kapılarını açıp dışarıya çıktığımızda, onun hücrelerini açan arkadaşlara, "Benim kapımı kapatın, çıkmayacağım, size uymam" dediğini yazmıştım. İkincisi de gerçi şahsidir ama bundan sonra hücrelere girecek Kürt gençlerine bir ders olsun diye yazıyorum.

Ali Karahan, Viranşehirli Şakir Bey adlı bir hemşehrimizin Edebiyat Fakültesi mezunu kızı ile evli idi. İki çocuğu vardı. O ara Ali Karahan, Yargıtay Başsavcı muavinlerindendir. Zaten tüm hapis hayatı boyunca her fırsatta, "Ben Şemdinli'de hakim iken" der ve başsavcı yardımcılığına varıncaya kadar sayar çıkardı. O kadar ki, bu unvanlarını bize hizmet eden bulaşıkçı erlere kadar anlatırdı.

Meğer, tutuklanmamızdan önce Ali, gazeteci Nimet Arzık ile birlikte yaşıyormuş. Biz hücrelerdeyken, Ali'nin hanımı olayı duyduğu için, bir toplantıda Nimet Arzık'ı gördüğünde ona hücum edip, hakaret ediyor. Zira Nimet'in adı çıkmıştı. Ali'nin hanımı Lebibe Hanım da inanıyor ki kocasını ele veren Nimet Ar-

zık'tır. Bu kadın kavgası olayından sonra her ikisi de Ali'ye mektup yazdılar. Lebibe diyor ki: "Ulan Ali, utanmadın mı o fahişe ile yatıp kalkmaya? Bak onun yüzünden ben, çocuklarım ve sen perişan olduk. Zaten kadın gizli polistir, görevini yapıp seni tutuklattı." Nimet de mektubunda şöyle yazıyor: "Yahu Ali Bey, sen o eli maşalı sokak kadım ile nasıl evlendin? Sen ona layık mıydın? Vallahi yazık sana, ayıp etmişsin." Ali de her ikisine cevap yazıyor. Karısına diyor ki: "Amca kızı, sen çocuklarımla anası, iki gözüksün. Ne yapalım işte ahmakça bir erkeklikle o... ile bir araya geldik. Kusura bakma, söz veriyorum bir daha olmayacak." Nimet Hanıma da şöyle yazıyor: "Sevgilim, yerden göğe kadar haklasın. Ama biliyorsun, biz Kürtlerde sevişerek değil, görücü usulü evlilik vardır. Benimki de böyle oldu. Biliyorsun, imkan buldukça onu bırakıp sana geliyordum."

Doğal olarak, biz mektuplarımızı hapishane idaresine veriyorduk. Onlar, sansür eder ve öylece gönderirlerdi. Bize gelen mektuplar da sansürlü idi. Mektupların aşağı yukarı yarısı çini mürekkeple kapatılmış olurdu. İşte, bizim çok akıllı Şemdinli Haki mi ve Yargıtay Başsavcı Yardımcımız bu iki mektubu da aynı zamanda idareye veriyor. İdare de mektupları okuduktan sonra, bakıyor ki Ali'nin aleyhindedir. Sansür etmiyor ama Nimet'in mektubunu Lebibe'nin, Lebibe'nin mektubunu da Nimet'in zarfına koyup yolluyor. Bir hafta sonra ziyaret gününde Ali'nin karısı geldi. Etmediğini bırakmamış. Ali sapsarı bir yüzle ziyaret odasından çıktı. Sordum, "Hayrola Ali bozulmuşsun, kötü bir haber mi var?" dedim. "Sorma Musa, rezil oldum" dedi ve olayı anlattı. Öğleden sonra Ali'yi bir kez daha ziyarete çağırdılar. Dönüşte, bu kez yanımdaki Örfi sordu, "Ali Bey, yine yenge mi gelmişti?" Ali, "Yok canım, bu kez cariyeye gelmişti" diye cevap verdi. Bunun üzerine Örfi, o dev gibi görüntüsü ile elini göğsüne koydu, Ali'nin önünde diz çöktü ve alaylı bir şekilde, "Sultanım, o cariyeyi bu kuluna vermez misin?" diye referans yaptı. Ali çok kızdı. Aralarına girdim ve işi idare ettim. Sonra Ali, Nimet Hanım'dan da aynı paparayı yediğimi anlatacaktı.

Bu olaydan sonra Nimet Arzık, Ali'den uzaklaştı ve Kürt Mahmut Ali'yi konu alan mizahi bir kitap yazdı. Kitapta tümü ile

Ali'nin yaşantısı ve ailesi anlatılıyordu.

Anlaşıyor ki, Nimet Hanım kendini adeta Kürtlere vakfetmişti. Çünkü, Ali'den ayrıldıktan sonra Kinyas Kartal ile ahablık yaptığını duymuştum. Nimet Hanım, daha önce Anadolu Ajansı Genel Müdürü Şerif Arzık'ın karısı idi. Gayet kültürlü, görgülü tahsilli, birkaç lisan bilen ve oldukça güzel, şuh bir hanımdı. 1989'da vefat etti. Resmen olmasa da biz Kürtlerin yengesi sayılırdı. Allah rahmet eylesin.

Ankara

Bu ara, yukarıda kendisinden uzun uzun söz ettiğimi, Faruk Güventürk başka yere atandı. Meğer, gitmeden bir müddet evvel Ankara'ya aşağı yukarı şöyle bir rapor veriyor: "Türkiye'deki tüm siyasi tutuklular bırakıldı, bir bunlar kaldı. Ya bunları mahkemeye verir neticeye bağlarsınız veya ben mesuliyeti üzerime alarak bırakacağım." Daha cevap gelmeden Faruk Paşa gitti. Yerine, Diyarbakir asıllı İzzet Paşa geldi. Mevcut koşullara göre daha da rahat ettik. Bir müddet sonra hazırlıklarımızı yapmamız, bir hafta sonra Ankara'ya götürüleceğimiz bildirildi. Nihayet bir sabah saat 06'da, o vakit lüks sayılan Mercedes marka bir otobüs geldi. Yassıada hakimi Başol'un dediği gibi, "bağlı olmayarak" otobüse bindik. Yanımıza da birkaç subay eklendi ve muhafız birliği ile yola çıktık. Öğlen vakti Bolu Orduevi'nde durduk. Yanımızdaki muhafız subayı, "Arkadaşlar, Orduevi'nde yiyin, için ama etrafa kaçmayın" yollu bir uyarıda bulundu. Aylardan beri içki yüzü görmeyen ve zaten kafesten çıkmış kuş misali çocuklar durur mu! Ben de dahil, tüm arkadaşlar Orduevi'nin Amerikan barını adeta boşalttık.

Meğer günlerden beri Ankara Serinkuyu'da bizim için bir bina kiralanmış ve hazırlanmıştı. Bahçeli, beyaz bir binaydı. Rahat rahat yerleştik. Yargılanacağımız Kurmay Başkanlığı Mahkemesi'nin önüne çıkacağımız günü beklemeye başladık. Bir aralık yanımıza beş on tane zengin Nurcu getirildi. Bunlar gelince, bizim Müslüman geçinen arkadaşlarımız da onlara katıldı. Bir boş odayı camiye dönüştürdüler. Abdurrahman Efem Dolak da onlara

imam oldu. Kısa bir zaman içinde beş on arkadaşımız beyaz bereli olup çıkmışlardı. Bir bakıma bu arkadaşlarımız bizden karlı çıktılar. Çünkü, her gün bu zengin Nurculara tepsilerle baklava, börek, kuzu gibi yiyecekler geliyor ve bunları yalnızca Nurcu cemaat yiyiyordu. Hatta bir aralık bizim çocuklar da “gidip şakadan namaz kılalım, hiç olmazsa yemek yeriz” demeye başladılar. En çok da, sülalesi namaz kılmamış olan Sait Kırmızıtoprak bana takılıyordu. Tabii gülüp geçiyorduk onlara. Arkadaşlarıma Nabî'nin şu beytini hatırlatıyordum:

“Farz mıdır et lokması

Yetmez midir sana nan

Zehir olsun o lokma ki

Pezmen dei du nan.”

Bu şakalaşmamız, tabii diğer arkadaşlarımızı alaya almak gibi birşeydi. Bu imam-cemaat işi bir ay kadar sürdü. Arkadaşımız orman mühendisi Halil Demirel güzel saz çalardı. Abdurrahman Dolak da gayet iradesiz bir kişiydi. Bir aralık, coşkuya gelip, Halil'in sazı önünde mükemmel bir biçimde köçeklik yaparken, Nurcular bunu görüp kızdı. Doğal olarak rakkaseyi imamlıktan kovdular. Bunun üzerine Abdurrahman'a takılan arkadaşlara, o, “Haydi yahu, analarımı... Zaten bir aydır abdestsiz onlara imamlık ediyordum” derdi.

Bir müddet sonra, güya Eskişehir Hava Üssü'nde ihtilal yapacaklarmış gibi saçma bir bahane ile birkaç gedikli çavuş yanımıza getirildi. Bu çavuşlar bize karşı oldukça saygılıydılar. Biz de onlara yardım ediyorduk. Yardımımız hem maddi, hem de hukuki idi. İçlerinde genç bir gedikli vardı. Yeni evlenmişti, sık sık bozulurdu. Bir gün arkadaşlarla otururken yanımıza gelip selam verdi, “Bakın beyler, namussuzum eğer bir Kürt devleti kurarsanız, hava kuvvetlerinize girer ve Türklerin en ehemmiyetli yerlerini bombalarım” dedi. Tabii, yine iş bana düştü; teselli ettim, sabırlı olmasını tavsiye ettim. Bizim, Türkleri bombalama niyetimizin olmadığını söyledim.

Sonra bize iddianameler tebliğ edildi. Biz, iddianameye göre bir mahkeme kurduk. Prova mahiyetinde üç hakim, bir savcı seçtik. Tüm arkadaşları en ince teferruatına kadar ve aksi bir sav-

cı gibi muhakeme ettik. Cidden bu prova mahkemede çok işe yaradı. Çünkü içimizde hukukçu olmayan, hatta tahsili bulunmayan birçok arkadaşımız vardı.

Genelkurmay Başkanlığı Mahkemesi'ne çıktık, tüm basın ordaydı. Yabancı basın da vardı. Örneğin Tass, Reuter ve BBC gibi.

İşte o gün biri, "50'leri"-eksiğimiz şehit Emin'di- görünce, bize "49'lar" dedi ve adımız "49'lar"a çıktı.

Birinci celsede hüviyet tespitimiz yapıldı. Adımız ve baba adımız genellikle İslami idi. Ama ana adlarımız Kürtçe idi. Örneğin, Karo, Dadak, Berfê, Koçerê, Stêrê, Fesla, Zînê gibi. Bu durum basının gözünden kaçmadı. Ertesi gün yazılarında dediler ki; "Eğer bunların anaları olmasaydı biz bunların Kürt olduğunu bilmeyecektik."

Duruşma hakimi, Cemal Korkmaz adında, genç, zeki, güler yüzlü ve her haliyle iyi niyetli olduğunu belirten bir zattı. Duyduğuma göre şimdi de Ankara'da avukatlık yapıyor. Hani bazen çocuklara "harika çocuk" diyorlar ya, bence Cemal Bey bu çocuklardan biriydi. Biz kalkıp dereden tepeden konuşur, kızgın halimizle aklımıza gelen herşeyi uzun uzun anlatırdık. Cemal Bey dinler, konuşmamız bittikten sonra sanki teybe almış gibi aynen zapta geçerdi. Çünkü vicdanen bizim haklılığımıza inanmıştı. Sonradan duyduk ki, kendisi de Kürttü ve İslahiye yöresindendi.

Hayatta olan arkadaşlar mahkemedeki taktiğimi bilirler. Savcılarının yüzde yüz faşizmin mümessilleri olduklarını bildiğim için, daima, hakarete varıncaya dek onlara yüklenirdim. Çünkü adamlar, ilkin bu makama verilen Arapçadaki anlamına gelen sıfatlarını hiç kullanmıyorlar. Moğolca "savcı"dan önce bunlara "müdde-i umumi" derlerdi. Yani geneli savunan anlamına gelirdi. Ama, evvelallah herşeyi dejenere ettikleri gibi bu makamı da dejenere ederek yalnız resmi faşist tarafın savunucusu olmuşlardır. Sana iftira mı edilmiş, işkence mi görmüşsün, savcıyı ilgilendirmez. Üstelik kendi piyonları durumunda olan cahil, fakir ve aldıkları beş on kuruş maaş oranında vatana bağlı olan polislerin kan, ter feryat ve insanlık dışı işkenceler arasında sana zorla imzalattırdıkları mantıksız, gayri ilmi olan raporlarının da savunucusu olurlar. Zaten onların da polislerden farkı yok.

İşte bu hislerle ve bu vicdani kanaatle ben ve arkadaşlarım Genelkurmay Başkanlığı Mahkemesi'nin savcılarına rahat vermiyorduk. İki-üç ay içinde bu yüzden üç savcı değişti. Kendisince her olumlu sorusuna ters cevap veriyorduk. Bir gün bana, ailevi, hiç yeri olmayan manasız bir sual sordu. Bu savcı Yüzbaşı Mehmet Turan'dı. Ben, böyle bir sualin bu mahkemeye yakışmadığını ve alakadar etmediğini söyledim. Ve ayrıca dedim ki, "Bu suali üreten beyin zaten bu yüzyılın standartlarına göre değildir. Vereceğim cevabı da anlayamaz. Onun için mahkemeyi lüzumsuz yere meşgul etmemek için cevap vermiyorum." Adam deliye döndü. Hakime, kendisine hakaret ettiğimi ileri sürerek hakkımda suç duyurusunda bulundu. Hakim Cemal Bey, güleç bir yüzle savcıya, "Mehmet Bey, sen adamın idamını istiyorsun; yani o sana Allah razı olsun, eline sağlık mı desin?" dedi. Ertesi celse, tabii savcı Mehmet Bey, pır... Yerine, sual dahi soramayacak, her halinden döküntü olduğu anlaşılan biri geldi. Bu garibanla iyi geçinirdik; ne kendisi bizi rahatsız ediyordu, ne de biz onu. Cemal Bey'in mantıklı tüm kararlarına uyuyordu. Kısa bir müddet sonra Cemal Bey tahliyelere başladı. Her gün bırakılıyorduk. Artık senelerden beri bize yeni bir hayat gibi gelen hapishane arkadaşlarımızdan ayrılmamız her iki taraf için de üzüntü kaynağı oluyordu. Bir ay içinde hepimiz tahliye olduk ve her tarafa dağıldık.

Bu mahkemede şu güzel neticeyi aldık. Belki bu netice tam tatminkar değildi ama ister sağ olsun, ister sol olsun hiçbirimiz taviz vermedik. Gerçi bugün oğullarımız, hatta torunlarımız durumunda olan gençlerimiz gibi net olarak Kürtlerin doğal haklarının isteminde bulunmadık; tarihi bir kusurumuzdur. Ama öyle inanıyorum ki gençlere sağlam bir temel attık. Ve tabiri caiz ise, mimar ağzı ile inşaatı su basamağına yakın getirdik. İlerde çocuklarımız ve insanlık tarihi ile uğraşacak olan tüm insanlık dosyalarımızı karıştırırlarsa, tahmin ediyorum, bu dediğim karara varacaklardır. Bu tutuklamamızda, cahilimiz, okumuşumuz 49 kişi bugünkü şartlara göre baş eğmiyor ve o günkü hatta daha önceki faşizan iktidarın Kürtlere yaptığı haksız ve insanlık dışı icraatlarını dile getirerek haksızlığa uğrayan çok arsız Kürtlerden biri olduğumuzu ifade ediyorduk.

Bu tahliyeler sırasında enteresan bir olay oldu. O zaman 60 yaşında olan Esat Cemiloğlu, vaktiyle Paris'te ziraat tahsili yaparken Osmanlılar adına girdiği Avrupa Boks Şampiyonluk maçında birinci olmuştu. Tahliyesine karar verilince, kalkıp hakimlere doğru; yumruğunu sıkarak, "Ben çıkmıyorum. Bu bileklerimle Avrupa'da Türkiye'nin bayrağını yükselttim. Şimdi pişmanım, keşke nakavt olsaydım. Bu kadar zamandır ben ve çocuklarım işkence hücrelerinde çürüyoruz. Siz, torunlarımız durumunda olan Yaşar Kaya'yı ve Oğuz Üçok'u bırakıp beni tahliye ediyorsunuz. Bu durumda ben hangi yüzle dışarıya çıkayım?" dedi. Bunun üzerine Cemal Bey dedi ki, "Esat Bey üzülme, yakında onlar da çıkacak. Biz dosyanın sıra numarasına göre hareket ediyoruz. Eğer bilseydim böyle üzüleceğinizi, dosya sıra numarasını değiştirir o iki çocuğunu senden önce tahliye ederdim. Haklısın. Üzülmeyin."

Biz Esat Amca'yı zor ikna ederek hapishaneden çıkardık. Fakat, yine de hepimiz tahliye oluncaya kadar Ankara'da bizi bekledi. Tahliyeler bitince, "Artık yüzakıyla Diyarbakir'e gidebilirim" dedi ve gitti.

Hapishanede Esat Amca'nın bir de bize spor hocalığı vardı. Avrupa'da bulunduğu müddetçe modern sporla uğraşmıştı. Bilhas-sa İsveç sporunu tercih ediyordu. Bu sporun bize her sabah geniş bahçede otuz kırk figürünü uygulardı. Bu figürlerin bazı zor olanlarından rahmetli Örfi'yi muaf tutuyordu. Bir gün hepimiz muntazam sabah sporumuzu yaparken, General Faruk Güventürk yanımıza geldi. Biz hürmeten durduk, o, "Yok, durmayın" dedi ve hemen şapkasını kanepenin üstüne atarak aramıza girip hareketlerimize katıldı. Sporumuz bitince de bana "Keşke, dedi-kodu ve işimin çokluğu olmasaydı da her sabah ben de sizinle bu faydalı sporu yapsaydım" dediğini hatırlıyorum.

Ben daha sonra da Diyarbakir'de Esat Amca ile ilişkimi kesmedim. Samimiyet ve mertliğine inandığım için daima kendisine saygı gösterdim. Doksan yaşında olmasına rağmen, beni her gördüğünde gülerek pazusunu şişirir ve, "Gel Musa sık!" der. Maaşallah halen bir delikanlı gibidir. Pazusu adeta kutsal bir taş gibi serttir. Ancak 1970'li yıllarda hepimiz, teessüre boğan şu olay oldu:

Esat amcanın tek oğlu vardı. Tıp Fakültesini bitirdi. İçhastalıkları uzmanı oldu. Hepimiz onu Diyarbakır'da bir sevgi merasimi ile karşılamaya hazırlanırken bize ölüm haberi, uçakla tabutu geldi. Meğer o da evinde yol hazırlığı yaparken aniden kalbi duruyor. Hayret ve dikkatle bu büyük felaket karşısında da Esat Amca metanetini kaybetmedi ve üstelik o bizi teselli etti. Anlattığım Esat Amca, Cemil Paşazade Ekrem ve Kadri Bey'lerin kardeşleridir. Abileri Suriye'ye kaçmak mecburiyetinde kalınca, o da senelerce İzmir'de sürgün kalmış ve İzmirli bir hanımla evlenmişti.

Tahliye olmadan önce, zaten daha içerde iken politik durumumuz anlaşılmıştı. Dışarda yine gruplaşmıştık. Çoğumuz Ankara ve İstanbul'da oturuyorduk. Ama Kürdistan'da oturanlar da bizim sol kanadı tutuyorlardı. Mesela, Pazarcık'ta Ökkeş Karadağ –ki bu arkadaş Diyarbakır'de çıkardığım İleri Yurt Gazetesi'ne göndermiş olduğu birkaç mektuptan dolayı suçlanmıştı– maalesef tahliyeden kısa bir zaman sonra bir kamyonun altında kalarak şehit oldu. Hatırası önünde saygı ile eğiliyorum. Malatya'dan ise Muhsin Şavata, milli ödevlerini çocuklarına devretmiş, gurusu ile hâlâ yaşamaktadır. Zaten tutuklanmasına sebep olan olaylar da ilginçtir. Deli dolu, yiğitçe haliyle Menderes'e mektup yazarak Türkiye radyolarında Kürtçe yayın yapılmasını istemişti. Hakkındaki bir diğer suçlama da Ortadoğu'da yapılan Kürt kongrelerine katılmasıydı. Bir yıllık tutukluluğumuzdan sonra, Genelkurmay mahkemesinde hakim, Menderes'e mektubu niçin yazdığını sorduğunda, o, “Tabii yazarım Hakim Bey, ayıp değil mi bu kadar milyon Kürdün kendi diliyle yayın yapan bir radyosunun olmaması? Arabın, Rusun radyolarından Kürtçe yayın dinliyoruz da, Türkün radyosundan niçin dinlemeyelim?” demişti. Bir de hüviyet tespitimiz yapılırken, mertçe kendi işini tanıtma tarzı vardı. Ayağa kalkmış, hakimin, “Ne iş yaparsın?” sorusuna, “Canlı hayvan taciriyim” diye cevap vermişti. Hakim Cemal Bey tebessümle, “O nasıl bir iştir?” diye üstelediğinde, Muhsin, “Eh Hakim Bey, Türkler gibi insan ve hayvan kasabı değilim ya! Hayvanları canlı olarak Suriye ve Lübnan'a satıyorum” demişti. Zaten hemşehrisi olan Cemal Bey, sevecen bir tavırla, “Peki, bu hay-

vanları serbest mi, yoksa kaçak mı bu ülkelere götürüyorsun?” diye sormaya devam edince, Şavata gülmüş ve, “Canım sağ olsun, her ikisi de olur” demişti. Hakim de gülerek kendisini oturtmuştu.

Kürdistan’da arkadaşlarımızdan üç kişi olduğunu; bunların Muhsin Şavata, Esat Cemiloğlu ve Ökkeş Karadağlı olduğunu daha önce söylemiştim. Hayrettir, bu arkadaşların bir kısmı dindar, biri de Kürdistan’ın feodal ailelerinden gelmiş olmalarına rağmen, Ziya Şerefhanoglu’nun tabirince yine de biz ‘komünist’leri tutuyorlardı. Hem içerde, hem de dışarda bu arkadaşlarla birlik-teliğimiz devam edecekti.

İngiliz tarihçisi Arnold Toynbee der ki, “Bir millet için en büyük felaket tarihinin düşmanları tarafından yazılmasıdır.” Toynbee’nin verdiği örnek, Eski Yunan’da Atina ve Isparta, Ortadoğu’da Kürtler ve etrafındaki düşman milletlerdir. İstanbul Hukuk Fakültesi’nde Aile Hukuku dersimize gelen Andre Schwartz, sık sık, “Çocuklar, bugün Türkiye Medeni Kanunu dediğimiz ve aslı İsviçre Medeni Kanunu olan bu kanun ve buna taalluk eden hukuk bilimi, geniş alanda kilise hukukunun etkisi altındadır” derdi. Ben de buna benzer bir hikaye ile derim ki, buradaki hatıralarım da geniş çapta pırl pırl Kürt milli dini olan Zerdüştlüğün etkisi altındadır. Ve her zaman, bir fantezi olarak söylemiyorum, eğer öteki dünya varsa, inanıyorum ki Arap Muhammed, Yahudi İsa ve Musa peygamberler Kürtlere şefaet etmez, yani sahip çıkmazsa, muhakkak ki Beni İsrail peygamberlerinden çok daha üstün olan Zerdüşť bize şefaet edecektir.

İşte görüyoruz Arapların torunlarının Kürtlere yaptıklarını... Seyit Hüseyin mi dersiniz, canavar Saddam Hüseyin mi, yoksa yıllardan beridir ahmakça üzüntülerine iştirak ettiğimiz ve hatta can bile verdiğimiz Yaser Arafat mı!?

Zaten Bitlis hanları, Şerefname’nin yazarı Emir Şerefhan dahil, asırlardan beri Kürt milletinin yüz karasıdırılar. Mesela, Şerefname’de Şerefhan, bütün Kürt aileleri Araplara bağlar ve der ki, “Bilim sahibi, yani alimler müttefidir ki, Kürtler insan ve cinlerin birleşmesinden meydana gelmişlerdir. Allahuallem.” Yani, bu manasız söylentiye reddetmiyor da, “Allahbilir, belki de böyledir” demek istiyor.

Arkasından, onun soyundan alim ve emir Şeyh İdrisi Bitlisi türedi. İdris Osmanlıları Kürdistan'a getirip başımıza bela ettiği gibi, ayrıca Yavuz Sultan Selim'e kadar ölen sekiz Osmanlı padişahına *Heşt Behişt* adlı övgülü bir eser yazdı. Şayet ben yaşasaydım o devirde, "*Heşt Cehennem*" diye yazardım. Malum, *Heşt Behişt* demek, sekiz cennet anlamına geliyor. Yani her padişahın devri dünyada ve ahirette cennet olmuş oluyor. Herhalde, bu menfi birikimin bir sonucu olacak ki, Kürtler arasında Bitlis hanlarına söylenen bir öykünün başı şöyledir:

"Lo lo Xanê Bedlîsê

Tu ji bav û kalê xwe da pîsî

(Ulan ulan Bitlis Hanı

Zaten sen ebu ecdadından beri pissin.)

Hayrettir; bu bahiste çokça dinden, imandan, şeriattan ve ahi-
retten konuştuk. Bu hususta canlı bir hatıramı anlatmak isterim.
Malum, Ziya Gökalp ve Doktor Abdullah Cevdet Kürt ve namus-
lu devrelerinde Kürtçüdürler. İkisi de aynı bölgenin çocuklarıdır.
İkisinin de soyu soppu Kürt ve anadilleri Kürtçedir. Biri Çermik,
diğeri de Arapkırlıdır. Medrese tahsili görmüş,, Zazaca mevlüdün
yazarı ve aynı zamanda ikisinin de arkadaşı Mele Hassê, bir gün
bunlarla birlikte bir araya gelir. Abdullah Cevdet ile Ziya Gökalp
diyorlar ki, "Sen okumuş bir adamsın, nedir bu haşır hikayesi?
Haşır kalkacak da bir melek arşın altındaki boynuzu üfürecek de
ultra trilyonlarca ruhları diriltip, onlara eski vücutlarını giydire-
cek ve sonra onların hepsi gelip Allah ve sekreterlerinin önünde
hesap vereceklermiş! Böyle saçma sapan olaya nasıl inanırsın?"
Mele Hassê, Gökalp'e 'müneccim', Doktor Abdullah Cevdet'e de
'tabip' diyordu. Kürtçe olarak kendilerine şu zarif karşılığı ver-
miş:

"Tabip ile Münecim bana dedi Haşır yok

Uzaklaşın buradan söylemeyin çok

Eğer dediğiniz gibi çıkarsa halimiz bir

Ama benim dediğim gibi çıkarsa yediğiniz bok"

Sırası gelmişken Hassê ile ilgili bir olayı daha anlatmak isterim.
Ben Mele Hassê'yi görmedim. Ama rahmetli Şeyh Şefik Arvasi ba-
na ondan çok bahsetmişti. Anlattığı olaylardan birisi de şuydu:

Mele Hassê ile Seyid Abdulkadir dostturlar. Ayan Meclisi ve Kürt Teali Cemiyeti başkam Seyid Abdulkadir, sultan Abdulhamid'in çok yakınıdır. Meğer Hassê'de çok büyük bir fıtık varmış. O vakit ancak Cerrahpaşa Hastahanesinde açık ameliyat yapılmıyormuş. Üstelik burada ameliyat olacak olanların padişahın müsaadesini almalı gerekiyormuş. Mele Hassê, ameliyat için Seyid Abdulkadir'e mektup yazıyor. Seyid Abdulkadir, Abdulhamid'den izin alıyor. Hassî ameliyat masasına yatırılıyor. Doktorların telaşını görünce, "Ne yapıyorsunuz?" diye soruyor. Doktorlar, "Sizi bayıltacağız" diyorlar. Şiddetle reddediyor. Diyor ki, "Doktorlar, ola ki elinizde şuursuz olarak öleyim. O zaman tövbe ve istiğrafa geçirmeyeceğim için imansız ölürüm. Siz ameliyatınızı yapın, beni bayıltmanıza gerek yok. Eğer 'ih!' dersem hakkınız vardır." Doktorlar, mecbur kalıyorlar, kendisini bayıltmaksızın büyük yarayı açıyorlar. Gerekli müdahaleyi yaptıktan sonra, yorgan iğneleri gibi iğnelerle tekrar yarayı dikiyorlar. Hoca gözünü dahi kırpmıyor. Başucunda oturan rahmetli Seyid Abdulkadir (Şeyh Said olayında idam edildi) olayı Sultan Abdulhamid'e aynen naklediyor. Sultan Hamid, Hoca'yı iyileşince görmek dileğinde bulunuyor. Hoca iyileşiyor, Seyid Abdulkadir onu alıp Yıldız Sarayına götürüyor. O zamanlar Yıldız Sarayı'nda Sultan Hamid'in güvendiği iki tane başmabeyinci, yani protokol şefi vardır. Biri Kürt Bedirxan Paşa'nın yakışıklı oğlu Osman Paşa, diğeri de Laz Hurşit Paşa. Hurşit Paşa, Osman Paşa'nın Hoca'ya çok iltifat ettiğini görünce, soğuk bir laz şakası ile Hoca'ya demiş ki, "Hoca, hani ya eşeğe Kürt demişler, eşek bir hafta arpa yememiş." Hassê gayet ciddi olarak, "Oğlum, eşek haklı. Kendisine iftira edilmiş. Lazlığına dokunmuş olacak ki bir hafta arpa yememiştir" diye konuşmuş. Şeyh Şefik Efendi'nin anlattığına göre bu şakalaşma da Abdulhamid'in kulağına gitmiş ve Sultan Abdulhamid, Hassê'ye olan sevgisini kendisine büyük armağanlar vererek göstermiş.

Hassê'nin kısa bir anısını daha yazmak isterim. Malum, Mele Hassê Zaza Kürdüdür. Hoşmeşrepliğinden dolayı da kendisine takılan alimler çoktur. Bir gün Kurmanc Kürt şeyhler demişler ki, "Zazalar nedir ki? Düşün, Ehmedê Xanî, Melayê Cizîrî, Feqiyê

Teyran'ı bir yana bıraksak da, Melayê Batê gibi, içinde bir mevlit yazacak kimse dahi olmamıştır. Mele Hassê şaka olarak yapılan bu tarizi bahane ederek, "Vallahi ben Zazaca bir mevlit yazmadan bu evden çıkmayacağım" demiş, bir hafta içinde de bugün elimizdeki Zazaca mevlidi yazmıştır. Aziz Mele'mizi bu vesile ile yadedirim.

Denecek ki, senin ile Mele Hassê arasında ne bağ vardı? Mele Hassê'nin Müslüman olduğunu sen söylüyorsun ve yine sen Zerdüşť dinini Beni İsrail ve Arap dinlerinden üstün tuttuğunu söylüyorsun... Doğru! Ama beni ve Mele Hassê'yi bağlayan başka bir ortak bağ vardır. Bugün Türkiye'de Atatürkçüler bile Gümülcine Müftüsüne sahip çıkıp, 'soydaşımız' demiyorlar mı? İşte ben de böyle. Ayrıca Mele Hassê, şerefli, idealist ve imamı sağlam Kürdistan dağlarındaki bir keklik gibi vatanına bağlı bir soydaşımdır. Onun dediği gibi, eğer haşır yoksa zaten halimiz bir, eğer varsa, zararı yok, onun yeri benim yerimden daha rahat ve güzel olsun.

BARIŞ DÜNYASI

Uzun bir uğraştan sonra ve Türkiye'nin de bir ihtilalle yeni bir döneme girmesi ile birlikte yeniden haklı davamıza yöneldik.

Liberal fikirli biri olan Ahmet Hamdi Başar, Atatürk'ün dostluğuna dayanarak Barış Dünyası adlı bir dergi çıkarıyordu. Ahmet Hamdi Bey'e Liman Hamdi de derlerdi. Çünkü, Cumhuriyet devrinde İstanbul'da ilk liman tesisçisi odur. Kültürlü, zamanında ekonomiden anlar, Türkiye çapında bir adamdı. Aynı zamanda, şair ve yazar Suat Derviş'in de kocasıydı.

Bir gün Ahmet Hamdi'nin Karaköy'deki Barış Dünyası bürosuna gittim. Kendimi tanıttım. Mecmuasının her düşünceye açık olduğunu gördüğümü söyledim. Eğer kabul ederse mecmuasına misafir bir yazar olarak yazı yazmak istediğimi belirttim. Dört senedir çektiklerimizi ve Kürdistan'ın sefaletini, haklı durumunu anlattım. Çok duyulandı ve "Oğlum, inan, bu dediklerini yaz, hiçbir sansüre tabi tutmadan olduğu gibi yayınlayacağım. Çünkü haklısın" dedi.

İlk yazım derginin Mayıs 1962 tarihli ikinci sayısında, "Doğu

Davamız, Doğunun Kalkınması Türkiye'nin Kalkınması Demektir" başlığı altında çıktı. Yazı şu çerçevede idi:

"Doğu davası şiddet rejimi ve yasaklarla halledilmez. Modern devletçilik anlamına uyarak bu vatan parçamızı başka yollarla memleketin ve belki de dünyanın cenneti haline koyabiliriz. Ağaları kaldırmışız neye yarar. Onların bugünkü iptidai şartlar altında sosyal bir takım fonksiyonları vardır. Bu fonksiyonları yapacak organlar yaratmadan ve halkı kendi inanışlarına ve yaradılışlarına uyarak maddi ve manevi sahalarda kalkındırmadan ağaları kaldırmak, fayda yerine zarar verir. Bu yazıda davanın en kesin çözüm yolu gösterilmektedir."

Yazı, uzun bir yazıdır. Vaktiyle aynı yazıyı Kımıl adlı kitabıma da almıştım. İleride, yaşantım boyunca çeşitli tarihlerde ve birçok gazete ve dergide çıkmış yazılarımı bir araya getirip yayımlamak istiyorum. Ömrüm vefa ederse, bu yazıyı da almayı düşünüyorum o esere.

Bazı arkadaşlarımız da o zaman Doğan Avcıoğlu'nun Yön dergisinde yazıyorlardı. Hatta o zamanki MİT raporlarına göre deniliyordu ki, "Kürtler kasden sağ ve sol diye ikiye ayrıldılar. İstanbul'un en mühim iki politik dergisini ele geçirdiler. Sağcı Barış Dünyası'nda Musa Anter, Solcu Yön dergisinde Sait Kırımoğlu olarak. Musa Anter ile Sait Kırımoğlu fikren birbirlerine zıt olurlar mı hiç? Bu bir taktiktir."

Barış Dünyası'nda bundan sonraki yazılarımda kısa kısa temas ettiğim konuları işliyordum. Mesela Kürt edebiyatı, Kürtlerde din, Kürt dilbilgisi ve hükümetin yıllardan beri Kürtlere tatbik ettiği yanlış politika gibi.

1962'de Amerikalıların Türkiye'ye Kürtler hususunda üç teklifleri oldu:

1) "Kürdistan'da Kürtçe ve fakat Türkiye ve Amerika ideolojisi doğrultusunda bir radyo kurmak." Bunun masrafı Amerika'ya ait olacaktı ve yabancı basına aksettğine göre, maliyeti otuzüç milyon dolardı. Türkiye bunu kabul etmedi, İran Şahı kabul etti. Aynı radyonun verici istasyonu İran'ın Kirmanşah şehrinde kuruldu.

2) O vakit Türk ordusu şimdiki gibi içiçeydi. Amerikan subay-

ların Pentagon'a verdikleri raporda şöyle deniliyordu: "Türk ordusuna alman Kürt askerler çok beceriklidirler. Ama hor görüldükleri ve lisan bilmediklerinden, bunlardan hakkıyla istifade edilmiyor." Bunun üzerine Amerikan hükümeti Türk hükümetine şöyle bir teklif yaptı: "Masrafı ve eğitimi bize ait olmak üzere bu Kürt çocuklarını biz Türkiye askeri programına uygun ama Kürtçe eğitelim." Kabul edilmedi.

3) Amerikalılar, "Öyleyse, dediler, yine masrafı ve hazırlıkları bize ait olmak üzere Kürtçe-Türkçe ve Türkçe-Kürtçe sözlükler basalım." Buna da hayır dendi.

İşte bu son teklif Türkiye basınına da aksetti. Yön Dergisinde güya Amerikan düşmanlığı yapılcısına büyük tepki gösterildi. Sait Kırmızıtoprak öncülüğünde birçok Kürt genci Yön idaresine giderek Türkiye Hükümeti doğrultusunda Amerika'yı protesto etti. Ben ise, bu hareketi o zamandaki basit ve bugüne kadar başarılı olmamış bir Türkiye solculuğu kabul ve bizim Kürt gençlerinin de kandırıldığını Barış Dünyası'nda yazdım. Yön'ün Ağustos sayısında Sait Kırmızıtoprak, beni ve tüm Barış Dünyası yazarlarını 'burjuvazi köpekliği' ile suçlayarak hakarete bulundu. O kadar mülayim ve klasik bir Avrupa burjuvazisi centilmeni olan Hamdi Bey bile bu olaya çok kızmıştı. Avukat çağırıp dava açmak istedi. Ben araya girdim. Bunun bir kandırmaca olduğunu söyledim. Hamdi Beye, "Hocam, felsefi görüşünüz ne olursa olsun, inanın ki tüm Kürt fakir fukarası sizin hürmetkarınızdır. Bu işi oğlunuza bırakın. Ben Yön yazarlarını mahcup edecek bu işi hallederim" dedim. Barış Dünyası'mn 1962 Ağustos sayısında Yöncülere şu yanıtı verdim:

Zaruri Bir cevap

"Yön dergisinin 22 Ağustos 1962 tarihli sayısında Sait Kırmızıtoprak imzasıyla, 'Bir Tartışma Üzerine' başlıklı edep dışı yazıyı teessür ve teessüf ile okudum. Bütün kabahatim, Türkiye'de ilk defa olarak Kürt vatandaşlarımızın insan haklarını, memleket gerçeği ve menfaatleri zaviyesinden ortaya atıp samimiyetle müdafaa eden Barış Dünyası dergisinden yana oluşumdur. Yoksa Kırmızıtoprak da çok iyi bilir ki, ben Kürt gençlerini tenkit eder-

ken, gözüne toz kaçmış bir insanın temkin ve itinasını gösteririm. Tozun çıkması için gözünü oynatır, yaşartır ve hatta bir müddet ağrı ve sancıya tahammül edersiniz; ta ki o yabancı cisim rahatça çıksın. Yoksa sabırsız zorlamalarla gözü tahriş etmek, hele hele oymak hiç de marifet değildir.

“Bakınız, aynı yazıda beni gayri ilmi gaf şampiyonu ve pratiklikle itham eden ‘İlmi Sait’ Bey kardeşimiz bana ve Barış Dünyası yazarlarına neler söylüyor ve neleri layık görüyor: “...Ama tefsirini yaptığı bazarilerin (burjuvaların) köpekleri ile aynı sü-tunlarda aynı ağzı kullanan Kımıl yazarına ne oluyor, çok ayıp!”

“Tabii burada Kımıl yazarı ben ve ağızlarımı kullandığım av köpekleri de Barış Dünyası’nın diğer yazarlarıdır.

“Doktorun bana ve arkadaşlarıma, bazarilerin av köpekleri demesine sebep şudur:

“Ağustos 1962 Barış Dünyası Mecmuasında, Yön Dergisinde çıkan ‘Kürtçe Sözlük’ başlıklı haberin sunuluşu karşısında derginin tutumunu tenkit etmiştim. Haber aşağı yukarı şu mealdeydi: Amerikalılar, Türkiye’deki Kürt vatandaşlarımızın Kürtçe okuyup yazmalarına yardım için bir Kürtçe sözlük meydana getirilmesini ve eğitim merkezlerinin kurulmasını tavsiye ediyorlar. Bu husustaki masrafların da kendileri tarafından sağlanacağını bildiriyorlar. Bu haber üzerine Yön, “....bu da gösteriyor ki, Amerikalılar memleketimizin gerçeklerine ne kadar yabancılar” diyordu.

“Tenkitimde, böyle bir teşebbüse taraftar olduğumu; bilakis, Yön Dergisi görüşünün memleket gerçeklerine aykırı olduğunu belirtmiştim. Suçum bu!... ‘Köpekliğimin’ takdirini okuyuculara bırakarak, genç doktorumuz Kırmızıtoprak’ı affediyorum. Ayrıca Türk vatandaşı bir Kürt olarak Kırmızıtoprak adına sayın Barış Dünyası’nın diğer yazar arkadaşlarımdan büyük bir üzüntü ile özür diliyorum.”

Musa Anter

Bugün, zamansız ve büyük bir hata ile genç çağında aramızdan ayrılan dinamik doktor Sait Kırmızıtoprak’ı bu vesile ile büyük üzüntü ile yadederim.

Barış Dünyası’ndaki çalışmam ile de mahkemelik oldum. O

kadar ki, Atatürk'ün yakın arkadaşı olan merhum A. Hamdi Başar'ı da Kürtçülükten sanık yaptım. Ama daha da garibi var; 1987'de, 2000'e Doru davasında, bir de Atatürk'ü "Kürtçü" yaptım! Ve hiç istemediğim halde ruhu ile aynı sanık sandalyesinde oturdum.

ÇANAKKALE-SÜRGÜN

Bu olayda, yani Barış Dünyası olayında unutmadığım bir hatıram daha var. 49'lar olayında bir buçuk sene hapis yatmış, altı ay da Çanakkale'de sözümona gözetim altında bulunuyordum. Aslına bakılırsa, bu gözetim altı en faşizan sürgün türüdür. Zırzop Kemalistlerin beğenmedikleri 'Kızıl Sultan' -inatlarına Han İbnülhan Sultan Hamid Han- birini sürgün edince, tüm masraflarını da temin ediyordu. Bazen de büyük memuriyetlerle İstanbul'dan uzaklaştırıyordu. Ama gel gör ki, Sakarya, Çanakkale, Dumlupınar zartzurtu ile kurulan TC adamı sürgün edip bir yere gönderince, hem cahil polisin ve çember sakallıların vahşetine teslim ediyor ve hem de acıdan ölse dahi bir kuruş para vermiyordu.

Param vardı... Kendilerine nispet vermek için Çanakkale'nin en lüks oteli olan Truva Oteli'nin konforlu 22 numaralı odasında kalıyordum. Tabiatım olmadığı halde, yapmacık lüks bir hayata başladım. Öyle ki, her akşam otelin lüks barında Vanlı olan Vali Tüfekçi'nin teyzesioglu Emniyet Müdürü, Kolordu, MİT ve emniyet üst tabakasına, onların anlayacağı şekilde maddi gösteri yapıyordum. Tabii kahroluyorlardı.

Nihayet bir gün polis bana, falan günde İstanbul Basın Mahkemesi'nde bir basın davamın olduğunu ve gidebileceğimi söyledi. Çünkü polisin izni olmadan belediye hudutları dışına çıkamıyordum.

İstanbul'a, mahkemeye geldim. Ahmet Hamdi Bey de gelmişti. Selamlaştık. "Geçmiş olsun, oğlum, dedi Türk Namık Kemal de Magosa ve Çanakkale'nin Bolayır kazasına sürgün edilmişti. Sen Türk ve Kürdü kardeş kabul ettiğin için söylüyorum; üzülme, inan ki sen de Kürtlerin bir Namık Kemalisin."

Mahkeme başladı. O kadar çok basın mahkemesine gitmiştim

ki, reis ile adeta arkadaş gibi olmuştuk. Hüviyetimi katibe yazdırdı. Ne iş yaptığımı bana sordu. "Kürtçülük yaparım" dedim. Savcı huylandı. Reis tebessüm ederek, "Bu nasıl iştir?" dedi. "Kürtçülükten mahkum oldum, temyiz mahkemesi de onayladı. Şimdi Kürtçülükten Çanakkale'de gözetim altındayım. Şu anda da sizde Kürtçülükten yargılanıyorum. Bu durumda mesleğim Kürtçülük olmaz da, ne olur?" diye cevap verdim. Hakim güldü. Katibe, "Yaz kızım, yaz serbest meslek!" dedi. Bir bakıma, hakim kararıyla Kürtçülüğü serbest meslek yapmış oluyordum.

Çanakkale'ye ait bir iki anımı daha yazmak istiyorum.

O zamanki Çanakkale çok cahil, kültürsüz ve dikkat ediyorum Avrupa'nın burnu dibinde, ama Afganistan'ın bir şehrine benziyordu. Kütüphanesinde okunacak on tane kitap yoktu. Tüm şehirde, değil bir makale, doğru dürüst mektup okuyacak kimse dahi yoktu desem abartmış olmam. Üstüne üstlük Komünizmle Mücadele Derneği vardı. Öyle ki, tek başıma sokağa çıkamıyordum. Ancak her sabah saat onda Merkez Karakolu'na gidip imza vermem gerekiyordu. Yolda birçok hakaret ve tartaklamaya maruz kalıyordum. Çanakkale'de deniz kenarında 'Agora' adlı bir meyhane vardı. Bazen تنها vakitlerde oraya giderdim. Bir gece Sait adlı, Urfalı Kürt bir başçavuş masama geldi. Durumu anlattım. "Ağabey, dedi, şarap içecek paran varsa, ben sana iki genç göndereceğim. Vali ve Emniyet Müdürü dahi onlardan korkar." "Param var" dedim. Sabahleyin daha ben otelde iken aslan gibi iki esmer vatandaş, yani Çingene gençleri beni sordu. Daha o zamanlar Çanakkale'nin asıl yerlileri Çingenelerdi. Hatta belediye reisi dahi onlardandı. Yedeksubaylığımı yaptığım Çanakkale'nin tümüne yakını Çingeneydi diyebilirim. Bu gençlerle tanıştık. Uluorta, beni kastederek, "...şuna karışanın.." diye yüksek seslerle küfürler yağdırdılar. Sonra bu iki gencin arasında karakola gittim. O kahraman ırkçılardan bir tanesi dahi ortalıkta görünmüyordu. Emniyetin kapısında durdular. Ben imza için başkomisere gittim. Komiser, "Bunlar kim?" diye sordu. "Benim şarap arkadaşlarım. Ne yapayım, emniyet beni koruyamayınca, ben kendi emniyet teşkilatımı kurdum" dedim ve öylece geriye kalan sürgün süremi rahatça geçirdim.

Çanakkale’de anlatacağım bir diğer hatırama gelince... Dedim ya, kültürsüz bir muhitte adeta boğuluyordum. Bir aralık, belki bir iki konuşabilecek insan bulurum diye müftülüğe gittim. Ne göreyim, Müftü, Kuranı dahi doğru dürüst okuyamayan, Arapça-da su ve ekmeğin ne olduğunu bilmeyen, odun misali bir yobaz! Oradan da birşey anlamadım. Sordum. Dediler ki, “Burada bir Yahudi cemaatinin hahamı var.” Bunun üzerine havraya gittim. Büyük bir bahçe içinde, etrafı üç dört metre yüksekliğinde duvarla çevrili bir binaydı. Yeşil boyalı kapısının zilini çaldım. Çanakkale valisi odacısından çok daha medeni giyinişli kapıcı bana kapıyı açtı. Gayet kibarca, “Ne istiyorsunuz?” dedi. “Sayın Haham Efendi’yi görmek istiyorum” dedim. İsteğimi telefonla Hahama ilettiler. Haham beni kabul etti. Binanın muhteşem merdivenlerinde her haliyle kültürlü, görgülü olduğu belli olan, genç, siyah sakallı biri bizi karşıladı. Gayet güzel bir Türkçe ile beni buyur etti. İstanbul Lisesi mezunu ve Şikago Siyonist İlahiyat Fakültesi’nden mezun ve doktor eadaşım’ Moşe’ idi. Malum, Yahudiler Musa’ya “Moşe” diyorlar. Muhteşem odasına gittik. Çanakkale müftüsünün masasında olduğu gibi masanın üstünde alçıdan bir Atatürk büstü yoktu. Arkasında Hazreti Musa’nın Avamiri Aşerê, Allah tarafından ‘Musa’ya yazılı olarak verilen on emrin altın harflerle yazılı olduğu bir levha asılıydı. Bu on emir daha sonra İncil ve Kurana da geçmiştir. Gerçi bunlar biliniyor, ama ‘öldürme’, ‘çalma’, ‘yalan söyleme’, ‘emanete hıyanet yapma’, ‘Anne ve babana hürmetkar ol’, ‘sarhoş olma’, ‘pis gıdaları yeme’ gibi... Bu kurallar, gerek Musa’dan önce Mısır ve Elen dinlerinde ve gerekse Zerdüştlük ve Uzakdoğu dinlerinde de vardır.

Hahama dedim ki, “Arkadaş, ben solcu bilinirim ve Kürtçülüğüm tescil edilmiştir. Şu an Çanakkale’de sürgündeyim. Sıkılıyorum ve aydın bir insan arıyorum. Eğer bu halimle size bir zararım dokunacaksa, bu son görüşmemiz olsun. Ama değilse, arasıra sizinle bir araya gelip kültürel hasbıhalde bulunmak isterim.” Haham güldü ve yerinden kalkıp elimi sıkarak beni öptü. “Ne münasebet kardeşim. Biz kötü bir yerde değiliz. Bugün Türkiye, vatanımızdır. Üstelik Amerika da arkamdadır. Hiç endişem yoktur. İstersen gel bende kal. Sık sık seninle Çanakkale içinde tak-

si ile gezeriz” dedi. Birer kadeh antik bir şarap içtik. Ve şoförüne arabayı hazırlaması için emir verdi. “Konuşmamızı arabada sürdürürüz. Sen sıkılmışsın, biraz gezelim.”

Tarihini hatırlamıyorum, Yahudilerin mayasız ekmek bayramı vardır. Oniki gün oruç tutarlar ve yalnız cipse benzeyen ince, tuzsuz bir ekmek yerler. Sordum, Haham bunun nedenini şöyle anlattı; “Hazreti Musa, Firavunun zulmünden Beni İsrail kavmini kaçıırken, on iki günde Sina’yı aşip Filistin’e varmıştır. Kendilerinde yiyecek olarak biraz un varmış. Bunu hamur yaparak Sina’nın kızgın sıcak kayalıklarına yapıştırarak, bugün yediğimize benzeyen ekmekten yemişler. Biz de o olaya hürmeten, o günlere rastlayan bugünlerde bu ekmeği yiyoruz.” Beni bahçeye çıkardı. O modern binanın bahçesinde kara bir çadır kurmuşlardı. Çanakkale’de bulunan dindar Yahudiler milli kıyafetleri ile çadırın dibinde yerde oturup, yatıyorlardı. Bu durumu da, o zamanki hayata hürmeten yapıyorlardı. Onikinci günün sonunda, bizim Ramazan bayramlarımızdaki gibi havra (kinesis)’lerinde dini merasim düzenlenir.

Musevi dininde; Zerdüş, İsa ve Muhammed dinlerinde olduğu gibi, yüz çevirip ibadet ettikleri bir kible yoktur. Havranın ortasında, taht misali kıymetli büyük bir kürsü kurulur. Haham ve yardımcıları bunun üstüne çıkarlar, cemaat dikdörtgen olarak dört tarafına dizilir. Ben de bu törene davetliydim. Cemaatin arasında safa girdim. Onlar gibi ellerimi göğsümün üstünde kavuşturdum. Haham, duasına başladı. Her cümlesinin sonunda ‘İsrail’ sözü geçiyordu. Tüm cemaat de, ‘Amen’ diyordu. Tabii ben de diyordum. Anlıyordum ki, İsrail kavmine bir iyilik duasıdır. Zaten Haham gözünü benden ayırmıyordu. Dikkat ettim, “İsrail” dedikten sonra ufak bir duraklamada bulunuyordu. Merasim bitti. Hahamın yanında, bizim mevlütlerde tuz vs gibi, büyük birkaç tas içinde şarap ve kesilmiş ufak ufak mayasız ekmek indirildi. İlk önce bana ikramda bulunuldu. Düşündüm, herhalde bundan bir parça ekmek alınıp, üstüne bir yudum şarap içilecekti. Aynen yaptım. Baktım, sırasıyla tüm Yahudiler de benim gibi yaptı. Cemaat dağıldı. Haham, dostça elimden tutarak odasına götürürken, yolda bana şunları söyledi: “Kardeşim Musa, merasimde gö-

ren tüm Yahudiler, seni kırk yıllık Yahudi bildiler. Bravo sana!”
“Ama ben de size birşey söyleyeyim, dedim, hani İsrail’in saadet ve selameti için dua ediyordunuz ve dikkat ettim bir duraksamada bulunuyordunuz ya, işte o zaman ben de ‘Kürdistan’ diyordum. Yani duamızın hem ısrail’e, hem de Kürdistan’a kabul olumasını Allahtan diliyordum.”

Daha birçok acı ve tatlı hatıralarla bu ceza mı da bitirmiş olarak İstanbul’a döndüm. Ama dikkat ediyorum, bir Avrupalı filozof, aklımda kaldığına göre Hobbes olmalı, “politik fikirler keçe gibidir; vuruldukça sıklaşır, kıymetlenir” der. Bana da haksızlık ve işkence yapıldıkça fikirlerime daha da bağlanmışımdır.

BİRİNA REŞ

Yine hücre mezarlığındaki 38 numaralı hücreme dönmek istiyorum. Oradaki arkadaşlarımın büyük bir kısmı evladım sayılır. Çok azı da yaşlılardı ki, Örfi Akkoyunlu, Esat Cemiloğlu ve Muhsin Şavata hariç diğerleri, mesela Ziya Şerefhanoglu ve Ali Karahan, kendilerini başka bir çizgide görürlerdi. Bugün bu arkadaşlardan hayatta kalan en azından yirmi tanesi şimdi diyeceklerime şahittirler. Hem dışarda, hem de içerde, milletimizin bu şerefli gençlerine bir baba şefkati ile yaklaşıyordum. Hücre hayatımın sonlarına doğru, hani yukarıda da demiştim ya, artık beş lira karşılığında haberleşebiliyorduk. Baktım, canım çocuklarım aylardır sıkıntı içindeler, kendi tarzımda bir mizah öyküsü yazıp onlara gönderdim. Çok hoşlarına gitmişti. “Ağabey, Allahını sevenen bize bir piyes yaz” dediler. Ve yine arkadaşlarım şahittir, ertesi gün ‘Birına Reş’ adlı piyesimi tamamlamıştım. Arkadaşlarıma bunu da gönderdim. Çoğu inanmadı. Daha evvel yazdığımı söylediler. Ama değil. Onların bana verdiği güçle, gerçekten de bir günde bitirmiştım. Yine söylüyorum zaten arkadaşlar biliyorlar, tashih etmeden, o hava içindeki haliyle piyesi daha sonra dışarıda bastırdım. Kürdistan’ın, benim de bir parçasını oluşturduğum feci hayatını bir çırpıda yazmıştım. Yazdıklarımın hepsi yerinde ve doğru şeylerdi. Nitekim, içerde ve dışarda milyonlarca namuslu Kürtten takdir aldığım gibi, bu piyesim Çekoslovakya,

Belçika, Hollanda, Danimarka ve İsveç'te o ülkelerin dillerine tercüme edilerek oynandı ve büyük takdir kazandı. Tabii Türkiye'de yasak!

Bir gün Şahap Balcıoğlu beni telefonla çağırdı. Gittim. İsveç'te, bir ressam piyesimin sahne tasvirlerinden yararlanarak tablolar yapmış, çok para kazanmış ve o zamanki parayla bana da üçbin-beşyüz lira göndermiş. Hayatımda ilk defa yazılarımdan para alıyordum. Şahap'ın ısrarı üzerine, istemediğim halde bu parayı almak zorunda kaldım.

'Birına Reş', 1950'lerde DP'nin sahte partizanlığını simgeleyen ve Kürtlere o ana kadar empoze edilen, 'Kürt adam olmaz, aydın olmaz!' düşman sloganlarına karşı yazılmıştı. Piyes, tüm sefalet, horlama ve Kürt düşmanlığına karşı bir reaksiyondur. Bu düşünceyi anlamak için, piyesi okumak ve anlamak lazımdır. Oyunumda, bir de o dönemin "DP'nin Kürtleri" imajı vardı. Tüm Güneydoğu'da buğday Ekim ayında ekilir. Ama Nisan ayında, en şiddetli zehirlere bulanmış yüzbinlerce ton buğday, DP'li yöre ağa ve şeyhlerine tohumluk diye dağıtılıyordu. Tabii dağıtılan bu yüzbinlerce ton buğday, toprak ağaları tarafından fakir fukara Kürt halkına arpadan ucuz bir fiyatla satılıyordu. Bu buğdaylar, bilinçsiz Kürt halkı tarafından öğütülerek un yapılıyor ve daha sonra da bu undan ekmek pişiriliyordu. Ama gel gör ki, bu güya haşere için kullanılması gereken buğday, bilinçli bir şekilde Kürt halkını mahvetmeye yönelik olarak kullanılıyordu. Kısa bir zamanda bu, en çok da çocuklar üzerinde tesirini gösterdi. Bu zehirin çocukların vücutlarında açtığı yaraya, halk arasında 'birına reş', yani kara yara dendi. Ben o vakit Diyarbakir'de İleri Yurd gazetesinde çalışıyordum. Bu realiteyi çokça dile getirdim. Ama canavarlar Kürdistan suyunu kurutmak için planlarını uygulamaktan vazgeçemediler. Bu ara Diyarbakir havalisinde bir gezinti yapmış; Çüngüş, Dicle, Hazro, Lice, Hilvan, Çınar ve Bismil'i gezmiştim. Bu ilçelerde çoğu doktorsuz olan sağlık ocaklarına uğradım. Buralarda maymun yavrularına dönüşmüş yüzlerce yara bere içinde çocuk gördüm. Çocukların tüm yüzleri kara kara ve bir karış boyunda kıllarla kaplıydı. Yüzleri ve vücutları, çeşitli yerlerinden parça parça etler dökülmüş, iyileşmez yaralarla doluydu.

Çocukların büyük bir kısmı ölüyordu. Bu olay 1958 yılında geçiyordu. Bugün bir istatistik yapılsa, bu yıl ve ondan üç beş yıl evvel doğumlu çok az Kürt insanı vardır sanıyorum.

İşte, bti, beni çok etkilemiş ve piyesi yazmama da büyük ölçüde sebep olmuştu. İleri Yurd gazetesinde bu olayı sık sık izah ediyordum. Fakat Sağlık Bakanlığı, düzenlediği sahte raporlarla bu yazılarıma cevap vermeye çalışıyordu. Güya, bu hastalık buğdaydan ileri geliyormuş. Olay oldukça yankı yaptı. O kadar ki, Nazım Hikmet Moskova'da bana arka çıktı ve 'Kara Yaraya Yakalanası Sağlık Bakanı' adlı bir şiir yazdı.

Birîna Reş'e ilişkin, Meclis'te geçen bir hatıram da var.

Ankara'da duruşmam vardı. Birçok arkadaşım da milletvekili ve senatördü. Giderken kitaptan da birkaç tane yanıma almıştım. Meclis kulisinde çokça Doğu milletvekili etrafıma toplandı. Birlikte çay içiyorduk. Kendilerine kitaptan birer tane hediye ettim. O ara Tercüman gazetesinde makale yazan Kadircan Kafli hoca da yanımıza geldi. Kendisi hep dini yazılar yazardı. Kitabımı eline aldı. Çocuklar kendisine takıldı, "Hocam, sen her gün dini yazılar yazıyorsun. Yazılarının altında da baldırı çıplak resimler çıkıyor, bu nasıl iştir?" Hoca dedi ki, "Oğlum, benim gazetem İstanbul gibidir. Bir yerinde Eyüp Sultan hazretleri yatar, öbür yerinde de abanoz kerhanesi vardır." Biz gülüştük. Hoca, elindeki Kara Yara'ya bakıyordu. Bu sefer, o, "Yahu, bu ne biçim kitaptır? Yarısı Kürtçe, yarısı Türkçe?" diye sordu. Ben de, "Hocam, kitabım da Türkiye gibidir. Yarısı Kürt, yarısı Türk!" dedim. Bu sefer, kendisi de dahil hep beraber gülüştük.

Bir ara, daha önceden tanıdığım Cihat Baban da yanımıza geldi. CHP milletvekili ve Ulus gazetesi başyazarı idi. Bir aralık bana, Ulus'u okuyup okumadığımı sordu. İstanbul'da olmadığımı, ancak iki gündür Ankara'da okuduğumu ve dünkü yazıdan dolayı da okuduğuma pişman olduğumu söyledim. Yazısındaki fikir şuydu: Başbakan Süleyman Demirel CENTO toplantısına gitmiş. Gazeteler Demirel'in İran, Irak ve Pakistan ile Kürt meselesi konusunda anlaştıklarını yazıyordu. Cihat Baban da bu olayı onaylıyor, böylesine yüksek milli davalarda tüm partilerin beraberlik içerisinde olmalarını tavsiye ediyordu. Yazısını kendisine özetle-

dim. Kabiliyeti oranında utandı ve dedi ki, "Musa Kardeşim, sen hepimizi kendin gibi namuslu görmek istiyorsun. Halbuki biz politika orospusu olmuşuz." Zaten bu "orospuluğu" yüzünden, öz amcası Şükrü Baban kendisini evine sokmuyordu. Allahtan ki, çocuğu olmadı ve Kamran İnan gibi zürriyeti insanlığa ve Kürt milletine yüzkarası gibi bulaşmadı.

Son zamanlarda, Suriye'de, Kürt gençleri, Birîna Reş'i Kürtçe olarak temsil etmiş ve oyunu filme almışlar. Kendilerine bu milli hassasiyetlerinden ötürü şahsım ve tüm milletimiz adına teşekkürü bir borç biliyorum.

KİMİL

Boş duranı Allah sevmez, derler. Ben, Allahın sevgisi için değil de, milletim sevmez diye boş durmadım. Daha önce çıkmış bazı yazılarımı da ekleyerek Kimil adı altında yeni bir kitap yayınladım. Yeni yazdığım Kimil adlı oyunum da bu kitabın içinde yer alıyordu. Bu kitabım da olay oldu diyebilirim. Toplatıldı. Mahkemeye verildim. Ama kitabın en az sekiz dokuz bin nüshası halkın eline geçmişti. Bu kitapta yer alan şu yazımı buraya da koymak isterim:

Kurban

"1958 yılında Diyarbakir'de Eğitim Enstitüsü açılacaktı. Maarif Bakam, Ağrılı Celal Yardımcı'ydı. Fakat Celal Bayar, Diyarbakir'e açılacak bu okul girişimine mani oldu. Celal Yardımcı'yı da görevinden azlettirdi. Onun yerine, Turancı Tevfik İleri'yi Maarif Bakanı yaptırdı. Diyarbakir'de açılacak olan enstitüyü Trabzon'da açtırdı. Celal Bayar nisbet verir gibi, Tevfik İleri'yi de yanına alarak Diyarbakir'e geldi. Diyarbakirli olmayan belediye reisi, şehirde ne kadar vasıta varsa tuttu. İşsiz güçsüzleri bu arabalara doldurarak havaalanına taşıdı. İbreti alem için ben de gittim. Celal Bayar ve Tevfik İleri uçaktan inince, Şark türü bir koç ortaya çıkarıldı. Bu Şark koçu Celal Bayar'ın hakkı payına kurban edilecekti. Koç şaşkındı! 'Beni bunlara kurban, ha!' der gibiydi. Eğer

ağzı heyecandan kurumamış olsaydı, mutlaka belediye reisinin suratına tükürecekti. Sanki hareketleri ile 'Ben korkmuyorum, beni parça parça edin, Diyarbekir surlarının arkasına atın. Köpekler beni yesin ama Diyarbekir köpekleri olsun' der gibiydi. Bir aralık benle de göz göze geldi. Melul melul yaşlı gözlerle baktık. Ama baktı ki ben de onun gibiyim, bir bıçareyim; boynunu kasabın şerefsiz bıçağına doğru uzattı, 'Allahu ek...' demesine kasabın şerefsiz bıçağı mani oldu. Onun yerine, ben, '...ber' dedim."

23'LER

Gerek kitaplarım, gerekse Dicle-Fırat ve Deng dergilerinin çıkması ile yine bir Kürt aydın ve talebe hareketliliği oluşmuştu. Hükümet bir bahane arıyordu. Zaten örfi idare vardı. Üstelik, bana İstanbul'da okuyan Iraklı ve İranlı Kürt talebeler de sık sık geliyorlardı.

Yine tutuklanmıştık. Tutuklanmamıza şu enteresan bahaneyi buldular. Abdulsettar Hamavendi adlı dolandırıcı, acaip bir adam Bağdat'ta bir emlak bürosu açmış, sahte vesikalarla şunun bunun arsalarını satmış. Yaptığı işler anlaşıncı da, Suriye'ye kaçmış. Şeytani bir kültürü vardı. Kendisi aynı zamanda gazeteci, imam ve avukattı! Yakalandığı zaman üzerinde Berzani ve Cemal Abdunasır'la çekilmiş bir fotoğraf "İhvanî Müslimin" (Müslüman Kardeş)'lerin bir mührü bulunmuştu. Resmi hüviyeti şuydu; El Hac Huseyn Mahammi Abdulsettar Hamavendi. Tabii, önemsiz denirse, yanında ağzına kadar dolu yedi bavul eşya ve hatta bir televizyonla yakalanmıştı. Hapishaneye üç yerden karılarının ve çocuklarının resim ve mektupları geliyordu. Maaşallah! Biri Musul'da, biri Bağdat'ta, biri de Kahire'de üç karısı vardı. Yüz otuz kilo ağırlığındaydı. İşte bu adam televizyonunu Halep'e tamire götürürken, orada Nuri Dersimi'yi görüyor. Kendisini, Nuri Bey'e gazeteci olarak tanıtıyor. İstanbul'a gideceğini söylüyor. Nuri Bey de diyor ki, "Madem ki İstanbul'a gideceksin, orada gazeteci iki yeğenim var. Onları gör, sana yardımcı olurlar." Bunlardan biri ben, diğeri de Doğan Kılıç. Önce Doğan Kılıç'ı görüyor. Doğan Kılıç da Dersimli olduğu için, "Doğru, Nuri Dersimi benim am-

camdır. Sana gerekli yardımda bulunurum; Musa Anter'e de lüzum yok" diyor. Doğan Kılıç, Hamavendi'ye ne istediğini soruyor. Hamavendi, Müslüman Kardeşler üyesi olduğunu, İsrail Başkonsolosu ile görüşüp kendisinden para, silah ve deniz botu vermelerini isteyeceğini söylüyor. Doğan, "İyi, konuşuruz da; yalnız benim için de listeye bir matbaa koy" diyor. İsrail Konsolosuna telefon ediyorlar. Taşlık Gazinosu'nda randevulaşıyorlar. Meğer kendileri ile konuşanlar MIT'miş. Ertesi gün randevuya giderken ikisi de yakalanıyor. Üst ve eşyalarını aranıyor. Benim adresim de üzerlerinde çıkıyor. Gazetelerde, Hamavendi'nin acaip kıyafetli resmi altında, "Barzani'nin bana gönderdiği adam" diye haber yer aldı. Gözaltına alınan arkadaşlar şunlardı:

Ziya Şerefhanoglu, Sait Elçi, Medet Serhat, Yaşar Kaya, Enver Aytekin, Ergun Koyuncu, Ali Anagor Edip Karahan, Hasan Buluş, Doğan Kılıç, Seydi Şihhasanlı, Kemal Bingöllü, Mehmet Bilgin, Fettullah Kakioglu; Irak Kürtlerinden İbrahim Mamhıdır, Ghazi Dizey, Nejat Remzi, Fuat Derviş, Talat Şerif Muhtar, Sait Abdurrahman, Cemal Alemdar, İran Kürtlerinden Firuz Felehat Hayret'tir.

Tutuklanmalarımız hep tarihi günlere rastlıyor. 49'lar, 17 Aralık 1959 tarihinde, yani Mevlana'nın ölüm günü olan Şeb-i Aruz'da olmuştu. 23'lerin tutuklanmaları ise, Nazım Hikmet'in vefat ettiği güne rastlıyordu. Balmumcu'ya götürüldük. Balmumcu, Sultan Hamid'in Yıldız Sarayı çiftliğidir. İşte biz, bu çiftliğin uçak hangarı kadar geniş bir ambarına konduk. Burada çeşitli meşrepte başka tutuklular da vardı. Solcular, Nurcular, DP'liler ve her gün hadise çıkaran ayak takımı... Hangar bölmesizdi. Ama geniş olduğu için küme küme yerleşmiştik. Birbirimizle konuşmamız yasaktı.

Abdulsettar Hamavendi tek hücreye konmuştu. Tavana yakın bir soba deliği vardı. Bir gün oradan 'pat' diye bir tırnak makası aramıza düşüverdi. İçine gayet ince yazılmış Arapça bir not konmuştu. Iraklı çocuklar notu okuyup tercüme ettiler. Notta, Hamavendi; kendisinin Irak'ın Kürt Hamavend aşiretinden olduğunu, Barzani'nin çok yakını olduğunu, açlık grevi yapacağını ve bahçedeki üçüncü helanın kapısı arkasında bir çukura her gün

saat 10'da yetecek kadar yiyecek bırakmamızı söylüyordu. Biz inandık. Çocuklar bu ödevi bana verdiler. Her gün en iyi yiyeceklerimizden yetecek kadar köfte, sucuk, pastırma, börek, ekmek alıp oraya bırakmaya başladım. Ben döndükten sonra; entarili, abalı dev gibi cüssesiyle Abdulsettar tuvalete gider, yiyecekleri alırdı. Bu hal kırk gün kadar sürdü. İdare, hayretler içinde kaldı. Hücrenin kapısında nöbetçi var; Hamavendi hiç yemek kabul etmiyor ve bana mısın demiyor! Haydarpaşa Askeri Hastanesi'nden bir heyet gelip kendisini muayene ediyor, birşey anlamadan, 'hiçbir şeyi yok' diye rapor verip gidiyorlar. Bir gün albay geldi, hayretler içinde kaldığını söyledi. Kendisine, "Vallahi bilemem. Daha iyi ya, pis herif yemeden yaşıyor" dedim.

Bizi İstanbul Merkez Komutanlığı Mahkemesi'ne verdiler. Mahkeme davayı kabul etmedi. Bu kez İstanbul Örfi İdare Mahkemesi'ne verdiler, orası da reddetti. Sonra, 1. Ordu Mahkemesi de bizimle alakası olmadığı gerekçesiyle davamıza bakmayı kabul etmedi. Nihayet, bizi Ankara Mamak Askeri Hapishanesine naklettiler.

Burada, Balmumcu Askeri Hapishanesine ilişkin birkaç anımı anlatmak istiyorum.

Tabii 49 ikiliğinin başmimarı Ziya Şerefhanoglu yine bizimleydi. Ama bu sefer arkadaşı yalnızca Sait Elçi, bir deri bir kemik kalmıştı. Biz para toplamış, verilen yemekleri kafi görmüyor, dışarıdan ek yiyecek alıyorduk. Ben, Sait zayıftır diye bazı yiyecekleri fazladan ona veriyordum. O da götürüp Ziya'ya veriyordu. Ziya da, Sait'in o zayıf, ateşli ellerinden yiyecekleri alıp yiyordu. Sofraya oturduğumuzda hapishanenin verdiği yemeklerden eğer Said'in tabağına bir parça et düşmüşse, Sait, kaşıkla alıp o eti Ziya'nın tabağına koyuyordu. Ziya da iştahla Said'in etini yiyordu. Bu hal, beni ve arkadaşlarımı o kadar çok üzdü ve teksindirdi ki, ikisini de soframızdan kovduk. Artık yalnız başlarına yemek yiyorlardı. Sait, içtenlikle, Ziya'ya 'baba' diyordu. Ama Ziya, çok hayırsız bir babaydı. Bugün bunları söylüyorsam, çok şükür hayatta kalmış arkadaşlarımla beni doğrulayacaklarını bildiğimdendir.

Edip Karahan

Edip Karahan, babacan bir arkadaşımızdı. Zeki, kültürlü, samimi ve fakat kalender ve derbederdi. Bir gün, komün parasıyla bir kilo kavurma, çeşit çeşit peynirler, birer kilo sucuk ve pastırma aldirttim ki kahvaltı yapılsın. Edip'in ranzası ikinci kattı ve büyük bir pencerenin önüne geliyordu. Bu pencere bizim buzdolabımız sayılırdı. Yiyeceklerimizi muhafaza için oraya bırakırdık. İki gün sonra baktım ki, yiyecekler kalmamış. Meğer geceleri Edip hepsini bir güzel yemiş. Başucunda reçel de kalmıştı. Edip, temizliğe hiç riayet etmez; hele çorapları, leş gibi kokardı. Gece çoraplarını çıkarırken başucundaki reçelin içine atmış. Sabahleyin ekmek getirip reçel ekmek istediğinde, (rahmetlinin tuhafına giden birşey olunca üç beş kez 'hı, hı, hı' derdi) baktık, Edip yine 'hıh'ladı ve çorapları reçelin içinden çıkararak, "Tişt nabe" deyip reçeli yemeğe başladı.

Sırası gelmişken, Edip'i de bu kısacık anıyla yadederim.

Yüksek Mühendis Deli Tahsin

Bir gün yanımıza bir genç getirdiler. Meğer bu genç yüksek mühendis, koyu Demokrat, Tahsin adlı biriymiş. Gece içmiş içmiş, zıvanadan çıkmış, kalkıp DP'nin lehinde ve askeriye'nin aleyhinde küfürlü nutuklar atmaya başlamış. Yakalayıp bizdeki serserilerin arasına atmışlardı. Adamın, her haliyle şuursuz olduğu belliydi. Yasak dinlemiyordu. Bir gün bizim bulunduğumuz bölüme geldi, "Musa Bey, Musa Bey ben Kürtleri severim. Karım da Hınıslı bir Kürttür. Karımdan o kadar memnunum ki, namussuzum on kez dünyaya gelsem yine bir Kürtle evlenirdim" dedi, "Ama eğer müsaade edersen şu komutanların inadına biraz anırmak istiyorum." Baktım adam hasta, "Peki" dedim. Tahsin bir sandalyenin üstüne çıkarak bir bahar eşeğinin keyfiyle başladı anırmaya. İndi, teşekkür etti ve gitti.

Tahsin'in mizahi birkaç öyküsü daha var. Bir gün, yine bana, "Bak Musa Bey, bu askerler anlamaz. Eğer ben istesem dünyanın merkezine kadar deler, magma tabakasını bulur, yeryüzüne çıkı-

rırdım. Buna öyle bir vana takardım ki, bütün İstanbul bedavadan ısıncırdı.”

Tahsin; üstündeki elbiseleri ile getirilmişti. Donunu, gömleğini soğuk su ile yıkadıktan sonra etraftaki tellere asmak istediğinde, nöbetçi, “Yasak” deyip bırakmadı. O da, her birini arka ceplerinin bir düğmesine bağladı ve başladı bahçede delicesine volta atmaya. O volta atarken, don ve gömleği at arabalarının bayrakları gibi sallanıyordu. Tam o sırada 1. Ordu Komutanı Cemal Tural içeri girdi. “Gel ulan buraya. Bu ne?” deyince, Tahsin de, “Senin askerlerin telleri yasak ediyor; sen de kıcımı mı yasak edeceksin?” dedi. Paşa şaşırıldı. Araya yine ben girdim. Paşaya rahatsız olduğunu söyledim. “Peki, peki, git tellere as” dedi.

Bir gün yine Tahsin bana geldi. “Musa Bey, namussuzum çıktıktan sonra eğer seninle Kürtçe eğitim yapan bir özel okul açarsak dünyanın parasını kazanırız” dedi. Dedim ki, “Tahsin, Kürtçe okul açtırmazlar. Daha birinci gününde polis gelir, binayı başımıza yıkar.” “Ben onun da çaresini buldum”, “Peki, nedir çaresi?” demeye kalmadan devam etti, “Okulun her tarafına Türk bayrağı ve Atatürk’ün resimlerini astık mı yıkamazlar!”

Şeyh Rıfat

Bir müddet sonra, dini kisveli, nurani yüzlü yakışıklı bir zatı da getirip Nurcuların yanına koydular. Baktık ki, tüm Nurcular elini öpüp adamı baş köşeye oturtular. Meğer bu Şeyh Rıfat, gençliğinde Beyoğlu’nda meşhur Abanoz kerhanesinde müstahcen fotoğraflar çekermiş. Rıfat’ın cinsi ilişkiler esnasında çektiği fotoğraflardan oluşan koleksiyonu pek meşhurmuş.

O da, meşhur piyango bileti satıcısı Nimet Abla gibi sonradan tövbe edip birinci sınıf bir Müslüman olmuştu. Rıfat Efendi Nurcu olmuş, kendini tümü ile Bediüzzaman’ı hatme adamıştı. Kendisi ile görüştüm. Adam kendini öylesine Bediüzzaman’a teslim etmişti ki, birçok risalesini ezberden biliyordu. Mesela hiç Arapça bilmediği halde derdi ki, “Seyda, Nur Risaleleri için der ki, ‘benim Risalelerim Kuran’ın yeniden tereşşuhuryidir.’ Sordum, ‘Rıfat Efendi, ‘tereşşur’ nedir?’ Baktım, geniş manasıyla ‘Kuran’ın

yeniden doğuşu”dur demek istiyor.

İşte bu Rıfat Efendi, bir sabah koşa koşa bizim bölüme geldi ve bana sığındı. Dedi ki, “İmdat! İmdat! Beni bu kafirlerden kurtar.” “Hayırdır efendi?” dedim. “Kardeşim, şu karşımızdaki solcu gençler var ya; gece ibriğimi götürüp içine işemişler. Ben sabah kalkıp abdest aldığımda her tarafım necis oldu. Albay senin yanına geliyor, sözün geçer; rica ediyorum, beni yanına al” dedi. Tesadüf, biz konuşurken Albay geldi. Ben kendisine durumu anlattım. “Albayım, rica ediyorum. Bu adam da benim gibi yaşlı ve alaturka kültürlü biridir. Eğer müsaade ederseniz, karyolasını yanıma getirteyim, biz bize konuşuruz” dedim. Albay kabul etti. Şeyh Rıfat’ı yanıma aldirttım. Kendisine çamaşır ve elbiselerimden verdim ve doğal olarak çok memnun oldu. Yirmi gün sonra tahliye edildi. Ziyaret gününde, ziyaretime geldi. Bugünkü parayla ikiyüz-üçyüzbin liralık İstanbul’un en pahalı yiyeceklerinden getirmişti. Ben, “Niye bu kadar zahmet ettiniz Şeyhim” dedim. “Olur mu kardeşim? Zaten siz Kürtler Üstadın mukaddes soyundansınız. Üstelik esaretinizi gözlerimle gördüm ve yaşadım. Canım size feda olsun. Ancak rica ediyorum, bu yiyeceklerden o kafir gençlere yedirme” dedi.

Ermeni Kirkor

İçkili bir anında, övgü ile, Nazım Hikmet’in Erivan’a gittiğini ve Erivan ile tüm Ermenistan’da Nazım’m çok sevildiğini ve zaten kendisinin de Nazım’m büyük bir adam olduğuna inandığını söylemiş. Kirkor’u o kadar çok övmüşler ki, baldır ve bacaklarından et patlamaları olmuştu. O haliyle getirip ambardaki ranzalardan birinin üstüne attılar. Meğer gece fareler, et veya ölmüş niye-tiyle adamı yemeye başlamışlar. Bunu farkeden Kirkor, başladı bağırmaya. O haliyle üstüne üstlük bir de kuduza karşı Kirkor’a kuduz iğnesi yaptılar. Kirkor zamanla iyileşti, ayağa kalktı. Bir gün bana gelip, “Musa Amca, nasıl Müslüman olunur?” diye sordu. “Vallaha ben bilmiyorum, ama bildiğim kadarıyla isim değiştirip, sünnet oluyorlar ve sonra müftülükte ufak bir merasim yapıyor” diye cevap verdim. Bunun üzerine Kirkor, “Hepsi kabu-

lmdr, sünnet değil, isterlerse km kökten kessinler. Yeter ki adımı Nazım Hikmet koysunlar” dedi.

Dikkat edilirse, burada, Tahsin bana geldi, ‘Rıfat bana geldi’, Kirkor bana geldi’ vs diyorum. Bakın, niçin bana geliyorlardı, kısaca izah etmeye çalışayım:

23 kişinin en yaşlısı ben ve Ziya Bey idik. Diğer gruplar bizi gözetliyorlardı. Ziya Bey’in arkadaşlarca dışlandığını ve beni ağabey olarak kabul ettiklerini seziyordum. Ben, tüm hapishanelerde kendimden yaşça küçük gençleri, değil bir baba, bir anne şefkatiyle görmüşümdür. Birkaç yanlış tesir altında kalan kişi hariç. Ki bunlar da bana bir baba, bir ağabey muamelesi göstermişlerdir. Bütün arkadaşlarım da bunu hep böyle kabul etmişlerdir. Zamanı gelmiş üç kişi olmuşuz, yirmi kişi olmuşuz, kırkdokuz kişi olmuşuz, yüzelli kişi olmuşuz... bu değişmemiştir. Sırası gel-diķe bunları da anlatmaya devam edeceğim.

Ankara

Ankara’da Yedeksubay Okulu bizim için hapishaneye dönüş-trlmşt. Öyle ki, okula vaktiyle her bölüğün silahlarını koymasını için hücre biçiminde yapılmış yerlere biz konduk. Bina, genel olarak rahattı. Büyük bir bahçesi vardı. Her çeşit ziyaretimiz gelebiliyordu. Nitekim, o vakit milletvekili olan Yusuf Azizoglu da ziyaretime geldi. Sonra Mecliste, Sağlık Bakanı olan Yusuf Azizoglu ile İçişleri Bakanı Bekata arasında çatışma ıktı. Hıfzı Oğuz, Meclis tutanaklarına geçen şu konuşmayı yapmıştı:

“Doktor Yusuf Azizoglu, hapishanede Kürtçü Musa Anter’in ziyaretine gitti. Eğer Azizoglu, ‘Kürtçü değilim’ diyorsa, gelsin bunu kürsüde söylesin.”

Rahmetli Azizoglu, ırkçı ve manyak Hıfzı Oğuz’u siktir etti ve cevap vermedi.

Biz yine Hamavendi’ye dönelim. Bize radyo yasaktı.  dört kere arama yaptılar. Her seferinde de Hamavendi’de bir tane radyo buldular. ‘Artık son’ dedim. Fakat bir süre sonra Hamavendi gece beni uyandırdı. şam radyosunu açmıştı, güzel bir Arapça ile, “stat, radyo dinlemek istemez misin?” dedi. Hakikaten, banyo

yaparken görmüştüm, göbeği yarım metre kadar tenasül organının üstüne sarkmıştı. İdare, radyo için çok titizleniyordu. "Hamavendi, dedim, radyonun yasağı var. 'Eğer radyolarınız varsa, ziyaretçinize verin götürsünler' deniyor. Sen de o radyoyu bana ver, ben vereyim. Çıktığın zaman radyonu tekrar teslim alırsın!" Kabul etti. Kılıflı bir radyoyu bana verdi. Ben de subayların yanında, ziyaretime gelen Dr. Naci Kutlay'a verdim. Akşam, Hamavendi, yine radyo dinletmeye gelmesin mi! "Ulan bu nedir?" dedim. Dedi ki, "Sana verdiğim kılıfın içine radyo ağırlığında kağıt, çöp koymuştum. Esas radyo budur!"

Her rahatımıza bir pürüz çıkardı. Burada da bize bakan Yakup adında manyak bir yüzbaşı vardı. Büyük bir aşağılık duygusu içindeydi. O kabardıkça, biz de kendisini adam yerine koymuyorduk. Bir gün bizi yemekhaneye topladı. Hiç ilgisi yokken, "Arkadaşlar, evet ben Edirneli'yim ama namussuzum Çingene değilim" dedi. Ben de, "Allah, Allah! Sana Çingene diyen kim Yüzbaşı?" dedim. O, tarihi Çingene olayını şöyle anlattı: "Efendim, Osmanlı İmparatorluğu sık sık Orta Avrupa'ya seferler düzenlerdi. İmparatorluğun Irak'tan, Mısır, Suriye ve Kürdistan'dan asker toplaması vakit alırdı. Onun için elinin altındaki Rumeli, Balkanlar ve Marmara bölgesinden asker ikmalini yapardı. Osmanlıların bir de şöyle bir kanunları vardı; 'Çingene askere alınmaz.' Onun için bu bölgeye, azalan nüfusun yerine Çingene doldu. Hatta Çingene olmayan birçok aile de askerlik korkusundan 'Çingeneyiz' dediler." Ben yüzbaşayı teselli ettim. Zaten sarışın anormal bir herifti. Dedim ki, "Yüzbaşım, biliyorsunuz bu bölgelerde Çingenelere 'esmer vatandaş' diyorlar. Öyledir de! Çünkü onların kökeni Hindistan ve Pakistan'dır. Aynaya baksanıza; sizde hiç Çingene, 'esmer vatandaş' yüzü var mı?"

Adam bir hayli rahatladı ve bundan sonra bize çok daha iyi davrandı. Zira kendisini ben Çingenelikten kurtarmıştım.

Meğer o ara, tıpkı İstanbul'da olduğu gibi Ankara'da da bizi yargılayacak bir merci arıyorlarmış. Ankara Örfi İdare Komutanlığı, Kara Kuvvetleri ve Genelkurmay Başkanlığı mahkemeleri bize atfedilen suç mahallinin İstanbul olduğunu ve içimizde askeri personel de bulunmadığını ileri sürerek görevsizlik kararı ver-

mişlerdi. Bir müddet sonra, bizi oradan palas pandıras Mamak A Blok hücrelerine götürdüler.

Hücreler alfabetik sıraya göre düzenlenmişti. Benim hücremin adı (1) hücresi idi. Bu hücrelerde, enteresandır, ranza, kapı, pencere.... hepsi yekparedir. İçinde hela ve duş vardır. Yemek vermek için de ayrı bir yer bulunur. Öyle yaptırmışlar ki, kapı kilitlenirse sittinsene oradan çıkılmayabilirdi. Ancak kapılarımız açık tutuluyordu. Koridora çıkıp orada oturabiliyorduk. Ayrıca, öğleden evvel ve öğleden sonraları olmak üzere, günde toplam iki saat güneşe çıkarılıyorduk.

Başka bölümlerde Talat Aydemir ve arkadaşları ile Harbiye talebeleri de vardı. Biz oraya gittiğimizde Talat Aydemir'in mahkemesi bitmiş, o ve süvari binbaşı, aynı zamanda Çerkes soydaşı Fethi Gürcan idama mahkum olmuş, diğerleri de çeşitli cezalara çarptırılmışlardı. Biz gider gitmez, hapishane idaresi bunların 700-800 sahife tutan ve bir kitap haline getirilmiş mahkeme belgelerinden her birimize birer tane dağıttı. İdarenin gayesi, bizim bunlardan nefret etmemizdi. Çünkü, bu belgelerden okuduğumuza göre hakim Talat'a "Bu hadiseyi niçin yaptın?" diye soruyor. Talat Aydemir'in buna cevap olarak gösterdiği sekiz neden arasında en çarpıcısını Kürt sorunu oluşturuyordu. Bu belgelere göre, Talat ifadesinde diyor ki; "Efendim, gelmiş geçmiş tüm idareler bir türlü Kürt sorununu halledemediler. İşte, memleketin başında en büyük tehlike olan bu sorunu kökünden temizleyecektik." Türkiye Cumhuriyeti askeri lügatinde "temizleme"nin ne anlama geldiği biliniyor. Bu "soykırım" demektir. Mesela Şeyh Said, Ağrı, Zilan, Sason ve Dersim olaylarındaki soykırımlar, 'şanlı' Türk tarihine, *temizlik!* diye geçmiştir.

Zamanla bir araya gelebildik. Tabii olabildiğince soğuk bir biçimde. 'Marifetname'nin sahibi İbrahim Hakkı Efendi'nin soyundan gelen düzenbaz, üfürükçü biri yakalanmış, Mamak'a getirilmişti. Hemen her gün, kendisince reisicumhur olup Kürtlerin kökünü kazıyarak Türkiye'yi cennete çevirecek olan Talat Aydemir gelir, bu üfürükçüye para vererek falına baktırırdı; 'Asılacak mıyım, asılmayacak mıyım?' diye. Tabii falcı kendisinden kat kat akıllıydı... Öyle şeyler söylerdi ki, binbir gece masallarındaki gibi...

Hapishanenin küçük bir sineması vardı. Biz ve Talat'ın cemaati para vererek, haftalığı elli liraya bu dar sinema salonunu kiralyorduk. Bizim çocuklar onlarla birlikte film izlemeye giderlerdi. Ben gitmiyordum. Bir gün çocuklar çok ısrar ettiler. İsrarlarını kıramadım, gittim. Zaten bir oda büyüklüğünde olan sinema salonunda, ikram olsun diye bana ve Talat Aydemir'e perdenin önünde iki sandalye koymuşlardı.

Film başlayınca, acaip ve rahatsız edici görüntü almaya başladım. "Talat Bey, en iyisi arkaya gidelim. Burada film seyredilmez" diye teklifte bulundum. Kabul etti. Sandalyelerimizi alıp en arkaya gittik. "Allah! Hakikaten burası daha iyi!" diye hayretini ifade etti.

Meğer, müstakbel 'reisicumhurumuz' ve 'celladımız' her gece en önde oturmuş. Bir ara yine bana dedi ki, "Musa Bey, niçin siz pek sinemaya gelmiyorsunuz?" Ben, "Talat Bey, hem çalışmalarım var hem de buraya getirilen filmler oldukça basit" dedim. O, "Aman Beyefendi, buraya çok güzel sosyal içerikli filmler geliyor. Mesela, Leyla Sayar, İsmail Dümbüllü ve Öztürk Serengil gibi dünya çapında sanatkarlarımızın filmleri gibi" deyince, "Peki, peki" deyip konuyu kapattım. Adamın kültürel seviyesini de böylece öğrenmiştim.

Hamavendi, yaramaz bir herifti. Dini imanı yoktu. Fakat Ramazan geldi, bavullarını açtı, öyle kılığa girdi ki, onu Şeyhülislam Zembilli Ali Efendi sanırdınız. Burada öğrendiği Türkçe ile başladı bağırmaya, çağırmaya.. Hapishane komutanı geldi. Herifin kıyafetini görünce, nerdeyse elini öpecekti. Hamavendi başladı nutkuna; "Türkler Müslüman değil? Elhamdüllah mMüslümanız, mübarek Ramazanda oruç tutmaz, teravi kılmaz olur?" Biz, için için gülüyorduk. Ama zavallı binbaşı, bu görkemli görüntü ve nutuk karşısında ikna oldu ve Hamavendi bütün kalbi ile camiye imam oldu! Namaza bizden kimse gitmiyordu. Ama Talat Aydemir'in cemaati Camiyi dolduruyordu. Böylece, üç gün bayram da dahil olmak üzere, Hamavendi akşam ve sahur yemeklerini onlarla yedi. Ben bir aralık, "Hamavendi, gūnahtır; sen abdestsiz, cenabet gidip imamlık yapıyorsun" diye söylediğim halde, o, "Boş ver. Türklerin bana yaptığı az da, onlara mı acıyacağım?" dedi.

Aylarca bu cezaevinde bekletildik; lütfen bizi bir mahkemenin kabul etmesine kadar. Sonradan öğrendik ki, dosyalarımız Temyiz Mahkemesi'ne gitmiş. Bizlerin İstanbul 5. Ağır Ceza Mahkemesi'nde yargılanmamıza karar verilmiş.

Etimesgut Havaalanına getirildik. Kamyon misali, bizleri ikişer ikişer kelepçeleyerek bir nakliye uçağına doluşturdular. Koltuk değil de, Aksaray Parkı kanapeleri benzeri yerlere oturtulduk. Bir vesile ile İstanbul'da işi olan birkaç subay da bizimle gelmişti. Beni ve Hamavendi'yi birlikte kelepçelemişlerdi. Bir aralık heyecanlı bir biçimde bir albay gelip yanıma oturdu. "Hayrola Albayım, ne oldu?" diye sordum. O, "Ne olsun kardeşim, Bolu Dağları'ndayız, her taraf sis, uçağın barometresi de bozulmuş. Kaptan nereye gideceğini bilmiyor" dedi. Hamavendi Arapça olarak, "Eyş iğul?" (ne diyor) diye sordu. Ben durumu kendisine izah ettim. Hamavendi, "Bana beş numaralı bavulumu getirsinler. Bende bir tane barometre var" dedi. Bavul geldi. Ellerimizi çözdüler. Hamavendi, kutu içinde büyük bir barometreyi bavuldan çıkarıp Albaya verdi. Albay hemen barometreyi kaptana götürdü ve döndü. "Allah razı olsun. Kaptan diyor ki, bizim orijinal barometremizden daha iyi" dedi. Ondan sonra da, mükafat olarak bizi kelepçelemedi. Hamavendi şaşırtmaya devam ediyordu.

Yeşilköy Havaalanına indik. Arabalara bindirildik. Fakat arabalar bir türlü hareket etmiyordu. Saatler geçti, biz hâlâ havaalanındaydık. Meğer İstanbul Cumhuriyet savcısı bizi teslim almak istemiyormuş. Gerekçe olarak da, 'Benim bunlarla alakam yok. Bunlar askeriye malıdır. Askeriye ne yaparsa yapsın' diyormuş. İkinciye doğru bize, "Arkadaşlar sizi Orhaniye Askeri Cezaevi'ne misafir edeceğiz. Ankara meseleyi halledene kadar orada kalacaksınız" dediler.

Orhaniye Cezaevinde bizim için yazıhanelerde, koridorlarda yer hazırladılar. Orada bir müddet kaldık. Onbeş gün sonra İstanbul'un meşhur Sultanahmet Hapishanesine götürüldük.

Sultanahmet Cezaevi

Bu hapishanenin birçok hususiyetleri vardır. İlk olarak, Sultan

Mahmud zamanında Almanlar tarafından inşa edilmiştir. İçinde kilise ve camii vardı. Çocuk, kadın, 'adem baba' denen serseri ağır mahkum, zengin, hırsız, siyasi tüm mahkumlar için ayrı ayrı koğuşlar vardı. Ayrıca mükemmel bir revire sahipti. Avukatlar için birçok oda; ziyaretçiler için de yaklaşık bin kişinin görüşmesini karşılayacak bölümler tahsis edilmişti. Cezaevi müdürü, Hüsnü Konukçu adlı bir Kürttü. Bu cezaevi müdürü, Türkiye cezaevlerinin en meşhur müdürüydü. Sosyal tesisleri bakımından zengin bir kütüphaneye, bir markete benzer kantine, sportif faaliyetler için bir voleybol sahasına; ayrıca, kahvehane, lokanta ve berberhaneye sahipti. Hapishanenin kendisine mahsus, 'mark' denen bir parası vardı. Hapishaneye giren bir kişinin ne kadar parası varsa kendisinden alınır, çok sağlam olan muhasebeye bu paralar teslim edilir, harcamak için de karşılık olarak yeteri kadar 'mark' verilirdi. O zamanın parasına göre epey bir para toplanır ve bu para ile kantin işletilirdi. Cezaevi Müdürü Hüsnü Konukçu'nun ilginç yönetim anlayışlarından biri de, idam mahkumlarını hücreye koymamasıydı. İdam saatine kadar, idamlık olan ümitte yaşar ve idamına kadar sıradan bir mahkum gibi, diğer mahkumların haklarından aynı şekilde yararlanırdı. İdam kararı geldiğinde de götürüp idam edilirdi. Biz bu cezaevindeyken iki kişi idam edildi. Müdür, idamdan sonra bir hafta hapishane bayrağını yarıya indirip radyo pikap dinlemeyi yasakladı.

Bu zamana kadar askeri hapishanelerde Hamavendi'yi zaptdebiliyorduk. Fakat bu hapishane binyediyüz kişilik bir yerdi. Onu tutmaya ve kontrol etmeye gücümüz yetmedi. Bir yandan adice hareketlerde bulunuyor, diğer yandan da, "Ben Kürdüm, Barzani'nin adamıyım" deyip bizi küçük düşürüyordu. Bunlara katlanamazdık. Müdüre çıkarak, "Müdür Bey, Hamavendi'nin bizimle bir alakası yoktur. Kendisi Arap ve yabancı uyrukludur. Sizin yabancılara ait bir kısmınız var, lütfen bunu aramızdan çıkarın" demek zorunda kaldım. Müdür de beni kırmadı, teklifimi kabul etti. Daha sonra Hamavendi'yi alıp yabancılar kısmına götürdüler. Diğer kısımlarda bulunan Kürt gençlerine de, bu durumu hapishaneye yaymalarını söyledim. Artık biz Hamavendi ile konuşmuyorduk ve bize yakınlık gösteren arkadaşlar da aynı şe-

kilde hareket ediyordu. Böylece kısa zamanda tüm hapishane sakinleri ve idare, Hamavendi'nin bizimle alakası olmadığına inandı.

Bir hafta sonra bıktık ki, Hamavendi, yatağını yüklemiş, gardiyanların önünde hırsız ve esrarkeşlerin kısmına tekme tokat götürülüyordu. Meğer, yanında yatan Hollandalı bir gence gece sarkıntılık yapmak istemiş. Böylece biz de bu Hamavendi belasından kurtulmuş olduk.

Yaklaşık on yıl sonra bir gün, İstanbul Taksim meydanında gezinirken Hamavendi'yi gördüm. Boynuma sarıldı. Ben, "Hayrola Hamavendi, Türkiye'ye nasıl gelebildin?" diye sorunca, O Arapça olarak, "En al Ebu hun" (Babaları lanet) dedi ve cebinden bana kırmızı kordiplomatik pasaportu ile çalıştığı yerin vesikasını gösterdi. Baktım; Fransızca ve Arapça, Hamavendi'nin Paris İslam Enstitüsü Başkanı olduğu yazıyordu. Şimdi sağ mı, ölü mü bilmem; ama kendisinin tabirince, "Allah her hayırlı kuruluş ve şahısları kendisinin şerrinden korusun."

Kardinal Emilyanus

23'ler hatıralarımı anlatırken, çok önemli işler gerçekleştirdiği için, muhterem Kardinal Emilyanus'un hakkında da bazı şeyler söylemek isterim. Bu zat, Amerikan uyruklu, İstanbul Rum Patrik Muavini'ydi. Güya, 'Türklük aleyhinde faaliyetlerde bulunmuştur' denilerek smırdışma çıkarılacaktı. Bu sebeple cezaevine getirilmişti. Kültürlü, genç, birinci sınıf bir artist gibi yakışıklı ve orijinal kıyafetli biriydi. Müdür beni çağırarak, Emilyanus'u adi suçluların yanına koyamayacağını, özel bir yerlerinin de olmadığını, birkaç güne kadar da zaten gideceğini söyleyerek bizden kendisini yanımıza almamızı rica etti. Kabul ettim.

Kardinalimiz, birçok Avrupa dilini bildiği gibi, Türkçeyi de güzel bir biçimde konuşuyordu. Ben ve arkadaşlarım kendisine büyük saygı gösterdik, çok memnun oldu.

Genel olarak davamızı biliyordu. Ama yaptığımız birçok sohbet sonucunda, teferruatıyla sorunlarımızı ve buna ilişkin düşüncelerimizi de öğrenmiş oldu. Söylediklerimize olduğu gibi katılı-

yordu. Çıktığında, Avrupa'nın ve Amerika'nın birçok şehrinde basın kendisini karşılayacağını ve her yerde de kendi sorunundan önce bizlerin haklı davamızı anlatacağına dair söz verdi. Hakikaten, dediğini yaptı. Türkiye basınında, 'Bir papazın bölücülük hezeyanları' diye yazılar çıkmaya başladı.

Mahkememiz başladı. Reisimiz, İstanbul 5. Ağır Ceza Mahkemesi'nin meşhur reisi Talip Goran'dı. Dendiğine göre, hiçbir kararı Yargıtay'dan bozulup gelmemiştir. Bu söylenenler oldukça doğru sayılabilirdi. Zira Talip Goran, mahkemeye bütünüyle hakimdi. Ne savcı, ne de diğer üyeler onun dediklerinin dışına çıkmazlardı. Bizi adeta kendisine iş edinmişti. Geç vakitlere kadar mahkeme sürer, her sırası geleni de tahliye ederdi. Üç-beş gün içinde hepimiz tahliye olduk ve daha sonra da beraat ettik.

Tahliyemizin eşliğinde yine bela peşimizdeydi. Bu tutuklanmamızda Irak ve İranlı öğrenci Kürt gençlerimizin de bulunduğunu daha önce söylemiştim. Bu arkadaşlarımız muhtelif fakültelerde okuyorlardı. MIT'ten bir 'hayır sahibi', bir gün bize, "Tahmin ediyorum, Türkiye, bu Iraklı talebeleri Irak hükümetine teslim edecek. Şayet bunlar teslim edilirse, derhal kurşuna dizilebilirler" dedi. O zamanlar Irak Hükümeti ve Barzani sıcak harp halindeydiler. Zaten, İbrahim Mam Hıdır'ın babası Mam Hıdır, seksen yaşında olmasına rağmen, Araplar onu bir buğday harmanında sapa'nın ortasına bağlayarak yakmışlardı. Kürt köylerinde ele geçirdikleri küçük çocukları dahi kızgın ateşli çadırların içine atarak yakıyorlardı.

Bu haber karşısında biz oldukça telaşlandık. Nihayet, İsveç konsoloslu ile görüşüldü. Konsolos bize yardım edeceğine dair söz verdi. Çocuklar, Edirne'ye gezmeye gideceklermişçesine tren binecekler, tren Yunan topraklarına girince, ikinci istasyondaki karakola teslim olacaktı.* İsveç konsolosluk elemanları da Yunanlılardan onları alarak, İsveç'e götüreceklerdi. Ben, bütün bu olanları çocuklara bildirdim. Plan gereğince hareket edildi. Çocuklar Türkiye dışına çıkmayı başardılar. Şimdi İsveç'te olan Dr. İbrahim Mam Hıdır, Yüksek Mimar Cemal Alemdar ve Dr. Sati Abdurrahman işte o garibanlardandır.

* O dönem, demiryolu Yunanistan topraklarına girip iki istasyona uğradıktan sonra Edirne'ye ulaşıyordu. (-y.n.)

Yazmakla zulmün hatıraları bitmez ki! Dikkat edilirse, başından beri tek tatlı hatıram yoktur. Bazı bölümlerde gülünecek türden şeyler olsa da, aslında bunlar bir nevi melodramdır. Türk edebiyatında da bu halime uygun bir deyim var: Gülerim ağlacak halime!

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SAİT ELÇİ VE DR. SAİT KIRMIZITOPRAK OLAYI

1964'te Sultanahmet hapishanesindeydim. Çok sevdiğim ve 1941'den beri beraber bulunduğum Faik Bucak ziyaretime geldi. İllegal olarak Kürdistan Demokrat Partisi kurmak istediklerini, benim bu husustaki fikrimin ne olduğunu ve bu partiye girip girmeyeceğimi sordu. Beraberinde Partinin taslak tüzüğünü de getirmişti. Taslağı okudum ve şu noktalarda karşı çıktım:

1. Gizli herhangi bir örgütte çalışmak istemiyordum.
2. Tüzükte yapılmak istenen herşey, biraz fedakarlıkla açıkça yapılabilirdi.
3. Tüzüğe sağ bir ruh hakimdi.

Tabi bu partiye girmedim. Ama aziz arkadaşım Faik ile olan arkadaşlığımız sürmeye devam etti. Sırası gelmişken, Faik'in hatırasını da yadederim. Kendisine olan dostluğumu ve sevgimi 1969 yılında bastırdığım 'Kürtçe-Türkçe Sözlük' çalışmamı ona adamakla biraz olsun dile getirmeye çalışmıştım.

Tahliye olduk. Sait Elçi Diyarbakir'e yerleşti. KDP'ye girmişti.

Faik vuruldu. Parti başsız kaldı. Faik'in şehadetini burada uzun boylu anlatmaya lüzum yok. Politik eller cehalette birleşti ve Faik'i katlettiler.

Faik'ten sonra, Sait Elçi KDP'nin başına geçmişti. Sait Kırmızıtoprak, yanma Dr. Faik Savaş'ı da alarak, Berzani'nin Irak faşistleri ile en kızgın savaşı anında Irak'a gitmişlerdi. Zaxo bölgesinde Sait Kırmızıtoprak ve Faik Savaş'a geniş imkanlar tanıyan Barzani, onlara bir kamp tesis etti. Bu kamp hem bir nevi hastahane ve hem de eleman yetiştirmek için bir eğitim merkeziydi. Türkiye, Suriye, İran ve Irak'tan birçok genç, gerilla eğitiminden geçiriliyordu. Kampın başkanı Dr. Sait Kırmızıtoprak (Şivan) idi.

Şivan hem doktorluk yapıyor, hem gerillaları eğitiyor ve hem de kültürel çalışmalarda bulunuyordu. Nitekim, kendisi Dersimli olduğu için Kurmanci lehçesini daha önce bilmiyordu. Ama üç sene sonra gördüğümde, hani nerdeyse bana Kurmanci dersi verecek kadar mükemmel öğrenmişti. Kamuran Bedirxan ile ortaklaşa çıkardığı eserler bu dönemin ürünleridir.

Dr. Sait Kırmızıtoprak Türkiye'de teşkilat kurmak istedi. Ancak kendisine, hiçbir ilerleme kaydetmeyen Türkiye Kürdistan Demokrat Partisi engel oluyordu. Daha önce bu partinin kapatılmasını istemiş ve yeni KDP'nin kurulmasını teklif etmişti. Bu teklifi reddedilmişti. Böylece, her iki Sait'in arası her gün biraz daha açılıyordu. Sait Kırmızıtoprak, Sait Elçi'yi gericilik, acemilik ve şahsi menfaat temini ile itham ediyordu. Sait Elçi de, Dr. Sait Kırmızıtoprak'ı CIA ajanlığı ve CIA-MIT ortaklığı ile Berzani'yi vurmak için Irak'a gönderilmekle suçluyordu. 1969'da Dr. Kırmızıtoprak (Şivan) Ankara ve ilçelerinde partisinin teşkilatını kurmuş. Tabii tüzüğüne sol ruh hakimmiş.

İşte, bu kısaca anlatmaya çalıştığım olaylardan sonra 1972'de ben ve arkadaşlarımızın Diyarbakir Örfi İdare Komutanlığına teslim olmamız radyo ile duyuruldu. Biz teslim olduk. Sait Elçi, Nusaybin'in Tahut köyünden Muhamedê Begê adında bir genci yanına alarak, Irak'ın Zaxo kasabasına gidiyor. Zaxo kurtarılmış bölge idi. Barzani'nin mümessili Osman Qazî idaresindeydi. Osman, aynı zamanda Şivan'ın çok yakın arkadaşıydı. Sait Elçi'nin Şivan hakkında yazdığı tüm yazılar da onun eline geçiyordu. Me-

ğer Osman, bu yazıları Berzani'ye iletmiyor, Şivan'a veriyormuş. İşte bu Osman Qazî'nin yanında iki Sait bir araya geliyor. Sait Elçi, Berzani'nin yanına gitmek istediğini söylüyor. Şivan, "Olur, seni götürürüm. Ama birkaç gün gel benim kampımı gör" diyor. Şivan, Sait Elçi'nin Berzani'ye gidip kendi aleyhinde bulunacağından kuşkuluyor. Osman Qazî hadiseyi bildiği için, Elçi'nin Şivan ile gitmesini istemiyor, ama Elçi gitmek istediğini söylüyor. Birlikte arabaya binip yola koyuluyorlar. Yolda aralarında sert bir tartışma çıkıyor. Nihayet, Şivan bir yerde Elçi ve Muhamedê Begê'yi arabadan indirerek kurşuna diziyor ve oraya gömüyor.

Bütün bunları hatıram diye yazıyorum, ama görgü şahidi değilim. Ancak senelerce her ikisini de sevmiş, birlikte en kötü koşullarda bile hapislerde yattığım için olayları öğrenmek istedim. Bu öğrendiklerimi yazıyorum.

Ben Diyarbekir Askeri Hapishanesinde iken, birkaç kere Elçi'nin hanımı gelip benden Said'i sordu. Bir şey bilmediğimi söyledim. Gerçekten de o sırada birşey bilmiyordum. Bir MIT sorgusunda, Diyarbekir MIT Başkanı Hava Albay Faik de benden aynı şeyi sordu. Bilmediğimi söyleyince, kendisinin bana anlatacağını söyledi. Bana, "Teşkilatımız gidip Elçi ile Begê'nin mezarlarını açtı ve fotoğraflarını çekti" dedi. Sonradan bilmiyorum, MIT mi Irak'ta yaydı, yoksa başka kişiler mi söyledi, olay Berzani'ye intikal etti.

Berzani, olaya kızmış. Şivan'la, Kulplu Çeko adlı genci tutuklayıp meşhur şeriat mahkemesine veriyor. Olay sabit olunca, kısas yoluyla Sait Kırmızıtoprak ve Çeko aynı şekilde kurşuna dizilerek şehit oluyorlar.

Kürtler İran, Irak, Suriye ve Türkiye'de tamamen hürriyetsiz bir şekilde el altında yaşamaktadırlar. Modern kurtuluş hareketleri öncesinde, o milletin tüm sınıfları elele çalışmak zorundadırlar. Bu olay, Kürt milletinin kurtuluş hareketinde küçük ama anlamlı bir derstir. Maalesef, bunlardan sonraki Kürt kurtuluş teşkilatları da aşağı yukarı aynı yolu takip etmektedirler. Ben şahit oldum, geçmişte bölgemde bu örgütlerin çoğu devletin güvenlik kuvvetlerine hacet kalmadan birbirlerini yok ediyorlardı.

Bu olayın üzüntüsünü hala yüreğimde taşıyorum. Tüm istedi-

ğim, bu yanlış hareketten doğan üzüntüleri, Şivan ve Elçi'nin en yakınları ile tüm Kürtlerin, talihsiz olayı aile için bir yanlışlık olarak kabul ederek bir kine dönüştürmemeleridir. Saygı ile, her iki çocuğumuzun aziz hatırasını ölünceye kadar kalbimde taşıyacağımı yazmak istiyorum.

TİP ve 65 SEÇİMLERİ

Daha önce, hayatım boyunca Türkiye İşçi Partisi'nden başka ne gizli ne de açık bir partiye girmediğimi söylemiştim. Geçenlerde, 1990 yılında bir derginin benimle yaptığı röportajda eski bir TKP üyesi olarak tanıtıldım. Halbuki ben bu partinin kayıtlı üyesi olmadım. Ancak İstanbul'a ilk gelişimden sonra Nazım Hikmet de dahil, aşağı yukarı tüm Türkiye komünistleri ile tanıştım ve onlarla arkadaşlık ettim. Mesela Behice Boran, Mehmet Ali Aybar, Aziz Nesin, Reha İsvan, Rifat Ilgaz, Kemal Sülker, Hikmet Kıvılcımlı, Sabahattin Ali, Mihri Belli, Sadun Aren, Rasih Nuri İleri, Adnan Cemgil, Nihat Sargın gibi daha sayamadığım birçok arkadaşla tanışmıştım. Ancak, bu arkadaşlarla aramızda daima fikir ayrılığı vardı. Tabii bu ayrılığımız Kürt meselesi üzerineydi. Bu konuda söylenenler, Türkiye'de solcu olmanın zaten başlı başına ağır bir külfet getirdiği, buna bir de Kürt sorunu eklenirse bu işin altından çıkılamayacak kadar zorlaşacağı; şayet bir gün muvaffak olunursa, zaten sosyalist bir Türkiye'nin kurulmuş olacağı ve haliyle de Kürtlere haklarının verileceği biçiminde bir düşünceye dayanıyordu. Ben ise, bu arkadaşlara, Kürt sorununun Türkiye'nin temel sorunu olduğunu, daha baştan bu sorun ele alınmazsa, başka hiçbir sorunun çözülemeyeceğini ve aynı zamanda dinamik Kürt milli potansiyelinin kazanılamayacağını savunuyordum. Hatta şaka yollu, "Sittinsene İstanbul meyhanelelerinde komünist edebiyatı yapar durursunuz" derdim.

Ama denebilir ki, "Peki, senin fikirlerini benimsemeyen bu adamlar ile ne diye ilişkilerini sürdürdün?" Ne yapabildim? Türkiye'nin diğer tüm politik kanatları faşist ve Kürt davasında düşmanca bir ortaklık içindeydiler. Turancılar, Kemalistler aynı fikirdeydiler. Hiç olmazsa bunlar, doğru-yalan, "İleride kazanır-

sak, haklarınızı veririz” diyorlardı. Yani hiç olmazsa, gaspedilen haklarımızın varlığını kabul ediyorlardı.

Denecek ki; “Sen iyi kötü bir toprak ağası çocuğusun. Mardin bölgesinde halkın beynini yıkayan ve hükümetten de destek alan mantar gibi türeme şeyhler vardır ve üstelik ilkel bir Eski Mağara’da büyümüşsün... Kürtçü olmuşsun, ama ne diye sağcı bir Kürt milliyetçisi değil de solcusu olmuşsun?”

Bu soruya şöyle cevap verilebilir. 1962 yılında Yön ve Barış Dünyası dergilerinde birçok Kürtçü arkadaşların etkinlikleri nedeniyle MİT müsteşarı General Ziya Selışık yayımlaması amacıyla Yön dergisine bir yazı yollamıştı. Türk solcularına bir nevi gözdağı vermeyi ve onlara bir yerde yol göstermeyi amaçlayan bu yazıda, resmi otoritenin görüşünce, okuyan her Kürdün komünist olarak kabul edildiği, Avcıoğlu ve arkadaşlarının bundan birşey anlayamayacakları dolaylı bir biçimde söylenmeye çalışıyordu.

Namuslu bir milliyetçiliktir ki beni solculuğa itmiştir. Çünkü şu anda bile esir milletler ancak sosyalizm sayesinde kurtulurlar. Bugün Kürdistan bazı antik heykellere benzer. Faraza, bir Apollon heykeli gibi; başı Alman müzesinde, gövdesi Türkiye müzesinde, ayakları ve elleri başka başka müzelerde. Ne tuhaftır ki, Kürdistan dört devletin coğrafi müzelerini zenginleştirmiştir.

Öte yandan, bir de insanın siyasi ve ahlaki meşrebine tesir eden etkenler vardır. Benim çocukluğum, memleketimde kan, zulüm ve vahşet içinde geçti. Muhakkak daha o zaman da Avrupa’da hayvanları koruma örgütleri vardı ve faraza bir at arabasının yükünü ağırlaştıran sahibine müdahale ediliyor ve cezalandırılıyordu. Ama biz Kürtlerin, elin hayvanları kadar değeri yoktu. Gerçi şimdi de yoktur ama, o vakit Kürtleri öldürmenin adı, ‘temizlemek’ti. Bu zulüm o denli yaygın bir biçimde işlenmişti ki, artık Kürtler de bunu doğal birşey olarak görüyordu. Zannediyorlar ki, hükümetin görevi Kürtleri öldürmektir. Kürtler, hükümetten zulümden ve ölümden başka birşey görmemiştir. Ben bunları çocukluk hatıralarımda anlatmaya çalışmıştım. Burada, Mahatma Gandhi’nin bir sözünü elli sene geçmesine rağmen hatırlar ve rehber bilirim. Hindistan 1947’de özgürlüğüne kavuşunca, Gandhi bir okulda, “Gençler, siz bizden daha şanslısınız. Çünkü

bundan sonra namuslu bir hava içinde büyüyeceksiniz” demişti. Ama işte ben, yukarıda anlattığım hava içinde büyümüştüm, solcu olmayıp da ne olacaktım!?

1937, 1959, 1963 ve diğer bir sürü tezgahıtan geçtikten sonra baktık ki, Türkiye’de ‘eh’ bir sol parti, yani İşçi Partisi kurulmuş. Tüzüğünü okudum. O zamana göre zararsız buldum ve partiye girdim. Partinin genel merkezi o vakit İstanbul’daydı. Partiye gelince, hiç yadırgamadım. Genel başkanı, daha talebeliğimden beri hürmet ettiğim, Zincirli Hürriyet dergisinin sahibi, devletler hukuku doçenti M. Ali Aybar’dı. İdareciler de Behice Boran, Sadun Aren ve diğer tanıdık arkadaşlardı. Parti bir enstitü gibiydi. Üyelerimizi eğitiyorduk. Haftanın sayılı günlerinde çeşitli konularda seminerler düzenliyoruz. Ben ‘Kürt sorunu’nu üstlenmiştim. Verdiğim seminerler, hocalarımız M. Ali Aybar, Behice Boran ve diğer arkadaşlarca beğeniliyordu. Böylece 1965 yılına geldik. O yıl seçim vardı.

Seçim Kanununda ‘milli bakiye’ diye bir kural bulunuyordu. Bu kurala göre, bir partinin tüm Türkiye’de aldığı oylar toplanıyor ve bir milletvekilinin aldığı oylar oranında partinin genel oylarından o adaya oy transferi yapılarak, milletvekili seçilmesi mümkün oluyordu. Belki söylemesi palavra gibi gelebilir ama, hakikaten ben faşist bir ülke parlamentosunda üye olmak istemiyordum. Ama bir gün Tarık Ziya Ekinci, Nihat Sargın ve diğer partili arkadaşlar bana geldiler. Bütün karşı koymalarım rağmen ısrarlarını sürdürdüler ve Mardin’den liste başına geçmemi rica ettiler. Ben hapisten yeni çıkmıştım, param yoktu ve hiçbir yerden de para kabul etmiyordum. Tam o sırada Birîna Reş adlı piyesim İsveç’te tercüme edilmiş ve bir ressam, tasvir ettiğim perde sahnelerinden etkilenmiş, yaptığı tabloların satışından bana da, daha önce bahsettiğim gibi, Şahap Balcıoğlu vasıtasıyla üçbinbeşyüz lira tutarında bir para göndermişti. Ben de işte bu para ile seçime girdim.

Seçimden iki ay önce Nusaybin’e gittim. Hiç alışmadığım ve her zaman tenkit ettiğim, Türkiye’deki burjuva partilerinin nümayişleri benzeri bir kalabalıkla Nusaybin’in tüm havalisi beni karşılamaya tren istasyonuna geldi. Her zaman Ankara’dan gelen

devlet büyüklerini Haydarpaşa Garında karşılayan ve beni tiksindiren merasimlere benzettiğimden, böyle bir işe girdiğim için kendimden nefret ettim. Omuzlara alındım. Alkışlardan, zartlı zurtlu nutuklardan sonra köyüme giderek çalışmalara başladım.

Halka, daha önce Türkiye İşçi Partisi'nin "komünist, kötü bir parti" olduğu yaydırılmış. Halk beni bu partinin adayı olarak görünce, ailemden ötürü şaşırılmıştı. Yolumuzun İşçi Partisi yolu olduğunu halka kabul ettirdim. Doğal olarak, herhalde tercüman vasıtasıyla akrabam, aşırım ve hemşehrim Mardinliler ile konuşmayacaktım. Bütün konuşmalarımı Kürtçe olarak yapıyordum. İşler oldukça ümit verecek bir biçimde gidiyordu. Öyle ki, Mardin valisi seçimden çok önce, milletvekili diye beni tebrik edecekti.

Ancak bir gün, İşçi Partisi Diyarbakir teşkilatından, acele bir biçimde oraya gitmemi isteyen bir mesaj aldım. Diyarbakir TİP teşkilatına Tarık Ziya Ekinci hakimdi. Partiye gittim, halk beni coşku ile karşıladı. Ancak Tarık'ın suratı çok karıştı. Bir aralık ikimizin başbaşa kalmasını temin etti. Dedi ki, "Musa Ağabey, gerçi biz, 'Mardin'de seçim olmayacak ve siz liste başı olacaksınız' diye söyledik. Ama Parti ön seçime karar vermiş." Zaten o zaman Mardin ilinde partinin teşkilatı yalnız Derik kazasında vardı. Meğer Derikli hemşehrilerimi de bana rey vermeleri için ikna etmişler. "Peki kiminle önseçime gireceğim?" diye sordum. Bunun üzerine Tarık Ziya Ekinci, "Sen ve Canip Yıldırım ile birkaç fakir fukara" dedi. Ben deliye döndüm. Tarık, bunun üzerine çekindi ve "Bugün son gündür. Ancak sabaha kadar vakit var. Sen de git Nusaybin ve Cizre'de yirmi kişilik bir örgüt kur. Ön seçimde Canip kazanmaz, sen kazanırsın" dedi. Ben daha da sinirlenmiştim. Dedim ki, "Arkadaş, benim böyle bir fikrim yoktu. Sen geldin beni bu yola koydun. Canip, otuz senedir benim çok sevdiğim, temiz bir arkadaşımıdır. Ben nasıl delegelere, 'Canip'e oy vermeyin, bana verin, ben daha iyiyim' derim?" Bunu şiddetle reddettim. Sabahleyin seçim kuruluna ve Mardin valiliğine birer telgraf çekerek, Türkiye İşçi Partisi'nden değil, bağımsız olarak seçimlere gireceğimi bildirdim.

Akrabalarım, ileride param olduğunda bedelini vermek şartıyla

la bana bir jip hediye ettiler. Köy köy dolaşıyoruz ve halk bana büyük bir ilgi gösteriyordu. Canip'in durumu hiç içaıcı değildi. Zaten dediklerine göre; Doktor Tarık Ziya Ekinci, Canip'i Diyarbakir'de başından atmak için bu senaryoyu kurmuştu. Seçim yapıldı. Arkamda yirmiye yakın MİT ve emniyet arabası dolaşıyordu. Gittiğim her yere benden sonra onlar giriyor, halkı tehdit edip bana oy vermeleri durumunda büyük zararlar göreceklerini söylüyorlardı.

1965 seçim mazbatasında da yazılıdır, tüm Türkiye'de seçime katılan hiçbir TİP adayı benim kadar oy alamadı. Öyle yerler oldu ki, demin de sözünü ettiğim 'milli bakiye' sayesinde üç-dört bin oyla milletvekili oldular. Ama ben on bin oy aldım ve dört bin oyum da iptal oldu. Eğer TİP'in bana yaptığı bu oyun olmasaydı, milletvekili seçileceğim gibi, artan reylerim sayesinde bir-iki milletvekili daha çıkarılabilecekti.

Tam da seçim sırasında Ankara Hava Kuvvetleri Mahkemesi benim mahkumiyetimi ve Çanakkale'de sürgünümü ilan etti. Türk basını da aleyhimde geniş bir propaganda yaptı. Güya ben, Irak hududunda bir kıta Berzani pëşmergesini teftiş etmiş, Kürtçe olarak, "Nasılsınız pëşmergeler?" demişim. Onlar da, "Sağol" demişler ve komutanları da, "Emrinizdeyiz" diye tekmil vermiş... İşte bizim 1965 seçimleri böyle geçti.

Ama yine de TİP ile olan ilişkiyi kesmedim. 1971 tutukluluğuna kadar bu ilişkim sürdü.

DOĞU DERGİSİ

Çanakkale sürgününden dönmüştüm. "Kara Yara" adlı Kürtçe piyesim yüzünden mahkemeye gidip geliyordum. Türkiye İşçi Partisi ile ilişkim vardı. Hemen her gün Kürt ve Türk solundan gençler de evime geliyorlardı. MİT'in bir raporunda evim için deniyordu ki, "Musa Anter'in evi Kürdistan'm İstanbul'daki elçilik binasıdır sanki." Avrupa'dan, Amerika'dan Leningrad'daki Şark Ulusları Enstitüsü'nden ve Erivan Kürt Enstitüsü'nden bana sık sık kitap ve broşürler geliyordu. Kısaca, Suadiye Emin Ali Paşa caddesindeki 10/1 numaralı evim emniyeti hayli meşgul ediyordu.

Aslında Türkiye için hiç kötü bir niyetim yoktu! Ama Yılmaz Güney, Hüseyin Cevahir, Ömer Ayna ve Deniz Geçmiş'in de bana gelmeleri, idareyi büsbütün zıvanadan çıkarıyordu. İşte bu sıralarda olacak, aslı Dersimli olan, Dersim soykırımını sonrasında ailesi sürgün edilmiş, kendisi Mersin'de büyümüş Mehmet Güneş Şahiner adlı bir genç bana geldi. Eğer ben kendisine yazı ile destek olmayı kabul edersem, *Doğu* davası ile ilgili aylık bilimsel bir dergi çıkarmak istediğini söyledi. Ben, böylesi bir dergi sol bilimsel olursa bu teklifini kabul edeceğimi söyledim. Kendisinin niyeti de oymuş; anlaştık.

Birinci sayıyı 1 Aralık 1969'da çıkardık. O zaman Mihri Belli, *Millet Gerçeği* konulu bir sorun üzerine Ankara Siyasal Bilgiler Fakültesinde bir konferans verdi. Bunun üzerine tutuklandı. Bu konuşmayı dergimizde yayınladık. Yazının ilk paragrafını buraya almak isterim:

"Gerekli devrimci adımları atarak tam bir ulusal gelişme olanaklarına kavuşan bir Türkiye'de etnik toplulukların durumu ne olacaktır? Özellikle Kürt meselesi nasıl çözüme bağlanacaktır?"

Yazı; bu soruların cevabı ve 1888'den beri Nehri Şeyhi Şeyh Ubeydullah'm isyanından başlayarak Ortadoğu'da Kürtlerin Milli Mücadele tarihini özetliyordu.

Aynı nüshada, "Doğu Neden Geri Bırakılıyor?" başlıklı bir yazıyı Rasih Nuri İleri'den aldım. Bu yazının da, bir fikir vermesi açısından özetini buraya almak istiyorum:

"...Atatürk devrimi emperyalizmin bu ateş çemberini bir an için yarmışsa da, pek kısa bir tarih süreci sonunda tekrar geriye dünya emperyalizminin ağına düşme utancını ülke olarak tattık.

"Doğunun geri kalmışlığının, çifte sömürünün nedenlerini kavrayabilmek için bu tarihsel oluşumu doğru bir şekilde değerlendirmemiz gerekir."

Yazının ilerisi bu isteğin izahıydı.

Ben, "Kürt Dili Üzerine" başlıklı bir yazı yazdım. İleride çıkacak kitabımda bu yazılara da yer vermeyi düşünüyorum.

Dergimiz, gerçi çelimsizdi ama enerjikti. Çıkarabildiğimiz tüm sayılar anında kapışılıyordu. Şuna da işaret edeyim ki, o güne kadar Türk solunun hiçbir ileri gelen yazarı Kürt sorununu kaleme

almamıştı. Bu ilk defa Doğu dergisinde oluyordu.

Derginin ikinci sayısında Kürt sorunu konusunda Leninist çözümler ileri sürülüyordu. Lenin'in bir portresi ile şöyle bir yazı yayınlamıştık:

"Ezilenlerin ezenlere; sömürülenlerin sömürenlere karşı mücadelesini dünyada ilk kez olarak, bir sosyalist devleti kurmakla sonuçlandıran, Rusya'nın devrimci proletaryasının büyük önderi, Sovyetler Birliği Komünist Partisi'nin örgütçüsü, büyük öğretmen, yiğit devrimci V. İ. Lenin'dir."

Türkiye'de Kürt sorununa ilk defa sosyalist bir açıdan yaklaşım bu dergi ile başladı. Dergiye bir yandan Kürt-Türk sol ileri gelenlerinin tebrikleri geliyor; diğer yandan da tüm Kürdistan'dan yüzlerce takdir, teşekkür ve beraberlik mesajları alıyorduk. Ancak, derginin kapağında, 'Yaşasın Kürt-Türk Kardeşliği' spotuna hükümetin tepkisi gecikmeyecek ve Ocak ayında çıkan ikinci sayısından sonra, dergi kapatılacak, yazı işleri müdürümüz M. Güneş Şahiner tutuklanacaktı. Bundan bir süre sonra, İstanbul'daki işçi hareketi bahane edilerek ben de tutuklandım. Ankara'ya götürüldüm. Daha sonra Diyarbakir İşçi Partisi idarecileri olan Avukat Canip Yıldırım ile Doktor Tarık Ziya Ekinci de getirildi.

1970 TUTUKLULUĞU

Ben İstanbul'dan, iki arkadaşım da Diyarbakir'den Ankara'ya getirildik. Ankara 2. Ağır Ceza Mahkemesi'ne verildik. Malum, savcının isteği, daha evvel klasikleşmiş ve alışılmış Kürtlere idam' ananesiydi. İdamlarımız isteniyordu.

Tutuklular bize büyük bir saygı gösterdiler. Gece gitmiştik. Koyun koyuna girdiler ve bize üç tane ranza verdiler. Koğuşumuzun sakinleri tabii adi suçlulardı. Sabahleyin bahçeye çıktık, Hüseyin Cevahir beni gördü, boynuma atıldı, opuştük. Kendisi ve oniki Dev-Genç'li arkadaşı da tutukluydu. Ne yiyeceğimi sordu. "Vallahi bilmiyorum" dedim, "Bir hazırlığımız yok." "Aman ağabey bizimle yersiniz. Eğer çok kalırsanız sizi bizim koğuşa alırsız" dedi. Öğlen ve akşam yemeklerini beraber yemeğe başladık. Çocuklar, hapishane idaresinin verdiği yemeği, hapishane tabirince

terbiye ediyorlardı. Bunun yanında hapishane lokantasından köfte, karnıyarık ve lokma alıp yemeğimize ek olarak yiyorduk. Birkaç gün böyle yedik. Hüseyin'e dedim ki, "Kardeşim, siz talebesiniz, bu yemekleri para ile alıyorsunuz. Halbuki bizim üçümüzün de parası var; ne diye bizden para almıyorsunuz?" Hüseyin böyle düşünmüş olmama sevindi, mahcup mahcup gülümseyerek, "Ağabey, paramız da vallahi bir günlük kalmıştı; ne yapacağımızı bilmiyorduk", dedi. Ben, Tarık ve Canip'ten bir miktar para aldım, kendim de üstüne ekleyerek Hüseyin'e verdim.

O ara ODTÜ'de Deniz Gezmiş'in de başını çektiği bir panel düzenlenmişti. Panelde, Kürt meselesinin nasıl ortaya konması gerektiği konusunda görüşlerimizi sordular. Biz Hüseyin ile beraber bir yazı hazırladık. Panelde alkışlar arasında okundu ve kabul gördü.

Bu tutukluluğumda bir iki fantastik anım var. Anlatmak isterim. Hapishaneye gittiğim gecenin sabahı, büyük bir tepsi içinde bize sabah kahvaltısı geldi. Kimin gönderdiğini sordum. Getiren genç, gayet doğal ve ciddi bir biçimde, "Efendim, Feodal Amca gönderdi" dedi. Meğer Liceli, şimdi adını çıkaramadığım, bugünkü deyimle bir 'baba' imiş bu mükellef kahvaltıyı bize ikram eden.

Hapishane müdürümüz Muşlu bir Kürttü. Tutuklular kendisinden çok korkarlardı. Fakat gittiğimiz günün ertesi sabahı, hapishane hoparlörlerinden Kürtçe şarkılar çalınmaya başladı. Tutuklular, şimdiye kadar böylesi birşeyin olmadığını ve bunun bizim için yapıldığını söylediler. Sonra müdürle tanıştık. Bize oldukça saygılı davrandı. Kaldığımız müddetçe, fakir fukaranın da, onun vasıtasıyla yükünü epey hafiflettik.

Hapishanede uzun kalmadık. Onbeş gün sonra tahliyemize karar verildi. Ayrılırken, hem biz, hem de Hüseyin ve arkadaşları ile tüm tutuklular cidden çok üzüldük.

DEVRİMCİ DOĞU KÜLTÜR OCAKLARI (DDKO)

Efendim. Türkçede şöyle bir tabir var: Köre sormuşlar 'Ne istersin?' diye, kör 'iki göz' demiş. En makul cevap da budur. Sene-

lerden beri Türkiye’de Kürt sorununu elimden geldiğince legal, yani aşıkare bir biçimde dile getirmeye çalışıyordum. DDKO’nun kuruluşu ve daha sonra da benim de katkıda bulunmam için yapılan teklif, bana, o ana kadar vermeye çalıştığım mücadelenin sanki bir devamıymış gibi göründü. Ekonomik ve kültürel alanda Doğu’nun geri bırakılmışlığımın en koyu dramını yaşamış her Kürdün böylesi bir tekliften memnuniyet duyması; canı ve başı ile buna katılmasından daha tabii ne düşünülebilir!

Ben örgütü, yani DDKO’yu başından sonuna kadar maddi ve manevi olarak destekledim. Zaten faşist Diyarbakir Örfi İdare Mahkemesi savcısının benim için hazırladığı iddianamede, DDKO’ya yol gösterici, teşvik edici olarak suçlanacaktım.

DDKO’nun merkezi Ankara’daydı. İstanbul’da da şubesi vardı. İstanbul’daki üyeler sık sık evime ve işyerime gelirlerdi. Sayılı günlerde ben de Beyazıt Beyaz Saray hanındaki yerlerine giderdim. Birkaç kez de Ankara toplantılarına davet edildim. DDKO’nun tecrübesizlikten kaynaklanan bazı hatalarına, gerekli gördüğüm için değinmek istiyorum.

Türkiye’deki talebe derneklerinden kaşarlanmış, kovulmuş ne kadar Kürt kökenli insan varsa aralarına almışlardı. Zamanla bu Bizans tipi ve Kemalist terbiyeli üçkağıtçı kişiler, ‘Kürttür’ diye buraya doluştular. İşaret etmeye çalıştığım kişiler kendilerini çok iyi bilirler. Burada isim sayarak, kendilerini savunmaları için bir fırsat vermek istemiyorum. Bunlar bugün Türkiye’nin içinde de vardır; güya ‘Kürtçülük’ten Avrupa’da da tümenle böyle adam barınıyor.

DDKO’nun bir diğer hatası, tüm ikazlarıma rağmen ve legal bir teşekkül olduğu halde, lüzumsuz, faydasız ve gerçekleşse bile esir Kürt milletine faydası olmayacak çocuksu bazı hareketlerde bulunulmasıydı. Bu hareketler fakültelerde ve Ankara, İstanbul merkezlerinde o kadar açık ve bilgisizce yapılıyordu ki, adeta hükumete bir bahane ortamı yaratılıyordu.

Nihayet 12 Mart darbesi oldu. Sonuçları önceden hesaplanmayan, değinmeye çalıştığım lüzumsuz hareketler, zaten oldukça zor şartlar altında bulunan Kürt hareketinin ağır bir darbe yemesine yol açtı.

Darbeden bir ay önce İstanbul'da tutuklanacaktım. İstanbul'da kıyamet kopuyordu. İsrail Konsolosu Elrom kaçırılmıştı. Deniz Gezmiş ve arkadaşlarının da polis peşindeydi. İşte bu sırada beni de evimden aldılar. Sirkeci'deki Sansaryan Han anababa günüydü. İşkence feryatları buradan sokaklara kadar taşıyordu. Sansaryan Han bütünüyle siyasilerle doluydu.

Şubenin merdivenlerinden çıkarılırken, Adana Erkek Lisesi'nden arkadaşım ve Adana ağzıyla 'fellah' kökenli Cemil Gülmez'le rastlaştık. Kendisi 2. Şube Müdürüydü. "Musa Ağabey, hayrola?" dedi. "Ulan, 'hayır'ı var mı? Görüyorsun mezbahaneye gidiyorum" dedim. Elimi tuttu, öptü. Beni sonradan namuslu devrimci gençlerce öldürülen 1. Şube Müdürü.... Ilgaz'ın yanına götürdü. Burada, Cemil 1. Şube Müdürüne, "Ulan bak, Musa Ağabeye bir fiske vurulursa senin ananı..." dedi. Ilgaz, "Ben karışmam. Hücrelere gönderirim, herkese ne oluyorsa ona da o olur. Cemil, "Olmaz ulan; sen bunun başına nöbetçi koyacaksın, kimse ona dokunmayacak" diye belirtti. Bunun üzerine Ilgaz, adamı olmadığını söyledi. Cemil ise, kendisinin 2. Şubeden bir nöbetçi göndereceğini söyledi ve Ilgaz sonunda kabul etmek zorunda kaldı.

Bir gün sonra, şimdi Sosyal Yayınları'nın sahipliğini yapan hemşehrim Enver Aytekin'i getirdiler. Ben, dövülmemem için başımda bekleyen polise, Enver'in de benim kardeşim olduğunu ve onu da yanıma getirmesini söyledim. Getirildi. Bu arada, kendisine büyük hürmetim olan Hasan İzzettin Dinamo'yu da getirdiler. O vakit aşağı yukarı 65 yaşındaydı. İçeri girer girmez, arkasındaki şerefsiz polis beline kuvvetli bir tekme vurarak, "Ulan ne zaman akıllanacaksın" deyip, Dinamo'yu yere yuvarladı. Nöbetçi polisime, o ihtiyarın tanıdığım olduğunu ve onu da yanıma almasını rica ettim. Polis, Dinamo'yu da yanıma çekti. Tabii, bütün bu ricalarım karşılıksız olmuyordu. Ben ve Enver, Hocamıza yardımcı olduk.

Ertesi gün Ruşen Aslan ile Şerefattin Kaya getirildiler, bir hücreye kondular. Polis, hışımla hücrelerinin kapısına gitti. Bunların Muş'tan getirildiklerini ve avukat olduklarını öğrenince, "Başka ananızın.... bir iş bulamadınız mı avukat oldunuz!" diye bastı kalayı. İşte görüyorsunuz cahil polislerin tanımadıkları ve kendile-

rinden kat kat kültürlü ve vatanperver olan insanlara hayasızca dövme için sordukları sualleri... Burada, başka işkencelere de şahit olacaktım.

İki gün sonra beni salona çıkardılar. Orada iki sivil polisle, 1. Şube müdürü Ilgaz bekliyorlardı. Siviller gözümü bağladılar, başıma bir battaniye örttüler. Bu ara Ilgaz, sırtıma öyle bir tekme vurdu ki, ben yere kapaklandım. Beton başımda kanlandı. Ilgaz, bütün öfkesiyle, "Şimdi artık Barzani'ye mi gideceksin, yoksa ananın a... 'na mı gideceksin, git!" diye hıncını almaya çalışıyordu. Buradan, meşhur Ziverbey Köşkünün hücrelerinden bir tane sine konulmak üzere götürüldüm.

ZIVERBEY KÖŞKÜ

Hücrem, elli santim kadar derinlikteydi. Kapıdan girilince aşağı inilirdi. İçeri girer girmez, üzerimde bir tek külotum kalınca ya kadar soyuldu. Alay edercesine, "Allah rahatlık versin" deyip çıktılar. Daha sonra, hücrenin dört bir yanından büyük borularla soğuk su fişkırttılar. Ertesi sabaha kadar çırılçıplak o suyun içinde kaldım. Bir ara sular çekilir gibi oldu. Sayın cellatlarım içeri girdiler, elbiselerimi giydirdiler. Yerdeki suyu da bir çuvalla kuruladılar. Biraz sonra, bir tümgeneral yanında üç siville birlikte içeri girdi. General, hışımla üzerime yürüdü ve kahırla, "Sana müjde, İsrail Başkonsolosunun cesedini bulduk!" dedi. Beni dövmeye hazırlanıyorken, yanındaki sivillerden biri, "Paşam, bu Musa Anter'dir. Kürtçüdür... İsrail Barzani'ye yardım ediyor, o yüzden bu adam İsrail elçisine kötülük yapmaz" dedi. Paşa gevşedi. Hayatımda ilk defa Kürtçülüğüm ve Berzani işe yaramıştı!

Benim Kürtçü olduğum söyleyen adamı daha sonra tanıdım. Soyadını şimdi çıkaramıyorum, adı Hüseyin'di. Ankara MIT merkezinde otuzbeş senelik Kürt Bürosu şefi imiş. Kendisi ile sonradan tanıştık, yalandan da olsa ahabap olduk. Nitekim, 1972'de Diyarbakir Askeri Tutukevinde iken, misafirim var diye komutanlığa götürüldüm. Misafir dedikleri Hüseyin Bey'di. O zamanki Diyarbakir MIT başkanı, hava albayı Faruk'u da yanında getirmişti. Bizi tanıştırdı. Bana, devlete dost olmam için rica etti. Muhbir ol-

mam karşılığında büyük paralar teklif etti. Bedava ve ahmakça, devlet dostu olduğumu söyledim. Güldüler. Ancak getirdikleri büyük pasta ve çikolota paketlerini kabul ettim. Koğuşa gittiğimde olayı arkadaşlara anlattım ve getirdiklerini bir güzel yedik.

DIYARBEKİR-1971

12 Mart'tan sonra radyoda, benim ve birçok arkadaşımın Diyarbakir Örfi İdare Komutanlığı'na derhal teslim olmamız için Komutanlık emri ilan edildi. İstanbul'da bulunuyordum ve Ziverbey'deki MIT merkezine giderek, beni Diyarbakir'e götürmelerini söyledim. Kendilerinin götüremeyeceklerini söylediler. Ben de tek başıma gidemeyeceğimde ısrar ettim. "Sizin metodlarınızı biliyorum. Yolda beni yakalar, Berzani'ye kaçtığımı söyler, vura bilirsiniz" dedim. Buna rağmen kabul etmediler ve beni alıp I. Şubeye götürdüler. Aynı şeyi onlara da söyledim. Yanıma bir polis verdiler. Geceleyin Diyarbakir Örfi İdare Komutanlığı'na teslim oldum.

Diyarbakir'de, bize ayrılan eski piyade alayı hapishanesine götürüldüm. Hapishane ana-baba günü gibiydi. Bine yakın, tanıdık tanımadık Kürt arkadaşla, adeta bir esir kampına doldurulmuş gibiydik. Kimler yoktu ki! Canip Yıldırım; Mehdi Zana; Edip Karahan; Tarık Ziya Ekinci ve tüm ailesi; meşhur Eminê Perixanê'nin çocukları Sait, Şükrü ve Hasan ile torunları Emin, Batman eski belediye reisi Mustafa; Kurtalan'dan, asılan Cemilê Çeto'nun oğlu Çeto ve onun oğlu Mustafa; Mardin'den Dikkan aşireti reisi İsmail Ağa ve oğlu Nusret ile tüm akrabaları; Cizre'den Şerafettin Kaya; Silopi'den Tahir, Abdulkadir ve tüm Ökten ailesi ve adamları; Batal Batê; DDKO davasından çokça genç ile saygıdeğer sosyolog İsmail Beşikçi, kısaca Kürdistan'ın tüm bölgelerindeki aydın ve milli namusçuları orada buldum.

Bu davada çok hatıralarım var. Ancak birkaçını yazmak isterim. Zira bu olayın bütünü ciltler dolusu kitap yapar.

Zilan şeyhlerinden, 85 yaşında Şeyh Tahir de tutuklanmıştı. Büyük bir din alimi olan Şeyh Tahir'in suçu, bir camiide Molla Mustafa Berzani'nin başarısı için dua etmesiydi.

Her sabah nöbetçi subayı gelir sayım yapardı. Biz de, kuzu kuzu, rezalet çıkmasın diye üç sıra olup, 'bir, iki, üç.. on..yüz...' diye kendimizi saydırırdık. Bir sabah biz sayımdayken, züppe bir asteğmen geldi. Şeyh Tahir, koğuşun kaldırımında abdest alıyordu. Teğmen kendisine seslendi. O, duymadı. Zaten Türkçe de bilmiyordu. Vahşi üsteğmen, Şeyh'in yanına giderek omuzundan tuttu, yere yuvarladı ve, "Ulan kalk, sana söylüyorum!" diye bağkırmaya başladı. Şeyh yere uzanmış bir şekilde, üsteğmen ve bize 'Bu ne insanlık' der gibi bakakalmıştı. Ben hemen sıradan çıktım, Üsteğmenin yakasına yapıştım, "Ulan piç; senin hiç baban, deden yok mu? Bu ihtiyar hepimizin babası ve dedesi yerindedir. Biz burada, senin gibi maaş almak uğruna namussuzca hareket etmek için bulunmuyoruz. Burada bulunan binlerce insan namus, şeref ve insanlık adına burdalar. Siktir ol git, biz sayım falan yaptırmıyoruz" dedim. Arkadaşlar da beni destekledi. Üsteğmen pis pis, korkuyla arkasına bakmadan çekti gitti. Biraz sonra hapishane komutanı yarbay geldi, beni sordu. Konuştuk, olayı olduğu gibi kendisine anlattım. "Dua edin ki, sütsüz üsteğmeni linç etmedik. Linç edilmeyi hak etmişti" dedim. Yarbay bana hak verdi. Bir daha o üsteğmeni görmedik; başka bir yere verilmişti.

Siverek Lisesi'nde onbeş talebeyi de tutuklamışlardı. Çocuklar, büyük işkence gördükten sonra gözaltına alınmışlardı. O vakit Seyrantepe'de üç bina vardı. Biri sorgulama, yani işkence yeri; ikincisi gözaltı yeri; üçüncüsü ise biz tutukluların kaldığı kışlaydı.

Çocuklar 'kafi' miktarda işkence gördükten sonra gözaltı kısmına alınmışlardı. Sonra bir gün bize getirdiler. Meğer yanlış getirmişler, daha işkenceye tabi tutma hakları varmış! Subaylar geldi. Çocukları istediler. Arkadaşlar bu isteği reddettiler ve çocukları vermediler. Daha üst rütbeli subaylar devreye girdi. Karşılıklı konuşmalar gece yarısını aştı ve çocukları vermemekte direndik.

Herkesin uyuduğu bir sırada, yaklaşık saat 05'te büyük bir gürültü ve koğuş camlarının şingirtısı ile uyandık. "Çabuk kalkın. Size beş dakika mühlet veriyorum" diye, Ahmet adında bir yarbay bağırıyordu. Biz daha yataklarımızdan çıkmaya vakit bulma-

dan, koğuşun camlarından içeriye göz yaşartıcı bombalar atılmaya başlandı. Bir anda göz gözü görmez olmuştu. Kapıyı, dışarı çıkmamızı sağlamak için açmışlardı. Kapının çıkışından dikenli tellere kadar olan yere koridor biçiminde joplu asker dizmişler ve bunlara, dışarı çıkana jopla vurmalarını emretmişlerdi. Çıkan arkadaşlar kan revan içinde başka bölümlere almıyordu. Entere-sandır; Tarık Ziya Ekinci kısa boylu bir ere düşmüş, er rahat dövmeyormuş, “Çök ulan!...” demiş. Daha sonraları Tarık bunu bize bir hatıra olarak anlatırdı. Ben bu dayak faslında en sona kaldım. Aklımca, içeride kimse kalıp boğulmasın diye dolaşıyordum. Meğer bilmeyerek kapıya gelmişim. Bir yüzbaşı elimi çekip dışarı çıkardı. Zaten gözlerim yanmış, hiçbir yeri göremiyordum. Yüzbaşı beni bir yere oturttu. Tahmin ediyorum, erler dövmekten yorulmuşlardı. Beni de yaşlıca görünce herhalde dokunmadılar. Bir iki saat sonra koğuştaki gaz çıktı, asker içeri girebildi. Birkaç yatak tutuşmuştu, onları söndürdüler, içeride neyimiz var neyimiz yok bahçeye fırlatıp atıldılar. Arkadaşlarımızdan otuzbeş tanesi ağır yaralanmıştı. Mehmet Emin Bozarslan da onların içindeydi. Bir hafta sonra yara bereleri düzelince yanımıza getirdiler. Ne kadar kitap, defter, kağıt, kalemimiz varsa hepsini alıp götürmüşlerdi.

Çüngüş'te canavarca işlenen Ermeni soykırımını anlatan bir öykü yazmıştım. Tahmin ediyorum realist olarak Türkiye'de yazılmış, Ermeni soykırımını anlatan ilk öykü budur. Soykırıma ilişkin bilgisi olan, olaya şahit olmuş, ölmemiş insanlarla konuşmuş, olayın geçtiği yeri tespit etmeye kadar araştırmıştım. 1915'te Çüngüş beyi ve Diyarbekir'de 'kasap' lakabıyla bilinen Vali Dr. Reşit Bey'in adamı ve işbirlikçisi olan Güllü Ağanın oğlu Mehmet Bey'den dinlemiştim bu olayı. Bu yüzden mahkemelik oldum. Hakim bana “Musa Anter, sen Ermeni kökenli misin?” diye sordu. “Hayır” diye cevapladım, “Ben Kürt kökenliyim, ama felakette Ermenilerle birleşiyoruz.” Sonunda, herhalde olayın daha fazla deşifre olmasını istemediler ki öyküyü imha ettiler; benim de beraatime karar verdiler.

Bu tutukluluğum otuz iki ay sürdü. Ancak ben burada iki davadan yargılanmaktaydım. Birinci davam DDKO davasıydı. İkinci

cisi ise, T-KDP (Türkiye Kürdistanı Demokrat Partisi) Cizre-Silopi davasıydı. DDKO davası, malum! Zaten bu iki davanın iddianameleri ile kararlarını kitabımın sonuna alacağım. Bununla birlikte her iki yargılanmama ilişkin birkaç hatıramı anlatmak istiyorum.

Duruşmalarımız oldukça enteresan geçiyordu. Tutuklu arkadaşlarım huyumu bilirler; mahkemeleri elimden geldiğince bir tiyatro sahnesine çevirir ve elimden geldiğince savcılara yüklenirdim. Duruşma hakimimiz Hamdi.... savcısı Albay Sait Debak idi. Sait Debak'ın Urfalı olduğunu duymuştuk. Fakat yeteneksizin tekiydi ve Kamran İnan gibi cinsinin aleyhine idi. İddianamesini okudu. İddianamenin bir yerine de dil sorununa geldi ve "Bugün Kürtler dokuz bin kelime ile konuşurlar. Bunun üç bin küsuru Arapça, bin küsuru Farsça ve şu kadar bin küsuru da Türkçe kelimelerden oluşur. Kürtçe olarak ancak otuzbeş sözcük vardır. Ama Kürtler, konuştukları bu sözcüklerin çoğuna Kürtçe diye sahip çıkarlar. Örneğin 'maydanos' Türkçe olduğu halde Kürtler 'Kürtçedir' diyorlar." Savcı, saçma sapan ve tutarsızlıklarla dolu iddianamesini okumayı bitirdi. Arkadaşlarla aramızda, 'Kör Hamdi' dediğimiz duruşma hakimi Binbaşı Hamdi Bey'in savcıyı pek sevmediği anlaşıyordu. Benim savcıyı rezil etmemi ister gibiydi. Gülerек dedi ki: "Kürt dili hakkında Musa Anter'i uzman biliyoruz. İddianamedeki Kürt dili sorununa o cevap versin." İşin tuluat tiyatrosu şekline büründüğünü anlamıştım. Kalktım: "Sayın hakimler; bilmem sizin evlerinizde tavuk kümesi var mıdır? diye sordum. "Hakim, "Niye" dedi.

"Eğer varsa, dedim, bir ricada bulunacağım. Sabahleyin buraya gelmeden evvel kağıt kaleminizi alın, kümesin önüne gidin ve tavukların çıkardıkları sesleri tespit edin. 'Hık hık, gık gık, vık vık...' gibi sesleri duyacaksınız ki, tavuklarınızdan bu seslerden en aşağı elli tane 'tavuk sözcüğü' tespit edersiniz. Peki, bu kafir Kürtler, tavuk kadar olamamışlar mı da, otuzbeş 'hık hık, vık vık'ta kalmışlardır; ayrıca, anladık ki, Sayın Sait Debak, Urfalı bir hemşehrimizmiş. Malum, Urfa ve Antepliler çiğ köfte ve lahmacunu çok severler. Maydanos bu iki yemeğin bir nevi ana maddesidir. Onun içindir ki maydanosa sahip çıkmak istiyor. Ama bu-

rada tüm Kürtler adına size veriyorum; Sayın Savcı Albay Debak, sizden tahliyemizi istesin, biz de maydanosun Kürtçe olduğunu söylememeye ant içiyoruz.”

Tabii arkadaşlarda ve hatta mahkeme heyetinde gülüşmeler oldu. Yaşlı savcı Sait de kızardı bozardı.

Ben senelerden beri ‘Kürtçü’ ve ‘komünist’ diye yargılanırım. T-KDP-Cizre-Silopi davasında hakkımda düzenlenen iddianame ise beş-altı sahife idi. Bu davada yargılanan ve ileride tüm Kürt müesseselerinde heykelinin dikilmesini isteyip burada vasiyet ettiğim İsmail Beşikçi ise iddianamede ‘Kürtçülük’ iddiası ile suçlanıyordu. Neler denmiyordu ki? Beşikçi’nin Kürtçülüğü, Atatürk düşmanlığı, Atatürk’ün Kürtlere kalleslik yaptığını söylediği... vs.

Söz aldım. “Efendim buradaki esmer Savcı ya bizim iki gözümüz esmer vatandaşlarımızdandır, veyahut da Arap kökenlidir. Onun Türk-Kürt kardeşliğinden haberi yoktur. Bakın Ziya Gökalp şurada, Çermik köylerinden bir Kürttür. Ama o günkü hava içinde Türkçülüğün esaslarını kurdu. Orta Asya hayali ilanı aşkıyla ‘Kızıl Elma’ları yazmaktan geri durmadı. Biz Kürtler buna kızmadık, kıskanmadık. Hele, hiç ‘Ulan Ziya Gökalp, eskiden Kürtçü idin. Ne diye Turancı oldun?’ dahi demedik. Düşündük ki, asırlardan beri biz Kürtler Osmanlı İmparatorluğu için beyinsiz oluyoruz. Zararı yok, Ziya Gökalp de bunlardan biri olsun. Farzedelim ki, ‘bok niyetine gitti Niyazi’ misali... Yemen’de vurulan bir Kürt hemşehrisi gibi saydık. Ama bakıyorum, bu esmer Savcı çok insafsız ve kıskanç. Mert bir adam olsaydı, şöyle düşünebilirdi: Ziya Gökalp Kürt kökenli bir sosyologdu. Ama Türkçülüğün esaslarını kurdu. Buna karşın, İsmail Beşikçi de Türk kökenlidir ama, Kürtçülüğün esaslarını kuruyor.’ Bu hesapla takas ederek, İsmail Beşikçi’yi hoş görebilirdi.” Tabii bu sözlerim Örfi İdare Mahkemesinin mantık ve usulüne birşey katmazdı. Dinleyiciler, hakimler ve sanıklardan iyi Türkçe bilen Şerafettin Elçi ve Tahir Ökten güleştük. Savcı kızdıysa, kimin umrunda!

Mahkemeler devam etti. Doksan kişiydik. Hepimiz sekiz-onbeş yıl arası ceza aldık. Askeri Yargıtay da mahkumiyetimizi onayladı. Bu davada değişik suçlardan arkadaşlarımız vardı. Mesela Eruh, Van ve Kürdistan’ın kuzey kesimindekiler... Bunlara

bir de adi suç katmışlardı. Eruhlu; Ağrı isyanında isyan etmiş sayılı elemanlardan Yakup Ağa'nın oğlu yetmişbeş yaşındaki Halil Ağa ve oğulları da bizimle birlikteydi. Halil Ağa mahkemede iken, hakim, "Halil Ağa, sen meşhur Yakup Ağa'nın oğlu musun?" diye sordu. Halil Ağa hiç Türkçe bilmiyordu. Tercümanına, "Dibê çi, dibê çi?" (Ne diyor, ne diyor?) diye sordu. Tercüman, hakimın söylediklerini kendisine anlattı. Bunun üzerine Halil Ağa, "Evet" dedi. Hakim, "Dosyada, senin de babanla orduya karşı çarpıştığın yazılı?" diye sormaya devam etti. Halil Ağa, o babacan ve muhteşem edasıyla, Kürtçe olarak, "Ohoo, hakimın aklıma bak!?" Bunlar geçti. Kemal Paşa babamı, iki ağabeyimi ve üç amcamı idam ettikten sonra bizi affetti. Sen ne diyorsun oğlum?" dedi. Buna rağmen Halil Ağa'ya ve kendisine bağlı olan oğlu ve akrabalarına yedibuçuk yıl ceza verildi. TC devletinin değil de, Genelkurmay başkanının Yargıtayı da bunu onayladı.

1974'te seçimler yapıldı. İki gözümüz! Karaoğlanımız Ecevit ile doksan dokuz tespihli hocamız Erbakan koalisyonu kuruldu. Beş maddelik bir af tasarısı hazırlandı ve koalisyon ortakları bunda anlaştılar. Tabii, Adalet Partisi affın aleyhinde çalışıyordu. Af hususu Mecliste tartışılırken, bir İstanbul milletvekili, "Siz komünist ve bölücülerin affına çalışıyorsunuz" biçiminde bir konuşma yaptı. O vakit, şimdi hatırlamadığım bir CHP milletvekili de buna karşılık şunları söyledi; "Herkes mensup olduğu sınıfın affını ister. Siz hırsız, ırz düşmanı ve katillerin affını istiyorsunuz. Biz ise, sizce solcu ve bölücülerin, yani Kürtlerin affını istiyoruz. Pekâlâ, herkes kimin affını istiyorsa ondan sayılsın."

Mecliste ilk dört madde CHP ve MSP oyları ile kabul edildi. Beşinci, bizimle ilgili 141 ve 142. maddelere ilişkin af maddesine ise, yirmibeş parlamenterleri olan MSP'nin yirmiüç milletvekili aleyhte oy verdiler. Böylece tüm Türkiye'de biz otuzbeş Kürtçü tutuklu kaldık.

Diyarbakır'de 'Kadınlar Hapishanesi' diye bir bölüm vardı. Gittiğimizde orada üç kadın kalıyordu. Onları çocuk kısmına naklettiler. Onların kaldığı iki katlı banyolu, bahçeli yeri bize verdiler. Orada, hapishane şartlarına göre çok rahattık. Hapishane savcısı ile aramız oldukça iyiydi. Halkoyunları ekibi ile Aşık İhsani

bize geldi. Bir gün de, Diyarbakirli ve samimi arkadaşım olan ve o ara Ecevit hükümetinde Sağlık Bakanlığı yapan Selahattin Cizrelioğlu, Diyarbakir Savcısı, vali vs bize geldiler. Türkiye’de tüm adi ve siyasi suçlular tahliye olmuş, yalnız biz Kürtçüler kalmıştık. Selahattin, üzgün ve mahcup bir şekilde yanındakilere şunları söyledi; “Bu arkadaşlarımızla hükümetimizin durumu neye benzedi, bilir misiniz? Düşünün ki, namuslu bir adam çoluk ve çocuğu için ticarete giriyor. Ama önüne bir grup eşkıya çıkıyor, o şerefli aile babasını dağa kaçırıyor, soyuyor ve esir alıyor. İşte biz hükümet olarak bu arkadaşlarımıza karşı o durumdayız. Sizden ricam, meseleyi halledinceye kadar arkadaşlarımla rahatlarını bozmamanızdır. “Savcı benimle samimiydi. Dedi ki, “Sayın Bakanım, isterseniz arkadaşlara da sorun; inanınız ki kapıları dahi açıktır. Ben de tıpkı sizin gibi düşünüyorum.” Şansımız mı diyeyim, rastlantı mı diyeyim; Savcı da Antep yöresinden bir Kürttü.

Sonradan anladık ki, Selahattin Cizrelioğlu ve diğer namuslu Kürt ve Türk kökenli milletvekilleri Ecevit’i sıkıştırıyorlar. Ecevit mecbur kalıyor, Reisicumhur Fahri Korutürk’e istifasını veriyor ve diyor ki, “Ben bu dönem MSP ile koalisyon yapamam.” Meğer, kanunun görüşüleceğinden bir gün önce Demirel ve Türkeş MSP milletvekillerini Kürt sorununun felaketine ikna ederek ve bol bol vaatlerle onları caydırıyorlar. Korutürk de olaya üzülüyor; Ecevit’e bir çare bulması için tavsiyede bulunuyor. Nihayet Ecevit, Anayasa Mahkemesi başkanı Muhittin Taylan’ı buluyor. Muhittin Taylan diyor ki Ecevit’e, “Siz ve birkaç arkadaşınız bana müracaat edin, ben hallederim?” Ecevit ve CHP’ye mensup doksan milletvekilinin imzası ile Anayasa Mahkemesi’ne başvuruyorlar.

Biz artık hapisshanede ve sürgünde bize verilen emilli ceza’nın psikolojisine girmeye hazırlanıyorduk. Mesela benim aklımda kaldığına göre, yedibuçuk sene hapis ve beş sene de Muğla’da sürgün cezam vardı. Tabii, genç çocuklarımızın cezaları daha da çoktu. Mesela 25 yaşında olan bir Kürt gencine onaltı sene hapis ve dokuz sene sürgün cezası vermişlerdi.

Biz bu durumda ve hapisshanede koğuşumuzu kurmaya uğraşırken, gününü şimdi hatırlamıyorum, bir gün radyodan 19 ha-

ber bülteninde bizim için de af çıktığını öğrendik. Meğer, Ecevit'in başvurusu üzerine Anayasa Mahkemesi 'eşitlik prensibi'ne dayanarak, bizlerin de aftan yararlanmamız gerektiğine karar vermiş.

Genelde Anayasa Mahkemesi, TBMM'nin kararlarını iptal ederken, bir daha aynı konunun görüşülmesine amirdir. Ama bizimle ilgili kararında, Anayasa Mahkemesi, Meclisin de üzerine çıkarak kararının derhal yerine getirilmesini emrediyordu. Akşam saat 20'de Savcı bize hapisshaneden çıkabileceğimizi söylemeye geldi. Ben kendisine, her birimizin Kürdistan'ın farklı illerinden olduğumuzu, bizim affımızı duyan akrabalarımızın bizleri almak için yollara çıkmış olacaklarını, şayet bu akşam çıkıp otellere dağılırsak bizleri bulmalarının güçleşeceğini söyleyerek, ekledim, "Bizi otuzüç ay burada zulüm ve haksızlıkla tuttunuz, bu akşam da misafir olarak tutunuz. Sabahleyin insanca vedalaşıp gidelim. Ama faşist hükümetinize helal etmeyiz." Savcı isteğimizi kabul etti, fakat bürokratik kurullardan korktuğu için olacak, sabaha kadar yanımızda kaldı. Ne biz uyuduk ne de o.

Sabahleyin, Kürtlerce kutsal olan güneş Doğu'dan yükselmeye başladı. Hapishanenin kapısından Diyarbakır'ın matemli siyah surlarının dışına kadar, bizi almaya gelen yakınlarımızın arabaları konvoy oluşturmıştu. Hepimiz, anlatılmaz bir hisle birbirimizden ayrıldık. Ama halen o günün şerefli arkadaşlarımla beraberim. İstiyorum ki, eğer gerçekten ahiret varsa, onlarla orada da birlikte olayım; cennet cehennem, farketmez.

Daha anlatılacak çok şey var. Ama bu kadarı kafi. Nitekim, binlerce sene önceki Moğol, Tatar ve Oğuz zulmünün fecaatini tarihçiler hâlâ hakkıyla dile getirememişler. Ben burada TC zulmünün hepsini nasıl anlatabayım? Benim burada kendime fikir edindiğim ödev şudur: Çocuk, genç, ihtiyar, kadın, erkek tüm namuslu Kürt insanına elimden geldiği kadar yardımcı olayım. Şu an yetmişbeş yaşındayım. Yarın olmayacağım. Kürtlere vasiyetim odur ki, beni mezarımda rahat ettirsinler; başkaca birşey istemem...

BEŞİNCİ BÖLÜM

KÖYE ÇEKİLİŞ

Derler ki, Allah Nasreddin Hoca'yı sevindirmek istediğinde, eşeğini kaybettirip sonra buldururmuş. Bizimki de öyle. Sanki suçluymuşuz gibi, Türkler tarafından affolduk. Ben, otuzüç aylık tutuklama sonrası politikadan, hükümet ve devletten; büyük şehirlerin boş kafalı, fötr şapkalı insanlarından ve onların yemek yemekten başka bir işe yaramayan kravatlı boyunlarına bakmaktan nefret ediyordum. Üstelik affa gelinceye kadar fiziki durumum da yerinde değildi. Ziverbey Köşkü'nde bir yüzbaşının kafamı saçımdan tutarak duvara çarpması sonucunda sağ gözüm körleşmiş, sağ kulağım duymaz olmuştu. Uzun süre cezaevinde hücre koşullarında bulunmam, ayaklarımda ileri derecede romatizmaya yol açmıştı. Dolaşmam başkalarının yardımı ile oluyordu. Sonuçta, oldukça yaşlanmış olmam da beni dinlenme fikrine itti.

Düşündüm ve karar verdim: Ulan Musa, Türkiye'nin düzeltilmesi, Türk-Kürt kardeşliği sana mı kalmış; bırak ne halleri varsa görsünler!

Ecdadımdan kalma Zivingê ve Akarsu'da yerim vardı. Akarsu'ya yerleştim. Zivingî'deki yerimi de küçük bir çiftlik haline getirdim. Burada bulunan bin dönüm kadar yerimi yarı yarıya ortaklaşacılığa verdim. Akarsu'da on dönüm sulu arazim vardı. Buraya da bir ev yapıp, geriye kalan kısmı sebze ve meyve bahçesi yaptım. Zivingê'de bir sürü keçi, koyun besledim. Evcil hayvanları çok sevdiğim için Akarsu'daki bahçemde ayrıca tavuk, tavşan, güvercin, at, kedi ve köpek besliyordum.

Politik hiçbir olaya karışmadım. Tüm örgütlerden geliyorlardı. Hepsine aynı şeyi söylüyordum. Cidden hareketlerini tasvip etmiyordum. Buna rağmen, Beyrut'tan, Nusaybin'in Cibilgırav köyü kökenli Cemilê Maho bana geldi. Pasaportla gelmişti. Birlikte çay içtik, sonra kalkıp köyüne gitti. Arkasından, gece saat 05'te evimin etrafı çevrildi. Beni alıp götürdüler. Hazırladığım bavulları köylüler cemseye koyarken, Yüzbaşı, "Allah, Allah! Yahu sanki Musa Anter seyahate havaalanına gider gibi..." dedi. 20 Aralık 1979'da Mardin Tugay Komutanlığı'nda bir yere ben ve iki Kürt genci tıklıldık.

Bir süre sonra bir Yüzbaşı gelip, ikide bir tuvalete gidemeyeceğimizi, sabah, öğlen ve akşam olmak üzere günde üç kez gidebileceğimizi söyledi. Ben, prostatım olduğunu, yarım saatte bir tuvalete gitmem gerektiğini, eğer mümkünse parasını verip bir ibrik aldirmek istediğimi ve tuvalet ihtiyacımı bununla giderebileceğimi söyledim. Yüzbaşı bana hak verdi. Biraz sonra da, parasını almadan bana bir ibrik getirdi. Birkaç gün sonra yerimiz değişti. İbriğimi de beraberimde götürdüm. Oradaki subay, "Bu ibrik ne?" diye sordu. Ben de, prostatım olduğunu ve Yüzbaşının bu ibriği verdiğini anlattım. Meğer bu sırada bizi dinleyen bir çavuş 'prostat' kelimesini 'Protestanım' diye anlamış ve bu yanlışlık anlaşılınca kadar, tüm askerler bana 'gavur' diye baktılar.

Çocuklar sorguya götürülüyorlardı. İşkenceye götürülmenin adı 'sorgu' idi. Her gelen genç baygın, yara-bere içinde geliyordu. Öyle gözlemladım ki, gidenler borcunu ödemenin rahatlığı içinde, henüz gitmeyenler ise korku ve heyecan içindeydiler. Ben aralarına girdikten sonra rahatladılar. Onlara dedim ki, "Çocuklar, niye heyecanlanıyorsunuz? Hiç kavga görmediniz mi? İki ki-

şı birbirini döver. Ama burada dövölürsünüz, dövemezseniz ne çıkar? Alacağınızı sonraya bırakırsınız olur biter.”

Yılbaşı gecesini damdan akan sular altında geçirdik. Baktım, çocuklar çok üzgün, “Haydi çocuklar, gelin bu gece ‘hingulisk’ (yüzük oyunu) oynayalım” dedim. Böylece sabaha kadar çocukları biraz olsun oyaladım. İki gün sonra, bu sefer gözümü bağlayarak beni meşhur sorgu odasına götürdüler. Kar içinde gidiyorduk. İki asker koluma girmişti. Birdenbire ben ve bir er omuzumuza kadar bir çukura girdik. Düştüğümüz çukur, meğer talim için kazılmış bir yermiş. Kar üstünü kapatmıştı. Pantolonum yırtıldı. Bacaklarım, dizlerim ve ellerim kan içinde kalmıştı. Sonra sıcak bir odaya götürüldüm. Birisinin, yanımdaki erleri tokatlayarak, “Ulan gözünüz kör müydü?” dediğini duydum. Daha sonra bana, belki dövülecek halim kalmadığından olacak, “Musa Anter, heyecanlanma -yani demek istiyordu ki, seni dövmeyeceğiz!- Ama uzun uzun konuşacağız.” Ben, “siz bilirsiniz” dedim. Şuradan burdan konuştuk. Gözlerim hâlâ bağlıydı. Bir ara bana, orduyu nasıl gördüğümü sordu. Ben ordudan ne anlarım? Ne subayım, ne de kurmay. Benim askerlikle ilişkim, topu topu iki senelik yedek subaylık; o da levazımcılık” diye açıklamada bulundum. O, “Bırak şunları! Sen bilirsin, biz senin ordu hakkındaki bilgini öğrenmek istiyoruz. Sen söyle; söz veriyoruz, ne yazarız ne de sesini banda alırız” deyince, “Pekâlâ” deyip kabul ettim. Şu açıklamayı yaptım: “Ordu çöp teşkilatına benzer. Mahalledeki kendi sokağını kirletir, çöpçü gelir temizlik yapar ve bu böyle sürüp gider. Türk ordusu da böyledir işte. Üçkağıtçı siviller bir meclis kurar, hükümet olur, tüm Türkiye’yi kirletirler. İşin içinden çıkamayınca da Örfi İdare ilan edip orduyu çağırırlar. Ordu gelir, bildiği kadarıyla temizler, gider. Bu iş böylece sürüp gider...”

“Peki, sen olsan ne yapardın?” diye sordu.

“Ben olsam, ya hiç gelmem, ne haliniz varsa görün derim; veyahut da, Hitler, Mussolini, Franko gibi gelir, ‘Haydi ulan, siz bu işi yapamıyorsunuz, biz yapacağız’ derdim” dedim.

Konuşmamı beğenmiş olacak ki, “Sen yarın evine gideceksin” dediler. Gece olduğunda, saat 24’te beni Mardin’e giden karlı cadenin üstüne bırakmışlardı.

Bolu'dan, kasabamız Akarsu'ya bir komando taburu gelmişti. Gece saat 03'te, yatağımdayken kapım tekmelenmeye başladı. Açmaya vakit bırakmadan cam ve çerçeveler aşağı indirildi. İçeriye bir yüzbaşı, bir teğmen ve bir yığın mavi bereli girdi. Ben yatağımdan çıkmadan, yüzbaşı çamurlu çizmeleri ile yatağıma çıktı ve başucumdaki tüm kitapları yüzüme, suratıma vurarak yerlere attı. "Adın ne?" sorusuna, ben, "Musa" dedim. "Soyadın yok mu?" diye üsteledi. "Anter" deyince, sanki bilmiyormuş gibi, "Haa, şu namussuz Musa Anter sen misin?" dedi. Ben "Namussuz değilim" dedim. Çıkarken, yanındaki teğmen kitapları da almalarını söyleyince, yüzbaşı, "Bırak, geberinceye kadar okusun" dedi. Bana dönerek, "Ancak, biz burada olduğumuz müddetçe evinden dışarıya çıkamayacaksın" diye tehdidini sürdürmeyi ihmal etmedi.

Köyün muhtarı ile ihtiyar heyetini ve onbeş-yirmi genci de alıp bağlardaki ağaçlara bağladılar. Kimini başasağı asmışlardı. Askerler, köyde erkeksiz kalan evlerde hayasızca dolaşıyorlardı. Bu işkence bir ay boyunca sürdü. Çevreden bazı silahlar topladılar ve çekip gittiler.

1984 yılıydı. İsveç'ten, karı-koca bir çift turist olarak Türkiye'ye gelmişler. Çocuklarını, kendilerinden beni de görmelerini rica etmişler. Geldiler. Karakol komutanı da yanımızdaydı. Yemek yedik ve gittiler. Meğer bu 'turist' kelimesi 'terörist' oluvermiş! Tugay komutanının kulağına kadar gitmiş. İki gün sonra, geceyarısı evim basılarak, beni ve evlatlığım Ali Oral'ı, gözümüz bağlı bir şekilde alıp götürdüler. Yine Mardin Jandarma Tugayı'na gidiyorduk.

Amerikan kültüründen etkilenerek yaptıkları için olacak, bu sefer konduğumuz hücrelerde kol kalınlığında bir demir duvardan duvara geçirilmişti. Tavanda da, üç yerinden tespit edilmiş demir bir kalas vardı. Meğer bu, hücre sakinlerini ayaklarından asıp işkence yapmak içinmiş.

Onüç gün kaldım. Birşey yemedim. Çok uğraştılar, yine yemedim. Sebebini sorduklarında, torunum yerindeki çocukları tuva-

lete götürürken yapılan eziyetleri gördüğümü, böyle bir eziyete katlanmaktansa, birşey yemeyip tuvalete gitmek istemediğimi ve kendilerini protesto ettiğimi söyledim.

Beni sorguya götürdüler. Tabii gözlerim bağlı. Manasız manasız sorular soruyorlardı. Bir ara oradakilerin hepsi, 'rap' diye ayağa kalktılar. Anladım ki bir 'büyük' geldi. Konuşunca, Tugay komutanı olduğunu sesinden anladım.

Tugay komutanı ile aramızda şöyle bir konuşma geçti!

- "Müsa Anter, Allahımı seversen birşey söyleyeceğim, doğru cevap ver."

- "Efendim, yemin vermeyin. Ceza hukuk usulünde sanığa yemin teklif edilmez. Soracağınızı sorun. Soru lehime ise cevap veririm. Aleyhime ise elimden geldiği kadar idare ederim."

- "Yok, vallahi öyle değil... Acaba sen insanların, mukaddes kitaplarda okuduğu gibi Adem ile Havva'dan türediklerine mi; yoksa, Darwin'in dediği gibi hayvan tekamülünden mi geldiğine inanıyorsun?"

- "Efendim, ben Türk Ceza Kanununun 163. maddesinden buraya gelmedim. Bu sorduklarınız benim branşım dışında kalır."

- "Hayır, hayır. 141-142 seninle başa çıkamıyor. Sen bunu anlat."

- "Pekâlâ.. Bu hususta ben hiçbir mukaddes kitaba inanmıyorum. Ne Zebur'a, ne Tevrat'a, ne Kuran'a... Çünkü bu kitaplarda denir ki, 'Allah Cebrail'i dünyanın yedi iklimine göndermiş. Her birinden bir miktar toprak getirtmiş. Çamur yapıp buna insan şekli vermiş. Sonra üfleyerek, Ademi yaratmış. Havva'yı da, Adem'in kaburga kemiğinden yaratmış ve bunların birleşmesinden insanlar türemiş!' Buna göre, insanlar Allahın eli ve ustalığı ile yapılmıştır. Ben buna inanmıyorum. Rafael'in, Michelangelo'nun, Picasso'nun dahi adi eserleri yoktur. Peki, eğer insanlar Allahın eserleri olsaydı, böyle sahtekar, vicdansız, zalim ve canavar olurlar mıydı hiç? Haşa, ben Allahı, insanı kendi eli ile yaratmaktan tenzih ederim... Ama hayvandan geldiğine inanıyorum. Çünkü milyonlarca yıl geçtiği halde, ecdadımız olan hayvanların bizde çok kalıntısı kalmıştır."

- "Nasıl olur?"

- "Baksanıza; eşekler, katırlar tekme atar, biz de atarız. Aslan, kaplan pençe vurur; biz de yaparız. Köpek, ısırır; biz de ısırırız. Kedi, tırmalar; biz de tırmalarız. Tüm hayvanların güçlüsü zayıfına zulmeder, biz de yaparız."

Orada bulunanlar gülüşmeye başlayınca, Komutan da güldü. "Ulan ne gülüyorsunuz? Adam size söylüyor" dedi. Bana dönerek:

- "Öyleyse sen İslamiyeti beğenmiyorsun?"

- "Gerçekten de dindar değilim. Ama İslamiyeti hiçbir dine de tercih etmem."

- Nasıl olur?"

Artık işi sohbete dökmüştük. Konuşmama şöyle bir misal getirerek devam ettim:

- "İsterseniz, kıyamet gününe gelelim. Allah, ümmetlerinden kıdem sırasına göre hesap soracakmış. Önce Musa ve Yahudileri huzuruna çağırıp Musa'ya der ki, 'Musa, ben seninle konuştum. On Emir'imi de yazılı olarak sana verdim. Seni peygamber olarak dünyada görevlendirdim. Hani ne yaptın, anlat bakalım.' Musa, 'Ben ve ümmetim insanları çalışıp kazanmaya alıştırdık. Atomu keşfederek, devletlerin ikide bir çıkarları için harp çıkarmalarına mani olduk. Firavunlardan beri dünyayı sömürü düzenine sokan haksızlığa son verip, ümmetimden olan Karl Marks aracılığı ile dünyaya sosyalizmi getirdik' der. Daha birçok Yahudi kökenli bilim adamı ve sanatkarın adını vererek, insanlığa hizmet ettiğini söyler. Allah memnun kalır. 'Peki' der 'Alın Musa'yı ve ümmetini cennete götürün.'

"İsa'yı çağırır. Tüm Hristiyanlar ve İsa, Allahın huzuruna çıkar. Allah, İsa'ya der ki, 'Ha oğlum, seni nurumdan yarattım. Otuz üç yaşından sonra göğe çıkararak yanıma getirttim. Seni dünyaya, şeytanları yenip insanlara yol göster ve Hazreti Adem'e verdiğim sözü yerine getir diye görevlendirdim. Söyle bakalım ne yaptın?'

"Hazreti İsa, 'Nasıl ne yaptım mukaddes Baba!' der. 'Sen kartal, karga yarattın; ben uçakla helikopteri yaptım. Sen fil, deve katır yarattın; ben tır, kamyon, otobüs yarattım. Sen, günün ve gecenin belirli zamanlarında dünyayı güneş ve ay ile aydınlattın; ben

ve ümmetim tüm dünyayı elektrikle aydınlattık. Sen petrolü yarattın; yerin binlerce metre derinlerinde insanlardan sakladın; biz çıkarıp insanlığın hizmetine soktuk. Envayi türlü hastalık mikrobunu yarattın; ben ve ümmetim ilaçlar, aşı ve serumlarla bu belayı önledik.' Ve daha birçok insanlığa rahat veren Hristiyan keşiflerini sayar. Ahlaki bakımdan da Hristiyanlığın diğer ümmetlerden iyi olduğunu ileri sürer. Allah, 'Peki peki oğlum' der. Emir vererek onu ve ümmetini de cennete yollar.

"Sıra Hazreti Muhammed'e gelmiştir. Muhammed, arkasında bir yığın Bedevi Arap, Türk, Kürt, Berberi, Kıpti, Afrikalı ve Fars... olduğu halde Allahın huzuruna gelir. Allah, aynı suali Muhammed'e de sorar ve der ki, 'Ya Muhammed, ben seni Resûlullah, Habibullah diye dünyaya gönderdim. Ödevini de Kuran'la sana ve ümmetine bildirdim. Peki sen ne yaptın, insanlığa ne faydan dokundu?'

"Hazreti Muhammed, İslamın şartlarını sayar; namaz, oruç, hac, zekat ve kelimeyi şahadet diye... Allah kızar. 'Haydi yahu, sen de!' der. 'Alın bunu ve ümmetini cehenneme götürün.'

Bu anlattıklarım, kıyamet falan kopmadığına göre, hayali yakıştırmalardır. Ama tahmin ediyorum, bu satırları okuyanlara bir fikir verecektir.

Nitekim, Komutan da bu anlattıklarımı dinledikten sonra, "Yahu sen çok kötü bir eğitimciymişsin. Namussuzum bir ay yanında kalsam hem Kürtçü, hem de dinsiz olurum" demiş; oradakilere ertesi gün evime bırakılmamı emretmişti.

Bunları yazmakla herhangi bir dini diğerlerinden üstün tuttuğum sanılmasın. Başta da söylemiştim. Ben dindar bir adam değilim. Bu bahsi, Büyük Kürt şairi Cegerxwîn'in, şeyhlere adeta tapan Kürtlere yönelik nasihatını yazarak bitirmek istiyorum:

"Dîn mebe, ew ne dîn e."

Köyüme döndüm. Pastoral hayatımı sürdürdüm. Fakat etrafımda o kadar tahammül edilmez devlet terörü ve zulmü oluyordu ki, delirmedigiime şükrediyorum. Yeri gelmişken, Kürt tarihindeki şu öyküyü anlatmak istiyorum:

Rüstem'in babası Zal, yaşlanır. Henüz 14-15 yaşında olan Rüstem'e tüm kahramanlık ödevlerini devreder. Osmanlı tarihinde

Sultan Murat ve Sultan Fatih misali gibi.. Düşmanları bundan yararlanarak, gelir Zal'm bütün sürülerini talan ederler. Bu durumu Zal'a iletirler. Zal, "Zararı yok. Biz de onların çok sürülerini talan etmiştik" der. Bu sefer düşman gelir, aşiret yaşamında en büyük hakaret olan hakareti yapar ve tüm çadırların iplerini keser. Bu nu da Zal'a söylerler. Zal yine, "Zararı yok. Biz de onların çadırlarını parçalamıştık" der. Düşman bir kez daha gelir. Bu sefer kızlarına ve kadınlarına sarkıntılık eder. Bu Zal'a söylenince Zal irkilir, "Namus ha!" der, gürzünü ister, "Kafama birkaç kez vurun da kafam kızıışsın" der. "Birexşe Belek" adlı atını hazırlatır, mızrak ve gürzünü alarak düşmanın peşine düşer ve o ihtiyar haliyle hepsini perişan eder.

Benim de halkım öldürüldü. İşkence gördü, sakatlandı. Hatta işkenceden çıldıranlar oldu. "Eh ne yapalım?" derdim, "Eskiden beri biz bunları görüyoruz." Fakat sonradan duydum ki, halkımıza bok yediriliyor ve namusuna el uzatılıyor. 'Benim, atalarım Zal ve Rüstem gibi gürzüm yok. Ama verin kalemimi!' dedim ve tövbemi bozarak yazmaya başladım. Yıl 1987 idi.

O gün bugün, vicdanıma ve bilgime dayanarak memleketimin insanlarına ve tüm insanlığa yarayacak fikirlerimi elimden geldigince yazmaya çalışıyorum.

Geriye bakıp bir vicdan muhasebesi yapmaya çalıştığımda, kanaatimce bütün suçum Kürtlerin insanca, tüm haklarına sahip bir biçimde yaşamaları gerektiğini düşünmem ve bunu istememdir. Böylesi bir suçun benim için şeref verici birşey olduğunu söylememe gerek yok..!

EK: SON TUTUKLULUĞUM

Aralık 1989'da Sosyalist Parti, Diyarbakir'de, 'Değişen Avrupa Karşısında Kürtler' konulu bir panel düzenlendi. Konuşmacı olarak davet edildiğim için ben de katıldım. Diyarbakir'in en büyük sineması olan Dilan Sineması'nda yapılan panel oldukça güzel geçti. Çok kalabalık vardı. Bunu gören bir gazeteci bana, "Ağabey, diyorlar ki, bu kalabalık senin için gelmiş; Sosyalist Parti için değil" dedi.

Panel bitti. Meğer polis konuşmamı banda almış. Hakkımda Diyarbakir Devlet Güvenlik Mahkemesi'nde dava açıldı 23 Ocak 1990'da hakkımda giyabi tutuklama kararı verilerek dava duruşması 11 Nisan'a atılmış. Bu kadar uzun ertelemeyi iyi niyete yorumlayamazdım. Bana resmi bir tebliğ de yapılmamıştı. Bütün bunları tesadüfen öğrenmiştim.

Duruşmada hazır bulunmak için iki gün önce uçakla Diyarbakir'e gittim. Emniyet, geleceğimi haber almış; havaalanında beni gözaltına aldılar. Oradan mahkemeye götürüldüm. Tutukluluğum vicahiye çevrilerek, Diyarbakir'in ünlü E-tipi cezaevine götürüldüm. Kaydım yapıldı. 35. Koğuşa konulmamı istedim. Kabul ettiler. Fakat bir müddet sonra gelen bir emirle, beni, Diyar-

bekir'de adi suçluların konduğu cezaevine götürdüler. Orada da beni, yaşlı tutukluların koğuşuna değil, çocuk koğuşuna koydular. Böylece Ehmedê Xanî'nin dediği gibi, doğuştan mahkum olan Kürtler yedisinden yetmişine kadar bir araya gelmişti.

İki gün sonra duruşmaya çıkarıldım. Banttaki sesin bana ait olduğunu söylediysem de; mahkeme, yirmi günlük bir erteleme ile sesin bana ait olup olmadığını tespiti için dosyayı bilirkişiye havale etti. Bu da iyi niyetli bir tutum değildi. Amaç, bu vesile ile beni bir süre daha içerde tutmaktır. Çünkü bu arada, pekâlâ tutuksuz da yargılanabilirdim.

1 Mayıs 1990 günü son duruşmam yapıldı. Bilirkişi raporu da gelmişti. Ses bana aitti. Avuktlarım uzun uzadıya savunmamı yaptılar. Mahkeme başkanı benden de savunmamı sordu. Dedim ki, "Sayın hakimler, söyleyeceğim çok şey var. Ama burası Diyarbakir! Nümayiş yapmak istemiyorum. Yalnız, Sayın Reis, şu kadarını söyleyeyim: Siz bir Kürt olsanız, babanız vefat etmiş olsa ve dünyaya gelen bir erkek çocuğunuza babanızın adını takmak istediğinizde hükümet bunu yasak diye engellese, bu durum karşısında, siz deliye dönmez misiniz?! Bir de; Sayın Savcı, iddianamesinde 'halkı heyecanlandırdı'ğımı söylüyor. Bilakis, halk beni heyecanlandırdı. Takdir sizindir.."

Başkan, iddia makamından mütalaasını sordu. Savcı beraatimi istedi. Hakimler de bu görüşe uyarak beraatime karar verdiler.

Tüm buna karşın çilem yine bitmemişti. Emniyet, beni hapis-haneden alarak gece saat 20'ye kadar Birinci Şube'de bekletti. Meğer 1 Mayıs olduğu için, benden dolayı herhangi bir olay çıkmasın diye düşünmüşler.

Tüm bunlar son olur diyeceğim ama, daha şimdiden Devlet Güvenlik Mahkemelerinden iki-üç çağrım var.

Bu seferki hapis-hane hayatım çok güzeldi. O pırıl pırıl çocuklar içinde kendimi bir dede, bir hoca olarak görüyordum. Pek çoğu hırsızlıktan tutuklanmıştı. Teker teker ifadelerini alıyordum. Hepsisi de, Victor Hugo'nun Sefiller'indeki açlık misaline uygundu. Aç, sahipsiz ve işsiz bırakılmış çocuklar, ya öleceklerdi ya da hırsızlık yapacaklardı. Onlar, ne banka soymuşlardı, ne de zengin evlerinden elektronik eşya ve mücevherat çalmışlardı. Bir

karpuz, bir pantolon, bir lastik ayakkabı vs.. gibi ölüm kalım araç ve gereçleriydi çaldıkları. Bütün bunları bana anlatırken o kadar utangaçlardı ki; ben onları o halleriyle, Bağdat Caddesi'ndeki şımarık ve küstah çocuklardan daha üstün görüyordum. Hele tahliye olduğum günü hiç unutamam. Arkamdan bir ağlamaları vardı ki, 75 yıllık hayatımın en trajik sahnesiydi.

İşte böylece bu faslı da kapatmıştım.

HATIRALARIM
İKİNCİ CİLT

Hatıralarım hakkında

Gerçi bunlara hatıralarım diyorum ama, hakikatte bu yazılarım bir devrin, bir ülkenin ve ezik bir ulusun yani Kürt ve Kürdistan'ın hatıralarıdır. Ben bazı hatıra yazarları gibi anam beni çok seviyordu onun için de sevdiğim yemekleri yapıyordu veya karımla çok iyi anlaşıyorduk ve mesut bir hayat yaşıyorduk, demeyeceğim. Esasen bu gibi özel hayat nüansları bizim gibi perişan bir toplumda birşey ifade etmiyor. Zaten herkesin normal olarak anası kendisini sever ve namuslu bir ailede karı-koca birbirlerine saygılı ve mesutturlar.

Benim amacım büyük aileyi yani Kürt toplumunun dertlerine tercüman olarak ve benden sonra gelecek Kürt çocuklarıma tarih ve toplumları hakkında birşey yazmak ve bildiğim kadarıyla onlara dürüst yol göstermektir. Görülüyor ki benim yazacaklarım bir şahsın hatıralarından ziyade bir basit Kürt tarihidir. Bu bakımdan her tarih eserinde olduğu gibi yeni nesillere olup bitenleri anlatmak ve mutlaka yeni nesillerin eskilerden daha ilerici oldukları için onlardan evvelki devirlerin yanlışlarından uzaklaşıp doğrularım benimsemektir.

Ben bilgifiroşluk yapmaya hiçbir zaman heves etmedim. İnaniyorum ki benim bugün yeni nesillerin önüne ak yüzle çıkmamın bir nedeni de budur. Ben bu hatıralarımı yazmakta çok çekingen oldum. Nihayet birinci cilt anılarımın önsözünde de işaret ettiğim gibi çokça istekler oldu. Gerek Kürdistan yaşam standartlarım aşan yetmiş yedi yıllık ömrüm bu uzun yaşantımın bana empoze ettiği haleti ruhiye ve milli mesuliyet ile hatıralarımı yazmaya başladım. Hele hatıralarımın birinci cildinin çıkışı ile gerek yurtiçinde ve gerekse aşağı yukarı bütün dünyada aldığım takdirkar sloganlarla benim bu ikinci cilt anılarımı da yazmama sebep oldu. Ve öyle düşünüyorum ki eğer yaşamım elverirse üçüncü hatıta dördüncü cildi de yazmayı düşünüyorum.

Yetmiş yedi yıl işkence, azap, ezgi içinde yaşayan bir insanın hatıraları biter mi? Ancak bu hatıralarımdan kimse iç açıcı birşey beklemesin. Zira tatlı bir hatıram yok ki yazayım. Tüm hatıralarım başından sonuna kadar zulüm, işkence, hapis içinde geçmiştir. Bunlar benim şahsi üzüntülerim. Ya milletin soykırımı, sürgünler, hakaretler ve ağzıma almak istemediğim diğer birçok ahlak dışı, namus dışı olaylardır. Peki bunları ben nasıl tatlı anlatabılırım? Ama buna rağmen anılarım ezik de olsa şerefli safhalardır. Ne Kenan Evren'in, ne de İhsan Sabri Çağlayangil'in hatıraları gibi kanlı ve idam sehpalarıyla. Tabir caizse, idam sehpasına çıkan milli bir kahramanın onu asmaya götüren alçak kişilere mertçe bağıışı gibidir.

Anılarım şu son yetmiş yıllık Türkiye tarihi için bir yanlışlıklar komedyası gibidir. Hep hayıflanırız, "Efendim geri kalmışlığımızın en kuvvetli etkeni Avrupalılardan matbaayı 200 küsur yıl sonra kabul etmemizden kaynaklanıyor." Amma hiçbiri çıkıp da demiyor ki, peki birader o geçti şimdi Sedat Simavi'lerin İsrail parası ile elde edilen en son modern rotatifleri vardır. Böylece matbaa sorunumuz bitti. Peki ya neden demiyoruz ki neden Avrupalılardan 400 yıl sonra dahi demokrasi ve insan haklarını kabul etmiyoruz? Şu devletin, yüzkaralığma bakın ki, bugün Türkiye'de yaşayan 20 milyon Kürdün kendi anadillerinde konuşmalarına bile, birçok sözümona devlet adamları ve de renkli basın yazarları hoş görmüyorlar.

Dikkat edilirse Türkiye’de çok acayip bir hava vardır. Kaba kuvvet, faşist idare bir günde geliyor. Uyduruk anayasalarımız, komik parlamentolarımız ayaklar altına alınıyor. Fakat demokrasiye gelince hep aynı nakarat: “Efendim demokrasi yavaş yavaş geliyor.”

Buraya yakışmaz amma şöyle bir misali getirmek istiyorum. Zira bundan 1700 yıl önce atamız Marx Meta der ki: “Hayatta olan herşeyi yazmakta bir sakınca görmüyorum.” Ben de bu fikir-deyim. Şimdi misalimize gelelim: Bir kabadayı, hayat kadınına demiş ki, “Yahu bu kadar münasebetlerden nasıl gebe kalmıyorsunuz?” Kadın şu karşılığı vermiş: “Nasıl gebe kalalım beyefendi? Biriniz yapıyor, diğeriniz bozuyor.” Tıpkı Türkiye demokrasisi gibi. Altmış yıldır görüyorum, bir paşa demokrasi yapıyor, diğer bir paşa beğenmiyor ve sil baştan yapıyor. Ve her gelen paşa: “Yavaş yavaş demokrasiyi kuruyoruz” diyor. Kemal Paşa, İsmet Paşa, Cemal Paşa, diğer paşalar ve en son yalnız eli değil tüm hayatı kanlı olan ve bugün ettiklerinden korktuğu için dikenli teller ve muhafız kurt köpekleri gölgesinde yaşayan ve de her an namluyu ensesinde hisseden Yugoslav kökenli muhacir Kenan Evren Paşa gibi.

İşte aziz soydaş ve vatandaşlarım, hatta dünya insanları bu hatıralarımda Türkiye demokrasisinin bu yaz–boz levhaları arasında tüm Türkiye halkları ve en çok Kürt halkının çektikleri insanlık dışı eziyetleri bulacaksınız. Sakın bu kitabı okurken bazı keyifli romanlar gibi tatlı ve iç açıcı birşey beklemeyiniz. Zira yaşadıklarımı size aktarıyorum. Birinci cilt hatıralarımda bazı olay ve kişilere kısaca temas etmiştim. Ama okurlarımdan aldığım işaretlerle bunları biraz açmam isteniyor. Şimdi şunu da söyleyeceğim ki bazı kişiler gibi gayem para kazanmak değil. Zaten sefih paraya ihtiyacım yoktur. Tüm Kürtler perişan iken benim bol para ile yaşama gayem yoktur. Böyle bir hissi kendimde bir kabahat sayarım.

Bu kitabımda gayem vesikadan yana çok zayıf olan nesillerime ve de tüm insanseverlere birşey vermektir. Eğer bu düşüncemde başarılı olursam kendimi bahtiyar sayacağım.

Musa Anter

BİRİNCİ BÖLÜM
KİŞİLER VE OLAYLAR

Kinyas Kartal ve öküzler

Yahu bendeki tedaî yani olaydan olay hatırlamak çok acıdır. Demek eski Yahudiler de benim gibi idiler ki, her abuk sapığa peygamber demişler ve sonradan demişler ki, şimdiye kadar 20 bin peygamber dünyaya gelmiştir. Ben bir Ben-i İsrail peygamberi olmak istemem ama, zaten bizim inancımızda Hazreti Muhammed'den sonra dünyaya peygamber gelmez. Ama yine de Hz. Muhammed'in şöyle bir hadisi vardır. Diyor ki, "Öyle bir devir gelecek ki, ümmetinden olan aklı başında Müslümanlar, Ben-i İsrail peygamberlerine eşit olacak."

Gelelim tedaîme:

1957'de Van'a gittim. Kinyas Kartal'ın davetlisi idim. Van'a giderken tüm köy işlerinde, değirmende, odunda ve tüm işlerde binek ve yük hayvanlarının "öküz" olduğunu gördüm. Kinyas amcaya dedim ki, "Amca bu öküz işleriniz nasıl oluyor? Bizde yük ve binek hayvanları hep at, katır ve eşektir. Siz nasıl oluyor da aynı işi ahmak öküzlere yaptırıyorsunuz? Sığır çok kalm kafalıdır. Kolay kolay birşey öğrenmez."

"Oğlum Musa, öküzü alıştırmak çok kolaydır. Bak nasıl: Conega iken, onu gençlerle iyi tutarız. Ondan sonra iki büyük heybeyi toprak doldururuz. Öyle ki iki yüz kilo yük olsun. Boğayı yükler ve iyice bağlarız. Ondan sonra geniş bir alana bırakırız. Hayvan tekme atar, zıplar, huysuzlanır, en son ağır yük altında yorulur, terler ve inekleşir. Bu olay boğasına göre bir hafta, on gün devam eder. Ve ondan sonra uslanır, güzel bir yük hayvanı olur."

Ben Kinyas Bey merhumla geçen bu hatıramı şunun için yazdım:

Sözüm ona 70 yıldır Cumhuriyet devrinde, Kürt hüviyeti yasak edildi. Kürt kelimesini ağzına almak, uyduruk kanunlarla suç sayıldı. Ve Türkiye'de öyle dejenere ve ham bir nesil yetişti ki hâ-

lâ Kürt deyimine tepki gösteriyor. En son örneğini 6 Kasım 1991'de TBMM meclisinde gördük. Leyla Zana ve Hatip Dicle'nin masumane olayında gördük. Koskoca herifler, hatta akıllı ve oturlak bir devlet adamı saydığımız Süleyman Demirel bile, utanmadan ve de anlamadan o koca gövdesine ilişik cılız ve nasırsız ellerini, sıra kapaklarına vuruyordu. Bazısı da Zana ve Dicle'nin yakasındaki ulusal renklerimize yapışıyordu.

Peki sönük adamlar, biz Kürtler yüzyıllardan beri sizin milli renginize ve bayrağınıza saygı gösteriyoruz. Sizden çok, yolunda kan döktük. Eskiden bayrağın adı sancaktı. Yani SCK idi. S, secat; C, cesaret; K da kahramanlık demekti. Kürt, bu sıfatları kendi milli hasletinde bulduğu için, canla başla ancak uğruna baş koyuyordu. Peki manyak Orta Anadoluluların bazısı; nedir Leyla Zana'nın kurdelasına gösterdiğiniz vahşi tepki? Bak ben size o temiz renkleri anlatayım. Türkiye'ye ilk defa bu renkleri getiren benim. Evet, ben Musa Anter'in (Hatıralarımın birinci cildinde anlatmıştım. Sırası gelmişken kısaca yine işaret edeyim.)

1941 yılında Adana Erkek Lisesi'ni bitirip İstanbul Üniversitesi'nin Yüksek Öğretmen Okulu felsefe sınavını kazanarak İstanbul'a geldim. Övünmek için demiyorum ama tüm Türkiye'de, biz üç kişi felsefe imtihanını kazandık. Faşistlerce şehit edilen arkadaşım Cavit Orhan Tütengil ve en son ödevi Ayasofya Müzesi'nde olan Sabahattin Batur ve fakir ben idim.

O vakit Fransa'da filozof Henri Bergson'un kurduğu Yüksek Öğretmen Okulu'na adça da benzesin diye İstanbul'da Vefa'da zamana göre güzel bir bina vardı. Kapıda, TC Yüksek Muallim Mektebi yazılı idi. Okul karma idi. Kız-erkek karışıktı. Yalnız yatakhanelerimiz ayrı idi. Gerçi biz gariban idik ama bizden üstün olan ağabey ve ablalarımız, çoktan anlaşılmış, okulun bahçe ve gazinosunda sarmaş-dolaş geziniyorlar, kumru gibi koklaşıyorlardı. Okul müdürümüz, Avrupa'da tahsil görmüş demokrat ve insansever Prof. Ratıp Berker idi. Doğal olarak yaşantım gereği ben şaşakalmıştım. Bir nevi şaşkındım. Ve bu şaşkınlığım beni okuldan da, felsefeden de soğuttu. Haklıydım demiyorum, o zamanki hatıralarımı yazıyorum. 50 yıl öncedir. O vakit Afrika'da insan etini yiyen çokça *mao mao*'lar vardı. Ama bugün o *mao mao*'lar

birer uygar devlet oldular. Kongo, Kenya, Gana, Gine gibi. Sen bakma Kürtlerin hiçbir şey olmadığına. İşte ben de bu ilkelden de ilkel olan ve hiçbir şey olmayanlardanım. Okulumuzda ders yoktu. Her sabah kalkar, Hitler vahşetinden kaçan, İstanbul Üniversitesi'ni kuran Yahudi hocalarının fakültelerine gider, ders alırdık. Bir misal vereyim: Bizim felsefe yani metafiziğe gelen hocalarım Jan Aster, Hırş ve Kesler idi. Türk olarak Mustafa Şekip Tunç vardı.

Sonradan üniversitede Faik Bucak'la tanıştım. Zaten kendi mektebimden soğumuştum. Kendisi Hukuk Fakültesi'ne gidiyordu. Hasılı beni de ikna etti ve ben de kaydımı Hukuk Fakültesi'ne yaptım.

Ben Suriye'de büyük Kürt milleyetçilerini tanımıştım ve onlardan namuslu bir Kürt milliyetçiliği hissini almıştım. Suriye'de Türklerden kaçan kimler yoktu ki. Celadet ve Kamuran Bedirhan, Qedrican, Dr. Nafiz, Nureddin Zaza, Osman Sabri ve de büyük Kürt ozanı Cegerxwin.

İstanbul gözümde büyük bir kültür ocağı sayılıyordu. Ama gelip gördüm ki bomboş. Bir bakıma hem ben hem de onlar haklı idi. Bana göre Kürt ulusunun insanca kurtuluşu için olmayan hiçbir bilim para etmiyordu. Genelde de diğerleri için Ergenekon ve kurt hikayeleri vardı. Kaldı ki Ergenekon'da geçen kurt, Ebül Faraç tarihinin ikinci cildinde çok bilimsel olarak saptadığı gibi kurt değil bir köpektir. Ebül Faraç Zeydan der ki, "Selçukiler diyorlar ki biz Orta Asya'dan çıktığımız zaman bize bir köpek yol gösterdi." Amma bizim sözüm ona uygar Türk geçinen dönmeleler, köpeği hakir gördükleri için köpeği, yabani kurda çevirmişler. Sanki kurt, köpektен daha üstünmüş gibi. Halbuki ortadadır. Köpek sadıktır ve ehlidir. Kurt ise vahşi ve yabanidir. İnsanın aklına şu geliyor; Acaba, Türkler ne diye kendilerine bir kurdu öncü kabul ettiler. Yoksa tabiatlarına uygun diye mi?

Sözümüz Kürt bayrağına idi. O vakit yani kırklı yıllarda İsviçre'de İsmet Şerif vardı ve arkadaşları *Kürt Sorunu* diye aylık bir dergi çıkarıyorlardı. Nureddin Zaza yakınım olduğu için bana bu dergiden gönderiyordu. Derginin kapağında Kürt bayrağı vardı. Bayrak şöyleydi. Yeşil, kırmızı, beyaz ve kırmızının ortasında

Kürtlerin Zerdüşt dinine göre kutsal olan bir güneş vardı.

Birinci ciltte bunları yazdım. Ancak şu kadarını söyleyeyim ki, Türkiye ve Türkiye Kürdistanı'nda ilk defa bu bayrağı yapan benim. Ancak renklerinin anlamı şöyle idi. Yeşil, Mezopotamya bereketi; kırmızı, ihtilal kanı; beyaz, barış ve milli dini insan kardeşliği; kırmızının ortasındaki sarı güneş ise, Kürtlerin Zerdüşt'teki güneş sembolü idi. Bu bir zaman Kürt bayrağı olarak devam etti. Ama baktık ki, barışı simgeleyen beyazı, kimse Kürtlere karşı kullanmıyor. Biz de bayrağımızdan çıkardık ve sarı renkli güneşi de bir fon olarak bayrağımıza kattık. İşte bugün yeşil, kırmızı ve sarı olan ve Türkiye'de Kemalistlerce nefret edilen renkler bunlardır. İşte 6 Kasım 1991'de sözüm ona TBMM'ye girenlerin bu renklere karşı gösterdiği reaksiyon Türkiye'deki ilkel zihniyetin bir sembolüdür.

Yedeksubaylığım ve Gelibolu

Otuzlu yıllarda lisede üç ders yılı sonu 20 gün piyade askerlik eğitimi görürdük. Ben Adana Erkek Lisesi'nde okurdum. Yıl içinde de askerlik dersimiz vardı. Hocamız topçu binbaşı, hâlâ da adını bilmem, çünkü o vakit Boforst topları meşhurdu, biz de binbaşıya Boforst derdik.

Bir yıl Adana'da askeri kampta idik. İkide bir yaşlı bir erin güzel bir atla tek başına adeta gezinti yaparcasına dolaştığını gördüm. Bir gün önünü keserek durdum. Baktım ki süvari Türkçe bilmiyor, orta yaşlı bir Kürt. Aramızda şu konuşma geçti:

– Abê navê te çi ye? (Ağabey adın ne?)

– Carullah.

– Tu ji ku yî? (Nerelisin?)

– Ez ji Nisêbînê me. (Nusaybinliyim)

– Tu lawê kê yî? (Kimin oğlusun?)

– Ez lawê Anter im. Eşîra me Temika ye. (Anter'in oğluyum. Aşiretimiz Temika.)

– Ez ji Raîtîmê Dekşûrî me, ji mala Haco me. (Hacolardanım. Ben de Raitimi bölgesi Dekşuri aşiretindenim.)

Ve aramızda geçen Kürtçe konuşma daha da uzun sürdü. Adı Carullah idi. Nusaybin'in Raite aşiretinden ve meşhur atamız Haco'nun akrabası imiş. Kendisi mahkum olup Suriye'ye kaçınca, amcalarım Tahîrê Mahmud ve Hîsênê Eshede sığınmış. Çok yakınlık görmüştü. Ben amcalarımdan sormuştum, dediler ki: "Oğlum biz aşiretimize emir vermişiz. Yüz kızartıcı ve kan davasından Türklerce suçlu sayılan ulusal mahkumlara sahip çıkın diye."

İşte bu süvari orta yaşlı er, vaktiyle Haco Kürt milli direnişinde aktif rol almış bir gençmiş.

Kamp komutanımız Boforst da o vakit Kürdistan'da çalışan bir üsteğmenmiş. Bir Kürt-Türk çatışmasında Dêra Çomera yerinde,

üstegmen Boforst Kürt kuvvetlerine esir düşüyor. Esarete Carullah, Boforst'a sahip çıkıyor ve onu kurtararak geri gönderiyor.

Gel zaman git zaman aflar çıkıyor ve geçkin yaşma rağmen Carullah, topçu olarak Adana'ya veriliyor. Ve ne olduysa Boforst Binbaşı Carullah'ı tanıyor.

İşte Carullah'ın alay içindeki forsu buradan geliyormuş. Binbaşı onu bir arkadaş ve mert bilmiş, kendisine de ber at vermiş ve onun askerliğini rahat bitirmesine destek vermişti.

1941'de İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ne girdim. Üniversitede 2 yıllık askeri eğitim görüyorduk. Ve bu beş yıllık askeri eğitimi görenlere, yüksek askeri ehliyetname, yani 'sertifika' verilirdi. Benim de yüksek ehliyetnamem vardı.

Ama ben bir türlü normal olarak yedeksubaylığa gidemedim. Hapisler, yargılanma ve sorgular beni, dedikleri gibi milli görevden soğutuyordu. Askere gitmemek için tüm haklarımı kullandım. Artık 1955'te gitmeye karar verdim ve gittim. Yaşım 30 küsur idi. Ankara'ya geldim. Bizi sınıflandırdılar ve mülakatta beni piyadeye ayırdılar.

Bacanağım binbaşı, Vanlı ve de Kürt, ordu donatımında bilmem ne idi. Onlarda kalıyordum. Çok üzgündüm. "Remzi Abe" dedim; "Bu yaştan sonra askere, rahat-hazırol veya çok-kalk mı öğreteceğim?" Remzi Abi güldü ve: "Bak ben sana bu kartı vereyim. Sen Yedeksubay Okul Komutanı'na götür. Albay da Kürttür. Derdini anlat, o sana birşey yapar." Ertesi gün Ankara Yedeksubay Okulu'nda komutan albaya zorlukla yetiştim. Albay:

– He ulan ne istiyorsun?

– Komutanım bir kartınız var. Müsaade ederseniz vereyim.

– Ver bakalım ne kartıymış.

Verdim. Okudu ve "Peki ne istiyorsun?" dedi.

– Komutanım, bu yaştan sonra rahat-hazırolla uğraşamam. Zaten 15 yıldır üniversite talebe yurtlarını idare ediyorum. Eğer levazım olursam daha faydalı olurum.

– Peki sen nerelisin?

– Nusaybinliyim ama Remzi Binbaşının bacanağıyım.

– Him sen de mi boktan bir Kürtsün, Remzi gibi. Bak Remzi'ye söyle. Eğer okulumuza iki bin beş yüz liralık benzin vermezse,

namussuzum seni en zor sınıfa vereceğim. Haydi bakalım siktir ol git, Remzi'ye söyle, kendisi bilir.

Üzgün üzgün eve gittim. Akşama Remzi Abi geldi. Olayı aynen anlattım. Güldü ve, "Peki peki verelim benzini. Çoktan istiyordu vermiyordum. Demek beni yakaladı" dedi.

İki bin beş yüz liralık bir ayniyat (makbuz) yazdı. Sabahleyin makbuzla albaya gittim. İlk kızgındı.

– He geldin mi Kürt?

– Evet efendim, dedim ve o kağıdı verdim. Güldü ve "Peki peki, otur bakalım" dedi. Zili çaldı, bir üsteğmen geldi. Numaramı verdi, üsteğmen gitti. Sonra da mülakat kartımı, yani ayrıldığım sınıf kartım getirdi. Meğer benim karta, topçu diye bir mühür vurmuşlar. Albay, "Siktir et" dedi. Üstünü çizerek, yanına 'levazım' diye bir kaşe mühür vurdu. Bana, "Haydi ulan Kürt, o eşek herif hemşerin Remzi'ye selam söyle. Bir daha benzin menzin için beni sıkmasın, gagasına sıçarım sonra!" dedi.

Artık levazım olmuştum ve bazı formalitelerden sonra İstanbul Eyüp'teki Levazım Okulu'na gittim. Övünmek gibi olmasın ama tüm derslerden yüz numara alıyordum. Ama numara para etmiyordu ki. Bir kere dosyamda 'komünist Kürtçü' yazılı idi. Okul altı aylıktı. 4-5 ay geçti. Yavaş yavaş solcu arkadaşlarım okuldan alınıp, kıtalarda çavuş yapılıyorlardı. Bir gün subay talebe kıyafetiyle İstanbul'da Bozo Kemal dediğimiz Diyarbakirli arkadaşım Kemal Yıldırım'a rastladım. Öpüştük. Kemal, iltifat ederek, "Aman Musa bu kıyafet ne kadar da sana yakışmış" dedi. Ben dedim ki, "Kemal az kaldı, bu kıyafeti benden alıp kıta çavuş kıyafeti giydirecekler." Ve olayı kendisine anlattım. "Peki Musa" dedi. "Sen ne diye olayı Mustafa Ekinci ve Yusuf Azizoglu'na anlatmıyorsun? Biliyorsun onlar Menderes'in bakanlarıdır. Ve kolaylıkla seni kurtarırlar."

Yusuf Azizoglu ve Mustafa Ekinci çok yakinen iki abimdi. Dedim ki, "Kemal ne diye onlar beni sormuyor? Peki beni bilmezler mi?" "Yahu bilmezler, ama şimdi her ikisi de Büyükaada Anadolu Kulübündedirler. Bu akşam ben de gideceğim ve onlara anlatacağım." "Sen bilirsin" dedim.

Ertesi gün okul komutanlığında bir anons. "Musa Anter ko-

mutanlığa!” Arkadaşlar donakalmışlardı. Mutlaka benim de kıtaya gönderileceğime hükmediyorlardı. Ben de aynı düşüncede idim. Komutanlığa gittim. Emir subayı yüzbaşı, beni komutan tuğgeneralin makamına götürdü. İçeriye girer girmez Mustafa Ekinci ağabeyi gördüm. Ayağa kalkıp boynuma sarıldı ve öylece komutanın önüne gittik. Mustafa Abi dedi ki, “Komutan, birçok yeğenlerim var ama en değerlisi Musa’dır. Çok severim Musa’yı.” Komutan da ayağa kalktı. Bana elini uzattı. Elini sıktım ve oturmamı emretti. Meğer komutanın o yıl terfi yılı imiş. Tümgeneral olacakmış ve Mustafa Ekinci Abiden yardım bekliyormuş. Bir müddet oturduk. Mustafa Abi o zamanki para li bana 500 lira verdi ki, tahmin ediyorum Paşanın aylık maaşı dahi o kadar değildi ve dedi ki: “Oğlum, Paşam da senin dayın sayılır. Bir ihtiyacın olursa çekinmeden gel söyle, gerekeni sana verir. Ben sonra Paşaya öderim.” Mustafa Abi kalktı, Paşa ve ben kapıya kadar onu uğurladık. Halbuki tüm arkadaşlarım benim kıtaya sürüleceğimi bekliyordu. Beni Paşa ile görünce şaşırdılar. Ve böylece er değil de yedeksubay oldum.

Herkes beni okul birincisi biliyordu. Çünkü her sınavda benim notlarım 100 idi. Fakat Orhan ve Burhan Apaydın’lar, Menderes ve Demokrat Parti’nin Hüsamettin Cindoruk gibi gönüllü avukatlarıydılar. Burhan Apaydın’la aynı sınıftaydık. Bir gün okulda bulunmasak disiplin suçu idi. Amma tüm gazeteler, Burhan Apaydın’m faraza Çarşamba günü Ankara’daki Demokrat Parti’nin bilmem hangi davasında şu savunmayı yapmış olduğunu yazdıkları halde, o gün için Burhan Apaydın okul defterinde ‘mevcut’ diye gösterilirdi. Burhan hayattadır, Orhan rahmetli oldu. Bu dediklerimde eğer bir yanlışlık varsa, cevap verebilir. Okulun ilk açıldığı gün Burhan Apaydın görüldü ve altı ay sonra da son günde okula şeref verdi. Amma benim birincilik hakkım Burhan’a verildi. Ve ben ikinci oldum. Bana bunu söyleyen, adını hatırlayamadığım tabya hocamız albayın, bu durum karşısındaki üzüntü ve mahcubiyetini hiç unutmam. Beni öptü ve, “Oğlum üzülme” dedi. “İşte bunlar, memleketimizin yara ve çibanlarıdır.”

Ben, çocukluğumdan beri ekmek sevmem. Ve bunu okulda

tüm arkadaşlarıma empoze ederdim. Öyle arkadaşlarım vardı ki pilav makarna ile bile ekmek yerlerdi. Onlara kızardım. “Yahu zaten ekmekle pilav nişastadır. Ne diye ekmek yiyorsunuz?” diye.

Gün geldi, Ankara’dan bir heyet okulda kuralarımızı çekti. Listede ‘fırın subaylığı’ da vardı. Hep bana takılırlardı. “Musa, inşallah senin kuran fırın subaylığına çıkar!”

Hakikaten elimi kura torbasına koydum. Çıkan kağıtta, Geliboyu 2. Kolordu Komutanlığı Fırın Subaylığı yazılıydı. Ben üzül-düm ama 90 arkadaşım sevindi. Ve aldığımız 110 lira ile bir hafta sonra kıtamıza gitmemiz emredildi. Ben İstanbul’da oturuyordum. Ailem ve çocuklarım İstanbul’daydı. Geliboyu’ya gittim ve işe başladım. Birinci Dünya Harbinden kalma harap ve ‘Enver Paşa’ adlı ve de tüm 2. Kolordu’ya günde 24 bin ekmek yapan fırının komutanı oldum. Hem fırın ve hem de fırında çalışan beş sivil usta ile kırk pırıl pırıl er, perişan ve pislik içindeydiler. Ben kolları sıvadım. Kendi paramla kireç, çimento ve boya aldım. Kısa bir zamanda fırını çiçek gibi ortaya çıkardım. Kolordu komutanımız Muzaffer Alakuş korgeneral idi. Alayı teftişe geldi. Fırım böyle pırıl pırıl görünce şaşırmış. Albaya, tamirat için parayı nereden bulduklarını sormuş. Albay demiş ki, “Allah razı olsun bir asteğmenimiz yeni geldi. Herşeyi kendi kesesiyle yaptı.” Paşa beni çağırdı ve; “Sen nerelisin oğlum?” dedi. “Mardinliyim efendim!” dedim. “Efendi deme, komutanım de oğlum” dedi. “Peki komutanım” dedim.

Gelibolu Orduevi’ni rahmetli general Ragıp Gümüşpala yaptırmıştı. Deniz kenarında o devre göre mükemmel bir bina idi. Ve biz yedeksubaylar için de bir emir vardı. Şöyle ki, kaloriferli, banyo ve gazinolı otelde 1 ay 30 lira, 2 ay 60 lira ile kalabiliyorduk. 3 ayda ise kovulurduk.

Yeni gittiğim zaman orduevinde subaylar rütbelerine göre otururlardı. Paşa ve albaylar önde, yarbaylar onların arkasında, yüzbaşı ve üsteğmenler daha da arkalarında. Biz teğmen ve astsubaylar da daha arkalara da otururduk. Tuvalete gitmek icap etti. Giderken Paşa ile birkaç subayın satranç oynadığını gördüm. Demek elimde olmayarak onlara acayip acayip bakmışım. Paşa yaş-

lı ama cin gibiydi. Durumumun farkına varmış olacak ki beni çağırdı. Aramızda şöyle bir konuşma geçti:

“Oğlum sen nerelisin?”

“Mardinliyim komutanım” dedim.

“Peki satranç bilir misin?”

“Bilirim efendim.”

“Öyleyse gel otur” dedi.

Paşa ile albay oynuyorlardı. Baktım ikisinde de iş yok. Onları yenerim, diye düşündüm. Doğal olarak hep albaylar Paşaya yenilirdi. Ama ben öyle düşünmedim. Dedim ki, kendi kendime, eğer Paşa ile oynarsam, Paşa beni yense bir daha beni adam yerine koymaz. Albay yenilerek kalktı. Paşa, “Gel bakalım oğlum” dedi. Karşı karşıya geçtik ve kısa bir zamanda çoban matı denen oyuna getirerek Paşayı yendim. Bunun üzerine albaylar ayağa kalktılar. “Nasıl olur efendim?” Paşa, makul bir adamdı. Ve zaten o da benim gibi Kürt, Çemişgezekli imiş. Dedi ki, “Niye olmaz? Pekâlâ çocuk beni yendi. Zaten onların bölgesi güzel satranç oynar.” Ve bana dönerek, “Bir daha oynayalım mı oğlum?” dedi. “Emredersin Paşam!” dedim ve yine inadıyla kısa bir zamanda Paşayı mat ettim. Albaylar kızıyorlardı ama Paşa elimi sıktı, beni öptü ve tebrik etti.

Sonra Paşa ile adeta arkadaş olduk. Orduevinden çıkıp alaydaki odama gittiğim zamanlarda bile gecenin geç vakitlerinde makam arabasını gönderir, satranç oynamak için orduevine getirirdi.

Birliğim 2. Kolordu Topçu Alayı idi. Harap ve bakımsızdı. Kısa bir zaman sonra Paşa alaya gelip beni yalnız fırın subayı değil iâşe subayı yaptı. Artık alayın tüm beslenmesi benden soruluyordu. Mutfak ve bulaşıkxhane, hatta alayın genel helası bir felaket idi. Kısa zamanda hepsini düzelttim. Artık alayda tüm subaylar bana sevgi hatta, az rütbeme rağmen saygı gösteriyorlardı. Alayda yaptığım işleri anlatsam ciltler tutar. Ancak şu kadarını söyleyeyim ki, arkadaşlar terhis olup gidince kimse duymuyordu bile. Ama ben terhis olunca, alayın gözyaşları ve askeri merasimle ayrıldım.

İşte böyle, askerlik hatıralarımdan birinci ciltte behsetmediklerimden bazılarını da yazmış oldum.

Türk-Kürt benzerliği

Bakıyorum Kürtler ve Türkler yalnız vatandaşlıkta değil, aynı zamanda şans, baht ve talih ile de yoldaşırlar... Yani aynı şans veya şansızlığa mahkumdurlar.

Zaten bugün Ortadoğu'daki Kürt keşmekeşliği buradan kaynaklanmaktadır. Bu olayı, çok yakınım olan Doktor Mehmet Şükrü Sekban rahmetli, işin içinde olması hasebiyle şöyle anlattı. Şimdi aklımda kaldığı kadarıyla ve vicdanen de doğru anlatımı ile aynın şöyle idi. Gerçi hatıralarım yaşım icabı hilaf-ı hakikat'e (doğruluk dışı) çok elverişlidir. Zira birinci dereceden hatıralarıma giren hiçbir zat hayatta değildir. Ama vicdanım hayattadır ve zaten gayem de TC devrinde yazılan tarihler gibi, yeni nesilleri sapık yollara sevk etmek değil. İsterim ki yeni nesillere, yani Kürt ve Türk gençlerine doğru yolu göstermektir. Bu yol bazen çiçekli bir sahil yolu olduğu gibi bazen de Kürdistan'da narçılıktan mayınlı ve bombalı bir toprak yol da olabilir.

Şimdi siz bakmayın Doktor Mehmet Şükrü Sekban'ın MIT'in diline doladığı, "*Kürtler Türktür*" kitabına hatıralarımın birinci cildinde temas etmiştim. Doktor, bu kitabını şu duygular altında yazdığını defalarca bana anlatmıştı.

Şimdi sözü Dr. Sekban'a bırakalım:

"Efendim 1930'lu yıllarda Kemal Paşa ve Ankara Hükümeti, Kürtleri asimile peşine düşmüşlerdi. Tüm resmi otorite ve basın, ağız birliğiyle gülünççe '*Kürtler Türktür*' diyorlardı. Diğer yandan da aç bir kurt sürüsünün Şubat ayında bir koyun sürüsüne girmesi gibi, çobansız ve sahipsiz kalan Kürtleri canavarca soykırıma tabi tutuyorlardı. Ben Atatürk'ün 'vatan haini' saydığı 150'liklerden biriydim. Kaçmış ve Galatasaray Lisesi'nde okumuş Irak Başbakanı Nuri Sait Paşa'ya sığınmışım. Paşa beni, Irak Sağlık Bakanı yaptı. Fakat gerek bana, gerekse tüm Kürtlere Ankara Hükümetinin yanlış bakışı ve de Türkiye'de Kürtlere yapılan zulüm,

soykırım ve sürgünler, beni 6 ayda verem etmeye yetti. Almanya'nın en âlâ bir sanatoryumunda yattım. Alman gazeteleri her gün Türkiye'deki vahşi olayları yazıyorlardı. Ben şöyle düşündüm: Bugünkü Türk idare adamları cahildirler, bari ben 'Kürtler Türktür' dersem belki bu işe meraklı gözüken Kemal Paşa, Kürtleri öldürmekten vazgeçer. İşte bu sahte ve uyduruk kitabımı, bu fikirle yazdım."

Sayın Dr. Sekban'ın bu söylediklerinin uzantısı olan fikirleri anılarımın birinci cildinde vardır.

Şimdi gelelim Doktor'un bana anlattığı başka bir anısına. Şimdi söz Dr. Sekban'ındır:

"Birinci Dünya Savaşından galip çıkan devletler, yani İngiltere, Fransa, İtalya ve Amerika, bugün Ortadoğu dediğimiz bölgenin haritasını, bölge halkına danışmadan tesbit ediyorlardı. O devirde ne Türkün, ne Arabın ve ne de Acemin adı okunuyordu. Bu Ortadoğu haritasının tesbitinde şöyle bir konuşma geçiyor: 'Malum burası İran, burası Irak, burası Suriye ve burası Türkiye olsun!' Amerika Cumhurbaşkanı dedi ki, 'Peki Kürdistan nerede kaldı?' İngiltere Başbakanı Lord Curzon, ki bu zat Ortadoğu tarihi bakımından büyük bir otorite idi ve 9 ciltlik *İran Tarihi* adlı eserinin bir cildi Kürtlere ilişkindir. Bu yüzden Kürtleri iyi tanırdı ve dedi ki, 'Arkadaşlar Kürtleri bırakın. Onların, akılları başlarına gelinceye kadar ayaklar altında kalıp çiğnenmeleri menfaatleri icabıdır. Tıpta doktorlar akıl hastalarını yani delileri 3 metotla tedaviye çalışırlar. 1. Psikolojik metot: Deliye moral verilir. Örneğin, yok arkadaş sen deli değilsin, çok akıllısın, efendisinsin, demir. Hastanın inancına göre bazı evliyalara götürülür, hatta omuzuna ve boynuna birçok dini muskalar takılır. Eğer bunlar fayda vermediyse bu sefer kimyevi tedaviye başlanır. Hastaya ilaçlar verilir, iğneler yapılır. Bu da fayda vermezse, o zaman da üçüncü olarak fiziki tedaviye başlanır. Yani hasta aç bırakılır, dövülür, korkutulur, soğuk su ve elektrik şoku yapılır. Görülüyor ki, Kürtlerin iyileşmesi için bu fiziki usul yararlı olacak. Zira etraflarındaki üç Müslüman millet kendilerine düşman olduğu halde Kürtler onlara bağlıdır. Ve biz Hristiyan olduğumuz için bize düşmandırlar. Onlarca biz kafiriz" demiş Curzon... "Kürtlerin

düşmanı yalnız Acem, Arap ve Türk de değildir. Binlerce yıldan beri onları sömüren ve başlarına geçen, üstelik Kürtlerin de canla başla bağlı oldukları kendi büyükleri sayılan emir, bey, ağa ve şeyhler de onlara hayındır. Bu Kürt büyüklerinin hiçbiri kendini Kürt kabul etmez. Kimi Muhammed'in soyundan seyittir, kimi Abbasidir, kimi Kürdistan kasabı olan Xalidê bin Velid'dir. Başkaları da vardı ama Araplarda yer bulamayan bazı Diyarbekir beyleri kendilerinin Akkoyunlu eşkiya Türkmen Uzun Hasan'ın soyundan geldiklerini iftiharla söylerler. Onun için biz Kürdistan'ı üç düşmanı arasında paylaştık. Doğal olarak Kürtler bu sözüm ona Müslüman kardeşlerinden çok fiziki zulüm ve işkence göreceklidir. Eğer deli misali Kütlerin aklı başına gelirse kendilerini kurtarmaya çalışsınlar."

Burada enteresan iki vakaya da işaret etmek isterim:

Aynı heyet, Türkiye-Suriye hududunun tesbitine gelince Fransız Dışişleri Bakanı Clemanceau demiş ki, "Kürt Dağından Kürdistan'daki Elbrus Dağlarına kadar bir dağ silsilesi vardır. Biz bunun altına, yani ovalık kısmına Suriye diyelim. Dağlık bölgeye de Türkiye." Lord Curzon itiraz etmiş. Demiş ki, "Arkadaşlar bu dağlar çok girintili çıkıntılıdır. Aralarında geniş vadiler de vardır. İllerde bu iki devlet arasında sorun olur. Ama en iyisi Almanların inşa ettiği Haydarpaşa-Bağdat tren hattı vardır. Biz bu hattın altına Suriye diyelim." Böyle kabul olundu. Öyle ki, bu hataltı ve hatüstü (yani Kürtçede *binxetê û serxetê*) o kadar tutuldu ki *Binxetê*, Suriye; *Serxetê*, Türkiye yerine geçti.

Şimdi gelelim Türk ve Kürt benzerliğine!

"Yukarda sözüm ona Kürt büyüklerine işaret ettik. Şimdi Türk büyüklerine gelelim. Bakıyorum da Osmanlılar zamanında, bu zamanlarına kadar Türk ırkından para eder bir devlet adamı yoktur. Osmanlılar zamanında Yeniçeri ve Enderun'dan yetişme ne kadar Osmanlı devlet adamı ve hatta sadrazam (yani başbakan) varsa hepsi Avrupa'dan alınan devşirme çocuklarıydı. Örneğin Damat İbrahim Paşa Yunan, Ahmet Melek Paşa İtalyan ve meşhur Sokullu Mehmet Paşa da Sırp kökenli idi. Diğerleri de öyle.

Gelelim Cumhuriyet dönemine: Burada da tüm devlet adamlarımız böyle idi. Osmanlılar zamanında bu gavur çocukları kü-

çükken alınır onlara güzel bir İslam terbiyesi verilir, ondan sonra devlet idaresine alınırlardı. Ama Cumhuriyet döneminde böyle olmadı. İpini koparmış ne kadar Yahudi dönmesi, Arap, Kürt, Çerkez, Laz ve az da geri zekalı Türk varsa TC devletine hakim oldular. Ve işte bugünkü Türkiye'nin çektikleri o devşirme gürhunun eseridir. Bunların kim olduklarını yazabilir ama ne olur ne olmaz diye sessiz geçiyorum. Ama yine de birkaçına işaret etmeden geçemeyeceğim. Örneğin İsmet Paşa (İnönü), Kürt; o vakit ki Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras Dürzi Arap; İbrahim Tali, Allah kabul etsin Sünni Arap; Rauf Orbay, Çerkes; Ahmet Barutçu ve Hasan Saka Laz. Bunlarla yetinelim de daha büyüklerini bırakalım. Zaten Türkçede bir tabir vardır: "Ördeklerden bir filo, kazdan bir amiral."

İşte bunun için ben Kürt ve Türk halklarını bu bakımdan birbirine benzettim ve şanssızlıktan biraraya getirdim. Ama bakıyorum yine de bu açıdan Kürtler, Türklerden daha şanslıdır. Zira Kürt büyükleri açık ve erkekçe, "Biz Kürt değiliz" diyorlar ama Türk büyükleri utanmadan ve tüm Türk, Kürt ve dünya ulusları önünde "Biz Türküz" diyorlar.

Gerçi bu güzel dünyada ırkçılığın bir manası yoktur ve ben hiçbir zaman ırkçı değilim. Fakat bakıyorum ki bu ırkı bozuk kişiler, ırkçılık yapıyorlar. Ve böylece temiz Türk halkını kendi soysuz kaprisleriyle mahcup edip dünya ulusları önünde utangaç duruma düşürüyorlar.

İbrahim Aysan

Halkımızın tipik bir zekası idi. Nereden nereye gelmişti İbrahim Aysan? O da Saidi Kürdi gibi uzun yaşantısı boyunca çok ad aldı. Brahîmê Enkafî, Brahîm Çavuş, Ağa Brahîm gibi. En son, seçmediği İbrahim Aysan'a kaldı.

Hep bana derdi ki, "Oğlum, soyadlarımız bile birer zulmün sembolüdür. Adama sormadan ve soyunla alakası olmayan bir soyadı adama verilir mi? Köyümün adını da değiştirdiler. Aynkaf iken Kayapınar yaptılar. Güya biz Türkmüşüz! Zorla Türklük olur mu? İsterlerse resmi nüfusta benim adımlı Cengiz Han veya Timurlenk yapsınlar, ben Türk olur muyum? Hristiyan soykırımında adamları tutuyorlardı, ya Müslüman olursun ya da seni öldürürüz! Çoğu ölümü tercih ediyor, İslamiyeti kabul etmiyordu. Ama bazıları korkudan Müslümanım diyordu. Fakat ne zaman korku azaldı, tekrar hepsi Hristiyanlığa döndüler. Bizimki de böyle."

"Ben bazan hükümetin bize yaptığı zulmü haklı buluyorum. Buna benzer bir misal yaşantımda da vardır. Bazan çok işçim olurdu, hak ettikleri parayı veremiyordum. Herkes benim çok param olduğunu biliyordu. Yok desem kimse inanmaz. Bu sefer, sanki haklıymışım gibi, cart-curt edip bağınıyordum. E oğlum, şimdiki hükümet de böyle alemin anavatanlarını zaptetmiş, aslında hiçbir hakkı yok. İddia ettiği hak, kılıç hakkıdır ve zorbalıktır. Eh adam, zor kullanmasa elin malını nasıl elinde tutacak? Yapınca da bugünkü insanlar onlara faşist diyor, emperyalist diyor. Türklerin bu halleri şimdiden değildir ki! Selçukiler ve Osmanlılar bugünkü Türkiye Cumhuriyeti'nden daha zalim idiler. Yani ben bunları söylemekle zulme ve haksızlığa hak veriyorum zannetme. Olan vakaları bildiğim kadarıyla anlatıyorum. Ben Birinci Dünya Harbinde hemen hemen bütün cepherde çarpıştım. Çavuşluğum ordan geliyor. Sonra Süveyş Harbinde İngilizlere

esir düştüm. Mısır'a gittim. Sonra bizi Hindistan'a getirdiler. Benim okul tahsilim yok, eğer bugün bunları sana söyleyebiliyorsa askerlikte esarete gördüğüm ve öğrendiğim şeylerdir."

"Sonra Almanlara müteahhit oldum. Biliyorsunuz o vakit trenler odunla çalışırdı. İşte ben Derbësiyê'den Nusaybin'e kadar her gün bin ton odun taahhüdüne girmiştim. Oraları bilirsiniz. Odun teslim alma yeri Şanişe, Serçiğin (Kasra), Tilhelef idi. Dağlık bölgelere atla çalışan dekovil hatları yaptırmıştım. Her gün köylüler atla, katırla ve eşekle odunu getirir, tartar parasını verirdim. Bu bakımdan sizin köyünüze de yani Zivingê'de bir hat yapmıştım. İşte bu vesileyle baban Anter'le arkadaşlığımız başladı. Mala minê oğlum, babanı görecektin, vallahi bu kadar dünyayı gezdim, böyle erkek güzeli görmedim. O boy, o tatlı yüz, hele Trabzon kuşağı bağlayıp gümüş hançeri beline takınca, seyretmeye doyamazdın. Ne yazık ki genç yaşta aramızdan ayrıldı."

"Birinci Dünya Harbinde Almanlar mağlup olunca bir günde ve aniden çekip gittiler. Ben ortalıkta kaldım. Gerçi bende biraz avans paraları vardı ama bu para o kadar abartıldı ki herkes, di-yordu ki, İbrahim Henkafi tenekeler dolusu Alman altını üstüne oturdu. Ben bu laflardan sıkılmıyordum. Zira zengin bilinmek fakir bilinmekten iyidir. Zengin olursan kredin olur, hatırın olur. Ya fakirliğin ne faydası vardır? Dikkat edilirse Allahın yanında da zenginler makbuldür. Allah cennete gitmek için yedi yol gösterir. Bu yollardan beşi zenginlere açıktır, ikisi fakirlere. Sadaka, zekat, fitre, vakıf ve hac, ancak zenginler yapabilir. Fakire de namaz ile oruç kalıyor. Zaten fakir hayatı boyunca oruç tutar. Hem de iki dinin orucunu. Hıristiyanlıkla İslamiyetin. Hıristiyan orucu hayvani gıda yememektir. Et, yağ, süt ve yumurta gibi. Müslüman orucu yemek yememektir. İşte fakir böyledir. Üstelik bir ay Ramazan orucu tutuyor, hele bazı ahmak fakirler üç aylığı da tutuyor. Eh namaz da bizim askerliğimiz gibi, bedava yat kalk, çöktür. Bak oğlum Araplar bu namazı icat etmişler ama onlar kılmıyor, biz kılınca bu sefer bizle alay ediyorlar, diyorlar ki, 'Salatel kirdi mahû ibade, ade', yani 'Kürdün namazı ibadet değil, adettir.'"

Dedim ya İbrahim Amca Doğunun keskin bir zekası idi, yüz

küsur yıl yaşadı ve son günlerini de gördüm. Hâlâ iş teşebbüsleri peşindeydi. Mardin vilayet içine yerleşmişti.

Hep derdi ki, “Oğlum ne yazık ki okuyamadım. Gerçi bizim zamanımızda şimdiki gibi yüksek okullar da yoktu, olanlar medreselerde dini tedrisattı. Okusaydım molla olurdu. Gerçi babam istedi ama sevmediğim için hocadan kaçtım. İyi de oldu. Okuyan arkadaşlarım hepsi, softa, mofta ve şeyhlerin bir nevi uşak ve tahsildarları oldular. Ama ben bu tahsil hasretimi çocuklarımla giderdim. Büyük oğlum Fethi Almanya’da, yüksek mühendis. Küçük oğlum A. Rezak, İstanbul Üniversitesi Dışçılık Fakültesi’ni bitirdi, dış doktoru oldu. Kalan çocuklarım da hepsi lise mezunu oldular.”

Çok mert ve cesur bir adamdı. Derdim ki, “Amca bu kadar elin açık ve kabadayılığa kadar giden cesaretin çok değil mi?” Gülele derdi ki: “Eh oğlum, biz Kürtlerin sermayesi, ilmi yoktur. Eğer cömert ve cesur da olmazsak, ne sayılırız ki bilmem.”

Ölüm döşegine girdi. Ben köyde kalıyordum, hep beni istiyormuş. Doktor A. Rezak telefonla bana söyledi. Ben Mardin’de evlerine gittim. Bütün çocuk çoluk ağlıyor. Bir hoca da ölüm makamı olan Yasin okuyordu. Kendisi de komadaydı. Kulağına eğildim ve geldiğimi söyledim. Hemen gözünü açtı ve beni görünce ağlayarak, zor bela beni öptü ve Kürtçe olarak, “Oğlum Allahını seversen bunları sustur, sen bana Kürtçe bir hikaye söyle!” dedi. Herkes şaşırmıştı. Ben kulağına Kürtçe hikaye ve şarkıyla karışık bir şeyler söyledim. Adamakıllı canlandı ve oturmak istedi. Hanımı dedi ki, “Oğlum bir haftadır birşey yemedi. Serum da kabul etmiyor.” “Bak ne yapacaksan yap amca” dedim. “Sana bir bardak portakal suyu yapayım, lütfen iç!” “Peki” dedi. Ve içti. Daha da canlanmıştı. Yine dedim ki, “Amca bir bardak et suyu iç, ne olur?” Ona da, “Peki” dedi. Et suyunu da içti ve artık hocalar mocalar dağıldı, akşama kadar ailece oturduk, sohbet ettik. Hatta şakalaştık. Sonra biraz istirahat etsin diye biz başka bir odaya gittik. İki üç saat geçmemişti ki, torunu heyecanla bize gelip, “Amca, amca, dedem ölüyor!” dedi. Ve biz yetişince de maalesef son nefesini vermişti. Onun acıdığı kimselere sık sık kullandığı bir sözü vardı. “Ax mala minê. (Vay halime, vah bana!)”

Yusuf Azizoglu

Bilmem ki rahmetli Yusuf Azizoglu'na agabey mi diyeyim, arkadaş mı diyeyim. 1941'de liseyi bitirip İstanbul'a gelince Yusuf Ağabeyle tanıştım. O Tıp Fakültesi dördüncü sınıftaydı. Hukuk l'e yazıldım. Bende bir Şark terbiyesi vardı. Yanında hep çekingen kalıyordum. Ama o bu çekingenliğimden rahatsız olduğunu söyler ve "Bak Musa, senin gibi bir kardeşim olduğuna çok seviyor ve iftihar ediyorum. Rica ederim benimle bir kardeş, abi gibi serbest ol" derdi. Zarif bir adamdı. Giyiniş ve tavırlarıyla o zamana göre kimse bilmezdi ki feodal bir Kürt ailesine mensup olduğunu. Ben ona ve diğer arkadaşlarıma göre daha çok pozitif felsefenin tesirinde kalmıştım. Hiç unutmam bir kurban bayramında yurda geldi ve "Haydi çocuklar Süleymaniye Camiine bayram namazına gidelim" dedi. Arkadaşlar hazırlandılar. Gülerek bana baktı ve "Musa, sen de gel yahu!" dedi. Ben cennete gitmek için değil de Yusuf Abinin hatırı için "Peki!" dedim. Daha önce yurttan Yunan filozofu Eflatun hakkında bir konferans vermiştim. Zira o vakit her Pazar akşamı bir arkadaş kendi branşında hazırlanır ve bir konferans verirdi. Eflatun der ki; "Dua dilenciliktir." Yani emek vermediğin birşeyi avanta olarak Allahtan istemektir. Halbuki Allah beleş geçinmeyi, yani dilenci ve dilenciligi sevmez. Yolda Yusuf Bey bana dedi ki; "Musa bugün sen de dua edecek misin?" Dedim ki; "Vallahi Yusuf Bey, ben öbür taraf için dua etmem ama bugün camideki bu kadar serseri arasında ayakkabılarımın kayıp olmamasına dua ederim" dedim.

Camiye girdik. Zaten Süleymaniye Camiimin içi 25 bin kişiliktir. Üstelik avluda da hiçbir yer yoktu. Zor bela biriktirdiğim kurşullarla o bayram için bir ayakkabı almıştım. Ayakkabım yepyeniydi. Cemaat dağıldı. Ayakkabılarım yok. Hocaya, imama gittik. Nereden bulacaksın? 40 bin kişi camiye girmişse en aşağı on binini hırsız. Bu sözler imamın bize söylediğidir. Nihayet bana bir ta-

kunya verdiler. Takur tukur yurda gelirken yolda Yusuf Bey de dahil tüm arkadaşlar pısır pısır gülüyorlardı. Neyse ki Yusuf Abi en zenginimizdi. Yedi buçuk lira vererek ve ayağımın numarası kırk ikiyi kapıcıya söyleyerek, nasıl açık bulmuşsa bana üçüncü sınıf bir pabuç getirtti.

Hatıralarımın birinci cildinde Azizoglu'yla olan politik uğraşlarımı yazmıştım. Burada onlardan bahsetmeyeyim. Zaman geçti. Öyle oldu ki Yusuf Bey sağlık bakanı oldu, 1963'te. Ben Ankara'da tutuklu iken ve o bakan iken ziyaretime geldi. Bu ziyaret parlamento'ya kadar gitti. O zamanki İçişleri Bakanı Hıfzı Oğuz Bekata, Yusuf Bey'e kusur yapmak için, Kürtçü Musa Anter'i hapisanede ziyarete gittiğini söyledi. Yusuf Bey, cevap olarak dedi ki; "Elbette ziyaretine giderim. Çünkü onun namuslu bir adam olduğuna inanıyorum. Ama sen tutuklanırsan senin ziyaretine gelmem!" dedi.

Bundan evvel 1958'de Irak ve Türkiye Kürdistanı'nda havalar değişti. Barzani Rusya sürgününden Irak'a döndü. Irak'ta Türklerle Kürtleri ezmek için Bağdat Paketi'ni imza eden Kral Faysal Abdullah ve Nuri Sait Paşa bir askeri ihtilalle öldürülmüş, sürgünde on üç yıldan sonra Mustafa Barzani de Irak'a davet edilmiş ve gelmişti. Türkiye Kürdistanı ve kalbi olan Diyarbakir uyuyordu. Faşist hükümetler gözlerini korkutmuş, en ufak bir kıpırdanma yoktu. Bunu sezdim ve İstanbul'dan Diyarbakir'e gittim. Başka bir yazımda okuyacağınız gibi *İleri Yurd* gazetesini organize ettim. Bu arada Azizoglu'nu da görerek niyetimi anlattım. Yerinde buldu ve dedi ki; "Musa ben şimdi bir ecza deposunu kurmak üzereyim. Sen de benimle çalış, tahmin ediyorum daha rahat çalışabileceksin. Çünkü sık sık tüm Doğu ve Güneydoğu eczanelerinde işimiz oluyor, bu vesileyle Kürdistan'm her tarafını gezmiş ve görmüş olursun." Kabul ettim ve depoyu açtık. Depodaki sıfatım, selahiyetli bir müfettiş idi. Bu sayede bol bol ve bütün MIT ve Emniyet'in takibine rağmen tüm Kürdistan'ı gezdim. Eğer bugün Kürdistan coğrafyası ve sosyal durumu hakkında bilgim varsa, bu olayın da katkısı çöktür.

Nihayet 1959'da 49 denen olayda tutuklandım. Başka yazılarda bunları anlattım. Girdik, çıktık, sakatlandık, cezalandırıldık,

en son serbest olduk. Hani Kürtçede “mala minê” denir, Yusuf Abimiz hem şeker hastası ve hem verem oldu. Hassas adamdı. Hep onun o aşırı zerafet ve inceliğinden başına birşey geleceğinden kuşkum vardı. Sağlık Bakanı iken Heybeliada Sanatoryumunda yatıyordu. Ben tahliye olunca ilk işim ziyaretine gitmek oldu. Denize karşı bir çam ağacının altında kendisine bir masa kurulmuştu. Ben bakanın ziyaretçisi olduğumu söyleyince hemen içeri aldılar ve yanma gittim. Sevinebildiği kadar sevindi. Ah Azizoglu, bir deri bir kemik kalmıştı. İnce, uzun ve narin boyunun üstünde adeta iskelet tipi bir kafa kalmıştı. Öpmek istedim, mani olmaya çalıştı. İnandım ki bana mikrobu geçmesin diye idi. Ana ben dudaklarından öptüm ve demek istedim ki, “Ulan Doktor keşke senin tüm verem mikropların bana gelse de sen kurtulsan!” Oturdum, elimden geldiği kadar onu teselli edip neşelendirmeye çalıştım ama bir ara o zarif gözlerinden yaşlar yuvarlanırken dedi ki; “Bak Musa, ben gidiyorum, buna üzülüyorum, ama sen de yalnız kalıyorsun.”

Ve hakikaten Yusuf gitti. O ara ben yalnız kaldım ama ruhu şad olsun ve duysun ki artık ne ben ne de o yalnız değiliz.

Yusuf Bey gençliğinde hepimizin “Abla” dediği saygıdeğer amcasının karısı ile aile ve gelenek icabı evlendirilmişti. Yaş icabı Abla, tüm hatunluğuna rağmen çocuk doğurmadı ama Yusuf Bey de Ablamızın sağ olduğu müddetçe üstüne evlenmedi. Ablamız vefat etti. Azizoglu bekar kaldı. Hepimize bu bekarlığı ağır geliyordu. Nihayet Kulp şeyhlerinden birinin kızını kendisine aldık. İlk çocuğu oldu. Doktor çok neşeliydi ve bana dedi ki; “Musa müsaade edersen seninle, evlatlarımızla Mezopotamya’yı kuralım. Senin oğlum Dicle, ben de Fırat yapayım. Öylece kerata çocuklarımız memleketlerini kapasınlar” ve oğlunun adını Fırat koydu. Kendisinden yaşça küçük olduğum halde anlattığım sebeplerle Doktor benden çok sonra yeni hanımıyla evlenmişti.

Hatıralarımız bitmez Doktor’la. Ama düşünüp yazdıkça üzülüp eriyorum. Kürdistan’a en son hizmeti hemen her yerde açtığı sağlık ocaklarıdır. Kürtlere düşen en kutsal ödev daima Dr. Yusuf Azizoglu’nu hürmet ve rahmetle anmaktır. Ben de hatıralarım üzerinde saygı ile eğilirim.

Karakoçanlı Hamal

Suadiye’de oturuyordum. Eminali Paşa Caddesi No: 10 /1. Bu numara meşhur idi. MİT, bu evim için şöyle bir rapor vermişti: “Musa Anter’in Suadiye’deki evi, adeta Kürdistan’ın İstanbul’daki bir nevi konsolosluktur.”

Ben çalışırdım. Masrafım çok olduğu için çok çalışırdım. Matbaa, kantin ve talebe yurdu vardı. Ayrıca dışarda yaşayan ve İstanbul’da malları olan Ermenilerin evlerini, arsalarını satıyordum. Yani bir nevi mutemetlik, komisyonculuk yapıyordum.

Cumartesi ve Pazar günleri, İstanbul’da okuyan gençlerle evim dolup taşardı. Çocuklar gelir, hem tanışır ve hem de aile hayatından uzaklaştıkları için, yer içer hasret giderirlerdi. Bugün o gençlerden çoğu hayatın güzel safhalarında yaşamaktadırlar. Kimisi folklor yapar, kimisi de mahalli yemekler yapardı. Gençler rahatlayınca ben de ailem de mesut olurduk.

Saudiye’nin sağında ve solunda, Çarşamba ve Perşembe günleri Bostancı ve Erenköy’de pazar kurulurdu. Malum, pazarlarda hem taze ve hem de ucuz mal satılır. Ben de genelde pazara gider, haftalık meyve ve sebzemi alırdım.

Bir gün kızım Rahşan’la Erenköy pazarına gittik. Pazarda orta yaşlı küfeli bir hamal gördüm. Her hali ile saf bir Kürt olduğu belli idi. Çağırdım. Aldıklarımızı küfesine doldurduk. Yolda baktım ki sol eli bir yumru. El ve parmaklar birbirine girmişti. Adama sordum:

“Arkadaş eline ne oldu?”

“Sorma bey, işte böyle oldu.”

“Peki ne oldu? Lütfen söyler misin?”

Adam önce çekindi. Söylemek istemedi. Ama ben üsteleyince ve kendisine Kürt olduğumu söyleyince adam inandı ve şu nahoş öyküsünü anlattı:

“Efendi ben, 1938’de Dersim’de asker idim. Kumandanımız

Yüzbaşı Kenan Bey, biz Kürtlerden bir infaz mangası yapmıştı. Köylerden ve mağaralardan toplanan Dersimli kadın, çocuk ve ihtiyarları bize öldürtüyordu. Çoluk ve çocukların, ihtiyarların çırpınarak ve anaların çocuklarına sarılarak can vermeleri beni deliye çeviriyordu. Düşündüm bir ara, intihar edeyim, diye. Ama sonra kurtulmak için daha kolay bir yol düşündüm. Baktım ki yaralanan arkadaşlarımı Erzurum hastanesine gönderiyorlar. Bir gün bir çarpışmaya girmiştik. Ben, silahımı sol elimin ortasına koydum ve elimi parçaladım. Ondan sonra da Erzurum'a gttim ve kardeş cellatlığından kurtuldum. İşte bu elim o eldir bey!”

Ben, hamalın yumru elini tuttum ve öptüm. Kızım ve hamal Remzi şaşırmıştı ama ben kutsal ödevimi yaptığıma hâlâ inanıyorum.

İhsan Sabri Çağlayangil

Bazen peygamberlerin sözleri hoşuma gider. Örneğin: Hz. İsa, Luka incil'inde der ki; "Zenginlerin ak yüzle Allahın huzuruna çıkmaları, devenin iğne deliğinden geçmesinden daha zordur." Hz. Muhammed'in de bir hadisi şöyledir. Der ki; "Yarabbi bana iyi amel yani iyi harabetler, davranışlar nasib et."

Malum peygamberin hadis ve sözleri de bir nevi hatıralardır. Şimdi aşağıda İhsan Sabri Çağlayangil'in "Anılarım" adlı kitabından bir parça okuyacaksınız. Yıllarca Kürtlerin nasıl idare edildiğini gösteren en canlı bir misaldir bu. İşin acaibi şudur ki biz adamlarımızı tanımıyoruz. Ya biz çok safız veya onlar çok kurnazdırlar.

Tarihte çok güzel masallar vardır. Bir adamın bariz bir kötülüğü, sahtekarlığı sabit olursa, artık o adama itibar edilmez, inanılmaz. Ama biz ne yapmışız? Bu vicdan sahibi İhsan Beyimizi yıllarca Dışişleri Bakanı yapmışız. Senato Başkanı olmuş. Üstelik aylarca Cumhurbaşkanı vekilimiz olmuş, Reisi Cumhur dahi yapmak istemişiz.

Çağlayangil'in hareketine benzeyen bir olayı, İslam tarihinden vermek istiyorum.

Denir ki. Hz. Muhammed'in vefatından sonra herkes her aklına birşey gelince söylüyor ve diyor ki Hz. Muhammed böyle demiş. Tıpkı Hz. İsa'nın ölümünden veya göğe çıktıktan sonra uydurulan yüz tane İncil gibi. Bir din bilgini olan Buhari bu tehlikeyi görmüş ve şöyle demiş: "Daha vakit geçmeden ki bazı sahabelerin oğulları ve torunları hayattadır, bari ben İslam alemine çıkayım da doğru dürüst hadisler toplayayım." Buhara'dan çıkmış Bağdat'a varmış. İşine yarar adamları sormuş. Demişler ki; "Bağdat'a yakın bir köyde saygıdeğer, alim ve değerli bir sahabenin torunu vardır. Herhalde ondan yararlanırsın."

Buhari kalkmış o köyle, Hocanın evine gidip sormuş. Karısı;

– Hoca harmandadır. Buyrunuz çağırılım, demiş.

Buhari:

– Yok hatun, ben yanma giderim, demiş ve harmana varmış ki Hoca eteğini açmış, kaçan taya yem verircesine taya kurî, kurî diyor. Buhari selam vermiş ve sormuş:

– Hoca ne yapıyorsun?

Hoca:

– Vallahi tayım kaçıyor, onun tutmak istiyorum.

Buhari:

– Peki eteğinde ne yem vardır?

– Hiç, boştur.

– Öyle ise ben senden birşey sormayacağım. Madem ki hayvanı kandırıyorsun, beni hayda hay kandırırsın, der ve Bağdat'a eli boş döner.

Şimdi bıkın İhsan Sabri doğuşundan itibaren kendini anılarında nasıl tanıtıyor:

“Bizim ailenin kökeni Kafkasyalıdır... Ben, babamın Manisa Reji (Tekel) müdürü sıralarında doğmuşum. Padişah Sultan Hamid zamanında İstanbul'da doğanları askere almazlardı. O vakit askerlik şimdiki gibi değil. Giden pek geri gelmiyor. Gelse de yıllar sürüyor.

Doğum yaklaşınca annem İstanbul'a gitmiş. Ben orada doğmuşum. Şimdi seksen üç yaşında.”

Yani milli kahramanımız hâlâ asker kaçağı. Bir de diyor ki: “Ben Turgut Özal hakkında çok şey (tabii kötü şeyler) biliyorum. Ama bu ara Turgut Özal çok sıkışık olduğu için yazmak istemiyorum.” Görüyor musunuz vicdanlı ve erkek adamı, sıkışık bir kimseyi, daha da sıkıştırmak istemezmiş.

Ama Turgut Özal bunun yerine: “İhsan Sabri Çağlayangil Bursalı değil mi?” demiş. Haşa ben Bursalıları ve Zeki Müren'i tenzih ederim. İ. S. Çağlayangil çok başka birşey.

Bunları niçin yazıyorum biliyor musunuz? Yetmiş yıldır TC devletinin nasıl bu hale geldiğini göstermek içindir. Devlet adamlarımız bunlar olursa, Allah daha da beterinden saklasın.

Ancak bir tesellim var. Bu gibi adamlarım hangisinin kökünü kazsan ya Yahudi dönmesi veya Kafkas, Kırım ve Selanik, Rume-

li muhaciridir. Bunun için de şükrediyoruz ki, bunlar hakiki Türk ve Kürt değillerdir. Hep dönme derim, bazıları da bana kızıyor. Evet birader ben dönmeliği zayıf ahlaka yorarım. Dönme, ya korkaktır ya menfaatperest.

Şimdi de İhsan Sabri Çağlayangil'in Dersim kahramanı şehit Seyit Rıza olayındaki rolüne bakalım.

İbret verici olduğu için İ. S. Çağlayangil'in anılarından bir bölümü kitabıma alıyorum:

"Aradan aylar geçti Seyit Rıza ve çevresi yakalandı. Mahkemeleri sürüyor. İşte bu sırada Atatürk Diyarbakır'daki Murat Suyu üzerinde yeni yapılan Singeç Köprüsü'nü açmaya gidecek, Elazığ'a gelecek. Karayoluyla Singeç Köprüsü'ne geçecek.

"Emniyet Genel Müdürü Şükrü Sökmensüer Bey bana diyor ki, 'Atatürk, Singeç Köprüsü'nü açmaya gidecek.'

"Dersim harekatı bitti. Beyaz Donlu altı bin Doğulu Elazığ'a dolmuş. Atatürk'ten Seyit Rıza'nın hayatının bağışlanmasını isteyecekler. Beyaz donluların Atatürk'ün karışısına çıkmalarına meydan vermeyelim.'

"1937 yılında resmi tatil günü Cumartesi öğleden sonra. Atatürk Pazartesi günü Elazığ'a gelecek. Bizden istenenler 'asılacak asılsın' ve Atatürk'ün karışısına Beyaz Donlular çıktığı zaman işiştenden geçmiş olsun.

"O dönemde Elazığ Valisi Şefik Bey, Savcı Hatemi Senihi Bey, Emniyet Müdürü Serezli İbrahim Bey, savcı yardımcısı arkadaşım.

"Şükrü Sökmensüer 'Sivillerden Emniyet Genel Müdürlüğü'nün siyasi şubesinden istediklerini al. Atatürk'ün istasyondan halkevine kadar korunması da size ait' dedi. Başta Macar Mustafa olmak üzere altı kişi alıp yola çıktım. Trenle Elazığ'a vardım. Emniyet Müdürü İbrahim Beye gittim. Savcı için 'Kural dışı bir şey yapmaz, mümkün değil' dedi.

"Savcıya gittim. Durumu kendisine anlattım. Bu konuda Adalet Bakanlığı'ndan şifre aldığını, ama mahkemelerin Cumartesi tatil olduğunu, tatilde ise sonuç almanın mümkün olmadığını bildirdi. Ve ekledi:

"Ben de mahkemeleri etkileyemem.'

Oysa, biz mahkemenin kararını Atatürk gelmeden evvel vermesini ve geldiğinde Seyit Rıza meselesinin kapanmış olmasını istiyorduk. Ben bunu halletmek için Hükümet tarafından buraya gönderilmiştim.

Savcı yardımcısı hukuktan sınıf arkadaşım. Bana 'Sen valiye söyle bu savcı rapor alsın gitsin, ben senin istediğini yaparım', dedi.

"Biz mahkemenin tatil günü işlemesini ve alınacak sonucun infazını istiyorduk.

"Savcı rapor aldı. Arkadaşım vekil olarak savcının yerine geçti.

"Mahkeme hakimini evinde buldum. Gittiğimde mahkemenin aldığı kararı yazdırıyordu. Hakimle konuştuk. Kendisi kararı daktiloya çekmekle meşguldü. Devir, CHP devri. Herkes çekiniyor.

"Hakim bana 'Cumartesi mahkeme toplanmaz, ancak Pazartesi günü mahkemeyi toplar, kararı veririz. Sah günü de idam hükümlerini yerine getiririz', dedi.

"O zamanlar dördüncü bölgede temyiz hakkı yok.

Abdullah Paşa, Sıkıyönetim Kumandanı olarak kararı tasdik edecek. O da 'Yukarıdaki karar tasdik olunur' demiş, basmış boş kağıda imzasını. Yukarıya 'Abdullah Paşa'nın idamı' diye yazsanız kendisi asılacak.

"Hakime dedik ki:

"Bu dediğiniz gün Atatürk geliyor. Maksat hasıl olmuyor ki.'

"Hakim 'Başkaca birşey yapılmaz' diyerek kestirdi attı. Ben de kendilerine sordum:

"Sizin saat 17:00'den sonra davaya devam ettiğiniz olmuyor mu?

"Oooo, çok oluyor. Gün oluyor, dokuzlara kadar çalışıyoruz', cevabını verdi.

"Eee sondan beş saat ihlal ediyorsunuz da baştan beş saat ihlal etseniz olmuyor mu? Yani Pazar akşamı sahurdan sonra mahkemeyi açarız. Pazartesi 11:24'ten başlıyor, dedim.

"Hakim:

'Elektrikler kesiliyor, dedi.

"Ona da çare bulduk. Otomobil farları ile hapishaneyi aydın-

latırız. Halkevine lüksler koyarız.

"Hakim bu defa:

"Samiin yok, dedi.

"Ona da çare bulduk. Samiin de getiririz.

"Kaç kişi asılacak?

"Onu karardan önce söyleyemem, dedi. Ama ekledi:

"Savcı 27 kişinin idamını istedi.

"Biz ona göre mi hazırlığımızı yapalım?

"Bilemem, dedi.

Beni asmayı mı geldin?

"Ceza İnfaz Kanunu her asılanın ayrı bir yerde asılmasını, asılanların birbirini görmemesini emreliyordu. Her meydana dört sehpa kurduk. Vali bir de Çingene cellat buldu. Gece 12:00'de hapishaneye gittik. Farlarla çevreyi aydınlattık. Mahkeminin 72 sanığı var.

"Sanıkları aldık. Mahkemeye götürdük. Çingene de geldi. Adam başına on lira istedi, 'Peki', dedik.

"Sanıklar Türkçe bilmiyor. Mahkeme kararı açıklandı. Yedi kişi ölüm cezasına çarptırılmış, sanıklardan bazıları beraat etmiş bazıları da çeşitli hapis cezaları almıştı.

"Kararlar okununca hakim ilamda idam lafını kullanmadığı ve ölüm cezasına çarptırılmaktan bahsettiği için verilen hükmü iyi anlamadılar.

"İdam 'Tünne' diye bir vaveyla koptu.

"Biz Seyit Rıza'yı aldık. Otomobilde benimle polis müdürü İbrahim'in arasına oturdu. Jeep jandarma karakolunun yanındaki meydana durdu.

"Seyit Rıza sehpaları görünce durumu anladı.

"Asacaksınız, dedi ve bana döndü.

"Sen Ankara'dan beni asmak için mi geldin?

"Bakıştık. İlk kez idam edilecek bir insanla yüz yüze geliyoruz. Bana güldü.

"Savcı namaz kılıp kılmayacağımı sordu. İstemedi. Son sözünü sorduk.

“Kırk liram ve saatim var. Oğluma verirsiniz’, dedi.

“Bu sırada Fındık Hafız asılıyordu. Asarken iki kez ip koptu. Ben Fındık Hafız asılırken Seyit Rıza görmesin diye pencerenin önünde durdum.

“Fındık Hafız’m idamı bitti. Seyit Rıza’yı meydana çıkardık. Hava soğuktu ve etrafta kimseler yoktu. Ama Seyit Rıza meydan insan doluymuş gibi sessizliğe ve boşluğa hitap etti.

“Evladı Kerbelayih, bi hatayih, ayıptır, zulümdür, cinayettir’, dedi.

“Benim tüylerim diken diken oldu. Bu yaşlı adam rap rap yürüdü. Çingeneyi itti. İpi boynuna geçirdi. Sandalyeye ayağı ile tekme vurdu, infazını gerçekleştirdi.

“Oğlu yaşında bir subayı öldürecek kadar katı yürekli olan bir insanın bu mukadder akıbetine acımak zor. Ama ihtiyarın bu cesaretini takdir etmekten kendimi alamadım.

“Asabım çok bozuldu. Emniyet Müdürüne, ‘Ben üşüdüm otele gidiyorum’ dedim.

“Seyit Rıza asılırken ilerden oğlunun da sesi geliyordu:

“Kulun kölen olam. Sığırtmacın olam. Gençliğime acıyın, öldürmeyin beni!’ (Anılarım, İhsan Sabri Çağlayangil, 3. baskı sf. 49-52)

Görüyorsunuz, dünyada ne hatıralar var. Bir zamanlar meşhur cellat Çingene Kara Ali de hatıralarını yazmıştı. Derdi ki; “Ben astığım adamın eziyet çekmemesine çok dikkat ederdim.” Sayın Kenan Evren Paşa da anılarını yazdı. Adaletine şu misali getiriyordu:

“Biz eşitlik olsun diye, önce iki solcu iki sağcı genci idam ettik.”

Utanma

Bazı olayları ifade eden deyimler vardır ki halk arasında en çok kullanılanı “utanma”dır.

Peki gelelim şu “Kürt” lafına. Yetmiş yıldır sözüm ona Türkiye Cumhuriyeti idarecileri ve onların paralı adamları ki bunların çoğu profesör, yazar ve *tır tıra* adamlardır. Hepsi bir ağızdan Kürt diye birşey yoktur. Kürt dediğimiz kimseler, aslında Türktürler de Orta Asya’da dağ ve kar olmadığı için, burada Türklere karda yürüyünce, ayakları altında ‘kart kurt’ deyince bu Türklere Kürt denilmiştir. Bu olay benim de bir davamda geçti. Savcı dedi ki; “Efendim ben Bitlis’te savcılık yaptım. Baktım ki Kürt diye birşey yok. Türkçeyi unutmuş, acayip bir uyduruk dille konuşan Türklerektir.”

Sözüm ona, “Kürtler Türktür” bahisli bir de MIT’in çıkardığı bir kitap vardır. Burada şaşkın Fahri Kırizlioğlu ve 6 profesörün deyişleri de vardır. Derler ki Kürtler Türktür. Sanki Kürt olmazsa Türklük yıkılacakmış gibi. Bir gün bir Alman yazar dostum bana dedi ki; “Yahu tutturmuşsun bir Atatürk’ü. Musa siz ne yapıyorsunuz? Sanki Atatürk olmasaymış hepinizin eşşekten farkınız olmayacakmış, demektir.”

Yahu, hayvan ve bitkilerde bile her türün bir değeri vardır. Örneğin koyun kuzu doğurur. Koyun sütü yağlıdır. Ama çabuk süttten kesilir. Keçi geç doğurur, oğlağı pek değerli değil ama koyundan 2–3 ay sonra süttten kesilir. Beslemesi kolay mübarek bir dağ hayvanıdır. Genelde Kürtlere benzer. Namuslu ve inatçıdır. Onun için ben keçiyi severim. Nitekim bu hisle köyümde bir sürü yaptım, keçiden kurdum. Yumuşak başlı koyunu sevmedim.

Peki profesör, yazar ve güya Kemalist yüzkarası yazarlar, utanmıyor musunuz ki bugün Türkiye Cumhuriyeti hükümeti başkanları diyorlar ki, “Türkiye’de Kürt vardır ve diğer ülkelerde, örneğin Irak ve Suriye’deki Kürtler de kardeşlerimizdir. Onlara

karşı bir vahşet olursa, vahşiler bizi karşılarında bulur. Neden Bulgaristan'dan gelen Müslümanlar kardeşimiz olsun da, niçin Halepçe ve Irak'taki Kürtler kardeşimiz olmasın!" Bunları diyen TC Başbakanı Sayın Süleyman Demirel. Doğru Süleyman Bey! Esasında böyle olmalıdır. Ama hem senden önce ve hem de senin hükümet başkanlıklarında sırf Kürdüz, dediğimiz için çok çektik.

Sen bizi affetme, ama biz Kürtler mert insanız, biz seni affederiz. Yeter ki dürüst ve samimi ol. Zira İslam tarihinde Ömer, Osman, Telha, Halit bin Velid ve diğer sahabelerin çoğu Hz. Muhammed'in öldürülmesine çalıştılar. Amma sonra samimi olarak Müslüman olunca, Allah ve Muhammed onları affetti ve çoğunun 'aşerî mu başara' yani daha dünyada iken cennete gideceklerini müjdeledi.

İşte Sayın Başbakan ve senin yardımcın İnönü, bu seçeneklerden kendinize seçiniz. İster cenneti, ister cehennemi. Yarın, "Kanı yerde kalmayacak" gibi çirkin sloganlar para etmez. Her yerde yanlış politikalar yüzünden çok kan yerde kalmıştır. Siz kanın, gözyaşının akması için güzel politikalar yapın. O vakit hem Allah ve hem de vatandaşlarımız size yardımcı olur. Sizden evvelki hükümet öyle bir kanun yapmış ki, insan doğru dürüst fikrini açıklayamıyor. Kanunun adı "Terör kanunu"dur. Lahana pahalıdır desen savcı senin tutuklanmanı isteyebilir bu uğursuz kanunla. Ve iddianamesini de şöyle yazabilir: "Efendim lahana milli bir sebzemizdir. Sık sık kapıska ve salata olarak orduda yeniyor. Mahsus lahanadan söz ediyorlar ki milli bütünlüğümüze zarar gelsin ve dolayısıyla teröristlere yardımcı olsun" diye.

Ama ne güzel rastlantıdır ki tıpkı Sultan Hamid zamanında Mithat Paşa'nın hazırladığı meşrutiyet kanunu ile, sonra kendisi o kanun gereğince sürgün edildi ve bir daha dönmedi. İşte Anavatan Partisi'nin çıkardığı bu kaçak kanun da, bizden önce onların başını yedi. İnşallah onlar da Mithat Paşa gibi bir daha dönmeyeceklerdir. Gerçi onlar kim, Mithat Paşa rahmetlisi kim. Bunlar, Mithat Paşa'nın mezarı üstünden alman bir fiske toprak bile olamazlar. Mithat Paşa, kurduğu zirai bir nevi vakıfla Ziraat Bankası'nı kurdu ve millete hediye ve şerefli bir hatıra bıraktı. Ama

bugünküler, kendi şahıslarına çar çurla, fonla monla kendilerine banka kuruyorlar.

Gelelim utanmaya. Zaten utanma ve yalan birbirlerini tamamlarlar. Yalancı bir adam utanmadığı gibi, utanmaz adam da yalan söylemekte bir sakınca görmez. Peki 70 yıldır Türkiye’de Kürt yoktur diyenler, utanmaz mıdır yoksa yalancı mı? Bence her ikisi. Hem yalancı, hem utanmaz. Ya yıllarca Kürt ve Kürtçe vardı dediğimiz için bizi hapisanelerde çürüten, işkencehanelerde her tarafımızı sakat edenlere ne diyeceğiz? Ben şahsen Kürt ve Türk kardeş halklarının hatırı için onları affediyorum. Rahmetli Menderes’in bir “mahkeme-i kübra”sı vardı. Yani öbür dünyadaki Allah mahkemesi. İsterseniz biz de onların evraklarını, TC muhakemeleri usulü kanununa göre oraya gönderelim ki kıyamete kadar ne cevabı gelir ve ne de netice alınır. Başka milletlerin kanunları çabuk sonuçlanır. Faraza Alman veya İsveç kanunlarına göre evraklarını mahkeme-i kübraya yollarsak çabuk sonuçlanır ve korkarım bu dünyada iken Allah onların belasını verir. Zaten Allah haksızları sevmez. Kuran’da birkaç kere şu ayetler geçer: “*Ya hıbbul kazıbn*” veya “*la yu hıbbil zalımın*.” Yani Allah yalancı ve zalimleri sevmez. Peki bunların zalim ve yalancı olduklarını anlamak için melayike olmak şart mıdır? Tabii ki değildir. Ankara Devlet Güvenlik Mahkemesi Başsavcısı Nusret Demiral bile anlayabilir doğru söylerse.

Bir de bu sahtekarlara yakışan Hz. Muhammed’in çok güzel bir hadisi vardır. Şöyledir: “*El hayya minel iman*.” Yani, utanma imandandır. Demek adamların imam da yokmuş.

Ne diyelim, Allah aldıkları paraya göre değil de, amellerine göre müstahaklarını versin.

Mihemedê Xano

Akarsu köyünden fakir bir aile çocuğu idi. Fakat kendisindeki dinamizm insan üstü idi. Yani Almanların dediği gibi *über menschen* idi. Köyde bana yakınlaştırdı. Onunla çok hatıralarım vardır. Kültür ve bilimi çok severdi. Onunla olan konuşmalarımı hemen ezberlerdi. Tüm tahsili 1944'teki kanuna göre dört yıllık askerliği idi. Sevmezdi askerliği, hele çokça hakarete uğradığı Türk askerliğini. Ama ne yapabiliirdi? Kerhen yapmıştı dört yıllık askerliğini. Neye hizmet ettiğini hangi vatani ödevini yaptığını anlamamıştı. Çünkü terhis olup köye dönünce çok kere haksız yere gözaltına alınmış ve dayak yemişti diğer köylüler gibi.

Zeki ve hafızalıydı. Matematik alanında bir hesap makinesi gibiydi. İstedigin sayıları söyle, saniyede çarpma, bölme ve çıkartma sonuçlarını söylerdi.

1945'te İstanbul'dan köye gittim. Köy çalkalanıyordu. Tüm köy, değirmen taşlarının soldan sağa döndüğünü söylüyordu. Tek başına Mihemedê Xano, sağdan sola döndüğünü söylüyordu. Hiç unutmam köylüler bu sorun için bana geldiler. Ahmed (M. Xano) çok hırçın ve asabi idi. Köylüleri cehaletle itham ediyordu ve bana; "Musa Allah aşkına, değirmenden vazgeçtik. Peki askerde sağdan sola dönülmüyor mu?" Ahmed'e hak verdim ve doğal olarak o bahsi kazandı.

1930'lu yıllarda ailesiyle devlet teröründen kaçmış, Kürdistan'ın Suriye bölümüne göç etmişlerdi. O yıl babası vefat ediyor. Ekinlerini de çekirge yiyor. Amcalarının köyü olan Heremreş köyünde kalıyorlarmış. Köyde bir düğün olmuş, İrna adında dul Arap bir kadının 7 bekar oğlu varmış. Ahmed geliyor ki annesi İrna'nın iki oğlu elinde halay oynuyor. "Anam kısa boyluydu, oğlanlar onu adeta havaya kaldırıyorlardı" diyordu. Ahmed çok üzülüyor annesinin durumuna ve silahını alarak düğünde beş el silah havaya sıkıyor. Soranlara, "Eh bugün annemin düğünüdür,

onu kutluyorum, dedim” diyordu.

Ahmed’in eski karısı vefat etmiş, ondan iki kızı vardı. Kızlar o kadar güzeldi ki, ben büyük kızını Meryem Ana’ya benzetirdim. Nihayet bu Meryem Ana, karakolumuzun jandarma çavuşu ile anlaştı. Ahmed hoşgörü ile olaya baktı ve sonunda samimiyetle Yılmaz Başçavuşu benimsedi. Bana da dedi ki; “Musa, madem ki kızım beğenmiş, zaten kızın anası yok, ben de ona zorluk çıkarırsam insaf olur mu?” Tabii ben de ona hak veriyordum.

Yılmaz Başçavuş emekli oldu. Giresunluydu. Şimdi de orada oturur. Ahmed’in sağlığında zaman zaman karısıyla köyümüze ziyarete gelirdi. İki oğulları da var, biri subay, diğeri lise hocası oldu.

Güzel bir bahçesi vardı. Bahçede büyük bir meşe ağacına sarılmış çok cins bir üzüm asması vardı. Köyümüzde az olan “Heseni” cinsi idi. Salkımları büyük ve pembe bir üzümdü. Ara sıra kiloluk salkımlardan bana da getirirdi. Bir gün nefes nefese kızgın bana geldi.

– Hayrola Ahmed, birşeye kızmışsın, dedim.

– Yahu Musa nasıl kızmayayım? Dikkat edersen bu sene sana üzüm getirmedim. Alem bırakmıyor ki, bugün gittim bir delikanlı üzümleri toplamış yiyordu. “Oğlum neden üzümümü kesiyorsunuz? Haydi yemek için bir salkım alaydın ya yaptığın bu tahribat neden?” Genç bana ne cevap verse beğenirsin:

– Bu üzüm senin değildir.

– Ama tüm bu bahçelerde bu üzümünden yoktur.

– İstersen sana Kuranla yemin ederim. Yani Kürtçede, “*Ezê emniyata te bînim.*”

– Oğlum üzümlerim elinde, ne yemini edeceksin. Bir de beni günaha mı sokacaksın.

Baktım delikanlı bir de bana kabarıyor. Ben de balta ile hem meşeyi hem de asmayı kökünden kestim.

Dedim ki; “Ahmed yazık olmuş asmaya. Hem yeşil meyva ağacını kesmek de günahıdır.” Bana dedi ki; “Günah olsun. Alemin ağacı neden benim bahçede olsun. Zaten üzümünü bana bırakmıyorlardı.”

Hep derdi ki; “Musa yazık oldu ben okuyamadım. Ama çocuk-

larımı okuttum.” Bir oğlu petrol yüksek mühendisidir. Şimdi Avustralya’da çalışıyor. Tahir adlı genç de babası gibi zekidir. Diğer üç oğlu da lise mezunu oldular. Çalışıyorlar. Çocukları zeki ve efendidirler.

Ahmed asabi mizaçlı idi. Son zamanda kalp hastası oldu. Sık sık bana gelir. “Yakında öleceğim!” derdi. Teselli ve tedavi para etmedi ve canım Ahmed vefat etti.

Allah rahmet etsin.

Ord. Prof. Hüseyin Şükrü Baban

Gerçi anılarımın birinci cildinde H. Şükrü Baban'dan söz etmiştim. Fakat hocamla o kadar anılarım var ki, ne kadar yazsam bitmez. Zira talebelik – hocalık devrinden başladı, vefatına kadar 40 yıl ilişkimiz devam etti. Şimdi burada kısa iki anısını anlatacağım. Tahmin ediyorum tarihe de ışık tutacaklardır.

1. Atatürk'le bir hatıra: Milli mücadelede İstanbul basını ikiye ayrılmıştı. Bir kısmı Atatürk'e veryansın ediyor, Padişahı ve İngiliz himayesini istiyordu. Bir kısmı da çekingen ama hafiften Atatürk'ü tutuyordu. İşte Şükrü Baban, bunlardandı. Hüseyin Cahit, Ahmet Emin Yalman, Refi Cevad Ulunay, Refik Halit Karay da aleyhte idiler. Bir gün hoca bunları tatlı tatlı bana anlatıyordu. O vakit yazdığı bir makalesini özetledi:

“Peki birader, bu adam yani Kemal Paşa eşkiya, kıskanç, haris, Padişaha karşı isyankar, peki hiç mi yaptığı iyi birşey yoktur bu adamın? Bir kişi tenkit edilince, onun iyi ve kötü yanlarını açıklamak lazımdır. Peki kendisi bu kadar kötü adam ise, etrafındakiler ne oluyor?”

Meğer yazıları Kemal Paşa'ca beğenilmiş.

“Ben, babam ve amcam Kürt Teali Cemiyeti'nde olduğum halde, Ankara hükümeti kurulduktan sonra da bize ilişmedi. Aleyhindeki tüm yazarları ve Kürt Teali Cemiyeti idareci ve üyelerini ya idam etti, Seyit Abdülkadir ve oğlu Memed gibi. Gerisinden de 150 kişilik bir liste yaptı, hepsi Türkiye'den kaçtılar. Hüseyin Cahit Yalçın ve Ahmed Emin Yalman'm da yazı yazmaları yasaklanmıştı. Hüseyin Cahit o devirde 'Fikir Hareketleri' adlı bilimsel ve tercümelerden ibaret bir dergi çıkarıyordu. Refi Cevad Ulunay, Refik Halit Karay, Cemil Paşalar, Bedirhan Paşalar da kaçanlardandı.

Bir aralık Ankara'da “Hakimiyet-i Milliye” adlı bir gaze çıkarıldılar. Atatürk, o vakit Mustafa Kemal Paşa beni Ankara'ya çağır-

rak şu teklifi yaptı:

– Hocam biz bir gazete çıkarıyoruz ama olmuyor. İsterim ki bu gazetenin başına geçesiniz.

– Neden Paşam, bakınız burada Falih Rıfkı Bey, Hamdullah Suphi Bey, Yunus nadi Bey var. Onlar benden daha iyi gazeteci ve yazardırlar.

– Ama Hocam onların yazıları sevilmiyor, sizin yazılarınız seviliyor, okunuyor.

– İyi ama, dedim. Bir yazı doğru yazılırsa sevilir. Peki ben gelsem doğru yazmama müsaade edecek misiniz?

– Nasıl yani?

– Mesela diyeceğim ki, Kemal Paşa Hazretleri diktatördür. Ama bu devirde diktatörlükten başka bir idare tarzı, bu döküntü toplumu toparlayamaz.

Bir ara düşündü ve asık bir suratla:

– Peki Hocam gidin, gerekirse size haber veririz.

Aradan üç-beş sene geçti. Kemal Paşa yine beni Ankara'ya çağırdı ve:

– Hocam sizin talebelerinizi Maliye Bakanı yapıyoruz, maliye-yi berbat ediyorlar. Bari siz gelin bu işleri düzeltiniz.

Ben:

– Peki ben gelsem, dediğim kabul olacak mı?

– Nasıl yani?

– Mesela şimdi siz bu kıt bütçemizden yüzde yirmi beş askeri-yeye ayırıyorsunuz. Bütçeden bu kadar para askeriye-yeye ayrılırsa ben değil, kim gelse maliyenizi düzeltemez.

Ve yine kibar bir kızgınlıkla;

– Peki peki gidiniz. Lazım olursa yine sizi çağırırız, dedi.”

2. *Moskova hatırası*: Şimdi olayı, aklımda kaldığı kadar Hoca'dan dinleyelim:

“1917 Sovyet ihtilalinde dünyada ilk kez Sovyetleri resmen kabul eden Afganistan'dır. İkincisi de Osmanlılardır.

1917'de ben maslahatgüzar ve birkaç kişi ile Moskova'ya gittik. Öyle ki hemen hemen her gün Moskova içinde bile Bolşevik ve Menşeviklerin silahlı çatışması oluyordu.

Lenin ile tanıştırdık, Stalin'i gördük. Bize alaka gösterdiler. Fakat en ziyade Dışişleri Bakanı Çiçerin bize adeta sahip çıkmıştı. Tesadüf ya, o da benim mezun olduğum Paris Siyasal Fakültesi mezunu idi. Ve o vesile ile bana bir kardeş gözü ile bakıyordu.

Çarlık Rusyası'nın başkenti Petersburg idi. Yani sonradan Leningrad olmuştu. (Şimdi yine Petersburg oldu, - M. A.) Bizim sefaret binamız da orada kalmıştı. Bize küçük bir ev verilmiş, orada kalıyorduk. Zaten hepimiz bekar gitmiştik. Çiçerin sık sık bize gelir, birşeye ihtiyacımızın olup olmadığını sorar, sohbet ederdi. Bir gün arkadaşlar dediler ki; "Şükrü Bey, Çiçerin o kadar seni seviyor, sen bizim için iyi bir bina istesene!" Teklifi doğru buldum ve bir daha geldiğinde rica ettim, gülerek dedi ki; "Hay hay! Moskova'nın en iyi caddesine git, beğendiğin konağın numarasını al bana ver, ondan sonra sen karışma." Arkadaşlarla gittik. Moskova'nın İstanbul'un Beyoğlu Caddesi gibi bir caddesi vardır. Cadde üzerinde Galatasaray Lisesi gibi muhteşem bir binayı beğendik. Büyük bir bahçe içinde, etrafı tunç parmaklıkla çevrili adeta saray gibi idi. Numarasını aldık ve Çiçerin'e verdim. Gülerek aldı ve "Üç-beş gün içinde sana haber veririm" dedi. Hakikaten 2 gün sonra gidip, köşkü teslim almamı söyledi. Gittik, adamları da gelmişti. Konakta iki yaşlı kadın vardı. Tüm eşyaları büyük bir salona kitlendi. Eşya da ne eşya idi: Tüm çay, kahve ve sofrta takımları altın ve gümüş idi. Tepsiler, semaverler dahi altın, gümüş ve mücevheratlı idiler. Ne tuhaftır ki paspasları bile gümüş idi. İran halıları, Çin sofrta takımları ve vazoları paha biçilmez. Memurla, iki kadına iki kişilik yatak ve en adisinden kapacak verdiler. Kadınlar ağlıyordu, bir tanesi anneme benziyordu. Ben onlara çok üzülüyordum. Adeta yüzümüzden o duruma girdiler. Sordum:

– Madamlar, bu eşyalardan en çok sevdiğiniz, hatıra olanları hangileridir?

Onlar tir tir titriyor ve ağlıyorlardı. Benim kadar da Fransızca biliyorlardı va bana:

– Aman Mösyö sakın ha! Bizi keserler, dediler.

Ben ısrar edince, bir tanesi 12 kişilik altın yemek takımını göstererek, düğün hediyesi olduğunu söyledi. Diğeri de bir mücev-

heratlı gümüş semaver ve altın çay takımını gösterdi. Onun da babasının kendisine verdiği düğün hediyesi imiş. Bana gidecekleri yerin adresini, memurlar verdi. Ve bir at arabasıyla alıp götürdüler. Eşyalarından bize de kalmıştı. Perdeler, bazı halılar, karyola, salan ve yemek odası takımları gibi. Hele bir gramofon vardı, adam boyunda laterna gibi kurulur, üç dört büyük plak çalardı.

Birkaç gün sonra Çiçerin yeni evimize geldi. "Nasıl beğendin mi yerini?" diye sordu. Teşekkür ettim ama madamlara çok üzül-düğümü, eğer müsaade ederse, onların o beğendikleri eşyalarını kendilerine vermek istediğimi söyledim. Yine gülererek;

– Yahu Şükrü sen onlara ne acıyorsun, onların kim olduğunu biliyor musun? Bir tanesi Çarın amcasının gelini idi. Diğeri de el-tisi. Tüm Kore onların çiftliği idi. O mallar hep fakir fukaranın emek mahsulleridir.

Ama ben bir tanesinin şeklen anneme benzediğini ve en çok bu hisle ısrar ettiğimi söyledim Yumuşadı ve;

– Peki peki, ne verirsen ver, dedi.

Ertesi gün çift atlı bir araba tuttum, hem onların istediklerini hem de kendilerine lazım olacağını tahmin ettiğim ev eşyalarını iyisinden arabayı doldurup ben de bindim. Adresi arabacıya sordum. Kilometrelerce gittik. Moskova bitti. Varoşlarda iki katlı, ikişer odalı bir evin önünde durdu. Yukarıya çıktım. Karşılıklı birer odada kalıyorlardı. Beni görünce sevindiler. İlk eşyaları almak istemediler. Korkuyorlardı. Nasıl korkmasınlar. Zira tüm erkekleri öldürülmüştü. Sonra, ben, Çiçerin'den izin aldığımı söyleyince inandılar. Baktım Fransızca biri diğerine; "Bari bunları alan olsa da ekmek parası yapsak" dedi. Ben utanmasınlar diye anlamazlıktan geldim ve zor bela biraz para da verdim.

Hoca'dan ikinci bir Moskova hatırası:

– Biz artık rahattık. Yerimiz, mobilya ve tüm araç gereçlerimiz muntazamdı. Hele müzik salonumuza diyecek yoktu. Çift piyano, Rus akordeonları ve hele meşhur gramofonumuz. Can sıkıntısından hep gramofon çalar, erkek erkeğe dans ederdik. Bir gün yine dans ediyorduk. Çiçerin geldi. Ben hemen bahçede karşıladım, ama bugünkü gelişi tuhaftı. O ve beraberindekiler siyah el-

bise, beyaz eldiven ve siyah gözlüklü idiler. Elini sıktım. Bana; "Başınız sağolsun!" dedi. Anlayamamıştım. Meğer Sultan Reşad vefat etmişti ama güya biz büyükelçilik sayılırdık ama kimse bize haber vermemişti. Biz bahçede devlet başkanımızın taziyesini kabul ederken, salonda coşkun arkadaşlarım hâlâ dans ediyorlardı.

Şimdilik rahmetli Hocamdan bu kadar. İnşallah hatıralarımın üçüncü cildinde, başka hatıralarını, yani benim de hatıralarım sayılan o ayları yazarım.

Şêx Cemîlê Tiloyî

Tîlo'daki Şeyh ailesine, Mala Faqirullah derler. Bu baştan soyları şöyledir: Şeyh İsmail yani Faqirullah oğlu Sultan Memduh. Bura-daki Memduh'un sultanlığı Sultan Şeyhmus gibidir. Yani devrinin ilim adamlarının sultanı demektir. Bu sıfat Kürdistan bilim adamlarına mahsustur. Nitekim son Kürt filozof ve azizi olan Saidi Kürdi yani Saidi Nursi'nin de en layık lakabı Bediüzzeman'dır. Anlamı, devrinin en büyük bilgini demektir.

İşte Şeyh Cemil Efendi, yukarıda belirttiğimiz gibi yetmiş bin beyitlik divanın sahibi olan Sultan Memduh'un oğludur. TC devrinde devletle Kürt ve Kürdistan aleyhinde bulunmadığı için, Şeyh Said olayında ailesiyle birlikte Manisa'ya sürgün edilmişti. Bu aile Kürdistan'da saygın bir aile idi. Ama öyle gün geldi ki Manisa'da perişan oldular. Gerçi ilmi kariyerinden dolayı Manisa'nın iyiliksever Türk halkından da yardım görüyordu ama yetmiyordu. Kendisi ve ondan 18 yaş küçük olan oğlu Şeyh Kamil bana başlarından geçen olayları anlattılar. Malum sürgün kişiler, sürgün edilen yerlerden başbakanın veya içişleri bakanının müsaadesi olmadan ayrılamazlardı.

Bir gün Başbakan Şükrü Saraçoğlu Manisa'ya gider. Manisa Belediye Başkanı, Şeyh Cemil'in durumunu ona anlatır. Şükrü Saraçoğlu, Müslüman ve Nakşi tarikatına mensup olduğunu söylerdi. Saraçoğlu Şeyh Cemil'i çağırır, saygı gösterir ve şeyhin ricası üzerine her yıl Ramazan ayında İstanbul'a gelmesine müsaade alır. İşte bu müsaade üzerine her yıl Ramazan ayında Şeyh Cemil İstanbul'a gelirdi. Kayınpederim Abdürrahim Zapsu da bir din alimi olduğu için aralarında geniş dostluk vardı. Ramazan'da en aşağı Şeyh Cemil üç-dört gece bize de gelirdi. İşte bu vesile ile Şeyh Cemil ile çokça hatıralarım oldu. Malum Tîlo, Siirt'in 5 km kuzeyinde ve ilim merkezi bir nahiyedir. Ve İstanbul'da, Siirt'teki

Siirtlilerden daha fazla Siirtli vardı. Tüm bu Siirtliler ve Kürdistan'ın diğer milliyetçileri Şeyh Cemil'e büyük saygı gösterirlerdi. Genelde İstanbul'daki Kürtler, hali vakti yerinde olan kişilerdi. Aynı zamanda örf ve adetten biraz da dini kurallardan dolayı zekat verirlerdi. İşte bu zekatın bir bölümü terbiye dairesinde Şeyh Cemil'e verilirdi. O da o parayla bir dahaki Ramazan'a kadar ailesini geçindirirdi.

Zaman geçti Şeyh Cemil de sanki diğer sürgün Kürtler gibi suçlu imiş gibi 1947'de affedilerek memleketine dönmesine izin verildi. Artık Şeyh Cemil memleketi olan Tilo'ya yeniden yerleşmişti.

1957'de Diyarbakir'de Dr. Yusuf Azizoglu'yla Şark Ecza Deposu'nu işletiyorduk. Bu ara Şeyh Cemil'in küçük oğlu Şeyh Kamil vefat etti. Ben Tilo'ya başsağlığına gittim. Tilo enteresan bir yerdir. Önce büyük ve eski bir ilim ve dini merkezdir.

Faqrullah ve Sultan Memduh'un türbelerinin ihtişamı İstanbul'daki paşa ve şeyhülislamların türbelerinden aşağı değildir. Kubbeli ve gümüş şebekeli idiler. Halılarla döşeliydi ve de antik avizeler de asılıydı. Sandukaların üstü değerli İran şallarıyla örtülüydü. Bu türbelerin anahtarları, imtiyazı olan ve o soydan gelen bazı ailelerin emanetinde idi. Gittiğimde türbedar Şeyh Tefik idi. Beni gezdirdi ve güzel güzel izahatlarda bulundu. Allah rahmet eylesin.

Meşhur İbrahim Hakkı Efendi'nin türbesi de ordadır. İbrahim Hakkı Efendi, Şeyh İsmail Faqrullah'ın talebesi idi. İbrahim Hakkı'yı tanımayan Doğulu çok azdır ama yine de bir iki satırla çiftlik hayatını özetleyelim:

İbrahim Hakkı Efendi, Hasankaleli bir zattır. Eserlerine bakılırsa üstün zekalı bir insandır. Tahsilini Tilo'da yapmıştır. Tabi başka medreselerde okumuştur. *Marifetname* adlı yapıtı tüm İslam aleminde ve Avrupa'da bilinmektedir. Marifetname bir ciltlik kitabı, büyük bilim ve kültür ansiklopedisi gibidir. Matematik, geometri, astronomi, tıp, hijyen, akıl hastalıkları, seks, sosyoloji, tarih, coğrafya ve de ilahiyattan esaslı olan ve bugün dahi kimse-nin itiraz edemeyeceği kuralları havidir. Mühendislik ve şifalı bitkilerden dolayı eczacılığı da vardır. Okurlarıma Marifetna-

me'yi okumalarını tavsiye ederim.

Esas İbrahim Hakkı'yı Marifetname kadar meşhur eden şu yapıtıdır:

Hocası Faqirullah'ın türbesinin doğusunda bir kule inşa etmiş. Kulenin gerekli yerlerine aynalar tesbit etmiş. Kulenin doğusunda 3 km mesafedeki dağ sırtının üstüne bir duvar çekmiş. Duvarın ortasında yarım metre karelik bir pencere bırakmış. Ve öyle hesaplamış ki, her yıl Newroz sabahı güneş doğduğunda o pencereden güneş ışığı gelir kuledeki aynalara vurur ve aynalardan da hocasının türbesindeki pencereden Faqirullah'ın tabutunun üstüne akseder. Ve rivayet edilir ki, İbrahim Hakkı Efendi demiş:

“Ben hocamı ancak Newroz'un güneşiyle takdis edebilirdim.” Burada bilginimiz İ. Hakkı Zerdüşt dinimizdeki güneşin kutsiyetini ifade etmek istemektedir. Kendisine ve Şeyhine Allah'ın iyiliği olsun.

Gelelim Şeyh Cemil Efendi'ye.

Siirt'ten birkaç avukat ve doktorlarla Tilo'ya gitmiştim. Şeyh Cemil Efendi'yi ziyaret ederek elini öpüp başsağlığı diledik. Zamanı gelince kalkmaya hazırlandık. Şeyh, arkadaşlarıma, “Çocuklar ben size birşey demem amma ben Musa'nın çok ekmeğini yemiş, iyiliğini görmüşüm. Siz bakmayın onun genç oluşuna, o benim aziz bir evladım ve de arkadaşımdır. İmkânı yok bu akşam onu bırakmam” dedi. Şeyhi kırmadım. Arkadaşlarım gitti, ben kaldım. Acı tatlı İstanbul ve sürgün hatıralarından sohbet ettik. Bazan güldük bazan da ölen arkadaşları için ağladık. Biz Kürtçe konuşuyorduk ama Şeyh'in diğer cemaati bir nevi Siirt'in acayip Arapçasıyla konuşuyorlardı. Bir aralık Şeyh, Arapça olarak topluluğa dedi ki, “Çıkın dışarı, bizi yalnız bırakın.” İkimiz yalnız kaldık. Bana dedi ki, “Oğlum Musa, ben seni severim. Kayınpederin Abdürrahim Zapsu da kardeşim gibi bir alimdir. Sana bir teklifte bulunacağım. Sakın hayır deme!”

Ve aramızda şöyle bir konuşma geçti:

Şeyh:

“Oğlum, ben seni kendime halife yapacağım. Ben 85 yaşındayım. Benden sonra tarikatımı yönetecek ne evlatlarım var ne de akrabalarımдан biri.”

Ben bu teklife şaşırmıştım.

“Aman şeyhim ben nasıl halife olurum. Halife olmak için muayyen bir dini tahsil lazımdır. Ben ise doğru dürüst namaz kılmasını bilmiyorum” dedim.

“Oğlum bizim tarikatımız için halifelerimizin tahsilli olması mecburiyeti yoktur. Biz ne Kadiri, ne Rufai, ne de Nakşibendiyiz. Bizim tarikatta sağlam ahlak ve iman esastır. Öyle ki, dedem Faqirullah beğendiği bir çobanı halife yapmıştı.”

Halifeliliğin faydalarından, şerefinden uzun uzun izahat verdi ama ben kabul etmedim ve edemedim. Şimdi biraz da Tilo nahiyesinin kuruluşundan ve gittiğim zamanki durumunu anlatayım.

Tilo, beş mahalledir.

1. Hüseyini yani seyit. 2. Abbasi. 3. Ebubekiri. 4. Halidi ve 5 fakir Kürtlerden ibaretti.. Dört tane dini tedrisat yapan yüksek seviyede medrese vardı. Ayrıca asırlardan beri Mısır, İstanbul, Bağdat ve Şam’a kadar tüm İslam aleminin sünnetçileri Tılolü idi. Herkes onları bekler ve mübarek bildikleri Tilo şeyhlerine çocuklarını sünnet ettirirlerdi. Dağlarında yetişen kına gibi bir otu sünnet yaralarına serper 3–5 gün içinde yara iyileşirdi. Bugün ben de dahil Kürdistan’da milyonlarca erkek, Tilo şeyhlerinin kirvesidir. Bu bakımdan da Tilo’nun halk arasında bir saygınlık ve kutsiyeti vardı.

Velhasıl Tilo anlatmakla bitecek gibi değildir. Örneğin, Şirvan beyi Salih’in *Kürt Tarihi*’ni, anadan torunu Şeyh Tefvik’in evinde gördüm. Şöyle bir baktım. Kitap Arapça idi. Çok ilginçti ve o devrin tarihleri gibi yalnız harf tarihi değildi. Kürt sosyal hayatını çok güzel anlatıyordu. Bu kitabın bulunup yeni nesillere aktarılması çok faydalı olacaktır. Bu işi de yeğenleri olan Mustafa Ramanlı yapabilir. Salih Bey’in bir de şiiri o günden öyküsüyle aklımda kalmıştır. Salih Bey, yaşlı olmasına rağmen Tilo şeyhlerinden 14 yaşında Pembe Hanım’la evlenir. Salih Bey Van’a gitmiştir. Çok sevdiği Pembe Hanım doğumda vefat eder. Gelir gelmez Pembe Hanımı görmek ister, fakat bir hafta evvel vefat ettiğini söylerler. Salih Bey deliye döner ve illah mezarını açıp görmek ister. Alimler, günah falan derler. Ama Salih Bey, dinlemez. Mezar

açılır. Perde örterler ve yalnız Salih Bey, solmakta olan Pembe Hanım'ı görür. Mezar kapatılır ve Sahil Bey, şu dizeleri söyler.

Ger ewilî ger axirî

Kes namîni di kewna xwe de

Ji xeynî te şahê qudretê

Salih Bey demek istiyor ki, ne önceden ve ne de sonra kimse güzelliğinde kalmaz, Allahtan başka.

Salih Bey, şiirlerinde Axraz lakabını kullanır. Bir şiiri daha aktırmış. Bugünkü sosyal hayatımıza çok uyan bu şiirini de buraya almayı uygun buldum. Şiir şöyle:

Axraz di got kurê xwe

Emanete feqiran

Peşî dest bi ilm bike

Paşê bike nêçîran

Geft û xebata xwe bike

Weke bav û bapîran

(Ahraz oğluna diyordu; fakirlere bak; önce ilme çalış; sonra avlan, eğlen; çalış didin, ecdadın gibi).

İşte Tilo'yu da böyle noktalayalım ve kültür meraklılarının Tilo'yu ziyaret etmelerini isterim.

Tege İlaç Fabrikası

Başka bir yazımda Diyarbakır'a gittiğimi, gayemi ticaret değil, Kürtlerin insan haklarını gündeme getirmek olduğunu yazmıştım. Diyarbakır'da Dr. Azizoglu ile açtığımız ecza deposunun adı "Şark Ecza Deposu" idi. Bugünkü Diyarbakır PTT'nin yanında idi. Depomuz yalnız ilaçla uğraşmaz, aynı zamanda Şark'm (Doğu'nun) bir nevi siyaset merkezi idi. Şark diyoruz çünkü o vakit Güneydoğu lafı yoktu. Zaten Doğu'yu parçalamak ve küçültmek için Güneydoğu'yu uydurdular resmi akıllı adamlarımız. Şunların coğrafya bilgisine bakın ki Elaziz'e Doğu dedikleri gibi, Hakkari'ye de Doğu diyorlar. Ne ise ne derlerse desinler, ister Türkistan desinler, ama ikisi de Kürdistan'dır.

İşte bu Şark Ecza Deposu'na bir gün İstanbul'dan üç kişi bana misafir geldiler. Bir tanesi İstanbul'dan arkadaşım Tadella idi. Bu Tadella ailesi bundan beş yüz yıl önce İspanya'dan İstanbul'a hicret eden Yahudilerin Reis ailelerinden ve şimdi hâlâ İstanbul'da saygın bir ailedir. Bizde nasıl ki Seyidler kendilerini Hz. Muhammed'in soyundan sayıyorlarsa, onlar da kendilerini Hz. Musa'nın soyundan sayarlar. Bizde Seyidler iki türdür. Hüseyini ve Hasani, yani Hz. Hüseyin'den gelenler ve Hz. Hasan'dan gelenler. Örneğin, Mekke Şerifleri yani zamanımızda Şerif Hüseyin'in çocukları Ürdünlü Emir Abdullah ve Iraklı Kral Faysal, Hüseyindirler. Yemen İmamı Yahya, Libya Kralı Şeyh Smusi ve bugünkü Fas Kralı da Hasan'm soyundan geldiklerini söylerler. Nitekim halen Fas Kralı Hasan, kendisine; "İkinci Hasan" dedirtir.

İşte Yahudi Seyidler de iki türdür. Bir kısmı Tadella (ki bu aile vaktiyle İspanya'nın Tadella şehrinde otururlardı) bir kısmı da "Eskinazi"dir.

Neyse burada kastım Kısas-ı Enbiya yazmak değildir. Zaten tüm peygamberler ve malum taife ya Yahudir ya da Araptır. Bizim

gibiler de eh, ikinci üçüncü sınıf insanlarız.

Gelelim misafirlerime: Tadella (marka) ile iki Yahudi Bey daha vardı. Meğer bunlar bize de ilaç gönderen Tege İlaç Fabrikası'nın sahipleri idi. Diyarbakır'a gelişlerinin sebebi şöyle: Fabrika bugünkü adı ile Doğu ve Güneydoğu Anadolu Ecza Deposu'na mal vermişler, fakat çoğu senetlerini ödemiyormuş. Bunu Tadella'ya anlatmışlar, Tadella kolay demiş: "Doğu'da sözü geçen arkadaşım Musa Anter vardır. Olsa olsa bu işi o halleder."

Bana anlattılar. Tam selahiyeti Noter senediyle tescil ettiler. İster borcu takside bağlarım, ister bir kısmını veya hepsini affederim, geniş selahiyet ve bol para olacak, o zamanki para ile üç buçuk milyona yakın idi. Bugün o, milyar eder. Dr. Yusuf Bey de kabul etti. Zaten istediğim de vatanımda dolaşmaktı.

Artık bir nevi Evliya Çelebi olmuşum. Şimdi bu seyahatlarımdan birkaç hatıramı yazayım:

1. *Gaziantep gezim:* Aniden çıktığım için MIT ve Emniyet anlamamıştı nereye gittiğimi. Onun için bu seyahatim rahat geçti. Ama diğer gezilerimde, Allah yarabbi ne maceralar ve ne çocuksu olaylar, birazdan okuyacaksınız. Büyük bir çantaya Tege ilaçlarını doldurdum. Rastladığım her fakir Kürde veriyordum. Tabi ilaçlar harcıalem olanlardı. Baş ağrısı, ishal, kabız, ağrı kesici ve en çok çocuk ilaçları idi. Otobüsle Gaziantep'e gidecektim. Antep'te arkadaşım Memed Güney'in "Güney Ecza Deposu" vardı. Borcu da sekiz yüz bin lira idi. Otobüs Birecik köprüsünün başında durdu. O vakit şimdiki gibi lüks lokantalar yoktu. Dışarda mangallar üstünde ciğer ve saire, köfteler ekmek içinde yolculara veriliyordu. Bir tanesinin lüksü de hemşehrileri olan Nuri Güzelses'in plakları çalışıyordu.

Cidden bende psikolojiktir. Ne zaman Dicle, Fırat ve Kürdistan dağlarını görsem, sanki ecdadımı görür gibi oluyorum. İşte bu hisle dedem gibi yabancı diyarlara akan Fırat'ın kenarına inip tavaf anlamında bir avuç suyundan içmeyi, köfte ve lahmacuna tercih ettim.

Köprü'nün ucundan Fırat kenarına indim. Adamlar orada çardak yapmış, eh bir nevi çayhane şekline sokmuşlardır. Beş altı kişi oturuyordu. Ben de, "Anter" imzasıyla Diyarbakır İleri Yurd ga-

zetesinde Kürtçe-Türkçe yazıyorum ki, övünmeye lüzum yok ama hem Kürtleri ve hem de hükümeti ayağa kaldırmıştım. O günkü kıyafetimi de kasten Amerikalı züppe genci gibi seçmiştim. Kısa kollu, üzerinde iskambil kağıtları resimler, ayağında çorapsız en âlâ bir Avrupa sandalı, keten tiril tiril bir pantolon ve kolumda bir altın bilezik ve boynumda altın bir zincir.

Kahveye gidince, İslamca selam verdim. Adamlar şaşırdılar ve buyur ettiler. Çay ısmarladılar. Ben de kendilerine bol bol ilaç eşantiyonları verdim. Aramızda şöyle bir konuşma geçti:

– Bey siz nerelisiniz?

– İstanbulluyum?

– Peki necisiniz?

– Eczacıyım.

– Güzel ama biz şimdiye kadar sizin gibi eczacı görmedik. Bizde eczacı Süleyman Bey var. Hem şalvar giyer ve hem de bir hâpî bedava vermez.

– Eh ben İstanbul eczacısıyım. Elbet İstanbul ile Birecik arasında bu kadar fark olacak. Peki siz Arap mısınız, Türk müsünüz?

Genç olan birisi ki yeni askerden gelmiş daha Türkçeyi unutmamıştı.

– Ma niye Türk ve Arap olacağız, vallahi biz Kürdüz, dedi.

Ben:

– Kürt mü? Kürt var mı, ne demek Kürt?

– Kürt var ya. İşte biz Kürdüz.

– Allah Allah, peki sizin diliniz, radyonuz, gazeteniz var mıdır?

– Var ya! Bağdat ve Erivan radyoları Kürtçe yayın yapıyorlar. Biz hep Kürtçe konuşuruz ve Diyarbakır'da gazetemiz Kürtçe yazıyor.

– Peki Diyarbakır'daki gazetenizde kim Kürtçe yazıyor?

– Musa Anter yazıyor.

– Keşke o gazeteyi bir görseydim.

Baktım birbirleriyle Kürtçe konuştular.

– Lawo va yek bi min re ye, ma ez pêşê bikim? (Bende bir tane var göstereyim mi?)

– Ma wê çi bike? Hema pêşê ke ew yek e û em şeş in. Ku xwe

mekroh bike emê bavên çem. (Ne yapacak! Ama göster. O bir, biz altı kişiyiz. Eğer birşey yapmaya kalkışırsa nehre atınız.)

Genç ceketinin cebinden İleri Yurd'u çıkardı ve benim yazdığım "Qimil Hatî Lo Apo" (Kımlı geldi amca), şiirimi bana gösterdi. Çok duygulandım ama kendimi onlara tanıtmadım. Çünkü biliyordum ki onların gözünde "Anter" dev gibi biri, bıyıklı ve tam manasıyla bir Peşmerge idi. Karşılarındaki Amerika züppesi Anter'i görseler, mutlaka soğuyacaklardı Anter'den. Ve ayrıldık. Antep'e vardım. Memed'e gittim. İyi karşıladı. Selahiyet belgemi gösterdim. Ve makul olmasını söyledim. Artık bu alacak Yahudilerin değil benimdir, dedim. Anlaştık, iki yüz bin lirayı bana verdi. Gecikmiş faiz ve yüz bin lirasını da affettim. Kalan beş yüz bin liranı da üç takside bağladım.

O zamanki yani 1959'da Gaziantep çok başka türlü idi. Evvela hiçbir kültürel ve siyasi faaliyet yoktu. Halk, tümü ile Almanlar gibi çalışıyordu. Hemen her ev ve çarşıda birer çul tezgahı vardı. Şarkta ne kadar eski püskü naylon veya yünden yapılmış kazak, çorap ve diğer iplikten yapılan şeyler varsa, hepsi Antep'te yeniden dokuma ile çul kilim yapıldı. Geri kalan halkın yarısı da aşçılıkla meyhanecilik yapardı. Genelde her şehirde meşhur bir ana cadde vardır ve bu cadde üzerinde, lüks mağazalar, kuyumcular ve bankalar olur. Ama Gaziantep'in ana caddesi baştan başa lokanta, aşçı dükkanları ve meyhanelerle kaplı idi. Ben bunları yazarken zannedilmesin ki ben Antep'i küçük görmek istiyorum. Tam tersine, çünkü hayatıma yön veren Adana Lisesi müdürü ve hocam Cevdet Barlas da beni bir kardeş kabul ederdi, ben de ona bir ağabey gibi hürmetkardım. Ama oğlu şimdiki Mehmet Barlas bir televizyonda Anteplilik yapıyor. Eh biz de bir geceliğine Antepli olacaktık. Memed Bey dedi ki; "Anter Abi burada İstanbul bar var, harika bir yer. O kadar güzel kızlar var ki..." "Memedciğim" dedim, "İstanbul barı İstanbul'da da görebilirsin, sen beni Antepli bir yere götür." "Öyle ise seni Hacı Bey meyhanesine götüreyim," dedi ve anlaştık.

Meyhaneye gittik. Hınca hınç dolu idi. Hacı bey, Memed Beyi tanıyordu. Hemen bizi karşıladı, masa hazırlattı ve sorguya geçti:

– Beyim, baş göz üstüne gelmişsiniz. Memed hepimizin misa-

firi. Söyle bakalım ne içersin?

– Ben Antep yemekleri ve içkisini içmeye geldim Hacı Bey.

– Öyle ise beyime Antep'in malı olan yıllanmış Burç şarabını getireyim, dedi. Ve, peki ne yersiniz?

Adam bir coğrafya hocası gibi tüm Şark ve Suriye şehirlerini saydı.

– Kebaplardan Antep mi, Urfa mı, Mardin mi, Adana mı ve Halep mi?

Daha birçok şehir ve çeşit saydı, ben şaşırdım, Memed Bey anladığı şaşkınlığımı ve gülerek;

– Hacı Bey, sen bilirsin, bize karışık birşey yap dedi.

Biraz sonra şarabımız ve büyük bir kayık tabak içinde kebaplarımız geldi. Kebapların çoğu bildiğimiz kebaplar. Bir kısmına az biber koymuş, Urfa ve Antep olmuş. Diğerleri de öyle. Niha yet hepsinin ana maddesi kıymadır. Fakat iki çeşit vardı ki ben ilk defa görüyordum ve tahmin ediyorum, okuyucularımın çoğu da bilmiyor, Anteplilerden başka. Bakın nasıl:

a) Malta etiği veya yeni dünya dediğimiz meyvenin çekirdikleri çıkarılmış, onun yerine hazırladıkları biberli, baharatlı ve soğan suyu ile yoğrulmuş, birer köftelik konmuştu. Cidden garip ve hoştu. Haliyle eksili olmuştu. Diğer;

b) Küçük boy soğanlar hafif haşlanmış, yırtmadan iç içten çıkarılmıştı. Ve erikte olduğu gibi maydanoslu ve baharatla hazırlanan köfteler içlerine yerleştirilmiş ve öylece ateşte kebab yapılmışlardı.

Otelime geldim. Sabahleyin Memed Bey bana gelerek; “Ağabey kahvaltı yapalım, nerede istiyorsun?” dedi. Ben, “Memed Bey, Antep tipi bir çorba içmek isterim” dedim. Ve arabasına binerek bir çorbacıya gittik. Aman efendim ne lüks yerd o yer. Tüm takımlar fayans, masalar ve yerler pırıl pırıl. Bu patron da Memed Beyi tanıyordu. Hemen karşıladı bizi ve o da Memed Beyin misafiri olduğum için bana iltifat etti. Demek Antep'te adet öyledir. Sonra da sorguya geçti:

– Beyim ne emredersiniz?

– Valla biz çorba içmeye geldik.

– Anladım bey de çorbanız nazıl olsun?

– Nasıl yani, işte bir çorba.

– Ama dilli mi olsun, yanaklı mı olsun, beyinli mi olsun, paçalı mı olsun yoksa işkembeli mi olsun?

Yine ben şaşırdım, Memed Bey de kıs kıs gülüyordu. En son Memed bey beni kurtardı.

– Usta sen bilirsin bize iki güzel çorba ayarla, dedi.

Cidden nefis ve enterasan büyük porselen kaselerde çorbalarmızı içtik. Ve artık Memed Bey’le işim bitmişti. O vakit Dicle Yurdu’ndan arkadaşım Siirtli Hayri Saraçoğlu Antep başsavcısı idi. Memed Bey beni adliyeye götürdü. Hayri bizden yaşlı olduğu için hepimiz ona Ağa diyorduk. “Bakın savcılar, bu Apo o Apo değil ha!” Beni görünce şaşırdı ve tüm mesaiyi bir tarafa itti. Devlet kesesinden o günü bana ayırdı. “Ağa” dedim. “Sen zartlı, zurtlu Antep’in başsavcısısm. Gelmişken beni Antep’te herkesin giremeyeceği yerlere götür.” Ağa; “Valla Musa Antep’in hapisanesinden başka yasaklı bir yeri yoktur. Antep’te politika yok ki yasağı olsun. Hapisanesiyse hep kaçakçı ve cinayet suçlusu ile doludur.” “Olsun!” dedim. Ve hapisaneye gittik. Hapisane denen yer, çok büyük ve cidden Şarkın üstün karakteristiklerini taşıyan muhteşem bir Ermeni kilisesi idi. Malum, Türkler hep yerli halkları öldürür veya kovar, sonra onların mal ve yerlerine hazine malı derler. İşte bu canım Ermeni kilesisi de öylece hazine malı olmuştu. Ermeniler sözüm ona, soykırıma uğramış, geri kalan, “*bagıyetul sıyuf*” yani kılıç artığı hainler de Suriye, Avrupa ve Amerika’ya kaçmışlar.

Kilisede Bizans veya Mezopotamya usulü mühteşem bir kubbe vardı. Bu kubbenin içine ahşap dört kat ranza yapmışlar ve o geniş yuvarlak ranzalar üstünde, koyun sürüsü gibi mahkumlar yatıyorlardı. Ancak Hayri, arada da bir tasnif yapmıştı. Birinci katta sanıklar, ikinci katta kaçakçılar, üçüncü katta hırsız ve ırza geçenler ve dördüncü katta da katiller kalıyordu. Ancak baktım ki kilisenin hiçbir mukaddesatına saygı yoktu. Hep öyle olur bizde. Çünkü devletimizde dini terbiye yoktur. Hiç unutmam Adana Lisesinde okurken, Adana’da bir Ermeni kilisesini Turan sineması yapmışlardı. Bir gün ben de sinemaya gittim. Helasına giderken, sanki kurşunla vurulmuştum. Çünkü kilisenin minberini hela

yapmışlardı. Bir daha o sinemaya gitmedim. Hayri ile Antep'in kapalıçarşısına gittik. Baktım ki dış görünüşe göre aynen hapisane yapılan kilise görünüşünde, ama daha küçük bir cami gördüm orada. Akli başında bir esnafa sordum:

– Efendi amca, bu cami ile hapisane yapılan kilise dış görünüşe göre aynı, bu nasıl oluyor?

Adam;

– Yeğenim ikisini de yapan bir Ermeni mimar. Adam demiş ki; “Hangisi kalırsa Allah beni onun için sevsin ve korusun.”

Artık Antep'te işim bitmişti. “Vurun Kürt uşağı, namus günüdür”ü de dinledikten sonra ayrıldım.

2. İkinci gezim, Bitlis, Muş ve Van:

Günlerini hatırlamıyorum, mevsim ilkbahar ve yaz başlangıcı idi. Nereden biliyorum biliyor musunuz okşîn-rîbes denen yabani ottan.

Kürt alanına kadar trenle gittim. Bir yerden adamlar bindi. Benim kompartımanıma geldiler. Zaten ben de istiyordum. Meğer onlardan biri meşhur Cemilê Çeto'nun oğlu Çeto idi. Ben ismi için saygı gösterdim ama adamda bir cevher görmedim. Ancak tren penceresinden, kendisinden bilgi alıyordum. Çünkü o, oranın yerlisi yani Pencirana aşireti reislerinin oğlu idi. Bir aralık yolun sağında bir kubbe gördüm.

Sordum:

Min go:

– Çeto axa, ev çi kube ye? (Bu ne kubbedir?)

Çeto:

– Musa Beg, ev şexkî hazir e. Hawar û hêviya me lê ye. (Musa Bey o hazır evliyadır. Ümidimiz ondadır.)

Ben:

– Çi haziriya wî heye? (Ne hazırlığı var?)

Çeto:

– Berî neha bi şêst salî di nav Tirka û Kurdan de şerek çêbû. Gelek Kurd hatin kuştin. Lê ku Tirka topek avêt, çima neçû li quba şêx neket. Êdin dîtin ku siwarekî hespê boz ji qubê derket û Tirk tamam kuştin. (Bundan 60 yıl önce Türklerle Kürtler arasm-

da bir çatışma oldu. Türklerin Kürtlere attığı bir top gidip şeyhin kubbesine değmesin mi? Arkasından gördüler ki bir boz at süvarisi kubbeden çıktı ve tüm Türkleri perişan etti, öldürdü.)

Ben:

– Naxwe Çeto Axa ev şêx, gelekî zilamekî bēnamûs e. Pêş çavê wî hevqas Kurd dihatin kuştin, deng nekir, heta ku top li qubayê wî neket deng jî xwe neanî. Ev şêx gerek ne Kurd be. Yan jî Kurdekî bēnamus e. (Öyleyse Çeto, bu şeyh çok namussuz bir kişidir. Evine top değmeden tüm Kürtlerin soykırımına göz yumdu. Ne zaman ki evine top isabet etti, sonra efendi uyanıp Türk zulmüne karşı geldi. Kızma Çeto, ama inanıyorum ki bu şeyh de Kürd değil şimdi, zulüm uşağıdır.)

Çeto Axa piştî wê gotina min rast, derêw dîn bû. (Bu dediklerimden sonra Çeto Ağa, doğru yalan deliye döndü).

Kürt alanından Bitlis'e otobüsle gittim. Bir yerde otobüs durdu çocuklar rîbes dedikleri ekşi ot demetlerini otobüse getirerek, Kürtçe övgülerle satıyorlardı. 9–10 yaşında tipik bir Kürt çocuğu da aralarında vardı. Hepsi Kürt çocuğu da bu, kıyafetinden dolayı beni etkiledi. Çocukta elbise ve çamaşır yoktu. Sirtında yırtık bir erkek ceketi vardı.

Çocuğu ayırdım ve aramızda şu konuşma geçti. Rîbeslerini demet yapmış, her demedi beş kuruşa satıyorlardı.

– Kuriko, baqê rîbesê te bi çine? (Oğlum senin bir rîbes demetin kaçadır?)

– Bi pênc quruşan e. (Beş kuruştur.)

– Ku ez tev de bikirim tu yê bi çi bidî? (Peki ben hepsini alsam kaç verirsin?)

– Hema tu zanî. Te divê pera jî mede. (Sen bilirsin. İstersen para da verme).

Gel de böyle mert Kürt çocuğuna hayran olma. Beş kuruşluk bir demet aldım ve bir milyonluk da alnımı gözünü öptüm ve on lira verdim. Çocuk şaşırды ve de paranın çokluğundan korktu.

– Ne tirs lawo. Ez jî bavê te me. Ma bavê te nîn e? (Korkma oğlum. Ben de babanı. Peki baban yok mu?)

– Bavê min heye. Lê li qasrikê jî mala şêx re belaş dixebite. (Babam var, ama şeyhlerin konağında bedava çalışıyor.)

Çocuk, şeyhlerin, yanlarında çalışanlar için ancak dua ettiklerini de söyledi.

Valizimde kendi iç çamaşırlarımdan giydirdim. Evladım mosmor olmuş tir tir titriyordu. Diğer ribeslerinden, bir demet daha aldım ve çocuğu doya doya ve acayip hislerle ve de eziklike öptüm ve kalan ribesleri anası ve kardeşlerine götürmesini söyledim. Otobüs hareket ederken, kendisinin de sevinçle köy yolunu tuttuğunu gördüm.

Bitlis'e geldim: Çok duygulandım. 1925'te kapısının önünde faşist Kemalistlerce asılan Yusuf Ziya Bey'i görür gibi oldum. Daha önce 1913'te asılan Şeyh Sehabeddin, Seyit Ali, Mehmed Şirin ve Bitlis olayı başkam Kürt kahramanı Mele Selim'le sanki bir toplantı yaptım. Tüm önerileri, Kürtlerin şeref ve haysiyetine, zorbaların çizmesi altından kurtarmak yolunda idi.

Bitlis'te arkadaşlarım vardı. Mesela Belediye Reisi Adil Şerefanoğlu, Erzurum Kongresinde Kemal Paşa'ya kuvvetli yardımcı olmuş ve sonra nişan almış Sadullah Bey'in oğlu eczacı Besim Sadullahoğlu ve halktan doktor Nuri Ata vardı. Ama arkasında o kadar MIT ve Emniyet ahlaksızları vardı ki, kimseye zararım dokunmasın diye, Bitlis Çayı üstünde, ayaklarla inşa edilen bir otelle indim ve otelciye dedim ki, "Arkadaş ben yorgunum, bana tek kişilik bir oda ver."

Adam;

– Kuran hakkı için tek kişilik odamız yoktur.

O vakit ben, "Peki iki kişinin parasını vereyim de yanıma kimseyi alma" dedim. "He kurban" dedi. Ama ben yatarken, adam yanıma zırzop gibi bir adam getirdi. Her hali ile MIT olduğu belli idi. Adam soyundu ve gözucu ile yastığının altına tabancasını koyduğunu gördüm. Adam hemen uyudu, davarlar gibi horlamaya başladı. Uykusunun ağırlaştığını tahmin edince, yastığının altından tabancasını aldım ve otelin tuvaletine giderek çayın içine attım. Sabahleyin kalktık. Selamlaştık. Fakat adamda tuhaf bir heyecan vardı. Tabancası yoktu. Diyemiyordu da. Çünkü bana "Ben koyun tüccarıyım" demişti. Otelden çıkarken de, çantamı otelciye baktırdım. "Bak" dedim. "Çarşaflarınızı çalmadım ha!" Zaten üstüm de ince giyinikli idi. Bende tabancanın olmadığı bel-

li idi. Gündüz olunca, arkadaşlara göründüm. Otele gittiğime üzüldüler. Bitlis'in tarihi yerlerini gezdim. Kızıl Meydan'daki Kızıl Medrese ve camiini ki, Şerefhanlardan kalma idi, sonra Küfrevilerin Kümbet dedikleri türbeye gittim. Türbe gümüş şebekeli, İstanbul sultanlarının türbesine benziyordu. Ancak, Küfrevi şeyhlerinin bir dalaveresini orada yakaladım. Asıl Şeyh, Şeyh Muhammed idi. Bu alim zat Kürdistan'a Nakşi tarikatını getiren ve Şam'da Kürt Mevlana Xalid'in beş halifesinden biri idi. İstanbul'da bana evlenme babalığını yapan muhterem Şeyh Mustafa'nın dedesi idi.

Aslında Kufra Şeyhleri, onun halifeleri idiler. Küfrevilerden zamanımızda hayatta olan Kasım Küfrevi'dir. İşte bu Küfreviler öyle bir vasiyetname uydurmuşlar ki, güya büyük Şeyh Mevlana halifesi olan zat, kendi halifesinin eşiğinde gömülmesini ve Küfrevi şeyhi Muhammed'in ziyaretine gelenler, onun kabrine basarak içeriye girmelerini arzulamıştır. Halbuki tüm dinlerde, mezara basmak günah ve yasaktır.

Neyse. Arkadaşım Besim Sadullah'm evine gittim. Besim Bey, İstanbul'da çok yakın arkadaşım. Fakat evinde, Atatürk'ün Erzurum Kongresi için armağan ettiği tufengi salonun baş köşesinde görünce tiksindim ve hemen Bitlis'ten ayrıldım.

Tatvan, Axlat, Adilcevaz ve Erciş'e gittim. Ne yazık ki oralara yakışır bir şey görmedim ki bende hatıra bıraksın.

Erciş'ten otobüsle Van'a hareket ettik. Şoförün yanında otuyordum. Bir aralık şoföre dedim ki "Arkadaş bu geçtiğimiz yerler Türk müdür, Arap mıdır?"

Şoför:

– Aman ağabey! Bunlar ne Türktür ve ne de Arap. Hain oğlu hain Kürtlerdir. Burası Broka aşiretidir. Zaten onlar Rusya'dan gelmiş, Miskof oğlu Miskofturlar. Türk düşmanındırlar. Zaten diyorlar ki Brokanlar Müslüman değil, Yezididirler. Şeytana tapıyorlar. Şimdi de Kinyas Kartal'a tapıyorlar ve en son inandırıcı yeminleri "Bi serê Kinyas"dır. Yani Kinyas'm başı hakkı için. Bunlar Kuran'a, Allaha inanmıyorlar da Kinyas'm başına inanıyorlar.

Benim İstanbullu bir eczacı olduğumu, lütfen beni Van'ın en

iyi oteline bırakmasını rica ettim ve her dediğimi de sanki Kemalist gururunu okşuyormuşum gibi yaptı, işi hiç bozuntuya vermedim. Dedi ki:

– Ağabey zaten Van'ın en güzel oteli bizim terminalin yanındadır.

Van'a vardık. Otele çıktım. Otelci teneşir tahtası gibi tahtanın üstünde namaz kılıyordu. Bekledim. Adam namazını bitirdi. Ben kendisinden bir yer rica ettim. Adam bana baktı ve herhalde kıyafetimi beğenmedi.

– Bey yerimiz yoktur, dedi.

Halbuki otel boştu. Güya ben onu iknaya çalıştım. Dedim ki; “Efendi ben buranın yabancıları değilim.” Arvasların damadı ve Kinyas Kartal'ın ahababıyım, deyince adam şahlandı ve, “Mademki Kinyasların yakınısın, işte karşıda Kartal Palas var, oraya git!” dedi. Adamın beni dövmediğine şükrettim. Meğer adam Halk Partili imiş. “Peki” dedim ve Kartal Palas'a gittim. Kendimi tanıtmadan resepsiyondan bir oda aldım ve odama çekildim. Fakat kısa bir zamanda Kinyas Bey ve kardeşi Abdulbari Beyler geldiğini anlamışlar ve gelip palas pandıras odadan çıkardılar.

O vakit otelin arkasında Kinyas Bey'in bedava bir çayhanesi vardı. Gelen giden istediği kadar çay içiyor ki, Vanlılar beş on bardak çaya elhamdulillah demezler, fakat Kinyas Bey'in emri, para vermek yasak idi. Kinyas Bey Demokrat Partili idi. Kinyas Ağabey beni görünce çok sevindi. Zaten zarif bir adamdı. Rus İhtilalinde (1917), Rusya'dan teğmen olarak aşireti ile birlikte Osmanlılara sığınmıştı. Ama asıllarının Siverek ve Viranşehir bölgesinden Rusya'ya hicret ettiklerini söylerdi. Ben de boş bulundum, otobüs şoförünün dediklerini bangır bangır Kinyas Bey'e anlattım. Farkında değilim, baktım şoförümüzü, adeta gözaltında iki Kürt gencinin arasında Kinyas Beyin huzuruna getirdiler. Ben şaşırdım, şoför şaşırdı. Hani o İstanbullu eczacı Kinyas Bey'le çatır çatır Kürtçe konuşuyordu. Kinyas Bey'e, “Aman ağabey, rica ederim, adama birşey yapmayın. Zira sonra ben, muhbir durumuna düşerim” dedim. Rahmetli güldü ve adama, “Ulan sen ne bok yemişsin. Bak senin cezan çoktur ama sen yine bu adama dua et sana birşey yapman. Demek her Van'a gelene sen bizi böyle anlatı-

yorsun piç. Ama bir daha sen Erciş–Van yolunda çalışmayacaksın, anladın mı?” dedi. Adam bu cezaya çoktan razı idi ve çekilip gitti. Sonra sordum, adam o bölgeden ayrılmıştı.

Aynı akşam Kinyas Bey onuruma bir yemek verdi. Van Valisi, Emniyet Müdürü ve birçok vilayet ileri gelenleri vardı. Çok şükür Abdulbari Kartal da bu dediklerime şahittir ve hayattadır. Gariban müdürler bedava yemek içmek bulmuşken onunla meşgul idiler. Biliyordum ki Diyarbakır’dan beri beni bir ordu MİT ve polisin takip ettiğini. Bir aralık Emniyet Müdürü; “Musa Bey siz yarın nereye gideceksiniz?” diye sordu. Ben; “Başkale’ye gideceğim. Çünkü benim hanım Başkaleli Abdurrahim Zapsu’nun kızıdır. Buralara kadar gelmişken, bari Başkale’yi göreyim istiyorum,” dedim. Müdür; “Aman Musa Bey, yollar çok bozuk, rahatsız olursunuz” dedi. Sanki hakikaten beni düşünüyormuş gibi cahil bir rol oynuyordu.

Yedik içtik. Otelime geldim ve Kinyas Amca’ya dedim ki; “Siz bakmayın Emniyet Müdürü’ne Başkale’ye gideceğim dediğime, yarın uçakla Diyarbakır’a gideceğim.” Sabah erken Kinyas Bey uçak biletini aldı ve on birde kapalı jipi ile beni havaalanına getirdi ve Diyarbakır’a uçtum. Ancak Kinyas Bey’in forsunu kullanarak pilota dedim ki; “Lütfen beni Süphan Dağı ve Nemrut’un üstünden uçurt.” Pilot dedi ki, “Vallahi biz Süphan Dağı’na yakalaşamayız ama Ahterman Kilisesi ve Nemrut’u size göstereceğim.” Uçak kalktı yükselmeden Van Gölü’nün ortasındaki adada kurulu Ahterman Kilisesi’nin adeta üstünden geçtik. Sonra yükseldi uçak ve Nemrut Dağı’nın üstünden geçtik. Aman yarabbi o ne güzellikti. Dağın tepesindeki masmavi gölü Nemrut’un tacına benzettim. Oradan Sason dağlarından geçtik. Sason’u görünce gel de içlenme ha!

Ve Diyarbakır’a indik. Meğer Van Emniyet Müdürü, yarın Başkale ve Hakkari’ye gideceğime inanmış, beni takip eden tüm emniyetçiler, erkenden Başkale yolunu tutmuşlar. Sonra tabi Diyarbakır’a döndüğümü anlayınca, onlar da palas pandıras, yorgun ve perişan olarak Diyarbakır’a döndüler. Takipçilerimden uzun boylu, sarışın efendi bir polis vardı. Boşnak kökenli idi, tanışırđık. Ertesi gün beni gördü ve gülerek; “Yahu Anter abe, ne yaptın be.

Allahın dağlarında o bozuk jiplerle içimiz dışımıza çıktı. Sen uçakla geliyorsun?" dedi. Ben; "Eh kardeşim, Allahın büyüklüğü, elbet size ceza verecek. Peki ben işime gidiyorum, ya size ne oluyor ki peşime düşüyorsunuz" dedim.

Bu bahsin sonu gelmez. İnşallah üçüncü cilt hatıralarımda devam ederim. Ancak bir sakızcım var onu da anlatayım. Depomuzun karşı kaldırımında sakız satan biri peydah oldu. Her sabah tezgahını karşımıza kurar, misket sakızını satardı. Benim de bir dedektifim vardı. Onu takibe başladı. Adam Turistik Palas'ta yatıp kalkıyor, en âlâ yemekleri yiyordu. Üstelik de o vakit en pahalı olan Yeni Harman sigarasını içiyordu. Halbuki sakızın bir paketçiği beş kuruştur. Akşama kadar yüz tane satsa, beş lira ederdi. Halbuki günlük masrafı, gözle görülen kısmı, en aşağı yirmi lira ederdi. Artık adamın ne mal olduğunu anlamıştım. Bir gün kafam kızdı. Adamın yanma gittim ve şiddetle yirmi kuruşu ceme kanma vurarak, "Ver ulan bana beş sakız!" Adam şaşırdı ve; "Abe ne kızıyorsun?" dedi. "Ulan bok, burası Diyarbakır'dır. Bir daha seni görmeyeyim. Eğer leşinin ailene gitmesini istiyorsan gel." Ertesi gün adam, uçakla ayrıldı.

Şimdilik bu da burada bitsin.

Eyüboğlu

1943'te İstanbul Laleli Gençtürk Caddesi'nde talebe yurdum vardı. Normal yüz elli, sıkışık halde iki yüz kadar da talebe alırdık. 1941'de yine İstanbul Vezneciler'de, Dicle Talebe Yurdu'nu açmıştık. Dicle Yurdu Dicle Derneği'ne aitti ve bir nevi vakıftı.

Sonra ben 1943'te, kendi hesabıma bir yurt açma imkanı elde edince, adını, Fırat Talebe Yurdu yaptım. Yurdun hem sahibi, hem müdürü idim. İlerde Dicle ve Fırat yurtlarım anlatacağım. Bu yazıda kastım, Eyüboğlular'dır.

1944 yılında yurda talebe alıyordum. Bir gün Trabzon'dan bir baba-oğul geldi. Baba, oğlunu yurda kaydedecekti. Her halleriyle baba-oğul uygar tavırlı, görgülü ve efendi insanlardı. Saygı gösterdim ve çocuğu almaya karar verdim. Çünkü gözümün kesmediklerini, yerimiz yok, diye alımıyordum.

Çocuğu deftere yazmaya başladım.

"Adın ne?" dedim.

"Selahaddin" dedi.

"Peki, soyadın?"

"Eyüboğlu."

"Allah, Allah, ne güzel! Nerede ise, Selahaddin Eyyubi olacaktır!"

Çocuk mahcup mahcup gülümsedi. Bu sefer babası söze karıştı. Aramızda şu konuşma geçti. Baba Eyüboğlu:

"Tabii beyim, zaten biz Selahaddin Eyyubi'nin soyundanız" dedi.

"Peki Selahaddin Eyyubi Kürttür. Ya siz?"

"Biz de Kürdüz."

"Ama Trabzon'da işiniz ne?"

"Ha onu anlatayım. Yavuz Sultan Selim Kürdistan'ı fethedince, biz Hasankeyf yani Heskif'te özgür bir Kürt devleti idik. Sonra

Osmanlılar gelince, düzen bozuldu. Padişahın fermanıyla, biz ve milletimizden bin aileye Trabzon'da Rumlardan boş kalan arazi, evleri ve köyleri verdiler.”

“Peki öyle ise Trabzon'da Kürt çoktur. Gayet tabii o bin aile şimdi on bin aile, hatta daha fazla olmuştur. Peki bunlar Kürt olduklarını biliyorlar mı?”

“Çoğu biliyor. Bir kısmı da kız alıp vermekten Lazlaşmıştır. Ama yine de fiziki durumları ve hem de yaşantıları yani evleri, yemekleri Lazdan başkadır. Baksana biz, Eyüboğlu ailesi, Trabzon'un en eski ve soylu ailesiyiz. Ama Laza benzeyen hiçbir yerimiz var mıdır? Halbuki herkes bizi Laz biliyor.”

Doğal olarak onlara ayrı muamele yaptım. Onlar benim Mardinli olduğumu öğrenince, haliyle benden bazı kolaylıklar bekliyorlar. Ve bu hemşehrilik, daha doğrusu soydaşlık, ilerki yıllarda akrabalık derecesine çıktı.

Sebahattin Eyüboğlu, Dr. Cemil Cemiloğlu'nu çok severdi. Bir gün Kadıköy'deki Cemil'in muayene odasında Eyüboğlu hocayı gördüm. Ayın olayı kendisine anlattım. Güldü. Doğruladı ve ilave etti:

“Baksana Dr. Cemil Cemiloğlu'nu evladım gibi seviyorum. Demek kan kaynıyor.”

Dr. Cemil Cemiloğlu kirvemdir. Diyarbakırlı Cemil Paşa'nın oğlu olan Ömer Bey, Trakya'da sürgün idi. Öyle ki çocuklarının yaşları ilerlemesine rağmen sünnet ettirme imkanını bulamamıştı. Sonra 1944'te ben yurdunda, Cemil ve abisi Dr. Faruk Cemiloğlu'yu sünnet ettirerek kirve oldum. Bu bakımdan Cemil hep hatırımlı sorar, saygı ve sevgi gösterirdi. Sonra Zeynep Kamil hastanesine kadın doğum uzmanı olarak atandı. Fakat felek çabuk bize yetişti, bizi adeta çökertti. Çünkü Paris'e gezmeye giden Dr. Cemil, bana “Kirve ağabey, sana Paris'ten ne getireyim” diye sordu. Ben “Sağol doktor, sen gel kafi!” dedim. Fakat sanki bana malum olmuş gibi, trafik kazası geçiren Cemil'in Paris'ten bana tabutu geldi. Cenazede, ben Sebahattin Eyüboğlu ve muhterem hanımı madam ile doya doya ağladık.

Ah Cemil, vah Cemil, vallahi unutulmuyorsun.

Yusra

1991 Ağustosunda hayatımın en acılı ayı oldu. Ben her yaz İstanbul'dan atalarımın yeri olan Stililê (Akarsu)ya giderim. Bu yıl da gittim. Gayem evimde rahatlamak, güneşlenmek ve tüm kışın İstanbul'da aldığım rutubeti atmaktır. Bir de halkımla yakınlaşmak ve onların derin ve antik kültürlerinden yararlanmaktır.

Ama gel gör ki bu yılki tatilim bana zehir oldu. Yalnız köyümde değil, tüm bölgede insafsız bir devlet terörü vardı. Halk ve devlet karşı karşıya idi. Düşman gözü ile birbirlerine bakıyorlardı. Öyle ki, "em û ew" yani biz ve onlar imajı doğmuştu. Örneğin PKK ve güvenlik kuvvetleri arasında bir çatışma olunca halk soruyordu: "Bizden kaç kişi onlardan kaç kişi vuruldu?" Eğer bizden dedikleri yani PKK'lilerden vurulan çok olursa tüm halk mateme giriyor, radyo ve televizyonlarını açmıyorlardı. Ama güvenlik kuvvetlerinden çok ölmüşse bayram yapıyorlardı.

Temmuz ayında, köyümüzden 8 km uzakta olan Habise köy yoluna, uzaktan komutlu bomba koymuşlardı PKK peşmergeleri. Aynı yoldan yerli halk arabaları da geçtiği için, PKK'lileri uzaktan kumandalı bombaları yollara koyuyorlardı. Zaten köy yolları toprak yollardı. Son zamanlarda devlet bazı yolları asfaltlıyordu. Bu halka bir rahatlık olsun diye değil, korkudandır. Meğer Habise yoluna bu uzaktan kumandalı bomba konmuş. Dağ yamacında da bir PKK militanı yolu gözlüyormuş. Askeri cemse gelince düğmeye basmasıyla, cemsenin havaya uçması bir olmuş. Arabada 28 asker vardı. 20'si hemen orada öldü, 8 tanesi de yaralı olarak Diyarbakır'a helikopterle götürüldüler. Alman haberlere göre, onlar da kimi yolda, kimi hastanede ölmüş.

Peki hey çok maaş alan subay ve siviller, her iki taraftan bu kadar genç ölüyor, ya siz nasıl aldığınız paraları rahat yiyebiliyorsunuz? Peki hiç mi boğazınıza düğümlenmiyor, takılmıyor?

Vicdanla müşahade ettim, gördüm ki PKK'lilerin tüm hareket-

leri devlet terörüne bir misilleme, bir karşı terör olayıdır.

Doğu ve Güneydoğu'ya nüfusu kadar asker, jandarma, komando ve hele o Afrika'daki paralı asker kılıklı, serdengeçti tim ve üstelik ırkına, halkına hain köy korucularını doldurmuşlar. Peki devletin bu kadar güçlü ve selahiyetli gücü ne yapacak? Doğal olarak varlığını göstermek için olay çıkaracak. Hele süper maaşlı subayların da canına minnet. Doğu ve Güneydoğu'da, 8-10 nüfuslu bir ailenin yıllık geliri 1-2 milyonken ve sözüm ona uzman bir çavuşun aylığı 3 milyonsa, gerisini siz düşünün.

Başımından geçti. 1980'de köyümüze Bolu'dan bir tabur komando geldi. Komando komutanı bana dedi ki, "Ulan cak cak etmeyin, selahiyetim o kadar geniştir ki, şimdi seni bu dut ağacına asabilirim ve kimse de benden hesabını sormaz, soramaz." 10 Ağustos 1991'de güvenlik kuvvetleri Cizre'de rastgele şehre ateş etmişlerdi. Damda yatan bir kız da yatağında vurularak öldürülmüş, küçük kardeşleri de yaralanmıştı. Olay Güneydoğu'da infial uyandırdı. Cizre, Silopi, Şırnak, Nusaybin ve köyümüz Akarsu, protesto olarak kepenk indirdiler. Güvenlik kuvvetleri ayağa kalktılar. Kapalı dükkanların kepenk ve kapılarını kırdılar. Kin ve nefret, daha da büyüdü. Bu sefer halk protesto yürüyüşlerine başladı.

İşte 13 Ağustos 1991 günü Akarsu köyünde de bir yürüyüş yapmak istendi. Aman efendim siz misiniz yürüyüş yapacak. Cidden köyün nüfusundan çok asker geldi. Mardin'den Ramazan adlı bir binbaşı da geldi. Binbaşının Mardin jandarma alayındaki ödevi, soruşturma bölümü komutanı imiş. Yani, Türkçesi işkenceci başkanı idi. Saat 9'a doğru köy, kadın, çocuk, çoluk toplanıp yürüyüşe başladılar. O an köy görülmeye değerdi. Kimse bilmez kaç bin silahın patladığını. Evimin üstünden ve yanından en aşağı 10 bin mermi geçti.

Daha sonra binbaşı halkın dağılmasını emretti. Ama halk dinlemedi ve ondan sonra halkın üstüne ateş edildi, dört çocuk anası ki en büyük çocuğu 6 yaşında idi, 25 yaşındaki Yusra göğsünden yediği kurşunla bel kemiği paramparça oldu. Mardin'e hastaneye kaldırıldı. Fakat kurtarılamadı, ertesi gün Mardin'den tabutu geldi.

Öldürme olayı gündüz saat 10'da olmuştu. Bir müsademede olmamıştı ve binlerce insan arasında ve gözü önünde Yusra şehit edilmişti. Olayda bir kız çocuk ve bir genç erkek de yaralanmışlardı.

Cenaze gelince köy başka bir hal aldı. Yüzlerce kadın Yusra'nın evinde toplandı. Eskiden düğünlerde kadınlar bir nevi erkek ıslığı gibi ses çıkarırlardı. Kürtçede lîlandin denir, "lî, lî, lî, lî..." sesini veriyor. Ama şimdi bu ses, şehit cenazelerinde duyuluyor.

Tüm köyün erkekleri mezarlığa çıktılar. Ancak eski Belediye Başkam Fevzi Aslan, işini bahane ederek köyden kaçtı. Doğal olarak herkes ondan nefret etti. Ben bahçemden sarı ve kırmızı çiçeklerden büyük bir buket yaptım. Yeşil yapraklarla da sardım. Tam resmi görüşün allerji duyduğu renkler meydana geldi. Ve böylece birkaç adamla ben de mezarlığa gittim. Yol Yusra'nın evinin önünden geçiyordu. Çiçekleri eve bıraktırdım. Kadınlar beni ve çiçekleri görünce, büsbütün coşarak evi tam bir düğün evine çevirdiler.

Mezarlık da bir alemdi. Bir kısmı mezar kazıyor, diğerleri de küme küme oturmuş, etrafa kin ve nefret dağıtıyorlardı. Ben de tek başıma bir yere oturdum. Az sonra Yusra'nın babası Ferhan Mete ve Yusra'nın beş yaşındaki oğlu Memo ile yanıma gelip oturdular. Çocuk ikide bir, "Kalo, ev tirba kê ye?" "Dede bu kimin mezarı?" diyordu. Dedesi:

"A askerekî ye." (Bir askerindir oğlum.)

Ve tabut çiçekler içinde geldi. Memo da sonra annesinin öldüğünü anlayınca, o da minik hissi ile nefretini dile getirdi.

Peki, biri ölümünü göze alıp dese ki; "Peki hükümet, askerler, sizin kanun dediğiniz emirlerinize uymayıp, yürüyüş yaparsa, cezası idam mıdır ki, güpegündüz cadde üzerindeki topluluğa kurşun sıkıp adam öldürüyorsunuz? Haydi siz resmi teröristsiniz anladık, peki bu devletin hakimi, savcısı yok mudur ki ses çıkarmıyorlar?"

Nusaybin'de hakimlere sordum. Dediler ki, "Aman ağabey, valahi böyle birşey yaparsak, güvenlik kuvvetleri bizi de vurur. Zaten biz de halk gibi Apoculardan ziyade, devlet güvenlik kuvvetlerinden çekinip korkuyoruz."

İşte bu yılki tatilim de, bu tatlı (?) hatıralarla geçti.

Mehmed Emin Bozarslan

Mehmed Emin Bozarslan, Kulp müftüsü olarak biliniyor Şark'ta. 1958'de diyarbakır'da idim. Olay yaratan *İleri Yurd* günlük gazetesinde yazıyordum. O tarihte Diyarbakır'a 50 tane Hürriyet gazetesi geliyordu ve fiyatı da on beş kuruş idi. Biraz da iade oluyordu. Hürriyet renkli ve bir yığın sahifeli idi.

İleri Yurd el dizmesi ve dört sahife idi. Arka iki sahifenin kalıbı bozulmaz, hep aynı yazılardı. Tren ve uçak hareketleri ve bazı resmi ilanlar idi. İç iki sahifede de birşey yoktu. Yalnız ikinci sahifenin köşesinde benim fıkram vardı. Fıkramın sabit başlığını, gazetenin adından almıştım. Gazete "*İleri Yurd*" idi. Ben de "yurt"la alay ederek, tabii tüm Türkiye'yi kastederek "Ama ne *İleri Yurt*" idi. İşte bu tek fıkram için, günde bin tane ve yirmi beş kuruşa satılıyordu. Bazan ikinci baskı için de istek oluyordu. Gazetenin sahibi, rahmetli A. Rahman Dolak'tı. İkinci baskıyı yap deyince A. Rahman, ya kağıt kalmadı veya mürekkep, derdi. Kaldı ki gazetenin sabit masraflarını en çok Canip Yıldırım ve ben karşılıyorduk. A. Rahman, fıkranın iyi okunaklı çıkmasına dikkat ederdi. Fakat diğer sahifeler, bazan beyaz veya okunmaz halde çıkardı. Bir gün ben; "Niye böyle çıkıyor?" deyince, Abdurrahman, "Anter abi, fareler merdaneyi yemiş, onun için o yerler mürekkep almıyor" dedi. Tabii ben, hemen yeni bir merdane aldım.

Yazılarımın hemen hemen hepsi, mahkeme konusu oluyordu. Bir acenta defterim vardı. Diyarbakır avukatlarının an âlâsından daha mahkeme ve duruşma günü ile dolu idi. Çok sevdiğim arkadaşım Şevket Beysanoğlu bir gün defterime baktı ve: "Yahu Musa namussuzum eğer bir hafta adım Musa Anter olsa, korkudan ölürün. Evet bizim de mahkeme defterlerimiz doludur ama sanık ve suçlu başkasıdır. Üstelik para da alıyoruz. Ama senin

defterine bakıyorum, sanık hep sensin ve de para da almıyor, üstelik veriyorsun, bu nasıl iştir, bu nasıl fedakarlıktır? Arkadaş bizim aklımız sana yetmez.”

Bu bahis ve hatıralar çok ve uzundur. Gelelim Mehmed Emin Bozarslan’a:

İşte bu hengamede bir gün bana bir genç geldi, minyon, pırlıl pırlıl bir Kürt genci, ince bıyıklı tatlı bir genç. Tabii bana tatlı geliyordu. Kendisini tanıttı: “Mehmed Emin Bozarslan, Kulp müftüsü” dedi. Daha önce adını duymuş ve takdir etmişim. Ama ne yalan söyleyeyim, müftü deyince, çember sakallı, hacı yağı kokan bir tip bekliyordum.

Sevdim. Çay içtik. Türkçe yazdığı bazı şiir ve düzyazıları bana gösterdi. Yazıları güzeldi. O kafadan daha da güzel şeyler çıkacağını kestirdim ve dedim ki; “Sana müftü demeye ağızım varmıyor, ama değerli bir Kürt genci diyeyim. Şimdi biz Kürtler ne kadar Türkçe şiir ve yazı yazarsak Türk yazarları geçemeyiz. Sosyal ve her bakımdan biz Kürtler ikinci, hatta üçüncü sınıf oluruz. Ancak kendi dilimiz olan Kürtçede yazarsak çok daha makbul olur. Şevkini kırmayayım, ben sizde çok ilmi ve milli cevher görüyorum. Sizden istirhamım bundan sonra güzel fikirlerinizi Kürtçe yazınız. Kaldı ki sizin için bir zorluk yok. Baba ve milli dilin Kürtçedir.”

İşte Mehmed Emin Bozarslan’la tanışmamız 1958’de Diyarbakır’da böyle başladı ve düşüncesi ile ilme yatık olan Memed Emin Bozarslan bu tavsiyeyi kabul etti ve çok şükür M. Emin Kürt kültür ve edebiyatının bir ası olmuştur. Bu dediklerimden ötürü ben de kendime pay çıkarıyor ve Bozarslan’la iftihar ediyorum.

Türklerin tabirince demek ben Bozarslan’ı zehirlemişim. Ondan sonra adam taştan taşa vuruldu, faşist hükümetler müftüyü bir satranç taşı gibi ordan oraya sürerek mat edinceye kadar. Öyle ki en son şarabıyla meşhur Tekirdağ’ın Şarköy kazasına müftü tayin ettiler. Kazanın hemen hemen tümü şarapçı. Müftü orada ne yapabilirdi ki? Bana yakınlığıyla ki, o zaman çok takipteydim ve yazılarından ötürü müftüyü işten çıkardılar. Çünkü bu ara Şeyh ve Ağalar diye demokratik bir kitabı da çıkmıştı. İşte bu kitap ve diğer hareketleri devlet memurluğu olan “sözüm ona Tür-

kiye laiktir, yani din ile devlet birbirinden ayrıdır” müftülükten çıkardılar.

Bozarslan Arapça medrese tahsili görmüştür. Arapçaya vakıftır. İstanbul’da bana geldi, gerçi üzgün değildi ama ne de olsa çoluk çocuğu maişeti düşündürücüydü. Aslında Bozarslan olağanüstü çalışkan bir genç idi. Evinde kısa bir zamanda ve günde on yedi on sekiz saat çalışarak *Mem û Zîn*’i Latin harflerine çevirdi. Bu arada güzel bir de resimli Kürt alfabesini yaptı. Tabii olarak bu her iki eser de çok tutuldu, basıldı ve satıldı. Arkasından Şeyh Ebul Xesen Ezrehi’nin üç ciltlik *Kürt Tarihi*’nden ikinci cildi olan Mervani Kürt Devleti’ni Arapçadan tercüme ederek Latin harflerine çevirdi. Daha sonra Arapçadan Şerefhan’ın “Şerefname” adlı Kürt tarihini Türkçeye çevirerek Latin harfleriyle yayınladı.

Artık E. Bozarslan İstanbul basın piyasasında kapışılır ve tüm Kürtlerce sevilir bir kişi olmuştu. Doğal olarak bu kültürel sevgi ve takdir oranında hükümetçe horlanıyordu. Öyle bir an geldi ki M. E. Bozarslan ve çocukları faşistlerce boy hedefi oldular ve en aşağı babası kadar değerli olan oğlu Gani’yi şehit ettiler. Artık M. Emin Türkiye’de yapacak bir işinin imkansız olduğunu anlayarak ailesi ile birlikte İsveç’e sığındı. Ancak M. Emin milli uğraşısını orada da çıkan ve Kürt milli tarihine ışık tutan “Jîn” dergisini toplayarak uygun önsözlerle Latin harflerine, Türkçe ve Kürtçe 5 cilt halinde bastırdı. Daha sonra Kürdistan’ın en seçkin kalemleleriyle örneğin Celadet Bedirxan, Kamuran Bedirxan, Osman Sabri, Kadri Can ve de büyük şairimiz Cegerxwîn’in 1930’larda Şam’da çıkardıkları “Hawar”* dergisini de toplayarak Latin harflerinde Kürt milletine ve gençliğine şerefli bir armağan sundu.

1971’de M. Emin Bozarslan’la Diyarbakır Örfi İdari Mahkemesince beraberce tutuklandık ve mahkum olduk. Bozarslan benden çok gençtir. Temennim odur ki milleti olan Kürtlerin kültürüne daha uzun yıllar hizmet etsin ve güzel eserler kazandırsın.

* Bozarslan, “Kurdistan” gazetesini 5 cilt, “Jîn” dergisini 2 cilt halinde yeniden hazırlayıp yayımladı. “Hawar”a ilişkin not da yanlış bir bilgilenmeden kaynaklanıyor. (-ed.)

Falih Rıfki Atay

40'lı yıllarda Feneryolu Bedirhani Murat Paşa Köşkü'nde otuyordum. Yeni evliydim. Büyük oğlum Anter 3 yaşında, kızım Rahşan da 1 yaşında idi. Bugün Adana zenginlerinin eline geçen Çiftehavuzlar'daki meşhur Ragıp Paşa Köşkü o vakit Marmara Yat Klübü idi ve müdürü de Falih Rıfki Atay'dı. Çarşamba günleri ailelere açıktı. Giderdik. Falih Rıfki'yi sevmezdim ama bir devrin canlı tarihi idi. Cemal Paşa'dan, Kemal Paşa'ya kadar bir ayna idi. Sık sık masaları dolaşır ve en çok da masama gelir, beraber dondurma yer, keyifli keyifli bize güzel fıkralar anlatırdı. Kendisine alaka gösterdiğimi anlayınca da, daha güzel fıkralar anlatırdı. Şimdi ben, hem hoşuma giden ve hem de okuyucularımı düşündürecek üç fıkrasını anlatayım. Gerçi, ben *Zeytin Dağı* yazarı Falih Rıfki Atay kadar güzel anlatamam ama işte aklımda kaldığı kadar ve langar lungur Kürtlüğümle, bu kadar olur işte. Şimdi Falih Rıfki'dan anlatayım!

“Bir gün Büyükkada Kulübü'nde idik. İngiltere büyükelçisi de oradaydı. Bir ara dışarıya çıktı ve beni heyecanla çağırdı. Elçi bana, Büyükkada çamlarını gösterdi. ‘Bak Falih, şu çamları görüyor musun?’ dedi. ‘Evet’ dedim, ‘Ne var çamlarda?’ ‘Var var. Bir de şu Türk evlerine bak!’ dedi. ‘Ee, ne olmuş!’ dedim. ‘Ne olmuşu var mı? Bak tüm çamlar deniz görür. Ama Türk evleri ön öne yayıldığı için, ancak ön sıra deniz görür. Demek, çam ağaçları siz Türklerden daha akıllıdır’ dedi... Başka bir gün de yine aynı elçi, adı uzun idi ama akılda kalan Hudsinger idi. Bana şöyle bir öykü anlattı. Dedi ki; ‘Falih Bey, ben balık avına meraklıyım. Marmara'da ava çıktım. Bir ara etrafımı bahriye muhafızları kapladı. Sil-le tokat beni Gölcük Üssü'ne götürdüler. Meğer girdiğimiz yer Gölcük yasak bölgesi imiş. 1944, harp devam ediyor. Büyükelçiyim, dedim: Dostuz, dedim. Para etmiyordu. Ankara, telsizler,

telgraflar ancak beni kurtardı. Peki Falih Bey, siz deniz yasak bölgesinde, Avrupahlardan neyinizi saklıyorsunuz? Yahu, zaten Avrupa tezgahlarında yapılan uyduruk gemileriniz, daha elinize geçmeden, planları bizdedir. Bizden gizli olarak birşey yapabilirsiniz, o da eski Alman gemisi şimdi Yavuz dediğiniz gemiye tamir koyabilirsiniz. Yani ben, Britanya Deniz Kuvvetleri'ne, 'dikkat Türkler, Yavuz'a tamir koydular' diye mi rapor vereceğim?"

Tabi gülüyorduk ağlanacak halimize.

Yine bir gün Atatürk'le bir anısını anlattı. Öyküyü F. Rıfkı'dan dinleyelim:

"1925 yılı idi. Bir gün Atatürk beni çağırdı. 'Falih, sen Fransızca biliyorsun. Latin harflerinden bir alfabe yap ve bu iş beş günde bitmelidir!' diye emir verdi. Ben, 'Paşam beş günde nasıl bir alfabe yapayım?' dedim. Atatürk ki o vakit Mastafa Kemal Paşa idi. Hiddetle, 'Yaparsın yaparsın. Biliyorsun milletimiz cahildir, mümkün mertebe harfler az olsun, o kadar!' dedi. Ben de mecbur kaldım. Çarşambadan Pazartesine bugünkü alfabeyi yaptım. Harfler az olsun diye, kalın, ince harf yaptım. i-ı, u-ü ve o-ö'yü uydurdum. Bir de q ve w'yi çıkardım. Böylece dünyada en az harfli Latin alfabesini yaptım. Tabii Atatürk de beğendi."

Bir de Yakup Kadri Karaosmanoğlu ve Falih Rıfkı Atay'la olan bir öykü vardır.

1954'te ben Diyarbakir Turistik Palas'm idare müdürü idim. Otelim, tabir caiz ise, Ankara'daki 'Ankara Palas Oteli' gibi idi. Bir taşra otelinden ziyade bir siyaset merkezi idi.

Kimler bana misafir olmadı ki! Amerika Cumhurbaşkanı Stevenson, Mr. Dor, İngiltere büyükelçisi ve daha birçok Amerika ve Avrupalı büyük asker ve siyasiler.

Türkiye'den Celal Bayar, Adnan Menderes, Fuad Köprülü, Samet Ağaoğlu ve Yakup Kadri Karaosmanoğlu.

Bunlar içinde en çok sevdiğim Yakup Kadri Karaosmanoğlu idi. Her ne ise biz onu bir Kürt dostu biliyorduk. Zaten adam şoven değildi. Biraz şair, biraz yazar ve içli bir zattı. Tahmin ediyorum, eğer Türkiyeli olmasaydı, çok daha iyi bir adam olurdu.

Bir gün otel salonunda bize şöyle bir öyküsünü anlattı:

"Otuzlu yıllarda Atatürk'ün emriyle ben, Falih Rıfkı Atay ve

Hamdullah Suphi Tanrıöver, Türk dilini sadeleştirmeye memur edildik. Çalışıyoruz, bir gün Falih Rıfkı, Atatürk'ün bir emrini bize getirdi. Emir şöyle: Fahih Rıfkı, "Arkadaşlar Atatürk buyurdu ki Türkçede 'd' ile biten kelimeler 't' ile bitecek ve 'b' ile bitenler 'p' ile bitecek. Ben ve Hamdullah Suphi itiraz ettik. Öyle şey olur mu, dedik. Falih, emir kulu idi. 'Vallahi, emir böyle. İsterseniz siz kendisine söyleyin!' dedi. Ben, peki, dedim ve akşam sofrada Atatürk'e, 'Sayın Paşam, Falih böyle söylüyor, olur mu?' dedim. 'Niye olmaz be Yakup?' dedi. 'Paşam, mesela benim adım Tevrat'ta, İncil'de, Kuran'da 'Yakub'dur. Böyle beynelmilel bir adı nasıl değiştiririz?' diye açıkladım. 'A be, kim sana beynelmilel ad al dedi be Yakup!' dedi. Baktım ki kararı karardır, vazgeçtik. Meğer kendi şivesi Trakya ve Selanik şivesi idi. Onlar, kelimelerin sonlarını 'p' ve 't' ile bitiriyorlar. Ve işte böylece bugünkü Türkçemiz, Trakya şivesine döndü."

Halide Edib ve A. Adnan Adıvar

Denilebilir ki, yahu Musa sen kim Halide Edib ve Ahmed Adıvar kim? Ama öyle düşünmemek lazımdır. Bazen fakir bir adam define bulur veya toto-lotodan para çıkar, aniden zengin olur. İşte ben de böyleyim. Zıvıng'ın mağara çocuğu, kimleri bulup zengin olmadı ki!

İşte şimdi anlatacağım Adıvar ailesi de bulduğum en değerli definedir.

Halide Edib, Yahudi, Selanikli dönme Edib Bey'in kızıdır. Vakıtle Üsküdar üstündeki kuru ve içindeki köşkler, Edib Bey'indi. Sonra nasıl olduysa Kürt Nuri Demirağ'a geçmişti. Nuri Demirağ, Millet Parti başkanı idi. Koruda o kadar kuzu ziyafetleri veriyordu ki, partisinin adı 'Kuzu Partisi'ne dönüşmüştü. Şimdi kuru ve konağın kimde olduğunu bilmiyorum. Ancak uzaktan seyrediyorum.

Edib Bey, genç yaşında ölmüştü. Halide Edib'in Çerkes annesi, İstanbul Boğazlar Komutanı Bedirhan Paşa'nın oğlu Ali Şamil Paşa ile evlenmişti. Bedirhanilerin evinde de dil Kürtçe idi. İşte Halide Edib Hanım, böylece Kürtlerin içinde büyümüştü. Zeyno ve Zeynonun Oğlu ramanlarım bu tesir altında yazdığını söylerdi.

Halide Edib ve Adnan Adıvar'ın hayatını yazacak değilim. Ancak şu kadarını söyleyeyim ki, milli mücadelede Atatürk'ü bir an yalnız bırakmayan Adıvarlar, sonradan Atatürk'ün hışmına uğramış, kafaları kesilmemişti ama memleketten kovulmuşlardı. Senelerce Hindistan, Mısır ve Amerika'da sürgün hayatı yaşadılar. Atatürk'ün ölümünden sonra, sanki suçlu imişler gibi, affedilip, Türkiye'ye gelebildiler.

Halide Edib'i, benim de damatları olmam hasebiyle Bedirhanilerden dinlemiştim. Dişçi Übeyd Bey ve Halide'nin üvey annesi Büyük Hanım'dan dinlemiştim. Übeyd'in annesi ki aile ona (Xa-

nima Mezin) yani Büyük Hanım diyordu, Mekke Şeriflerindendi. Yani bugün Ürdün'ün uyduruk kralı Hüseyin'in bir nevi büyük halası olurdu. Bedirxan Paşa sürgününde, Büyük Hanım'ı oğluna almıştı.

İşte bu hava içinde Kasım Küfrevi ile Adıvarlara yaklaştım. Beni sevdiler. Zaten Edebiyat Fakültesi'nde okuyan Kasım Küfrevi bu duygularla daha talebe iken, Adıvarların bir nevi asistanı idi. Nitekim Kasım Küfrevi, Nakşibendi Tarikatı üstüne doktora tezi-ni hazırladı. Ben de davetli idim. Halide Hanım, bana bakarak güldü ve şöyle dedi, diğer imtihan üyelerine: "Beyler, Nakşiben-di Tarikatı dalında Küfreviler otoritedirler. Burada ödevimiz, Kasım Beyin izahlarından yararlanmaktır" dedi ve böylece Kasım Küfrevi doktor oldu.

İslam Ansiklopedisi'nin Türkçeye çevirisi oluydu. Tercüme he-yeti başkanı Dr. A. Adıvar idi. Hükümet, 'Kürt' bahsi üzerinde çok duruyordu. Hatta ya bu bahsi atlamak ya da tahrif etmeyi teklif etmişti. Ama ilim namusluları Ahmed Adnan ve Halide Adıvar'lar direnmişlerdi ve *İslam Ansiklopedisi*'nde olduğu gibi tercüme etmişlerdi. Ansiklopedide 68 no'lu fasikül olarak Kürt bahsi çıktı. Görüşüyorduk. Adnan Bey, sık sık Halide Edib'e 'Kürt kızı' derdi, tabi hoşuma giderdi. İstanbul'un işgali sırasında Hali-de Edib, Sultanahmet meydanında meşhur nutkunu söylemişti. O vakit bir kadının böyle topluluklarda kürsüye çıkıp nutuk atma-sı, görülmemiş birşey idi. Bir de Amiral Rauf Orbay da Akdeniz'de bir İngiliz harp gemisine ateş açmış, İngiliz gemisi kaçmıştı.

İşte Adnan Bey, şaka yollu bu olaydan dolayı da Halide Hanı-ma şöyle takılırdı:

"Peki peki, iyi ki sen bir nutuk attın! Rauf Bey de bir top attı. 50 yıldır ondan geriniyorsunuz!"

Çocukları yoktu. Gayet sade yaşıyorlardı. Harp yılları idi. Her şey karne ile idi. Uğraşacak vakitleri de yoktu. Bana yakın otu-rurlardı. Ben Laleli'de yurdumda kalıyordum (Fırat Talebe Yur-du). Onlar da Koska'da tarihi bir evde kalıyorlardı. Onun için ben sık sık onlara uğrar, eksiklerini tamamlardım. Odun, kömür, çay şekeri ve ekmek götürür veya yurt hademeleriyle gönderir-dim.

Sonra Adnan Bey hastalandı. Kendisine bir korku, bir evham gelmişti. Hep, öldürüleceğini söylerdi. Onun için Halide Hanım'ın teklifi üzerine biz Kürt gençler, gece evlerinde sabaha kadar nöbet tutardık. Aklımda kalan nöbetçiler Faik Bucak, Yaşar Alhas, Ahmet Göncü, Kasım Küfrevi ve ben.

Bir müddet çektikten sonra vefat etti. Tabi üniversitece büyük cenaze merasimi yapıldı.

Halide Edib, Adnan Bey başbakanken ve yirmili yıllarda tüm devlet büyüklerinin taşıdığı abanoz ve fildişi bastonu bana hediye etti.

Vefatına kadar da fırsat buldukça gider ellerini öper, derin bilgi ve görgüsünden yararlanırdım.

Her ikisi de nur içinde yatsınlar.

Otokritik (kendini yermek)

Allah selamet versin, Ali Karahan diye bir eski arkadaşım vardır. Sivereklidir. Halis Kürttür. Köylerinin adı Xana Reş'dir. Sonra soyadı kanunu çıkınca, aile Xana Reş'i Türkçeye çevirip Karahan soyadını aldılar. Ama gel gör ki Ali Karahan, kendini İran kumandanı Karahan'a kadar götürüyordu. Sık sık kendini överdi. Yalan demeyeyim ama övgüleri mesnetsizdi. Örneğin biz beraber hapiste iken sık sık öyküler söyler ve "ben Şemdinli'de hakim iken" e bağlardı. Şemdinli'de hakim olmaya hakim de, peki Şemdinli hakiminden daha küçük dereceli hakim var mıdır? Zaten atılmış gibi Şemdinli'ye gönderilmiştir.

Bazen paşalar Harbiye'deki hapishanemize gelirlerdi. Ali, alaturka nutukçu idi. Bir nutku vardı. Her yerde onu okurdu, tabi ezberden. Askeri hapishanedeki nutkunun ana temeli, elbet askeri olacaktı. mesela sık sık, "Biz (yani Kürtler) Balkanlarda, Libya'da, Süveyş ve Arabistan çöllerinde, Katul Amara'da Kafkasya ve milli mücadelede çarpıştık!" derdi. Sonra sorduk ki, Ali'den başka sülalesinde askerlik yapan yoktur. Derdik ki, "Ali, ayıptır! Sen hep kendini övüyorsun." O derdi ki, "Kardeşim ben kendimi övmezsem el oğlu babamın oğlu mudur ki beni övsün!" Ben de bir gün şu Kürt atasözü ile cevap verdim:

"Şeb û şekir, çûn Diyarbekir. Şekir rûnişt deng nekir, şeb rabû pesne xwe kir." Türkçesi, şapla şeker Diyarbakır'a gitmişler. Şeker oturmuş ses çıkarmamış (tatlılığını ileri sürmemiş anlamında), ama şap başlamış kendini övmeye (yani tatlılığından bahsetmeye).

Ali Karahan halen yaşıyor herhalde, bir yanlışım varsa itiraz edebilir.

Gayem Ali kardeşi tenkit değil de, lüzumsuz övünmeye bir misal olsun diye bunları yazdım.

Gelelim kendime.

Bu hususta kendimi müdafaa etmeyeceğim. Beni okuyan ve tanıyanlar bilir. Ama bazen ben de az da olsa tenkit ediliyorum. Örneğin, Kasım 1991 tarihli Yeni Ülke'de bir genç, sık sık hapishaneleri ve gördüğüm işkenceleri anlatmamı hoş görmüyordu. Ya beni anlamamış ya da belki haklı idi. Ancak buraya kadar hikayeyi uzatmamın sebebi şudur:

Hatıralarımın 1. cildinde ele aldığım şahsiyetler, hep tanınmış kişilerdi. Eh Kürdistan'ın tanınmış kişileri de o devirde ya şeyh, ya ağa ya da bey idiler. Halktan kişiler yoktu. Ama şimdi devir değişti. Abdullah Ağa bile fakir bir köylü çocuğudur. Yasak olmasaydı Apo'yu da yazardım. İnşallah sonra yazarım. Efendim gelen tenkit şu:

"Efendim hatıraların hep aristokratlardandır. Yani asillerdendir. Sen adeta bir divan şairi Nedim, Bakî ve Nabî gibi hep onları yazmışsın. Peki senin halkla hiç hatıran yok mu?"

Var efendim var da birinci ciltte gayem sağ-sol yapmak değildi. Gerçi İsmail Beşikçi hocamız da benim sağ-sol ayrıcalığıma takılmış ama orada rahmetli Sait Elçi ve Ziya Şerefhanoglu'ndan söz etmem, ideolojik değil ahlaki idi kastım.

Şimdi basit de olsa sonsuz olan halkla hatıralarımdan bazıları anlatacağım. Tanınmış şahsiyetleri çok kişi tanıdığı için onları tanıtmaya geniş muhit buluyor. Ama köyümde çok sevilen bir kişi ile olan enteresan hatıralarım dahi çok kişiyi ilgilendirmeyebilir.

Şimdi bir örnek vereyim madem ki istiyorsunuz!

Şêxê Kûte

Ciddên bir halk filozofu idi Şêxê Kûte. Ne yazık ki o da Kürt ateşinde yanıp heba oldu. İnaniyorum ki o, ondaki artistik zeka başka bir ulustan adamda olsaydı, dünya çapında bir komedyen olurdu. Çok severdim kendisini. Bir yıl bana bahçıvanlık yaptı. Ondan sonra adımız söylenmez oldu. Zaten arkadaş idik, ben de Şexmus o da Şexmus idi. Ama bana Şêxa denir, ona da Şêxê denirdi. Bu sefer adımız Şirîka oldu. Yani ortak. Köye gidince onsuz yemek yiyemezdim. Bir ara hanımla köye gittik İstanbul'dan.

Kardeşim Hasan'ın evinde misafir idik. Bahçede bize güzel bir sofraya hazırlandı. Çeşit çeşit etlerden başka pilav ve börek, üstelik taze bahçemizden koparılmış kıvırcık salata, roka, tere, turp ve çeşit çeşit mahalli otlardan nefis bir salata da sofraya getirildi. Onu da zorla yanımıza masaya almıştık. Zaten hep derdi ki, "Bayê sor bi min kevî ez nizamim xwarina hazır bixwim," yani "Kanser olası ben, hazır yemeği dahi yemesini bilmiyorum."

Tabi ben ve hanım hemen salataya giriştik, fakat gözümüz onda. Bize baktı ve omuz silkeleyerek Kürtçe olarak, "Yahu bu Anterlerin karıları da onlar gibi akılsız oluyor" dedi. "Mane dibên axa jin û mēran yek e." Yani, karı-koca toprağı birdir. Aramızda şöyle bir diyalog geçti. Hanım:

– Çima Şirîko ez û mala Anter bê aqilin?

– Mâ ne wiha ye. Hevqas goşt û birinc heye, hûn cihê miyê dixwin.

– Ama Şirîko di van de vîta min heye, dilê mirov li xwarinê vedike.

– De lê tu gu di wan tune. Erê hema va me ew xwarin, dilê me li xwarinê vebû. Îca emê çi bixwin? Ne xwarin tune ha! Em dia dikin ku em birçî nebin.

Türkçesi aynen şöyle:

Hanım;

"Neden ortak, ben ve Anterler akılsız mıyız?"

"Peki öyle değil mi? Bu kadar etler, pirinç ve pilaki varken, siz gitmiş ot mot yiyorsunuz!"

"Ama ortak bunlarda vitamin var, iştahı açarlar."

"Haydi yahu sen de, onlarda bir bok yok. Peki onları yedik ve canımız yemek istedi. Sonra, zaten yiyecek birşeyimiz yoktur. Dua ediyoruz ki acıkmayalım."

Tabii Şirîkanın sözleri bana da hanıma da ağır gelmezdi. Bit onu tanır, sever ve büyük bir sanatkar olarak kabul ederdik.

Bir ara yine köye gittim. O vakit aya gitme hikayeleri vardı. Bana;

"Yahu Musa, hakikaten Ruslar, Amerikalılar aya gitmişler mi? Yahu nasıl olur? Allah nerede kalıyor? İster misin bir gün onu gökte yakalayıp, elini bağlayarak dünyaya indirsinler. Ama be-

nim korkum, Allahın tutuklanması değil de, bu kafirler ayı bozmasınlar. Onların elektriği var, ay ışığına ihtiyaçları yok, ama yine biz fakir fukara karanlıkta kahrız” dedi.

Yine bir gün bana dedi ki, “Bak Musa, dünya o kadar ileri gitti ki, ölüm kalkacak dünyadan. Ama ne yazık ki o vakit ben, ölmüş olacağım.”

Aziz Şirîka, sen Türkçe anlamazsın. Ben Kürtçe sana dua edeceğim:

Qenciya Xwedê li ser te be.

Yani, Allahın iyiliği, rahmeti üzerine olsun.

Haremağası ve Sümbül Ağa

Orta zaman, çok acayip bir çağdı. Bir yandan peygamberler türemiş, din taassubu dünyayı sarmış, insanlık, kardeşlik ve adalet terennüm edilmiş, diğer yandan eski zamandan kalma firavun ve nemrutların köle ve cariyeye usulü devam etmiştir.

İslamiyette bile bir belde zorla zaptedilince, oranın mal varlıkları gibi, insanları da ganimet sayılır ve şeriatın beş hissesine göre mallar birlikte taksim edilir, herkes hissesini istediği gibi tasarruf ederdi. İsterse kullanır, isterse pazarlarda hayvan gibi satardı. Öldürse bile idare edilirdi. Bu esirlerin çilesi yerinden yurdundan, anadan babadan ayrılıp hayvan gibi satılmak veya dedeleri yaşında hiç sevmediği erkeklerle yatmak değildi. Çocuklar iğdiş edilir, yani husyeleri (taşakları) burkudur, erkeklik hisleri yok edilir ve ondan sonra da haremden yani kadınlar arasında çalıştırılırlardı. Bu bahisle ilgili şöyle bir öykü vardı:

Abbasi halifesi Harun Reşid devrinde meşhur şair Zulal vardır. Bu şair Harun Reşid'e o kadar bağlı ki her zalimane hareketlerini bile kasidelerle göklere çıkarır. Öyle ki eliyle öldürdüğü bir adam için dahi, "Bakin asıl halifem bir kılıç darbesiyle ne güzel herifin kafasını uçurdu" anlamında Arapça şiir yazmış.

Bir aralık kendisini çekemeyen diğer şairler demişler ki, "Yahu Zulal ne biçim şairdir. Her zulmü alkışlıyor. Adeta Harun Reşid'in bir şakşakçısı ve dalkavuşu olmuştur." Zulal onlara şöyle karşılık veriyor:

"Arkadaşlar ben nereli ve kimin oğlu olduğumu bilmem. Ben ve iki çocuk arkadaşım iki esir tüccarının elinde idik. Biri diyordu ki, 'Biz bunları hadım edip Konstantiniye'ye (İstanbul) götürüp satalım', diğeri de, 'Hayır, bunları iğdiş etmeden Bağdat'a götürelim.' Nihayet anlaşılmadılar, benim efendim dedi ki diğerine, 'Arkadaş bunları paylaşalım. Bu ikisi senin olsun ve benim için

de bu da benim olsun.' Böylece anlaştılar. İki arkadaşımı gözlerimin önünde tabib denen adama götürdüler. Onların taşakları bazı aletler ve elle burkulunca, çocukların feryadı göklere çıkıyordu. Ağızlarından köpükler akıyordu. En sonunda ikisi de bayıldı. Ve herhalde sonra da Bizans'a götürülüp esir pazarında satılmışlardı. Efendim beni Bağdat'a getirdi. Saray gibi evi vardı. Benden başka da çocuk, büyük köleler vardı ama Yahudi efendim bana itina gösteriyordu. Hocalardan Arapça dersi alıyordum. 3-4 yıl epey büyüdüm. Bir gün efendim bir bohça ile 'Kalk gidelim oğlum!' dedi. Hamama gittik Tellaklar beni iyice yıkadılar. Bohça açıldı, hep yeni sürmeli elbiseler bana giydirildi ve bir faytonla evimizden çok daha büyük ve güzel bir binaya gittik. Salonda üç kişi oturuyordu. Biri kadın ikisi erkek idi. Efendim beni orta yere getirerek övmeye başladı. 'Bakın beyler, hanımlar çocuğun güzelliğine, sıhhat zeka ve terbiyesine. Kısa zamanda Kuran'ı ezberledi.' Bazı yerlerimi de açarak gösterdi. Başta oturan erkek, 'Peki peki kabul, tabibe götürün ve git paranı al' dedi. Tabibe götürün deyince, daha önce tabibe götürülen iki arkadaşımı hatırladım ve bir anda kendimi kaybederek, ortada oturan hanımın bacaklarına bir çocuğun annesine sarılır gibi sıkı sıkıya, bağırarak sarıldım... Muhafızlar beni almaya gelince de kadın gitmelerini emrederek geri çevirdi ve çenemden tutarak yüzüme baktı 'Aman ne güzel, temiz berrak yüzü var bu çocuğun. Adı Zulal (Arapça 'Berrak') olsun' dedi ve elimden tutarak, 'Korkma korkma seni tabibe göndermem' dedi ve Yahudiye, 'Çocuk benimdir, git paranı hesabımdan sana versinler.' Tır tır titriyordum, o hep bana cesaret veriyordu. Nihayet elimden tutarak dairesine gittik. Benim kadar bir oğlu vardı. Bizi tanıştırdı ve cariyelerini çağırarak, oğlu gibi bana bir oda hazırlamalarını söyledi. Onlarla yemek yiyordum. Oğlu gibi beni giydirir, gelen hocalardan aynı dersi alırdık oğlu ile. Bir ay sonra azatlık beratımı verdi. Ben ağladım ve 'Peki şimdi nereye gideceğim, kimsem yok' deyince, kadın bana, 'Korkma oğlum, bir yere gitmezsin. Ancak şimdiye kadar köle idin, şimdi artık hür bir insansın' dedi ve o evde büyüdüm, şair Zulal oldum... İşte o ev halife Mümin sarayıdır. Başta oturan erkek Harun Reşid'in babası Mümin idi, ortada oturan kadın Harun

Reşid'in annesi Melike Hezeran idi ve diğer erkek vezir H. Bermeki idi. Peki bu kadar iyiliğe karşı ben, Harun Reşid'i methetmesem, dünyanın en büyük nankörlüğü olmaz mı?"

Aynı teşkilat Osmanlı memleketi ve sarayında da devam etti. Son zamana kadar bugün İstanbul Mercan'daki Büyük Valide Hanı, asırlarca kale ve esir bedesteni, yani esir pazarı olarak kullanıldı. Ben gördüm. Köleleri göstermek için tiyatro gibi bir sahnesi vardı. Tabi gördüğüm zaman esir falan satılmıyordu.

Ancak 1923'te Osmanlı sarayı dağılıp son halife padişah Abdülmecit de Avrupa'ya kovulunca, saraydaki tüm köle ve cariyeler sahipsiz, ortalıkta kaldılar. Osmanlı sarayında iki türlü köle ve cariye vardı. Ak ve kara. Karalar Afrika'dan elde edilen çocuklar idi. Aklar yani beyazlar da Avrupa ve Kafkaslardan temin edilirdi. Son zamanlarda artık Avrupa'dan köle alınamıyordu. Hep Kafkasya'dan elde edilirdi. Yani genellikle Çerkes ve Gürcüler idi. Kafkas insanları güzel olur. Hatta o bölgede insan haraları kurulmuştu. Zengin adamlar ihtiyacı kadar güzel cariye satın alır, diyelim ki 20-30 tane. İki üç de yakışıklı delikanlı köle satın alırlardı. Onları çiftleştirir, sonra doğan çocuklarını kuzu gibi satarlardı.

1941'de İstanbul'a geldiğimde, bu hadım harem ağalarından 35 tanesi hayatta idiler. Baş harem ağası Sümbül Ağa da hayatta idi. Sultan Hamit devrinden kalma uzun boylu, temiz giyinişli, gümüş bostanlı idi. Kadıköy vapuruna girince herkes hürmeten ayağa kalkar, yer verirlerdi.

Saray dağılınca bunlar sokakta kalmışlar. Zenginler bunları sadaka ile besliyormuş. Bir gün Falih Rıfkı Atay, bu olayı şöyle anlattı:

"Bu garibanlar perişan olmuşlardı. Halbuki sarayda büyümüş efendi, bilgili insanlardı. Bir gece Atatürk'e olayı anlattım. 'Yok be!' dedi, üzüldü ve şu talimatı verdi: 'Sirkeci'de sultanlardan kalma bir han vardır. O hanın gelirini bunlara verin ve Kadıköy'de de yine sultanlardan kalma bir köşk var. Hepsi orada ömür boyu barınsınlar. Zaten evlatları yok. Ölüncü, yerler yine hazineye kalacaktır."

Bu emir yerine getirilmişti ve ben gördüğüm zaman epey rahat

bir yaşantıları vardı.

Sümbül Ağa ile tanışmam şöyle oldu:

Suadiye'de oturuyordum. Komşumuz tüccar Bekir Bey'in kayınvalidesi de saraylı bir Çerkes hanımefendisi idi. Saraydan tanış olduğu için Bekir Bey, sık sık Sümbül Ağa'yı davet ederdi. Davette ben de bulunurdum. Arapça biliyordu. Benim de Arapça bildiğimi öğrenince çabuk anlaştık. O kadar ki dedem yerinde olmasına rağmen çok samimi olmuştuk. Bana o zaman kıt olan kahve ve hurma Nusaybin'den gelirdi. Ben de ağaya ikram edince çok memnun oluyordu. Nereli olduğunu bilmiyordu. Ancak vapurla İstanbul'a geldiğini hayal meyal hatırlıyordu. O da Zulal gibi iğdiş operasyonunu anlattı. Halen tesirinde idi. Bir aralık cinsi hissini kendisinden sordum. Şöyle anlattı: "Evladım üç-dört yaşında iğdiş edilirdik. O vakit bir çocukta ne his varsa, bizde de odur. Anlatıyorlar erkeklerdeki arzuyu, o bizde yoktur. Baksana saç, kaş ve kirpiklerden başka bende hiç tüy var mıdır? Bunlar da çocukluktan kalmadır."

Saray hatıralarını, padişah ve şehzade aşklarını bir çocuk saflığıyla anlatırdı.

Bir de zenci Zerafet Abla vardı. Saraylıydı. Komşumuz zengin bir evde dadılık yapardı. Çok hürmet ederdim. Vakit buldukça oğlum Anter'le de meşgul olurdu. Sık sık bana şu soruyu sorardı: "Oğlum Musa acaba ben nereliyim?" Ve başından geçeni şöyle anlatırdı: "Bir gün köyde ben ve bir arkadaşım oğlak otlatıyorduk. Aniden atlı bir adam bizi, ona göre hazırlanmış heybesine koyarak kaçtı. Köylüler arkamızdan bağırarak koştular ama köyde at olmadığı için yetişemediler. Sonra adam bir deniz kenarındaki şehirde bizi sattı, onlar da bizi İstanbul'a getirdiler."

Sonra Zerafet Abla, İstanbul'da köle olmayan ve maliyede tahsildar olan Davut Efendi ile evlenmişti. Bir çocukları da olmuştu. Çocuğu sorduğumda Zerafet Abla, "Oğlum gözleri çıksın inşallah! Hastanede doğum yaptım. Çocuk o kadar güzeldi ki, ne güzel çocuk diye diye çocuk nazara geldi ve bir haftada evladım öldü" demişti.

Bir de Beyaz Saraylı Hanımefendi vardı. Çerkesdi. Gördüğümde 70'likti ama birinci sınıf bir artist gibi idi. Vaktiyle Sultan Vah-

dettin'e cariyelik yapmıştı. Yani padişah ile yatarmış. İşte o hatun İstanbul'da bir uğur perisi olmuştu. İnanılırdı ki Saraylı Hanım bir gece hangi evde yatsa, o eve bereket girer, işleri iyi gider, çocukları rahatlıkla imtihanlarını verir, hasta varsa iyileşir. Ve evin genç kız ve oğlanları mesut evlilikler yaparlarmış. Onun için Saraylı elden ele kaçınılıyordu. Nihayet 1948'de Bağdat Caddesi'ne vasil oldu. O vakit Bağdat Caddesi bugünkü gibi kalabalık değil, caddenin iki yanı konak ve köşklerle sıralı idi. Biz de Feneryolu'nda Murat Bedirhan Paşa'nın konağında kiracı idik. Saraylı hatun bir gece de bize vasil oldu. Hanımlarla sohbet etti. Okudu, yendi içildi. Ancak erkeklerle oturmazdı. Yalnız sabahleyin evden ayrılırken, evin erkeği daha önce yıkanmış yüz parayı, elini öpüp başına koyduktan sonra eline koyardı. Daha fazla para kabul etmezdi. Ben de aynı merasimi yaptım. Ancak parayı alınca bana söylediği şu sözü hiç unutmadım: "Oğlum vallahi para çok fenadır amma gözü kör olası lazım oluyor işte!" Meğer o yüz parayı da tramvaya bilet almak için almış.

Hepsine rahmetler olsun. Esas insanlığın şehitleri bu köle ve cariyelerdir. Yoksa harplerde ölen zorbalar şehit falan değildir.

Bu bahis de burada bitsin.

Çüngüş ve Güllü Ağa

Çüngüş acayip bir yerdir. Volkaniktir, dağlıktır. Eski eserlerle doludur ve de çok acılı hatıraları vardır.

1954'te seçim propagandası için Yusuf Azizoglu, Mustafa Ekin-ci, gazeteci olarak ben ve diğer partililer Çüngüş'e gittik. Haliyle Güllü Ağalara (ki şimdi Göldoğan soyadını almışlar) gittik.

Bizzat Güllü Ağa'nın oğlu Mustafa Bey bizi ağırladı. Malum eski seçimlerde meydanlarda halkı kandırmaya lüzum yoktu. Yeri-ne göre ya şeyh ya ağa ya da patron bu işleri ayarlardı. Bizim Çüngüş'te Mustafa Beyi görmemiz kafi idi. Gerisini o ayarlaya-caktı. Mustafa Bey, görmüş geçirmiş adamdı. Ricam üzerine bize Çüngüş'ün turistik yerlerini gezdirdi. Büyük ve havalı bir Erme-ni kilisesinin harabesi kalmıştı. Sonra Ermeniler zamanından kalma büyük ve tabii harap dabağhaneler vardı. Mustafa Bey'in dediğine göre Çüngüş'te işlenen çeşit çeşit deri ve kösele Hindis-tan ve Amerika'ya kadar satılıyormuş.

Çüngüş çok mamur bir kasaba imiş ama Ermeniler hem ço-ğunlukta ve hem de yöreye hakim imişler.

Çevrede iki-üç Ermeni köyü varmış ki nüfusları 3-4 bin kişi imiş. Çüngüş'ün içinde de altı bin kişi yaşarmış.

Tüm sanat ve ticaret Ermenilerin elinde imiş.

Dağ yamaçlarını bize gösterdi Mustafa Bey. Ermeniler zama-nında hepsi üzüm bağı, badem, incir ve armutmuş. Fakat şimdi tüm setler yıkılmış, erozyon da toprağı silip süpürmüş, ne bağ kalmış ne badem. Bakımsızlıktan tam bağ, dağ olmuş. Hatta dağ da değil kaya olmuş.

Sonra Mustafa Bey bizi Çüngüş'ten iki kilometre uzakta olan bir volkan kraterine götürdü. Adı, *Dudeng* idi. Adı da şurdan ge-liyormuş: İçine bağıınca aynı ses sana aksediyordu. Denedim, aynen öyle idi. Malum, *du deng*, Kürtçede 'iki ses' demektir. O ka-

dar derindi ki içine taş attım, sesi duyulmadı. Kışın içine bir dere akıyormuş. Derenin suyu 10 kilometre uzaklıktaki Fırat nehrine karışıyormuş.

Mustafa Bey, izahlarının hoşuma gittiğini görünce, yaşlı olmasına rağmen coştı. Diyarbakır'a kadar bizi yolcu etti. Aynı arabada yan yana oturduk ve bana bir öyküsünü anlattı.

Kızıl saçlı Efendi Memet adındaki o vakit genç olan oğlu da bu öykünün şahididir. İnşallah Memet Göldoğan Bey hayattadır ve bu yazıları okur.

Şimdi Mustafa Göldoğan bey anlatıyor:

"Efendim o vakit Çüngüş'te iki ağa vardı. Müslümanların ağası babam Güllü Ağa idi. (Burada sözünü kestim, 'Efendim Müslüman ve Türklerde ağa yok, yoksa baban Kürt müydü?' Gölü ve 'Karıştırma Anter!' dedi) Ermenilerin büyüğü de Kirkor Efendi idi. Babam, Ermeni üstünlüğünden çok rahatsız oluyordu. Derken Birinci Dünya Harbi koptu. O vakit Çüngüş kaza, Bakır-maden mutasarrıf ve Diyarbakır da vilayet idi. Diyarbakır valisi meşhur ittihatçı Doktor Reşit idi. Ermenilerin tehciri için ferman çıkarmıştı. Her yerde Ermeniler toplu halde şuraya buraya sürülüyordu. Gerekli müstahaklarını buluyorlardı. Ancak Çüngüş bölgesinde kuvvetli oldukları için kimse onlara dokunamıyordu. Nihayet babam, mutasarrıf ve vali Dr. Reşit Bey şöyle bir plan hazırladılar. Bugün özel idare dediğimiz teşkilatın seçimini yaptılar. Bile bile hep Ermenileri seçtik. Ondan sonra Kirkor Efendi, beş Ermeni büyüğü daha ve tabii seçkin yirmi Ermeni genci de muhafız olarak mazbatalarını almak için Maden'e gittiler. Resmi muamele bitti. Mutasarrıf onları tebrik etti. Ve onlardan şu ricada bulundu: 'Kirkor Efendi, Dr. Reşit Bey sizi çok görmek istiyor. Bu vesile ile hem ziyaret edersin ve hem de teşekkür edersin.' Kirkor Efendi teklifi makul buldu. Tüm kafilesiyle Diyarbakır'a hareket etti. Tabii o vakit araba yok, atla gidiliyordu. Yanlarında güya muhafız zaptiyeler yani jandarmalar vardır. Bunlar Diyarbakır'ın Seyrantepe mevkiine gelince, bunların yüzünü Siverek yoluna çeviriyorlar. Ve daha önce alınan tedbirle, bugün Pirinçlik dediğimiz yere gelince, hepsi aniden kurşuna diziliyor. Çüngüş kaldı mı başsız! Ondan sonra her gece, kapsülsüz bir dizi bomba ve fi-

şek ve patlamaz tüfekler Ermeni ileri gelenlerinin evine bıkarılıyordu ve sanki aramada bu silahlar orada bulunmuş gibi, seçme Ermeniler o gördüğünüz kilisede hapsediliyordu. Gece olunca bunlar alınır, diri diri Dudeng'e atılırlardı. Beş on gün içinde Çüngüş'te Ermenilerin beli kırıldı. Ondan sonra tüm Ermenileri şehirden çıkarıp hepsini du deng'e attık. Ancak Kirkor'un güzel bir kızı vardı. Babam onu öldürmedi, bana aldı. Bir gün Dudeng'in önünden geçiyorduk, aniden arkamdan attan atladı ve Dudeng'e doğru koştu. Zor yakaladım. "Ne yapıyorsun kız?" dedim. "Ne yapacağım! Annemin, babamın yanına gideceğim!" dedi. Fakat çok yaşamadı. Bir yıl içinde verem oldu ve öldü. Biz bunları Dudenge atarken, Dudeng'in kenarında içerlek bir yer vardı. Demek üç-beş sportmen Ermeni oraya girmeyi becermişler. Zaten babam Dudeng'in önünde nöbetçi bekletiyordu. Gece olunca nöbetçiler bir sesler duymuşlar. Meğer gençler çıkıp kaçmak istiyorlarmış. Tabii derhal nöbetçiler onları da gebertiler... Bak Anter, enteresan bir olay daha vardır. İstersen onu da anlatayım."

"Hay hay!" dedim.

"Efendim malum kefare (kafirler) zengin adamlardı. Babam üst başı onların olsun diye, bunları öldürmek için adamlarına bölüyordu. Bir gün adamlarımız, 'Seninki çoktur, benimki azdı' diye silahlı kavgaya giriştiler. Babam zor bela olayı önledi. Hani derler ya, koyun can derdinde, kasap et derdinde. Kimse adamların ölümünü düşünmüyordu, elbiseleri için kavga ediyorlardı."

Dedim ya, hatıralarımda iç açıcı hiçbir şey bulamazsınız.

İşte bu öykü de böylece burada bitsin. Çünkü elimden geldiği kadar da olayı sansür ettim.

Madam Mitterrand

Dedim ya bazen fakir bir adam ya bir define bulur ya da totodan, lotodan kendisine para çıkar, aniden zengin olur. İşte benim de Madam Mitterrand'la tanışmam böyle oldu.

Efendin, 1988'de Saddam canavarından kaçan yüz binlerce Kürt, can havliyle ve sanki Türk hükümeti Kürtler için Saddam'dan farklı imiş gibi, Kürdistan'ın Irak parselinden Türkiye parseline sığındılar. Şu Kürtlerin talihine bakın ki, kendi anavatanları olan Kürdistan'da hep sığınmacı, fikir ve kaçaktırlar. Kürdün bu makûs tahili, yalnız bugünün işi değildir. 1895 tarihlerinde sonradan İngiltere başbakanı da olan Lord Curzon, 'İran' adlı tarih yapıtında şöyle bir olayı anlatır.

"Efendim, İran ve Osmanlı devletleri sık sık birbirlerini bize şikayet ederlerdi. Şikayetleri de şöyle idi. Osmanlılar, İranlıların sık sık hududu geçerek topraklarına tecavüz ettiklerini söylerlerdi. İran'ın şikayeti de aynen böyle idi. Ben başbakan olarak Diyarbakır ve Tebriz konsolosluklarımızdan sordum. Gelen cevap şöyle idi: 'Efendim, şikayet edilen yer Kürdistan'dır ve üzerinde yaşayanlar da Kürttür. Kürt, kendi anavatanında dolaşıyor. Osmanlının, İranlının hududundan haberi bile yoktur. Zaten haberi olsa bile kabul etmez.' İşte İran ve Osmanlıların topraklarına karşılıklı tecavüz olayları bunlardır. Yani Kürtlerin kendi anavatanlarında dolaşmasıdır. Politik bir amaç yoktur."

Evet Kürtler, zalim firavun oğlu firavun Saddam'dan kaçabilenler kaçmıştı ama Türkiye'de bir siyasi mülteci değil, harp esiri muamelesi görüyorlardı. Çer çöpten Mardin, Diyarbakır ve Muş'ta yapılan sözüm ona kamplar bir fecaat idi. Nihayet, zamanla durum dünya kamuoyuna yansıdı ve hemen ardından hayırsever muhterem Madam Mitterrand, 1988'de kampları yerinde görmek için Türkiye'ye geldi.

Enteresan bir programı vardı. Şöyle:

1. Resmi makamlarla temas etmeyecekti.
2. Muş, Diyarbakır ve Mardin'in Kızıltepe kazasında kurulan Kürt mültecilerin kampları gezilecek.
3. Leyla Zana, Siirt Belediye Başkanı Dr. Ekrem ve benle konuşulacak.
4. Dönüşte, gördüklerini, öğrendiklerini, tüm dünya hayırsever ve demokrat ve de insan haklarına bağlı devlet başkan ve parlamentolarına birer raporla bildirecektir.

Akarsu köyünde idim. Gece, Diyarbakır'dan bir taksi beni almaya geldi. Sebebini sorduğumda yarın Madam Mitterand'ın Diyarbakır'a geleceğini ve benimle mutlaka görüşmek isteğini söylemiş. Kendisi köyüme gelmek istiyormuş ama Ankara'da her ne kadar, "O yaşlıdır, ayıp olur onu Diyarbakır'a getirtmek" demişse de, Kürt milletvekilleri, onu ikna etmişlerdi. Bana dediklerine göre Madama şunları söylemişler: "Musa Abi böyle şeye bakmaz. Hele sizin gibi saygıdeğer bir hanımın, Kürtler için buraya kadar gelişine karşı, o, cehenneme bile gider."

Sabahleyin çok büyük bir halk kitlesiyle havaalanına gittik. Bir buket gül bana verdiler ki, uçaktan indiğinde ben kendisine takdim edip, hoş geldiniz, diyeyim. Ama emniyet kuvvetleri bizi havaalanına sokmadılar. Terminale yaklaştırılan bir taksiye koyup, adeta kaçırdılar. Fakat biz de binlerce taksi ile onu takip ettik.

Turistik Palas Oteli'ne yerleşti. Programına göre, o gün ve ertesi gün Mardin, Diyarbakır ve Muş Kürt sığınmacı kamplarını, Madamın deyimi ile 'esir kampları'nı gezecek, akşam da bizimle konuşacaktır.

Böyle oldu. İlkın Leyla Zana'yı kabul etti. Arkasından Dr. Ekrem'i çağırdı ve sonra sıra bana geldi. Önce bir genç bana geldi ve, "Efendim Madam diyor ki, hangi dilden konuşacaklarsa ona göre tercüman hazırlayalım. Örneğin Türkçe, Arapça, Farsça ve Avrupa dilleri" dedi. Adama dedim ki, "Kardeşim bu dillerde de olabilir, ama Kürtçe tercümanınız varsa Kürtçeyi tercih ederim." Adam gitti ve biraz sonra buyrun, dedi. Madamın kaldığı odaya alındım. Madan beni görünce lütfedip kapıya kadar gelip beni karşıladı. Elini tuttum ve öylece bırakmadım ve "Madam siz Av-

rupalılarda şöyle bir adet vardır. Erkek ne kadar yaşlı olsa, genç kadının elini öpüyor. Ama biz Kürtler bu adeti sevmiyoruz. Çünkü bu kural burjuvaca yani Kürtçe 'bajari'lerindir. Bunda yapmacık ve seks hissi vardır. Ama biz Kürtler bir hanımın elini öpüp başımıza koyduk mu artık o, bizim anamız oluyor. Onun için eğer müsaade ederseniz elinizi öpüp başıma koyayım ki, sen de 'Kürt anası' olasın. Ve elini öperek başıma götürdüm. Çok duyulandı ve, "Bak, amca, ben de size söz veriyorum, artık ben de Kürtlerin anasıyım!" dedi ve boynuma sarılarak oturmaya gittik.

İlk sözü şu oldu: "Bak amca, sizinle konuşmamız saate bağlı değildir. Hiç yorulmadan rahat rahat konuş. İlk bazı sorularımız var soracağımız, ondan sonra ne istiyorsanız söyleyin. Uzun uzun sohbet etmek isterim sizinle!" dedi. O ara Fransa'nın büyükelçisi içeriye girdi. Çıkmasını söyledi. Ben, olayı sordum, o, "Bu iyi bir adam değildir. Eskiden Le Monde'un Ortaşark muhabiri idi" dedi. Ben, "Peki, iyi olmayan bir kişiyi ne diye büyükelçi yapıyorsunuz?" dedim. "Türkiye'ye göre bir adam işte!" diye cevap verdi.

Resmi diyebileceğimiz konuşmamız bitmişti. Artık sohbet ediyor, şurdan burdan konuşuyorduk. Çok samimi bulduğum için, bazen konuşmalarımız şakaya da kaçıyordu. Örneğin ben şöyle dedim:

"Madam, hayrettir Avrupa ve Amerikalı erkekler Kürtleri sevmiyor amma kadınları seviyor."

Güldü ve;

"Nasıl yani?" dedi.

"Bak size iki örnek vereyim. Amerika'da cumhurbaşkanı Roosevelt hiç bize bakmadı ama sayın ve merhum karısı Elena, ölünceye kadar sevgi ve yardımlarını Kürtlerden esirgemedi."

Yine güldü ve;

"Yok yok, artık erkekler de haklı davanıza yardımcı olacaklardır" dedi ve gülüştük.

Bir aralık bana dedi di;

"Amca kaç yaşındasın?"

"Hakiki yaşımı bilmem. Çünkü Osmanlılar zamanında hiç yazılmazdık. Ne askere giderdik ve ne de vergi veriyorduk. Resmi

nikahımız da yoktu. Bir nevi bağımsız yaşıyorduk. Sonra TC oldu. Okula gidecektim. Nüfus teskeresi lazımdı. Nusaybin'de mahkemeye götürüldüm. Doktor, hakim ve savcı, dişlerime ve başka ayıp yerime baktılar ve sanki biliyorlarmış gibi beni, Arap hesabıyla 1336 yani yeni hesaba göre 1920 diye yazdılar. Ama annem derdi ki, 'Lawo tu pişti permana filehan' yani 'Ermeni ve diğer Hristiyanların soykırımından bir sene sonra doğdun!'"

Madam, bu soykırımdan da çok duygulandı. Sonra dedi ki, "Ben Diyarbakır'ı çok güzel buldum." Ben, "Aman Madam, siz ki Avrupa'nın bir nolu hanımısınız, Parizyensiniz ve Elize Sarayı'nda yaşıyorsunuz. Fakir Diyarbakır'ı nasıl güzel buluyorsunuz?" dedim.

Cevap verdi:

"Bak nasıl! Dün gece herkes uyuyordu. Ben ve arkadaşlarım, şöyle bir şehri gezelim, dedik. İnani ki Diyarbakır'ı gezerken sanki taşları, toprağı benle konuşuyordu. Bu tarihi ve şerefli şehir güzel olmaz da ne olur! Paris'imiz Avrupa'nın en eski şehirlerinden sayılır ama bugün ancak 900 yaşındadır, ama bir de tarihin anası olan Diyarbakır'a bak, insanlar onun yaşını tesbit edemezler. Belki beş bin, belki de on bin yaşındadır."

Tabii, sayın Madamın bu sözlerini kendime ve vatanıma haklı bir iltifat kabul ederek memnun oldum. Bir aralık gülererek dedi ki;

"Siz demin dediniz ki Elize Sarayı şöyle böyledir. Peki ben sizi Elize Sarayı'na davet etsem gelir misiniz?"

Ben de dedim ki;

"Sizin nazık davetiniz Elize Sarayı'na olmaz da bir çiftlik evine gelirim, ama hükümet bana pasaport vermiyor ki!"

"Peki ben sana pasaport aldırırsam gelir misiniz?"

"Elbette gelirim" dedim.

Demek uğraşmış, belki söz de almıştır. Sonra Paris'teki Kürt Konferansı için bana davetiye ve uçak bileti gönderdi ama bana pasaport vermediler. Emniyetin iddası çok gülünç idi. Güya benim Nusaybin'de dolandırıcılıktan bir davam varmış, pasaporta o dava mani imiş. Nusaybin mahkemelerine gittim, böyle bir davanın olmadığını söylediler. Emniyete geldim, bize Nusaybin'den

kağıt getir, dediler. Nusaybin hakimleri olmayan bir davaya kağıt veremeyiz, dediler ve böylece hem konferansın vakti geçti ve hem de kızdım, Allah kahrestin, deyip vazgeçtim.

İsmail Beşikçi

Gerçi otuz yıllık beraberliğimiz var İsmail Beşikçi ile ama yine de onu anlatmak çok zordur. Niçin zordur biliyor musunuz? Herkes İsmail Hoca'yı takdirle o kadar biliyor ki, bana bilinmeyen yönlerini anlatmak kalıyor. Eh, onlar da çok az!

Türkiye'de namuslu bilim adamı o kadar azdır ki, Beşikçi'nin bilim namusluluğunu bazı çevreler anlayamıyorlar. Çok kişi hayretle bana şu soruyu soruyor.

"İsmail Beşikçi Kürt müdür?"

Zannediliyor ki doğru ve namusluca Türkiye sorunlarını dile getirmek için Kürt olmak lazımmiş gibi. Halbuki haklı Kürt sorununda birçok solcu Türk kardeşlerimiz de bizi desteklemektedirler.

Esasen Türk solcularını ikiye ayırmak lazımdır.

a) Hakiki solcu.

b) Sahte solcu.

Ne yazık ki yıllarca bu iki solcu grubunu, biz birbirinden ayıramadık. Örneğin, yıllarca İlhan Seçuk, Çetin Altan, Uğur Mumcu, Bülent Ecevit ve benzerlerini solcu saydık. Ve görüyorsunuz İlhan Selçuk, Cumhuriyet'ten ayrıldı, neredeyse ertesi gün Hürriyet'e geçecekti. Peki bir cami imamı cemaatine kızsın, ertesi gün kiliseye gidip ayin yaparsa, böyle imama Müslüman denir mi? Elbette denmez. Demek bunlar, sosyalizmin kafirleridirler.

Şimdi de Beşikçi'ye gelelim.

1960'larda bir gün Suadiye'deki evime narın, mahçup, sarışın ve her hali ile kibar bir genç geldi. Kendini tanıttı. Ankara Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde asistanmış. Ve hep söylerim. Kürtlerin bir şansı olarak, yedek subaylığını Van, Başkale ve Şemdinli yörelerinde yapmış. Adam sosyolog. O yörede yaşayan Alikan Aşireti üzerine doktora tezi hazırlamış ve bu hususta fikir alışverişinde bulunmak üzere bana gelmişti. Tabii çok sevindim. Anlat-

tıklarından mutlu oldum.

Ve işte sevimli İsmail Hoca, o gün bu gün, benden ve haklı olarak Kürt sorunundan ayrılmadı.

1972'de Beşikçi ile Kürtçülükten iki davada Diyarbakır Örfi İdare hapisanesinde yıllarca yattık. Yüzlerce Kürt kökenli Kürtçü vardık. Ama Türk kökenli Hoca'nın iddianamesi hepimizin kinden karabarıktı. Savcıların Beşikçi'ye olan hınç ve kızgınlığından şu anlaşıyordu. "Ulan, haydi bunlar Kürt, ya sana ne oluyor?" der gibi bir tavır!

Şimdi yargılandığımız aynı davada bir öyküyü anlatacağım:

O davanın dosya adı, Cizre-Silopi Davası idi. Savcı öyle bir iddianame hazırlamıştı ki, biz 25 Kürttüük. Şerafettin Elçi de vardı. Ama yine Beşikçi Hoca'nın suçlamaları hepimizi geçiyordu. Tabii suçlamalar bölücülük, komünistlik ve Kürtçülük idi. Ben laf olsun diye söz istedim. Hakim söz verdi. Benim mahkemelerde bir adetim vardır. Şöyle ki savcılar daima haksız oldukları için zayıftırlar. Onun için ben hep savcılara yüklenirdim. Hakimleri de hoş tutardım.

"Sayın Hakimler!" dedim. "Bu savcı çok hasis, nadan bir adamdır. Bakınız nasıl! İsmail Beşikçi, Ziya Gökalp ile kıyaslanamaz. Beşikçi'yi tenzih ederim ama bir misal olsun diye söylüyorum. Ziya Gökalp Kürt idi. Ama Türkçülüğün esaslarını kurdu. İttihat ve Terakki'nin ilklerindendir. Turan'ı yazdı, Kızıl Elmaları terennüm etti. Atatürk'e akıl hocalığı yaptı. Daha da Türklük için birçok abur cubur uğraşları var. Ama biz Kürtler hiç de tevahüz etmedik, neden bir Kürt, Türkler için bu kadar çalışıyor, diye. Şimdi de İsmail Hoca da diyelim ki Türk kökenlidir ama Kürtlerle çalışıyor. Savcıdan ricam, gelsin bu masum hocayı bırakalım da Ziya Gökalp'le takas edelim. Gerçi Beşikçi'yi başa baş Gökalp'le değişmeyiz ama yine erkeklik bizde kalsın, kabul ederiz."

Bu hukuki olmayan konuşmama savcı çok kızdı. Aleyhimde ikinci bir dava açmak istediye de hakimler reddetti.

Cegerxwin

Cegerxwin ile çok hatıralarım vardır. İtiraf edeyim ki eğer bende birşey varsa onun eseridir. Bakın nasıl: Bizim aşiretin adı Temika'dır. Aşağı yukarı 20–25 köydür. Gel gör ki, Birinci Dünya Harbinden sonra tüm köylerimiz Suriye'de kaldı, yalnız babamın oturduğu köy Türklere düştü. Cumhuriyetin kuruluşunda bir Kürt kafası on paraya inmişti. Kimin canı isterse, jandarma mıdır, polis midir farketmez, istediğini vururdu. Vurulmamak için kaçınca da adı eşkıyaya çıkıyordu. Bu yüzden Türkiye'den Fransızların egemenliğinde olan Suriye'ye kaçardı Kürtler. Fransızlar birşey demez, kaçan Kürtler de oradaki akraba ve aşiret reislerine sığınırldı. Aşiretimiz de hemen Türkiye hududuna bitişik olduğu için çoğu bize gelirlerdi.

Öyle bir zaman geldi ki aşağı yukarı tüm Kürt aydın, şeyh ve ağaları Suriye'de toplandı. Kimler yoktu ki? Birkaçını, daha önce gördüklerimi sayayım. Celadet ve kardeşi Kamuran Bedirxan, Kadri ve Ekrem Cemilpaşazadeler, Doktor Nafiz ve Kardeşi Nuri Zaza, Baytar Nuri, Qedrican, Osman Sabri, meşhur Haco Ağa ve oğlu Hasan, Emine Perîxanê'nin oğlu Şikriyê Emin, Mala Eliyê Ums, çok kişi ve tabii hocam Cegerxwin.

Bunlar Suriye'de hem bir otorite ve hem de üstün bir kültür ve siyaset merkezini kurmuşlardı. Aydınlar, Şam ve Halep'te toplanmış, gazete çıkarıyorlardı. Suriye ve tüm Arap memleketlerinde, hatta İran'da bile Arap harfleri kullanıldığı halde Kürtler, Latin Kürt alfabesini kabul ettiler ve otuzlu yıllarda Şam'da *Hawar* adlı bir gazete çıkardılar. *Hawar* öyle bir gazete idi ki aradan 50–60 yıl geçmesine rağmen, bugünkü Kürtlerin haddine mi düşmüştür o kalitede bir gazete çıkarabilelim. Şu yazarlara bakalım: Celadet Bedirxan, Kamuran Bedirxan, Kadri Cemilpaşa (Zinar Silopi), şair Derikli Qedrican, Kahtalı Osman Sabri ve hemşehrim Mardinli Hesare köyünden, aynı zamanda adaşım Mele Şeyhmus, yani Cegerxwin.

Otuzlu yıllarda hudutta henüz mayın tarlaları kurulmadığı için okul tatillerinde serbestçe Suriye'ye geçebiliyordum. Diyebilirim ki o yıllarda tüm aşiretimizde hatta bölgede benden başka Latin harfleriyle okur yazar tek kişi yoktu. Onun için ben çok makbul idim ve tüm aydınlar beni sever, ilgilenirlerdi. Bunlardan en çok benimle ilgilenen en başta Cegerxwin, Osman Sabri ve Qedrican idi. Cegerxwin, Birinci Divan'ındaki milli ve hamasi şiirlerini bana ezberletir, ben de Türkiye'ye gelince yayardım, yani çocuk ve gençlere ezberletirdim.

Cegerxwin, eskiden din adamıydı. Lakabı Seydayê Mele Şeyx-mus idi. Çünkü medrese tahsili görmüş, Kürdistan'daki tabir ile "Duwazde" idi. Yani Arap kültüründe on iki branşı bitirmişti. Bunlar kalam, hadis, fıkıh, riyaziye, astronomi, sarf û nehî ve diğerleri.

Ama sonradan milli şuur ile kamçılandı ve imamlığı bırakarak milli Kürt şairi oldu. Bunun üzerine ağalar ve dini otoriteler kendisine karşı çıktılar ve en ilkel silahlarla ona saldırdılar. Hep bir ağızdan, "Cegerxwin dinden çıkmış bir kafirdir" dediler. Eğer imkanları olsaydı ya Hristiyanların engizisyon mahkemeleri gibi onu yakacaklardı veya Müslümanların Nesimi'ye yaptıkları gibi derisini yüzeceklerdi.

İşte benim de Cegerxwin hocama olan bağlılığımdan beni de kafirler listesine koydular. Ve tahmin ediyorum hâlâ da o gözle bana bakanlar vardır.

Cegerxwin güzel şiirleriyle bu ahmaklara güzel cevaplar veriyordu.

Bir şiirinde der ki; "Zane dizane ez kime, yêner dibêjin kafire." Başka bir şiirinde Kürtlere diyor ki, "Dîn nebe ew ne dîn e." üstat burada mecaz yapıyor. Kürtçede din, deli demektir. Bir de bizim bildiğimiz din vardır. Demek istiyor ki, "Hey Kürtler, deli olmayın, bu din değildir!" Başka bir şiirinde şöyle der kendisini beğenmeyenlere: "Min rahiştî gulek geş / Da ber pozê kerê reş / Kerê kişand çend keser / Go ax kerbeş ax kerbeş / Çi dizane ji gulê / Ji kerara kerbeş." (Ben yeni açılan bir gülü eşeğin burnuna tuttum, eşek içini çekti. Ah dikenli ot, ah dikenli ot! Eşek gülden ne anlar, eşeğe dikenli ot gerek!)

Gerçi o Suriye'de, ben Türkiye'de kalıyordum. Son zamanlar-

da o da, ben de hükümetlerimizde yasaklı adamlar olmuştu. Ne o Türkiye'ye gelebiliyor ve ne de ben Suriye'ye gidebiliyordum. Kırk yıldır ve halen de pasaport alamıyorum. Bir gün bana bir adam gönderdi. Keskin zekasıyla şu planı hazırlamıştı. O vakit Haydarpaşa-Bağdat trenini Türkiye ve Suriye ortak kullanırdı. Tren, Çobanbey'den sonra Suriye toprağında Halep'e kadar gider, aktarma olur ve geri dönerek Meydanı Ekbez'den Suriye'den çıkar ve yine Türkiye Kürdistanı topraklarına girerdi. Demiş ki, "Önümüzdeki Cuma günü ben Kamışlı'dan gelir trene binirim. Sen de Nusaybin'de bin." Zaten aym istasyondur. Öyle yaptık, Çobanbey'e kadar beraber gittik. O Halep'e geçti, ben de Nusaybin'e geri döndüm.

Aman yarabbi, ne tatlı gündü o gün! İkimiz de gözümüze, kulağımıza inanamıyorduk. Öyle ki aradan 45 sene geçtiği halde hâlâ o günün tatlı hatırası bende sıcaklığını koruyor. Ve inanın okuyucularım, diyebilirim ki o gün hayatımın yolu saptandı. Seyda'nın tüm arzusu sağlam karakter, irade ve milli namus idi. İşte eğer vasiyetini yerine getirebilirim ne mutlu bana.

Bugün eğer otuz-kırk milyon Kürdün yüreğinde yaşıyorsa, Cegerxwin bu hasretindedir. Üzülerek söylüyorum ki bir daha yüz yüze gelemedik. Ama İsveç'te gurbet ellerinde vefat edinceye kadar mektup ve haberleşme ile aramız hep canlı geçti. Vefatında cenazesi Suriye'ye geldi. Kamışlı'daki evinin bahçesine gömüldü. Kürtler görülmemiş derecede bir cenaze alayı tertip ettiler. Öyle ki taksi, otobüs hatta kamyon ve traktörlerle cenaze alayının kuyruğu otuz kilometreden fazla idi. Tabii ben gidemedim. Ama benim yerime iki oğlum ve altı yeğenim ve oradaki tüm Kürt gençleri, büyük ozanlarını İsveç'ten yolcu ettiler. Ben de bahçemden sarı ve kırmızı iki gül fidanı göndererek mezarın başına diktirdim. Gerçi bende hasreti tükenmez ama hem bu iki gül fidanı ve hem de bana tavsiye ettiği vasiyetini yerine getirmekle teselli buluyorum. Nur içinde yatsın.

İşte başta da dedim ya, milli terbiyemi ondan ve arkadaşlarından aldım ve inanıyorum ki olimpiyat meşalesi gibi onların bana verdiği meşaleyi ben de Kürt gençlerine iletmeye çalışıyorum.

Şimdilik bu kadarla Cegerxwin'i rahat bırakıyorum.

Bana yapılan adi resmi bir komplo

1969'da Çanakkale'den sürgünden döndüm. Tabii ne kadar işsiz, güçsüz ve cahil polis ve MIT mensubu varsa, ekmek parası için peşime takılmışlardı. Nihayet 1970'te İstanbul'da işçi ve halk hareketleri başladı. Eh onlar için, beni mesul tutmak için güzel bir bahane idi. Zaten bana sık sık Deniz Gezmiş, Hüseyin Cevahir ve Yılmaz Güney gidip gelirlerdi. Zaten Ömer Ayna hemşehrim ve oğlum gibiydi. Sinan Cemgil de Türkiye İşçi Partisi'ndeki arkadaşım Adnan Cemgil ve sayın anasından dolayı beni sever, sık sık bana gelirdi. İşte bu hava içinde 1970'ten 1974'e kadar çeşitli girdi çıktılarla 36 ay hapis kaldım.

Eğer yaşamım elverirse, bu giriş çıkışlardan hatıralarımın 3. cildinde bahsedeceğim. Zira bu dört yılda bana yapılan haksızlıklar bir cilt dorduracak acı hatıralardır.

Her zaman söylerim TC'de daima suçlu olan devlet, suçsuz vatandaşları affeder. İşte ben de bu dejenere aıla, Diyarbakır Örfi İdare hapishanesinden çıktım. Ama bir deri bir kemik. Üstelik röntgenlerimde güneşsizlik ve işkencelerden bacak kemiklerim kahverengiye dönüşmüştü. Koluma girilmese yürüyemiyordum. Hani derler ya, sağlam kafa sağlam vücutta bulunur. İşte böyle çarık çürük bir vücuttaki kafamla şöyle düşündüm: "Ulan Musa, TC'nin selameti sana mı kalmış? Bırak ne halleri varsa görsünler! Canları cehenneme!" Ve tüm politik ve sosyal fikirlerimi bir kenara atarak ecdadımdan bana kalan köyüm Akarsu'ya gidip yerleştim. Köyümün havası, suyu ve insanları güzeldi. Büyük bir tedavi görmediğim halde günden güne iyileştim. Ve öyle ki hemen ölmem beklenirken bugün 25 yıl geçtiği halde hâlâ sapasağlam yaşıyorum.

Amma fesat resmi görüş, peşimi bırakmadı. 1978'de Nusaybin Kaymakamı Hanefioğlu, Jandarma Merkez Komutanı bilmem ne oğlu ve gariban Akarsu karakol komutanı çavuşla bana şöyle bir

komplo hazırlamışlardı. Kaymakam Hanefi şimdi vali olmuş. Aslında kapkaranlık, ırkçı bir Türkesçidir. Amma her gittiği yerde kendini sahte olarak İslamiyetle maskeler ve kamufle eder.

İşte bu saygıdeğer adamlar arasında ben köyümde pastoral bir hayat yaşıyordum. Zıvıng köyümde ziraat ve hayvancılık yapıyordum. Akarsu köyümde de meyve ve çiçek bahçeleri, bir de bölgede olmayan havuzlar yaptım. Bizim bölge halkı gibi dejene-re olan meyve ağaçlarını aşıladım. İstanbul'da olan ve Kürdis-tan'da olmayan tüm cins sebze, meyve ve çiçek türlerini götürür-düm. Bahçemde tavuk, arı ve tavşan yetiştirdim. Dedim ya siya-setten uzaklaşmaya çalışıyordum. Ama yine olmadı. Meğer köyü-müzde sinsî, uyuz Türkesçi bir öğretmen varmış. Ben Diyarbe-kir'de iken bu yüksek istihbaratçı grup beni köyde biliyor. Büyü-kler, tahrip gücü olan bir tahrip kalıbını çavuşa veriyor, uzat-malı çavuş gece öğretmenin evine gidiyor ve kendilerine veri-len plan gereği çoluk çocuklarını arka odaya göndererek, öğret-men ve uzatmalı çavuş tahrip kalıbını tutuşturarak açık pence-re-den dışarıya fırlatıyorlar. Fakat bomba pencere çerçevesine değerek yanar halde içeriye geri dönüyor. Uzatmalı çavuş hemen alıp yine dışarıya atmak isterken, elinde patlayıp bilekten elini koparıyor.

Tabii Nusaybin'deki üsteğmen Nakkaşoğlu olaydan hayırlı bir haber beklerken, olay böylece kendisine bildiriliyor. Üsteğmen kudurmuş bir köpek gibi Akarsu'ya geliyor. Yeğenim olan Belediye Başkanı Yusuf Aydoğmuş'u, Çermikli öğretmen Yusuf Hocayı ve daha köyde çavuş ve Türkesçi öğretmenin sevmediği köyün tüm yurtsever gençlerini gözaltına aldılar. Bunları Nusaybin ba-rajına götürerek bir yandan dövüyor, bir yandan da kış günü su-ya batırıp çıkartıyorlardı. Şükrü Hocanın bıyık ve şakaklarının tümünü penseyle çekmişlerdi. Bir gün sonra Diyarbakır'a yeğ-enim Sedat Anter bana gelip olayı anlattı ve benim hakkımda da giyabi tutuklama kararı olduğunu söyledi.

Jandarmanın vahşetini bildiğim için bir taksi tutarak Nusay-bin'de hakime gittim. Hakime teessüf ettim ve dedim ki, "Yahu sen nasıl benim hakkımda tutuklama kararı alırsın?" Hakim mahcup oldu. Hık mık etti. Sonra cüppesini giyerek uyduruk bir

celse yaptı. Mahkeme başkatibi Derikli bir Kürt genci idi. Bana dedi ki, "Amca , bu başçavuş seni buradan hapishaneye götürüyorum diye teslim alacak ama seni merkez karakoluna götürüp işkence ve hakaret yapacaklar, haberin olsun!" Ben olayı aynen hakim ve savcıya anlattım. Hakim kararım vicahiye çevirdi ve artık hapishaneye gidecektim. Başçavuş hemen koluma yapışıp beni sürüklemeye başladı. Hakim, "Dur ulan, ne yapıyorsun?" dedi. Ondan sonra hakim, mahkeme başkatibini ve iki mübaşiri yanıma katarak, başçavuşa, "Bak çavuş! Musa Anter buradan doğrudan doğruya, hiçbir yere uğramadan hapishaneye götürülüp teslim edilecektir. Senin ödevin, terbiyeli olarak onun kaçmamasını temin etmektir" diye tembihledi. Ve böylece başçavuşun canavar hırsı ve tabii üstegmen Nakkaş oğlunun canavar arzuları kursaklarında kalarak Nusaybin hapishanesine götürüldüm. Gardiyanlar genellikle yerli çocuklarımız olduğu için bana saygı gösterdiler. Ancak hapishane çok pisti. 30 yıl önce yapıldığı halde daha badana görmemişti. Musluklar bozuk, duvarlar delik deşikti. Bir gün savcı hapishaneye geldi. Savcıya dedim ki, "Savcı Bey! Hükümet fakir Nusaybin'in hapishanesi için para vermez. Eğer müsaade ederseniz, ben kesemden hapishaneyi tamir ve badana yapayım." Savcı ise, "Ama niye Musa Bey! Yoksa bu da bir propaganda mıdır?" dedi. Ona, "Değil Savcı Bey! Nasıl olsa tüm resmi kuruluşlardan bize hapishane düşüyor. Mademki hapishaneler evimiz ve malımızdır, öyleyse ona sahip çıkalım! dedim. Nihayet savcı müsaade etti. Ben hapishaneyi onardım. Kırk gün Nusaybin'de tutuklu kaldım. Sonra Diyarbakır hapishanesine götürüldüm. Meğer hapishane müdürü de Türkeşçiymiş ve beni de düşman biliyormuş. Tutturdu, illah saçlarını kesin, diye. Müdüre dedim ki, "Müdür! Ben saç meraklısı bir delikanlı değilim. Öyle anlıyorum ki, yarın mahkememiz var ve tahliye olacağım. Eğer sende kalırsam, o zaman, değil saçlarımı istersen kafamı kes!" Fakat müdür directti ve ben de olay çıkmasın diye, gardiyan ve başgardiyanı ikna ederek saçlarımı kestirdim. Ertesi gün Diyarbakır Devlet Güvenlik Mahkemesine, ben ve tutuksuz yargılanan arkadaşlarımla duruşmaya götürüldük. İddianame ve deliller gülünç ve suni di, ki hakimler bile şaşakalmışlardı. Örneğin, benim

aleyhimde Hamit Elmas adında bir şahit vardı. Çocuk askerden yeni gelmişti. Hakimin önünde hazır ol durdu ve "Buyrun komutanım!" dedi. Hakim "Oğlum Musa Anter'in evine kimler geliyordu?" diye sordu. Şahit, "Yunus Elmas geliyordu komutanım!" dedi. "Ne konuşuyorlardı oğlum?" dedi hakim. "Dersim hikayelerini anlatıyorlardı komutanım" dedi şahit. Hakim baktı ki çocuk anormaldir, ifadesini kaale almadı. Sonra Hamit'e dedi ki, "Ulan Hamit! Sen babanı ihbar ettin. Yunus Elmas senin babandır." Hamit dedi ki, "Ne yapayım? Öbür gelenlerin soyadlarını bilmiyordum." Mahkeme, tahliyeme karar verdi. Savcı hapishaneye geldi, benden özür diledi ama ben de yanımızda olan hapishane müdürünü göstererek, "Yahu savcı! Siz bir doktor ve psikolog olması gereken adamları hapishaneye müdür tayin etmiyorsunuz da, bunun gibi öküzleri ne diye müdür yapıyorsunuz" dedim. Savcı güldü ve hapishane müdürü de başını rezilane olarak önüne eğdi. Mahkemede albay olan askeri savcı yanımdan geçerken, durdurup ona, "Yahu savcı, benden ne istiyorsun? Böyle saçma sapan delillerle iddianame hazırlanır mı?" deyince güldü ve, "Musa Bey, bırak Allah'ın seversen! Biz de sizden ekmek yiyoruz!" dedi.

Davamız tutuksuz olarak devam ediyordu. O ara Devlet Güvenlik mahkemeleri kalktı ve dosyam Mardin 2. Ağır Ceza Mahkemesi'ne geldi.

Mahkemeye gittik. Kopuk eline bir kadın çorabı geçirmiş uzatmalı çavuş da gelmişti. Hakim ikide bir, 'uzman çavuş' diyordu. Ben dedim ki, "Sayın hakimler! Köyümde çocuklar bile dinamitle balık avlıyorlar ve hiç de kaza yapmıyorlar. Peki bir dinamiti dahi patlatmasını bilmeyen ve elini koparan bir adama nasıl 'uzman' diyorsunuz? Bence cahil oğlu cahil çavuş demek lazımdır."

Sonra güya görgü şahidi 7 yaşındaki, çavuşun kızı huzura alındı. Hakim olayı çocuğa sordu. Çocuk, "Efendim, biz öğretmen amcanın evine gittik. Babam bizi arka odaya aldı. Ben kapıdan bakıyordum. Babam dışarıya birşey attı. İçeriye düşen o şeyi yine eline aldı ve elinde patlayarak babamın elini kopardı" diyerek olayı anlattı. Zaten daha önce de Nusaybin hakimi Ali Bey evde

keşif yapmış, bütün kırık camların dışarıda olduğunu görmüş ve patlayıcının dışarıdan atılmadığına kanaat getirmişti. Ve böylece ben ve arkadaşlarım bir yığın işkence, maddi ve manevi zarardan sonra beraat ettik.

Gerçi bu tip davalardan manevi zararım pek olmuyordu. Çok şükür yüz kızartıcı bir olayımız yoktu. Bilakis şeref duyuyordum ve duymaktayım.

Fehmi Vural

Yıl 1936–37. Doğu ve Güneydoğu’da Kürt kellesi soğan değerinde. Çobansız bir sürüye giren kurt gibi, devlet güvenlik kuvvetleri ve bürokratları zevk için dahi adam öldürüyorlardı. 1929–35 yılları arasında Mardin yatılı ilkokulunda okuyordum. Vilayet kapısı önünde tenesir tahtaları büyüklüğünde iki seki yapmışlardı ve her gün o sekilerde, kanlar içinde, paramparça olmuş iki Kürt gencini vitrinlerlerdi. Gaye Kürt halkının gözünü korkutmaktı. Cesetler orada iki üç gün kalınca, herhalde vali beyin midesi bulanınca, sabahleyin vitrin değişir, kokuşmaya yüz tutan cesetler meçhul yerlere kaldırılır, yerine tazeleri konurdu. Bir gün ben orada iken, Kurdis köyünden dayım sayılan Bengo’nun ölüsünü gördüm. Çuval gibi bir katıra yüz üstü yüklemişlerdi. Bengo Dayı, uzun boylu, yakışıklı bir gençti. Yeni öldürüldüğü için daha vücudu katılaşmamıştı. Katırın yanlarından o canım kınalı elleri ve ayakları sallanıyordu.

Vilayet kapısına getirdiler. Jandarmalar onu bir yük gibi, katırın üstünden yere fırlattılar ve sonra da onu sırt üstü vitrine yatırdılar. Yaşlı gözlerle yaklaştım. Dayımın gözleri açıktı ve sanki bana bakıyordu. O an gözlerinden şu manayı çıkardım. “Oğlum Musa, görüyorsun halimi! Sana ne diyeyim? Sen bilirsin!”

İşte bu yıllarda İstanbul Emniyet Müdürü Fehmi Vural’ı Mardin’e vali tayin ettiler. Vay efendim vay! Dostlar başına böyle vali! Adam hem hakim, hem cellat. Hatta canavar. Karaköprü’de yapılan bir soygunu bahane ederek manga manga Mardinlileri toplayıp güya Diyarbakır’a gönderiyormuş gibi yapıp jandarmaya emir vererek, yolun uygun bir yerinde öldürülmelerini söylüyordu. Her manga o vakit onar kişi idi. Son manga benim dedem ile akrabaları Qasra Qalendara’dan Mehmet Ağa ve çocukları idi. Bunları yola çıkaran jandarma başçavuşu Mardin–Diyarbakır yolundaki Axreşke mevkiinde Mehmet Ağa’ya diyor ki, “Ağa biz si-

zi şimdi öldüreceğiz. Bak burada bir su var. Birkaç gündür tutuklusunuz. İnsan hali, içinizde cenabet veya abdestsiz varsa ellerini çözelim, temizlenin.” Elleri çözülüyor, abdest ve gusul yaparken Diyarbakır’dan bir araba konvoyu geliyor. Ağanın oğlu Hüseyin de yeni askerden gelmiş. Öndeki arabanın forsundan bir Paşa olduğunu anlıyor. Hemen cırlıçiplak Paşa’nın yolunu kesiyor. Paşa hayretler içinde kalıyor. Önce deli zannediyor ama Hüseyin Dayı Türkçe bildiği için, utanç içinde ve elleriyle önünü örterek olayı Paşa’ya anlatıyor. Paşa, Salih Paşa’dır. Paşa, başçavuşu çağırıyor. Çavuş olayı doğruluyor ve Vali ile İl Jandarma Alay Komutanı’nın emir verdiklerini söylüyor. Paşa, “Böyle şey olur mu ulan!” der ve hem askerleri ve hem de tutukluları Mardin’e geri getirir. Vali, emrin Ankara’dan böyle geldiğini söyler. Paşa, telefon-telgraf derken Ankara’yı ikna eder, tutuklular serbest bırakılır. Ve ondan sonra da o resmi cinayetler son bulur. Ama ne yazık ki 85 yaşındaki dedem (annemin babası), soğuk ve işkenceye dayanamadı, bir ay sonra zâtürreden vefat etti. Ve şimdi de resmi otorite, benden kendilerine dua etmemi istiyorlar. Büyük Allah sen bilirsin, ben ne diyeyim! Hani sen gören ve işitendin!

İşte o melun vali Fehmi Vural, Mardinli yakışıklı gençleri cadde ortasından polislerle tutturur, kamyon pompası ile gençleri kışından şişirir ve ondan sonra da gençleri bırakırdı. Tabi çok sesli yellenirlerdi ve o vahşi vahşi gülerdi. Marifetleri çoktur. Mesele Kürt aşiret ağalarını dairesine çağırır, teker teker sırtlarına biner, diğer bir ağaya da altındaki ağayı eşek misali sürdürürdü.

Onun şöyle de bir öyküsü vardır. Adettir, bir ile yeni giden valiyi, tüm devlet daireleri, müdür ve amirleri, “Hoş geldin!”e giderler. Fehmi Vural’a da tüm Mardin daire amir ve müdürleri gitmiş, ancak Ziraat Müdürü Şahap Yıldırım Bey gitmemiş. Vali her akşam Mardin Belediye Reisi Dr. Aziz Ural’la rakı içiyormuş. Bir gün Vali, Aziz Bey’e, “Yahu Aziz, bizim Ziraat Müdürü ziyaretime gelmedi, sebebi nedir acaba?” diye sorar. Aziz Bey, “Peki Vali Bey, ben anlar size arzederim” der. Aziz Bey, Şahap Amca’yı görür. Ben ona ‘Şahap Amca’ derim, çünkü benim çok samimi arkadaşlarım Canip Yıldırım ve yazar Esmâ Ocak’ın merhum pederleridir. Der ki, “Yahu Şahap, Vali Bey seni soruyor, neden tebrik

ziyaretine gelmedin?" Şahap Amca, "Haydi yahu kim s... Valinin annesini!" diye cevap verir.

Şahap Amca, Diyarbakır'ın meşhur yedi bela ailesindendir. Ziraat tahsilini Avrupa'da görmüş mert, cesur ve bizim Şark tabiri ile tam erkekti. Bizim salak Dr. Aziz olayı Valiye aynen aktarıyor.

Yine bir gün Vali ve Aziz, balkonda rakı içerken, Şahap Amca caddede görülüyor. Aziz, Valiye "İşte senin Ziraat Müdürü bu!" der. Vali, hemen polisini gelmesi için gönderir. Şahap Amca Avrupalı giyinirdi. Beyaz pantolon ve pabuç, geniş hasır şapka ve kısa kollu mavi gömlek giyerdi yazları sık sık.

Şahap Amca Vali'nin yanına geliyor. Kerhen tebrik ediyor. Vali'nin de suratı bir karış. Bir ara Vali;

"Şahap Bey, ben kaç yaşındayım?" der.

Şahap Amca bana dedi ki, "Oğlum, yüzü muşmula gibi idi ama ben küçükten başladım. Şöyle! Vali Bey, kırk, kırk iki yaşında varsınız."

"Yok yok, daha çık!"

"45-47" dedim.

"Yine olmadı! Daha daha çık!"

Ve böylece 56 yaşma kadar azar azar çıktık. Vali:

"Peki 56 yaşında olan bir adamın annesi kaç yaşında olur?"

"Vali Bey, Osmanlılar zamanında medeni kanun yoktu. Kızlar erken evlenirlerdi. Mesela 13-14 yaşlarında."

Vali: "Hayır hayır, normal olarak 20 yaşında. O vakit validenin yaşı bugün ne olur?"

"Efendim 76 yaşında olur!"

"Peki 76 yaşındaki bir hanımla izdivaç, evlenme olur mu?"

"Ben meseleyi anlamıştım. Dr. Aziz haltetmişti. Ben selameti şaka da buldum ve dedim ki, 'Sayın Vali, yaşını küçülterek pekâlâ olur!'"

O canavar adam kuzu kesildi ve bana da servis hazırlatarak beraber rakı içtik."

Ben bütün bunları biliyordum ve dua ederek dedim ki, "Allah'ım bu adamdan intikam almayı bana nasip et!"

Yıllar geçti, İstanbul'a geldim. Talebe yurdum her çeşit Kürtlerin bir uğrağı idi. Paşa da gelirdi hamal da Türkiye Levazım Dairesi Başkam Vanlı Kürt Sabri Kutman'ı, Yaşar Kemal'i ve daha

yüzlercesini sayabilirim.

İstanbul'da en eski işçi sendikası 'Hamallar Cemiyeti' idi. Eh, devletimiz sayesinde tüm hamallar Kürt oldukları için, derneğe Kürtler hakimdi. Ama MIT ne yapmış o eli kanlı polisten bozma emekli Mardin Valisi Fehmi Vural'ı Hamallar Cemiyeti başkanı yapmışlardı. Bir gün gazetelerde, "Bu Pazar Hamallar Cemiyeti'nin kongresi yapılacak. Kongreyi dernek genel başkanı Sayın Genel Başkan Fehmi Vural idare edecektir!" haberi. O ana kadar ben adamın izini kaybetmiştim, yerini buldum. Ben yurdunda kapıcı ve işçilerimi hep Pötürge'den alırdım. Hem sadık hem de kuvvetli olurlardı. Bu vesile ile çokça hamal ve hamalbaşlarıyla ziyaretime gelirlerdi. Kongreden önce yine bana geldiler. Ben genel başkanlarınm tüm marifetlerini onlara anlattım. O kadar hırslanıdılar ki, nerede ise hemen kalkıp boğazına sarılmak istiyorlardı. Ben o an için onları teskin ettim: "Ama kongre günü siz bilirsiniz!" dedim. İçlerinden birinci sınıf bir artist gibi olan genç dedi ki, "Öyleyse abe, sen kongreyi izle!" Program şöyle idi. Hamallar şakadan iki taraf olup kongrede kavga çıkaracaklardı. Başkan Fehmi Vural aracılık yapacak ve ondan sonra da Allah kerim!

Aynen böyle oluyor. Fehmi araya giriyor. Ama her iki tarafın hedefi seçiliyor. O vakit vinç yoktu. Vapurlardan beş yüz kiloluk sandıkları, sırtı ile çıkaran Kürt hamallar vardı. Boktan Vural'ı ezmek de iş miydi? Herif ayaklar altında eziliyor, kim vurduya gidiyor. Öyle ki takma dişlerinin ucu avurtunu delmiş, dışarıya çıkmışmış. Melun, hastaneye kaldırıldı. Ve az sonra da geberip gitti. Ve böylece ilk defa Allahtan istediğim bir arzum da yerine gelmiş oldu.

İşte biz Kürtleri deliye çeviren olay da şudur. Pekâlâ resmi otorite yani devlet, bu herifin tabutunu bayrağa sararak şehitliğe gömebilir. Ama bizce, yani 20 milyon Türkiye vatandaşlarıncı yeri çöplüktür.

Ne tuhaftır ki resmi zihniyet hâlâ değişmemiştir. Örneğin, gebertilen köy korucularına şehit ve yine 20 milyon Kürt vatandaşlarının canı, ciğeri olan PKK partizanlarının katline "öldürülme" diyorlar. Belki Türk ve diğer etnik kökenli vatandaşlarımız bu olayı anlamazlar ama Kürt kökenli vatandaşlarımız resmi beyanatın tersine ve daha da haşince ters yüz ediyorlar. Yani korucu ölüsüne 'gebertildi', PKK partizan ölüsüne de 'şehit oldu' demektedir.

Kemal Badıllı

Tabiri caiz ise, Kemal Badıllı kadim bir arkadaşım idi. Benden iki yıl sonra İstanbul'a geldi. Yani 1943'te. Yeni gelince Fırat Talebe Yurdu'nda bir müddet kaldı. Çok titiz ve tam anlamıyla çelebi bir kişiliği vardı. Nitekim sonradan arkadaşlar arasında kendisine Lord Halifax derdik. Muntazam giyinişi, fôtür geniş kenarlı orijinal şapkasıyla, cidden bir İngiliz asilzadesini andırırdı. Yurt gibi kalabalık yerde kalamazdı. Pansiyona çıktı. Zaten mali durumu da iyi idi. Arkadaşlığımız vefatına kadar samimi olarak devam etti. Sessiz, birşey sormasan konuşmazdı. Bana hep ağabey anlamında, "keko" derdi. Böyle sesizce İstanbul Hukuk Fakültesi'ni bitirdi. Urfa'ya döndü ve sevilen, dürüst, saygın bir avukat oldu. Ama bu arada Kürt dili ve edebiyatı üzerindeki çalışmalarına ara vermiyordu. Bir yandan Kürt dili grameri, Kürt sözlüğü ve yine Kürt atasözlerini topluyordu. Şairliği de vardı. Sık sık İstanbul'a bana gelir, çalışmalarını anlatır, sualler sorar, ben de kendisine zevkle yardımcı olurdum. Faik Bucak'la da samimi arkadaştı. Sonra zaman geçti. Başka yazılarımda başımızdan neler geçtiğini anlatmıştım. Derken ben mahkum, Faik 55 Ağa'lardan sürgün, Kemal Badıllı da 1965'te milletvekili oldu. Fakat milletvekilliğini hiç sevmeydi. Bir ara bana dedi ki; "Keko, Kürdistan için bu kadar zalim kanun çıkaran meclise girerken hem tiksiniyorum ve hem de şehitlerimizin ruhudan utanıyorum. Zannetmem dört yıl bu rezalete katlanabileceğimi."

Kemal bana sık sık kayınpederim Abdürrahim Zapsu'nun Kürt kökenli milletvekilleri için söylediği şu sözünü hatırlatıyordu. O vakit seçim kanununda illerin her 40 bin kişisi için 1 milletvekili hakkı vardı. Kayınpederimin o vakit ki şerefsiz Kürt kökenli milletvekilleri için dediği şu söz meşhurdu. Kemal Badıllı da benim gibi bunu biliyordu. Abdürrahim Bey, bir Kürtçe şiirinde derdi ki;

Ez wekîle çil hezaran im
Ma gelo ez mebus im ez
Yan li ser bextê
Kundekî makus im ez
Yani:

Acaba ben mesub muyum, yoksa bu zavallıların üzerinde uğursuz bir baykuş muyum?

Malum Arapçada meb'us, seçkin, şerefli bir kişidir.

Çok defa milletvekilliğinden istifaya da kalkıştı.

Ben de Türkçe izahlı Kürtçe bir gramer hazırlamıştım. O da hazırlamıştı. O sanki, ben üzüleceğim diye, gramerini basmaya çekiniyordu. Ben onun hassasiyetini bildiğim için Ankara'ya gittim. Faik'le evine gittik ve kendisini şöyle ikna ettim: "Bak Kemalciğim, ben bu ara kendi gramerimi bastıramam. Zaten yeni hapisten çıktım. Bir daha hemen girmek istemem. Çünkü sıhhatim çok bozuktur. Ama sen, milletvekilisin, dokunulmazlığın vardır. Gel seninkini basalım." Faik de beni destekledi ve mahcup mahcup kabul etti. Bugün elde olan gramer odur.

İstanbul'da Kürtçe-Türkçe Deng adlı bir dergi çıkarmaya arkadaşlarla karar verdik. Ankara'ya gittim. Yine Faik ile Kemal'e gittik. Kararım oydu ki her sayıda bir klasik Kürt şairi ve genç birer Kürt şairinden bahsedeyim. Kemal de, Faik de şair idiler. Dedim ki Kemalciğim hayatını biliyorum, lütfen bana bir şiirini söyle de dergiye koyayım. Utandı, sıkıldı, "Keko ma ezê çi bêjim" dedi. Yani, "Ağabey ne söyleyeyim!" Ben ısrar ettim, nihayet şu şiirini söyledi:

Şivên ra

Şivany, daş di biy best û diyaran
Ne biniy qe rûyê derd û xedaran
Şa di biy tu her gav bi berx û karan
Ji wan berxan yek jî ez bûma xwezî

Şuştî te dile xwe ji tevînê
Kiş dikiy keryê xwe çaxa şevînê

Tu di biyi hevalê dil û evîne
Ji hevalan yek jî ez bûma xwezî

Pîf dikiy bilûrê di şevên tarî
Çi dibey wan re bi kîjan zarî
Kon dibin dor te dikin guhdarî
Ji guhdara yek jî ez bûma xwezî.

Türkçesi

Çobana

Çoban sen dere tepe dolaşırsın
Dert ve zalimlerin yüzünü görmezsin
Her an oğlak ve kuzularını seversin
Keşke o kuzulardan birisi de ben olaydım

Sen yüreğini bütün kötülüklerden yıkamışsın
Sabaha sürünü kaldırır otlatırsın
Aşk ve sevgi ile arkadaş olursun
Keşke o arkadaşlardan biri de ben olaydım

Karanlık gecelerde kaval üflersin
Hangi dilde, onlara ne söylersin
Dinliyorlar toplanıp etrafında senin
Keşke o dinleyenlerden biri de ben olaydım

Kemal ile anılarım bitmez. Ancak yazdıkça üzülüyorum. Tek
kelimeyle kusursuz bir insandı. Allah rahmet eylesin.

Faik Bucak

Lo looo Faik Bucak! Ben seni ölmüş kabul etmiyorum ki, hak-
kında yazı yazayım. “Ka ev lëxin kuro” (Ulan kalkın vurun) ve-
ya şahlanıp “Eşka welat, kefen kırasê me ye, mirin xeml û xelat”
(Vatan aşkı, kefen gömleğimizdir; ölüm bize süs ve şereftir.)

1941’de liseyi bitirip İstanbul’a geldim, ilk olarak pırl pırl
enerji dolu bir Kürt genci olan Faik Bucak’la tanıştım ve o gün
hayatıma girdi. Kah mesut etti, kah zehir etti. Zehir edişi beni er-
ken bırakıp gitmesidir. Gerçi o hayatını benden daha şereflendir-
di, çünkü hain düşmanların kurşunu ile şehid oldu. Yani ben
şimdi yaşıyor muyum sanki, ne kadar isterim ki ben de düşman
eliyle Faik gibi şehit olayım.

Faik’le olan hatıralarım bitecek gibi değildir ki. On cilt hatıra
yazsam, Faik hepsinin baştacıdır. Hatıralarımın birinci cildinde
Faik’le nasıl sembolik dahi olsa Kürdistan’ı kurtarma cemiyeti
kurduğumuzu anlatmıştım. Bilmem ki burada nereden başlaya-
yım. Ben tutuklu iken Faik bensiz, TKDP (Türkiye Kürdistan De-
mokrat Partisi) kurdu. Çıktım dedi ki, “Musa seninle yirmi yıl
önce bu partinin temelini atmamış mıydık ki?” Çalışıyorduk.
Kürdistan’da teşkilatlar kuruyordu. Ben de çok takipte olduğum
için onlara bir zarar gelmesin diye uzak duruyordum. Aslına ba-
karsan tüzüklerini de tam manasıyla beğenmiyordum ve izahla-
rım la kendisi de ikna olduğu bir sırada hainlerin kurşunlarına
hedef oldu ve canım Faik Bucak aramızdan ayrıldı. Dünya başı-
ma yıkılmıştı. Bende mantık ve irade kalmamıştı. Faik’ten sonra,
ondan sonra da bu hislerle Faik’in kurduğu partiden uzak kal-
dım. Hatıralarımın birinci cildinde Said Elçi ile Said Kırmızıtop-
rak olayına kısa temas ettiğimi söyleyenler çok oldu. Bunu diyen-
ler, benim bu iki şahıs ve Kürdistan Demokrat Partisi hakkında-
ki üzücü hissiyatımı bilmiyorlar ki. Hani Türkçede bir tabir var-
dır. Yukarıya tükürsen bıyık, aşağıya tükürsen sakal. Şimdi ben bu

çirkin, nahoş ve menfi olayı nasıl yazayım? Araplar gibi hâlâ Ali mi haklıydı, Muaviye mi haklıydı gibisinden Kürtler arasına bir fesat mı sokmalıydım. Benim kanaatim odur ki Kürtler bu Saidler olayını unutsunlar. Büyük söylemeyeyim ama Hz. Muhammed de demiş ki; "Sahabelerim arasında fesat çıkacak, ümmetim haklı ve haksızı münakaşa etmesinler." İşte ben de Hz. Muhammed'in bu hadisine uyarak derim ki, Kürtler, Saitler arasındaki nahoş olayı unutsunlar, ikisini de hem haklı ve hem de haksız kabul etsinler.

1960'ta Demokrat Parti'ye karşı askeri ihtilal yapıldı. Kızıloğlu adında bir general Doğu'ya kumandan tayin edildi. Bu adam DP'yi bahane ederek, MİT ve Emniyet'in fişinde ne kadar Doğulu varsa, parti gözetmeksizin binlerce Kürdü Sivas'ta kurduğu bir kampta topladı. Aylarca işkence, küfür, hakaret. Bu Kürtler kampta tutuklandılar. Nihayet bunlardan elli beş tanesini seçerek gerisini serbest bıraktılar ve Türkiye siyasi tarihinde bunlara '55 Ağa' denildi. Yıllarca komünist ve sosyalist olarak takip edilen Av. Faik Bucak da, bu ağalardan biri sayıldı. Sürgün edildi. Batıda ilden ile sürüldü. En son Ankara'ya gelmelerine lütuf ve müsaade edildi. Bu ağaların tüm mal ve mülklerine el konulmuştu. Arazileri hazine malı yapılmıştı ve sanki Türkiye'de adil toprak reformu varmış gibi sırf fesatlık olsun diye bunların yerleri halka dağıtılmıştı. Sonra bunlara af geldi, halk da kendilerine adeta zorla verilen ağa dedikleri ırkdaşlarının arazilerini geri iade etti.

Faik Sivereklidir, ama bu sefer Urfa'ya yerleşti. Kısa bir zamanda Doğu ve Güneydoğu'nun, yani Kürdistan'ın en popüler avukatı oldu. Benim de avukatım idi. Diyarbakır'da benim Kürtçülükten bir davam vardı. Kars'tan, Antep'ten, Van, Bitlis, Muş, Diyarbakır, Urfa ve Mardin'den otuz iki avukat gelmişti. Tüm bu avukatlar mahkemede Faik Bucak'ı kendilerine sözcü seçmişlerdi. Görülmeye değerdi o duruşma, Faik'in mahkemede nasıl aslanlar, kaplanlar gibi beni hukuki yoldan savunması. Hakimler ve savcı gık diyemediler ve beraatime karar verdiler. Diyarbakır Adliyesi ve geniş bahçesi binlerce insanla dolu idi. Faik'i omuzlara aldılar. Ama hiç unutmuyorum, o hali ile kendisi beni göstererek, "Kuro gerek hûn Musa Anter li ser serê xwe kin" dedi. (Ya-

hu, Musa Anter'i başınızın üstüne koymanız gerek) Ve ondan sonra topluluk beni onurlandırdı.

Faik'in politik anıları bende bitmez. Sürgünde iken biz arkadaşlarla İstanbul'da *Deng* adlı Türkçe-Kürtçe bir dergi çıkartmaya karar verdik. İstedim ki her sayıda bir eski Kürt şairi, örneğin Ehmedê Xanî, Melayê Batî, Feqê Teyran ve diğer klasik Kürt şair ve yazarını dergimizde tanıtalım. O vakit arkadaşımız Kemal Badıllı, Urfa milletvekili idi. Faik sürgün ve ben de mahkemelik idim. Kemal Badıllı'nın evinde Ankara'da üçümüz toplandık. Olayı kendilerine bildirdim ve dedim ki; "Birinci sayıda Kemal Badıllı, ikinci sayıda da Faik Bucak'tan bahsetmek istiyorum." İlk, mık ettiler, tevazu gösterdiler, ama ben ısrar ettim ve dedim ki; "Bakın arkadaşlar, ben sizin hayatınızı biliyorum. Ama şair olduğunuzu da biliyorum. Onun için sizden istediğim birer şiirinizdir. Çekindiler filan ama ben zor bela onlardan birer şiir aldım. Kemal Badıllı'nın şiirini kendi hatırasında yazdım. Faik'in şiirinin başlığı yoktu, ben onun müsaadesiyle başlık koydum.

Şiir şöyledir:

Gazin ji Xwedê

Ne nane, ne dane, ne şîv û taştê
Ho rebio! Hevqas der û bela ji ku tê
Dewlemendî li me girt, êdin em bûne xezan
Hiş di serê me de nema, belê mane gēj û nezan
Çavan jî bigre bela rahmayî bike zulmet
Çi bikim, pişka derd û xema para me ket
Ma nîfir bi me bûye kes pîgar nabe ji mera
Heval silav nadin, pirs nakin bav û bira
Rê li ber me wenda bû, nîzanim ku da biçim
Rebî ji têna beecîm sekinîme li ber çem

Türkçesi şöyle:

Tanrıya Sitem

Ne ekmek, ne tane, ne sabah ve akşam aşı
Hey Tanrı bu kadar dert ve bela nereden?
Zenginliği bize kapadın, bize fakirlik kaldı
Başımızda akıl kalmadı, hepimiz sersem ve bilgisiz kaldık
Bari gözlerimizi de kapa, aydınlık da karanlık olsun
Ne yapalım dert ve gam hissemize düştü
Bize beddua mı edilmiş? Kimse elimizden tutmuyor
Arkadaşlar selam vermiyor, babalar, kardeşler sormuyor
Yolumuzu kaybettik, bilmiyorum nere gidelim?
Tanrı susuzluktan çatladım, nehrin önünü tutmuşlar

Faik bu şiirinde çok haklı idi. Kimse halimizden, derdimizden anlamıyordu. Sahip çıkan yoktu. Ama ne kadar isterdim ki şimdi Faik sağ olsaydı ve bu günleri göreydi. Görecekti ki artık Allah da bize biraz acıyor ve kardeşler birbirine selam veriyor ve babalar, hatta analar da artık soruyor. Az da olsa aklımız başımıza gelmiş, en azından sersemliğimiz geçmiştir.

İşte bu Faik hainlerce öldürüldü, gerçi bazı şeyler hissidir ama ben tutuklu olduğum için Faik'in cenazesinde bile bulunamadım.

Tesellim o kalmış ki, iki oğlu ve kızları kalmıştır. Çocuklarının adları şöyle: Serhat, Sertaç, Zozan ve Nur. Bir aralık kendisine sordum: "Yahu Faik sen bu çocuklarının adlarını nasıl böyle seçtin." Bana iltifat olsun diye, dedi ki; "Musa sen, hep hücre, zindan ve hapishanelerdesin. Biliyorum ki, sen özgür dünyanın havasında yaşamak istersin, onun için çocuklarıma ben bu adları verdim. Serhat, Kürdistan'ın yüksek dağlarının sonunu ifade eder. Sertaç, esir Kürt milletinin kurtuluş sembolü olan tacı ifade eder. Zozan, Kürt dağlarının yaylarıdır. Nur da ışıktır, ziyadır, aydınlıktır ve yol göstericidir. İşte bu düşünce ile çocuklarıma bu adları verdim, ama ilhamım da sensin."

20 Ekim 1991 tarihli seçimlerde Faik'in oğlu Serhat milletvekili adayı idi. Onun için Siverek'e gittim. Gider gitmez Faik ve hepimizin büyüğü olan Mustafa Remzi Bucak'ın mezarlarını ziya-

ret ettim. Mezartaşlarına sarıldım, öptüm ve gözyaşlarımla adeta yıkadım. Ancak Faik'i öldürmekle dahi hıncını alamayan hainler envai türlü tehdit ve dalavere ile Serhat Bucak'ın milletvekili seçilmesine mani oldular.

Faik için ne desem azdır. Ancak burada hem benim ve hem de onunla olan hatıralarım önünde sevgi ile selamlarım. Ben hiç ölmek istemiyorum. Ama bilsem ki öbür dünyada Faik ile buluşacağım, o vakit hemen ölmek isterim. Gerçi burada, Türkiye devleti nezdinde Kürt haklarını elde etmek için kurduğumuz örgütlerle birşey elde edemedik, ama muhakkak orada Allah nezdinde Kürt mazlumları için kuracağımız bir dernekte Allah bize ve Kürtlere yardımcı olacaktır.

Allahısmaırladık Faik, buluşmak üzere.

Şeyh Said olayı

Haliyle ben Şeyh Said olayının içinde olamazdım. Ancak 7-8 yaşında idim ve olay o kadar bana tesir etmişti ki, hâlâ etkisindeyim. Köyümüzle isyan bölgesi arasında en aşağı 250 km vardır. Ama yine de erkeklerini kaybetmiş ve sağ kalan kadınlar çocuklarını kaptığı gibi bilinmeyen yerlere kaçıyorlardı. Çoğu yarı çıplak, yaralı, yalın ayak idi. Birçok köye sığındıkları gibi bize de bunlardan 50-60 kadın ve çocuk düşmüştü. Övünür gibi olmasın ama hem durumumuz müsaitti ve hem de annem gayet merhametli ve mert bir hatun idi. Biz çocuklar yanlarına gider, onların çocukları ile oynardık. Kürdüz diyorlardı ama konuşmada anlaşılamıyorduk. O zaman çocukluk kafasıyla derdik ki; "Yahu bunlar ne biçim Kürt, Kürtçe bilmiyorlar." Meğer fukaraların anadili Zazaca idi. Annem onları köyümüzdeki 3-4 mağaraya yerleştirmişti ve sabah akşam bizde büyük kazanlarla yemek pişirilir, onlar gelir yemeklerini alırlardı.

Fukaraların ne kap kacağı ne de bir çul ve yatakları vardı. Yine annem hem bizim evden ve hem de diğer köylü ve akrabalarımızdan herkes ne verebildiyse topladı ve onlara verdi. Tahmin ediyorum annemin hesabı her aileye bir yatağın düşmesi idi. Çünkü bir gün oyun arkadaşlarımı çağırarak için sabahleyin zaten kapısı olmayan mağaraya girdim, baktım ki 6 kişi bir yorganın altına sığınmıştı. Üçünün başı bir yanda, diğer üçünün başı öbür yanda idi. Kürtçede bu şekilde yatmaya biraz argodur ama, "ser û qun" yani, baş ve göt ile yatma denir. Benim niyetim bu felaketi uzun boylu yazmak değildir. Bu olayda, basit ama, tahmin ediyorum ki bugün yaşayanlardan benden başka bu öyküyü bilen yoktur. Bir kişinin bilme ihtimali vardır. O da şimdi 90 yaşına rağmen çok şükür Şam'da yaşamaktadır. Osman Sabri için bilmem uzun boylu izahata lüzum var mıdır? Kürtler çok iyi tanır- lar. Şair ve güzel bir hikayecidir.

1951'de Türklerin dediği gibi her nasılsa kaymakamın müsaadesi ile 10 günlüğüne Nusaybin'den Kamışlı'ya gittim. Diyebilirim ki 70'i geçkin hayatımda bu 10 gün en renkli günlerimdi. Hani seks edebiyatında balayı veya Mevlana Celaleddin Rumi'nin ölüm günü olan 17 Aralık'a Farsça olarak "şeb-i aruz" yani gelin gecesini, damatla gelinin bir araya geldikleri en güzel ilk gece. Burada Mevlana'nın ruhu Allah'a kavuşmayı ifade ediyor. Ama ben kimlerle buluşmadım ki. Bir padişahın hareme girişi gibi idi benim o 10 günüm. Tabi burada tüm büyüklerimin ruhundan af dilerim. Buradaki kastım da Mevlana'nın ruhu ile Allah'ın buluşması anlamında kullanıyorum. Bakın bugün Osman Sabri hariç sayacağım bütün dev Kürtler vefat etmişlerdir. Bakın size sayayım bunları: Qedrican, Reşidê Kurd, Osman Sabri, Dr. Nuri Dêrsimi, Dr. Mehmet Nafiz, Hesenê Haco, amcam Hüseyinê Eshed ve hepsinin süsü ve cevheri Mele Şexmûsê Hesarî yani Cegerxwin. İşte burada ben Cegerxwin'in bana anlattığı bir öyküyü sizlere aktarmak istiyorum. Gerçi bir bakıma bu Kürtlerin ittifaksızlığını ifade ediyor ama belki gençlerimize bir örnek olur ve çok şükür artık Kürtler ve Kürdistan'da bu bir milletin zehiri olan ittifaksızlık da kalmamıştır. Nitekim büyük Kürt şairi ve dedim Ehmedê Xanî, bu hastalığı 300 yıl önce görmüş fakat yine de Kürtlere bir milli kusur yapmamış, adeta Kürtlerin bir meziyeti olarak ifade etmiştir. Kürtçe der ki; *"Weke ku Kurd geyurun lewra ji minnetê nefurun."* Yani Türkçesi şöyle: O ki bütün Kürtler gayretlidirler, onun için başkasının yardım ve minnetinden nefret ediyorlar. Xanî'nin bu izah tarzı çok babacancadır. Ama ben bu kanaatte değilim. Bence Kürtler birbirlerinin yardımlarını, dayanışmasını bir izzet-i nefis meselesi yapmadan kabul etmelidirler.

Türkiye Kürdistanı'nda Şeyh Said 'serhildan'ı, yani başkaldırısı vardı. Şunu işaret etmek isterim, hemen hemen tüm milli Kürt kahramanlarının, şair ve yazarlarının sıfatları dinidir. Örneğin, Şeyh Aliyê Heriri, Mele Ehmedê Cizîrî, Seyit Rıza, Feqiyê Teyran, Melayê Batî, Mele Hiseynê Ertuşî, Şêx Ehmedê Xanî, Mele Şexmûsê Hesarî (Cegerxwin), Seyit Abdulkadir, Hacı Qadirê Koyî, Şêx Rizayê Telebanî, Şêx Mahmudê Berzencî, Mele Mustefa, Şêx Ubeydullah, Şêx Şahabettin, Seyid Ali, Barzani ve kardeşi Şêx Ahmedê Barzani gibi.

Malum eskiden Kürdistan'da bugünkü manada üniversite, kolej ve diğer yüksek okullar yoktu. Tüm Kürt ileri gelenleri teoloji okumuşlar, yani bir nevi dini yüksek okul olan medreselerden mezun olmuşlardı. Onun için bu sıfatları almışlardır. Ama bu sıfatlar çok kere iyi niyetlileri şaşırtmış ve kasıtlı olanlara da bir bahane olmuştur. Kasıtlılar, tüm bu zatların başını çektiği Kürt ulusal kurtuluş hareketlerini, liderin sıfatını ileri sürerek; "Bu bir Kürt milli hareketi değil, bir irtica hareketidir" demişlerdir. Aslında değildir. Yine gelelim Türklerin bir irtica hareketi saydıklarını ve Kürtlerin bir milli mücadele olayı kabul ettikleri Şeyh Said hareketine.

Ben Şeyh Said'in oğlu rahmetli Ali Rıza Efendi ile çok yakındım. O beni bir evlat kabul eder ben de onu baba. Bir gün bana dedi ki; "Oğlum Musa, Osmanlılar, son zamanlarda sapık bir fikirle Türkleştirler. Yani ırkçı oldular. Bu cereyan Sultan Hamid'le başladı. Kürtler buna reaksiyon göstererek Sultan Hamid'e karşı olan İttihat ve Terakki Partisi'ne girdiler, hatta kurucusu oldular. Sonra Kürtler baktı ki, İttihat ve Terakki Sultan Hamid'den çokça ve de görgüsüz ve cahilce Kürtlere düşmanlığa başladılar. İttihat ve Terakki'nin akibeti malum. Son zamanlarda 3 despot başkanı vardı. Talat Paşa, Enver Paşa, Cemal Paşa. Üçü de bugünkü işkenceci paşalar gibi öldürüldü. Kemal Paşa ortaya çıktı. Artistik hareketlerle Kürt-Türk kardeşliğini işledi. Zaten Kürtler hiçbir zaman Türkleri diğer İslam milletleri gibi arkadan vurmamışlardır. Örneğin, Araplar ve Arnavutları gösterebiliriz. Hatta Çerkes Ethem vakası veya eğer doğru ise İzmir Suikastindeki Ziya Hurşit ve Topal Osman'ı sayabiliriz. Ama Kürtler Mustafa Kemal'i değil öldürmek, korudular. Mustafa Kemal'in idamına İstanbul Tük Devleti karar verdi, Kürtler onu korudu. Bu hikaye basittir. Herkes bilir, onun için uzatmayacağım. Ama Mustafa Kemal'in ayağı yere değince tüm vaatlerini unutarak Enver Paşa'dan da Kürtlere karşı daha zalimce davrandı. Halbuki Kürtler, Kemal Paşa ve yeni devletin verdiği vaatleri bekliyordu. Olmadı. Tüm iyi niyetli istekler bugünkü gibi bölücülük ve Kürtçülük sayıldı. Sanki bir Kürdün 'Kürtçü' olması suçmuş gibi. Peki namuslu bir Kürt veya her Kürt namuslu da düşünen bir Kürt Kürtçü olmaz

da ne olsun? Yani Kürt düşmanlığı mı yapsın? Şaşıyorum bu zihniyete ve bu çirkin zihniyete de Atatürkçülük deniyor. Bence bu asimilasyon isteği gayri ahlakidir. Ve iyi düşünülürse Atatürk'e en büyük hakarettir. Gerçi kendisi de yazmıştır. Neyse kanunu vardır. Dememiş midir ki, 'Ne mutlu Türküm diyene!' Bunun aksi Türk değilim diyenler mutlu olamayacaklardır Türkiye'de. Ve işte onlardan biri de benim. Gerçi kendimin ve milletimin şerefli yargılarına göre mutluyum, ama onlar burjuvazi ve Kemalist ölçülerle beni mutlu yapmamak için ellerinden geleni yaptılar."

İşte baba saydığım Ali Rıza Efendi, babası hakkında şunları söyledi:

"Oğlum, babam yeni Türk devletinden çok şey bekliyor ve istiyordu. İşte bu ölçülerle ters ve zalimane karşılık gördü. Şimdi Türk demeyeceğim ama bu Anadolu'ya hakim olan Türk ve Kürtle hiç ilişkisi olmayan dönmeler, sırf kendi hasis menfaatleri için babamın hareketini bir irtica hareketi gibi göstermek istediler. Ben de babamdan 14 yaş küçüktüm ve tüm olayların içinde idim. Şeyh Said hareketi, tamamen milli bir Kürt hareketidir. Gerisi, gerçi Kürtlerin kafası bulanmaz ama Türklerin yani iyi niyetli Türklerin kafasını bulandırmak içindir."

Çok enterasmdır. Şuna da işaret edeyim. Ali Rıza Efendi 1954'te Diyarbakır'da bana geldi ve dedi ki; "Oğlum babam Dağ Kapı'da idam edilmiş ve mezarı da darağaçlarının içinde açılan bir çukurdur." O vakit asılan Kürtler, Kürtçede "sê-pî" denir, Türkçede darağacımın altında bir çukur kazılırdı. Onlara giydirilen beyaz idam gömleği çıkarılır ve hiçbir dini merasim yapılmadan üstündeki elbiselerle o çukura ipten çıkarılarak bırakılır ve üstlerine toprak atılırdı. O vakit yaşayan Kürtlerden Şeyh Said'in mezarını sorduk, dediler ki; "Efendim eskiden Diyarbakır'ın Dağ Kapı'dan Dicle kenarına kadar antik, büyük bir Diyarbakır mezarlığı idi. Şeyh Said olayından sonra bu mezarlık eğlence yerlerine tahsis edildi ve Şeyh Said, Seyit Abdülkadir, oğlu Seyit Muhammed, Dr. Fuat ve diğer saygın büyüklerimizin gömülü oldukları, o kendilerine layık olmayan çukurların üzerine Diyarbakır Rakı Fabrikası yapıldı. Ve bu fabrika Kürdistan'da devlet eliyle kurulan ilk fabrikadır. Söylenti odur ki, Kemal Paşa demiş; "Bu

keratalar bana sarhoş mu diyorlar. Oraya bir rakı fabrikası yapın ki ebediyen kemikleri sarhoş olsun!” Daha sonra oraya bir de şehir sineması yapıldı. Ve tüm Diyarbakırlı atalarımızın kemikleri bu saygısız yapıtların altında kaldı.”

İşte bu duygularla Cegerxwin’le baş başa kalmıştık. Bana şu öyküsünü anlattı:

“1925’te Şeyh Said hareketi vardı. Birçok Kürt ağası ve beyleri daha önce faşizan Türk idaresinden kaçmış, o vakit Fransızların hakim olduğu Suriye’ye sığınmıştık. Şeyh Said hareketinde Fehmi Efendi, ‘Fırat’ kalemiyle şöyle bir mektup gönderdi. Suriye’ye mektup adıma ve çok namuslu bir Kürt olan Mele Aliyê Topuz’a gelmişti. O vakit Türkiye Kürdistanı’nın 3 büyük aşiret reisi, aşiretlerini bırakıp Suriye’ye kaçmışlardı. Doksan köylük Omeryan aşiret reisi Ahmedê Silêman, bir o kadar Raman aşiret reisi Eminê Ahmed ve o kadar da Raîtê aşireti reisi Haco idi. Şeyh Said diyordu ki, “Ağalar siz kimden kaçıyorsunuz. Zaten tüm Mardin ve Siirt’te ancak iki yüz, üç yüz zaptiye yani yerli jandarma vardır. Siz gelir aşiretinizin başına geçerseniz Mardin ve Siirt kurtulmuştur. Biz de Elaziz, Diyarbakır ve Urfa’yı yarı yarıya kurtarmışız. Peki birleşirsek Türkler bize ne yapabilir?”

“Ben ve Mele Ali bu üç ağayı Suriye’nin Rengo Kürt köyünde bir araya getirdik. Mektup Arapça idi. Kendilerine Kürtçe tercüme ettik. İlk canlı karşıladılar, fakat sonra birbirlerine girdiler. Omeryan’da çok bağ vardır. Buna atfen Haco dedi ki Ahmedê Silêman’a: ‘Kuro layê mewîjfiroşo.’ Yani kuru üzüm satıcısının oğlu. Ahmedê kabardı ve, ‘Kuro lawe çarox bi hebano.’ Yani babası o kadar fakir ki bayağı kösele çarık bulamaz, adi usullerle yapılan bir deriden çarıkçı. Sonra Ahmedê Silêman (Yıldırım), Eminê Ahmed’e dedi ki; “Layê Perîxankê.” Yani, anası ile kendisini yadetti. Halbuki Emin’in babası Ahmet, genç yaşta ölmüş, annesi Perihan erkekçe ve de bir erkekten daha organize olarak aşireti idare etmişti. Ve baktık ki bunlar birbirlerini öldürüp bizi daha büyük zarara değil de büyük ayıba sokabilirler düşüncesiyle toplantıyı iptal ettik ve heyecan içinde onları birbirlerinden uzaklaştırdık.”

Cegerxwin’in bana üzüntü içinde anlattığı öykü bu kadar. İler-

de adı geçen bu Kürtlerle anılarım vardır. Onları da acı, tatlı, iyi, kötü yazmak isterim. Gayem herhangi bir Krd ktlemek değildir ve Kürtlerin eksikliği ve herkesten sonra dağlı kalmaları düşmanlarımızın eseridir. Nitekim Haco Ağa, Ahmed Silman ve Emn Ahmed ki o zamana göre büyük bir Kürt cemaatinin büyükleri idiler ama  de okur yazar değildi. Gerçi onbeş, onaltı, onyedı, onsekizinci yüzyıllarda Osmanlı padişahlarının da çoğu okur yazar değildi. Ama artık devir değişmişti. nderlerin toplumu geçmeleri lazımdır.

Haklı, haksız, cahil, bilinçli hain olmamak şartı ile, her Kürt büyüğüne sonsuz saygım vardır. Rahmetler olsun ve benden selamlar.

Şahap Balcıoğlu

Diyebilirim ki bu son basın hayatına katılışıma Şahap Balcıoğlu sebep oldu. Türkiye basınından o kadar tiksiniyordum ki, kendimden de tiksiniyor olmuştum ve bu yüzden İstanbul'u terketmiş, pırıl pırıl köyüme yerleşmiştim. Fakat Şahap yakamı bırakmadı. Telefonlarla sık sık beni arar ve yazmaya teşvik ederdi. Şahap derdim, "Ben sakar bir adamım. Bu idare ve onların uşakları olan çoğu Türk basınına merhaba desem, küfretti diye hepsi ayağa kalkarlar."

1958'de bir fıkramın başlığı 'Bismillahi rahmanı rahim' idi. Vay efendim, Musa Anter 'Kürtlere kalkın isyan edin' diyor diye, zor bela kendimi mahkemelerden kurtardım.

Başka bir fıkramda da sabahleyin evimin doğusunda bir evden bir horozun canlı ve tatlı tatlı öttüğünü, onun sesine uyandığımı, ve adeta, 'Kalk adam, ne uyuyorsun, baksana herkes işinin başına geçti' dediğini yazdım. Yine mahkemeler, Musa Anter ne diye uyanıp işinin başına geçmek istiyor. Onun işi Kürtçülük ve bölücülüktür. Mahkeme, dosyayı gedikli ve uzatmalı Ordinaryüs Profesör Sulhi Dönmezer'e gönderdi. Bu *tır tıre* profesörün raporu şöyle idi: "Kürdistan'ın doğusunda Çin vardır. Horozdan kasıt da Mao Çe Tung'dur" ve horozun Mao olmadığını ispat edinceye kadar neler çektim.

Şahap ve Semih Balcıoğlu'ları çoktan tanır ve severim. Biraz da ırkdaşlık ayağı vardır. Ama onlarınki Turgut Özal gibi değildir. Cidden Türkiye basınında iki tane pırlantadırlar. Biri basında şerefli bir yayıncı, yönetici ve yazar, küçük kardeşi Semih Balcıoğlu da dünyaca tanınmış bir karikatürcümüzdür.

Semih'in bana hediye ettiği ve biri Sofya, diğeri Roma sergilerinde ödül alan iki eseri vardır.

Birinci eser; iki ayak tabanı yan yana. Biri gayet lüks pabuçlu, diğeri yalın ayak. Pabucu ayağın altına Batı, yalın ayağın altına

Doğu yazmış. O vakit Güneydoğu, Doğu idi. Sonra parçaladılar.

İkinci eser; Türkiye haritasıdır. Batı Anadolu ve Orta, harita çizgileriyle gösterilmiştir. Ama Doğu Anadolu dilleri ve Anadolu ile ilişirmesi, yamacı dikişi ile Anadolu'ya eklenmiştir.

60'lı yıllarda Aziz Nesin de gözaltına alınmış, Balmumcu'da onu da Demokrat Partililerin arasına koymuşlar. Aziz tanınınca, 'Vay komünist, vay namussuz vatan haini' diye üstüne yürümüşler. Meğer Menderes'in yakını ve o yakınlık sayesinde zengin olmuş, Adana Erkek Lisesi'nden sınıf arkadaşım avukat Mustafa Deliveli de varmış. Mustafa, Aziz'i korumuş ve himayesine almış. Mustafa Iskenderunludur. O vakit Iskenderun, Fransız idaresinde idi. Babası Ali Efendi Fransızların fakir bir tahsildarı idi ve Türk kökenliymiş.

Atatürk devri idi. O vakit hükümet, dışarda kalmış Türklerden parasız yatılı talebe alıyordu. Örneğin, Hatay Kıbrıs ve Rodos'tan arkadaşlarım vardır. Hatta Afganistan'dan da vardı. Neyse!

Ben ile Şahap, Aziz Nesin'in ziyaretine gittik. Sevindi Aziz ve Mustafa Deliveli'nin de orada olduğu ve sık sık "Musa, benim arkadaşımıdır" dediğini söyledi. "Öyle ise, onu da çağıralım" dedim. Mustafa geldi. Öpüştük. Hal hatır sorduk. Bir ara: "Musa yakında senato seçimleri var, girmek istiyorum, ne dersin acaba kazanır mıyım?" diye sordu. Ben daha konuşmadan Aziz atıldı: "Kazanırsın kazanırsın, söz veriyorum kazanırsın. Niye, diğerleri senden daha mı fazla namussuzdurlar." Gülüştük. Onlar hapishanede samimi arkadaş olmuşlardı, onun için böyle ciddi veya şakadan laf edebilirlerdi.

İşte arkadaşım Şahap'ın ısrarı üzerine bir yazı yazdım ve Şahap'a postaladım. Şahap yazıyı 2000'e Doğru dergisine vermiş. Yazı çıktı. Çıktı ama derhal toplatıldı. Türkiye'nin içinden ve dış ülkelerde büyük yankı yaptı. Bir yandan İstanbul Devlet Güvenlik Mahkemesi'ne verildim, diğer yandan da binlerce tebrik ve takdir mektubu, telefon ve kart aldım. Dergi o kadar arandı ki, 2000'e Doğru'nun fiyatı 1987'de bin lira idi. Ama dergi el altından elli bin liraya kadar çıktı. Diyarbakır'da akıllı bir hemşehrîmiz, yalnız benim yazımı fotokopi ederek on bin liraya satıyordu ve bana da bir tane yolladı.

neticede beraat ettim. Bu hikaye uzundur. 1987'de 2000'e Doğru dergisinde çıkan yazımı aynen buraya alıyorum.

Yazının başlığı: "Kürt, Batı Anadolu'suz Yapamaz"

Kürt, Batı Anadolu'suz Yapamaz

Eskiden beri bizde adet olmuştur; ne zaman Kürtten konuşulursa hemen köküne inilir. Sanki Kürtler, dedikleri gibi cin veya periymiş gibi. Kürt var mı, yok mu? Nereden gelmiştir? Bu bölgeye niye Kürdistan denir? yollu sorular açılır. Acaba niye, Araba Arap, Bulgara Bulgar, Hintliye Hintli dendiğini kimse sormaz? Hele Arabistan, Hindistan, Afganistan, Bulgaristan, hatta Habeşistan adları kimseyi ilgilendirmez. İllaki Kürdistan denilince iş değişir.

Şimdi bütün bunlar bir yana, dense ki tarihte Etiler, Akatlar, Sümerler, Fenikeliler ve Aramiler vardır. Ama bugün bu milletler yoktur ve diyelim ki tarihte Kürt de yoktur (var ya) ama şimdi vardır. Bence "Kürdüm" diyen Kürttür ve oturduğu yere de Kürdistan denir. Hani Kanuni Sultan Süleyman ünvanlarını sayarken: "...Ben ki Mısır, Suriye, Iraki, Arap ve Acem... ve Kürdistan Padişahı Süleyman Han'ım..." der. İşte Kanuni'nin dediği o yer Kürdistan'dır ve üzerinde yaşayan insanlar da Kürttür. Tuhaftır, büyük Kanuni, Kürdü ve Kürdistan'ı kabul ediyor da, Sayın Özal ve Sayın Kenan Evren, hatta Kozakçıoğlu kabul etmiyor.

Sultan Selçuk'un Türklüğünden çok önce oralarda Kürt vardır. MÖ 400 yıllarında yani "Onbinlerin Dönüşü"nde tarihçi Ksenofon'un Kürdistan'dan geçerken gördüğü "Karduhi", "Karduklar" bugünkü Kürtlerin atalarıdır. Bu isim çeşitli dillerde başka başka söylenmiştir. Korti, Kürtti, Kürt, Kürmanç gibi. Başka milletlerde de buna rastlanır. Mesela biz "Macar" deriz, başkaları onlara "Ungar" der. Biz "Arnavut" deriz, başkaları "Alban" der.

Ama ne gerek var bunlara. Bu pırıl pırıl kardeşlik dünyasında, ırkçılığın ayıp, hatta yasak olduğu bir devirde Kürdü, hatta Türkü ırkçı yapmanın alemi ne? Bugün orta kültürlü, hatta orta zekalı bir Türk vatandaşı bilir ki, bu şartlar altında ve bu metotlarla Kürtler Türk toplumu içinde asimile olmazlar, çünkü öyle

iller vardır ki, oralarda bazı bürokratlardan başka tek bir Türk veya Türk ailesi yoktur. O halde başka bir çözüm yolu düşünmek gerekir. Çünkü asimilasyon düşüncesiyle yetmiş yıldır gittik, bir yere varamadık. Esasen Kürtler gibi yekpare ve büyük bir kitleyi eritmek, başkalaştırmak mümkün değildir. Kaldı ki Kürtler geleneklerine sıkı sıkıya bağlı bir kavimdir. Zaten böyle olmasaydı şimdiye kadar çoktan ölü milletlerden sayılır, Etilerin, Asurların, Babillerin yanına gömülmüş olurlardı. Bazı yerlerde küçük küçük grupların, büyük bir kültürün veya ekonominin tatlı nimetleri içinde asimile olup yepyeni bir millet ortaya çıkardıkları görülmüştür. Mesela Birleşik Amerika gibi. Ama Türkiye’de biri yiyor, biri bakıyor, işte kıyamet ondan kopuyor. Yine de Amerikalılar mesela Eisenhower iftiharla Alman kökenli, Kennedy de İrlandalı olduğunu söyler. Hele Kaliforniya Eyaleti Valisi Dökmeciyan, Ermeniliğini kendisine seçim propagandası aracı yapıyor.

Eh, Türkiye’de gıpta edilecek ne bir kültür ve ne de rahatlatıcı ekonomik bir durum var. Elimize sopa, yasaklara yapışmışız. Dayaklar, sürgünler, idamlar, çeşit çeşit işkenceler gülünç yasaklar. Bütün bunlar değil asimileyi yani kaynaşmayı, tersine nefret ve düşmanlığı doğurmuştur. Bir zamanlar Mardin’de Kürtçe konuşmanın cezası telgraf tarifesindeki bir kelimenin ücretinden daha pahalıydı. Ama yine de istenen sonuç elde edilemedi.

Niye hep böyle şoven yasaklar düşünüyoruz de birbirine eşit, samimi, güvenli, demokratik prensipler içinde ve insan haklarına saygılı Türk-Kürt kardeşliğini düşünmeyiz? Türklüğün esaslarını kuran Ziya Gökalp, bakın bu husustaki arzusunu ne güzel dile getirmişti: “Kürdü sevmeyen Türk, Türk değildir ve Türkü sevmeyen Kürt de Kürt değildir.”

Akıllı bir insanın, deneyip başarılı olmadığı bir olayı bırakıp başka birşey düşünmesi gerekir. Yasakları, sürgünleri, ad değiştirmeleri ve kıyafet zorlamaları denendi de ne oldu? Bizi bu günlere getirdi. Ama bakıyorum, ne idare adamlarımız ve ne de genellikle basınımız eski yanlış yolu bırakmış değil. Kürde hiyanet, hakaretler, her gün basınımızın baş sayfalarında. İdare adamlarımız da bu hayati olaya çare düşünürken bir polis veya jandarma onbaşı gibi yaklaşıyorlar. Mesela baş valimiz Sayın Kozakçıoğlu-

lu, bölgeyi cennete çevirip terörizmin kökünü kazımak için hazırlayıp en üst makamlara verdiği programında der ki, "Türkiye'de Kürt diye kimse yoktur, ben böyle biliyorum."

Sayın süper valimiz, matematikte bir kural vardır. Denir ki, eğer denklem yanlış kurulursa sonucu da yanlış çıkar. İnanıyorum ki, sizin bu yanlış kurulmuş program ve raporlarınızın sonucu da yanlış çıkacaktır. Şimdiden yanlış uygulamalarınızı görüyorum. Dağı taşı askerlerle dolduruyorsunuz. Terörizm konusunda bir deyim vardır. Denir ki devletin büyük gücüyle terörizmle uğraşmak, sopayla sivrisineği kovalamaya benzer.

Kürt, ister tarihten önce, Orta Asya'dan gelsin, ister Orta Afrika'dan, bugün Türkiye'mizde kendini baştan başa Kürt kabul eden illerimiz var. Mardin, Urfa, Siirt, Hakkari ve Diyarbakır gibi şehir merkezlerinde korkudan veya menfaatten "Türküm" hatta "Arabım" diyenler bulunursa da siz onlara bakmayın. Kendileri de dediklerine inanmıyorlar.

Bence bugünkü dünyaya şöyle bir bakıp kendimize çekidüzen vermemiz gerekir. Palavrayı bıkarıp gerçekçi olalım. Bugün dünyaya baktığımızda bir yığın çokuluslu devlet var, bu yüzden kıyamet de kopmuyor. Örneğin Birleşik Amerika, Federal Almanya, SSCB, Yugoslavya ve İsviçre'yi sayabiliriz. Dikkat edilirse bu ülkeler ne parçalanmış ne de geri kalmışlardır. Tam tersine ikisi süper devlettir, diğerleri de gıpta edilecek uygar ve müreffeh toplumlardır.

Eğer biz de gerçeği görür demokratik kurallar içinde Kürtlerin insan haklarını kabul edersek, bu bölücülük değil, tam tersine birleştiricilik olur. Yani şimdi hakikaten "kaynaşmış bir kitle miyiz?" Ki, ben bazı kimseler gibi bir referandum isteği de öne sürmüyorum.

Sen Doğu ve Güneydoğu Anadolu'yu Türkiye'ye yamalı bir pачvra gibi iliştiir, tüm halkını ekonomik olarak çökert, aç, sefil ve perişan bırak, üstelik çocuklarına, babasının, atasının adlarını takmayı bile yasakla, köy ve kasabalarının asırlık adlarını acayip adlarla değiştir, iş yaptığını zannet. Gazetelerde bir köyün adı çıkınca ötedeki köyler onu tanımıyor. İnsanoğlu, evinde Kürtçe yazı yazamasın ve okuyamasın. Hülasa milyonları bütün haklarm-

dan yoksun et, ondan sonra da biz kardeşiz de. Böyle kardeşlik ve beraberlik olur mu?

Şimdi ben bu yaşında ve sırf memleketimin selameti için kalem aldığım satırları bile kuşkuyla yazıyorum. İster misiniz yarın “bölücülük yapıyor” diye yakama yapışsınlar.

Şimdiye kadar aklı başında bölücü tek bir Kürde rastlamadım. Bölücülük ve Kürtçülük de sayın idarecilerimizin sapık uygulamalarının eseridir. Aslında Kürt, Türkten ayrılmak istemez, ama o, demokratik kurallar içinde insan haklarını ister. İnsanca, uygarca, eşit olarak yaşamak ister. Kürt bilir ki, Ortadoğu’da hatta tüm dünyada dostsuz kalmış iki garibandır Türkle Kürt ve yine bilir ki, ancak içtenlikli bir Kürt-Türk beraberliği onları kurtarır.

Kürt o kadar aptal mıdır ki Türkiye bölünsün de İstanbul, İzmir, Ankara, Bursa, Antalya, Adana Türke düşsün. Mardin, Siirt, Bitlis, Hakkari, Bingöl, Urfa da Kürde kalsın. Denizleri de bölelim, Akdeniz, Marmara ve Ege Türklerin olsun, Van Gölü ve Gölçük de Kürde kalsın. Görüyor musunuz bölücülüğün akıllılığını, oysa bütün Anadolu bugün bizimdir, Edirne’den Hakkari’ye kadar. Ama Türkler patron, Kürtler kapıcı ve odacı; olmaz. Pakistan da Bengladeş’e bizim metotla girmişti ama olmadı. Sonu felaket ve sefalet oldu her ikisi için de.

Bunları dediğimizde idareciler diyorlar ki, “Aman efendim ne münasebet, ayrılık gayrılık mı var? Aldı-kaçtı ve Mussolini yasaları önünde bütün vatandaşlar eşittir. Hatta seçimlerde bize veya sizden olan adamlarınıza oy verebilirsiniz. Eğer bölgenizde fabrika yoksa bunu kötü niyete yormayın. Her ne kadar sizde işçi ücretleri çok ucuzsa da özel bürokratlar, devlet sektöründe de bürokratlar hem havanızı beğenmiyorlar, hem de ailece geri kalmışlığın içinde oturmak istemezler. Yoksa biz kardeşiz ve vallahi bil-lahi Kürtler, Türktür” Gel de şimdi bu komik laflara inan ve o idarecilere bel bağla.

Bu yanlış icraatten çok örnek vermek mümkün. Mesela senelerden beri dört yanımdan İran, Irak ve Sovyetler güldür güldür radyo ve televizyonlarında Kürtçe yayın yaparlar. Tabii her ülke kendi ideolojisi doğrultusunda laf eder. Ama bizim TRT bir türküde “lê lê” veya “lo lo” geçerse o türkü derhal yasaklanır.

Bir de sözüm ona üniversiteye giriş sınavlarımız var. Tabii bu da Doğramacı kanunlarına göre eşit ve dürüst yapılır. Sen şu adalete bak. Kabataş, Haydarpaşa ve İstanbul lise mezunlarıyla Siirt, Hakkari, Nusaybin lise mezunlarını aynı sınava koy ve ondan sonra da berikileri enayi sanıp, “Ne yapayım birader, kazanaydın!” de. Görüyor musunuz adaleti? Cengiz Han yasalarında bile böyle adalet olmaz.

Bence artık bu hileli yollardan vazgeçmek lazımdır ve tahmin ediyorum bugünkü terörizmin başlıca sebepleri de bunlardır. Terörizmin kökünü Şam’da, Tahran’da, Moskova ve Atina’da arayacağımıza önce Ankara’da bulup düzeltmeli. O vakit de şurada buradaki dal budaklar kendiliğinden kurur.

Yoksa sen kalk üstelik bu aç, perişan gençleri sudan bahanelerle 90 gün gözaltında tut, akla gelmedik işkenceler yap, boku yedir ve hakim önüne çıkarılınca ilk oturumda aklansınlar, eh herhalde onlar da kırık organlarıyla dışarda da “Allaha hamd olsun, ordu millet sağ olsun, amin komutanım” demezler.

Özetle ve açıkça diyebilirim ki tüm Türkiye Cumhuriyeti hükümetleri, hiçbir zaman Doğulu ve Güneydoğulu insanımıza güvenle bakmamışlardır. Her masum hareketimizin altına mutlaka bir “hımm” aramışlardır. Bu hususta çok misal vermek mümkündür, fakat burada yerimiz el vermiyor. Sözlerimi Almanların bir atasözüyle bitireceğim: “Çocuklarınıza ne ceza verirsiniz verin, ama onlara hain demeyin, sonra hain olurlar.”

Akarsu / Nusaybin

Özel hatıralarım

Gerçi bu bölüme özel hatırlarım diyorum amma, bakıyorum yine de Kürt örf, adet ve folkloru oluyor.

Çocukluğumda Kürt çocuklarının oyunları

1. Holî:

Kürtlerde iki türlü holî vardı. Gerçi sonradan İngilizler Hindistan'dan alarak Avrupa'ya götürüp "okey" diye dejenere ettiseler de, bu oyun bizimdi.

Onlar zengin adam, çayırli sahalarda deve tüyü toplanla ve at sırtında özel çoganlarla oynuyorlar. Tabii okey aristokrat oyunu, doğal olarak saf kan İngiliz atlarının sırtında oynanıyor.

Bir de mesela Ziving mağaralarında, yani doğup büyüdüğüm köyün harman yerindeki "okey" değil de "holî" oyunumuza dönelim.

Tabii bizimki asıl, onlarınki uyduruktur. Sen şatafat ve lükse bakma.

Bizde iki türlü holî oyunu vardır:

a) İki takım olur. Bir alanın ortasında bir çukur yapılır. Kura ile bir takım mahacım, yani hücum eden olur, diğer takım da müdafî olur.

Her takımın yedi oyuncusunun elinde, baş tarafı eğik bir sopa olur. Top da ağaçtan yontulmuş sağlam bir nesne olur.

Oyun başlar. Hedef, topu o çoganlarla saha ortasındaki çukura sokmaktır. Diğer taraf da mani olur. Eğer hücum eden taraf topu çukura sokarsa bir puan yani bir gol kazanır. Ondan sonra yerler değişir. Kim üç puan alırsa o galip sayılır.

b) İkinci holî oyunu ise şöyle olurdu. Futbol sahası gibi bir alanda oynanır. İki kola, Kürtçe "Rex" olurdu ve aynen bugünkü futbol oyunu gibi, kim kime üç gol atarsa o galip sayılırdı. Şayet

bu sonuç alınmazsa, bıktırıcı bir zaman geçtikten sonra, kim çok puan almışsa o galip sayılırdı.

2. Kuç Kanîk:

Kürtçede, “kuç” taş demektir ve “kanîk” de göz koymak demektir. Türkçesi sapandır.

Mezopotamya, yani Kürdistan’da eski tarihlerde bir nevi silah da olmuştur.

Ben de sapan yani kuç kanîk yapar oynardım. Hatta şimdi de yapmasını bilirim. Yün veya kıldan bir kilim gibi bir tezgah kurulur. Orta yeri altlı, üstlü örülürdü. Kalan uzun saçak bir iki şekilde örülür. Bir şekline “gırdıkı”, diğerine de “marîkî” derdik. Sapının bir ucundan örülürken bir kulp bırakılırdı ki ilerde kullanırken, sağ elin orta parmağına geçirilsin diye.

İşte genelde bu kuç kanîklerle bilhassa bayramlarda iki köyün çocuk ile delikanlı arasındaki delikanlılar karşı karşıya geçer, ortalık bir şakadan harp alanına dönerdi. Çok defa yaralılar da olurdu. Derler ki bazen ölüm de olmuş.

İşin tuhafı büyükler de bu kanlı oyunumuza karışmıyorlardı ve her köyün büyükleri, kendi çocuklarının galip gelmesinden memnun olurlardı. Burada galibiyet, bir köy çocuklarının diğer köy çocuklarını kendi köylerine kadar kovalamaktı.

3. Perri:

Çocuk daima çocuktur ve uğraşı da oyuncaktır. Derler ki süper çocuk İbni Sina Bağdat’ta 20 yaşında hoca olmuş. Sina bir gün talebelerini bir açık hava sahasına çıkarmış. Kendisinden çok yaşlı talebeler de varmış. Ders verirken bir ara önünde gördüğü bir küçük taşa “sek-sek” gibi ayağını vurmuş. Talebeleri gülmüşler.

– Ne gülüyorsunuz efendiler?

– Efendim siz, çocuklar gibi taşla oynuyorsunuz.

– Evet oynuyorum. Çünkü her yaşın hakkını vermek lazım.

Buradaki anlatışlarım da öyledir. Çocukluğum ve çocuk hakkımı kullanmamı anlatıyorum. Ama bakıyorum ki çocukluk hakkından başka hiçbir yaşta hakkımı kullanamadım. Ufak bir hak

isteminde bulunduğumda, kendimi hapiste buluyordum.

Şimdi “perri” yani tüy oyunumuzu anlatayım: Her  ocuk geniş, hafif ve çabuk yükselecek bir tavuk veya kaz, ördek tüyünü bulurduk. Birçok  ocuk bir araya gelir, kapalı bir yerde, ahır ve samanlık da olabilir, t ylerimizi havaya  flerdik ve üfleme sürekli devam ederdi.

Çok heyecanlı olur. Burada marifet alçalan tüyü  f rerek havaya kaldırmaktı. Tüyü yere düşenler oyundan çıkar, en son kalan galip sayılırdı.

Son hatıralarım

Süper Vali

Bana öyle geliyor ki sen korkaklık ve beceriksizliğin süperisin. Eskiden sadrazamlar, hatta padişahlar ordunun önünde ve yalın kılıç harbe giderlerdi. Ya sen pısırik pısırik Diyarbakır'ın korunmuş kuytularına sığınarak aybaşı maaş ve ödeneklerini bekle ve sonra haddin olmayarak sana hiç hak ve had olmayan lafları et! Olur mu küçük Vali! Bak 28 Mayıs 1992 tarihli basında yine saçma sapan bir lafın çıktı. Diyorsun ki, "Ben PKK'nin kökünü kazıyacağım!" Sen ha!

Erkekseven meydana çık, halkın arasına gir, benim gibi fileni alıp pazara git, pathcan, hıyar, domates al. Ama sen yatak odandan başından çok büyük laf ediyorsun. Şimdi yasaktır. İsterdim ki benle sen orta zamanda düellonun yasal olduğu o devirde yaşamış olsaydık. Ben 77 yaşındayım. Herhalde sen, emekli olmadığına göre 50'lerdenisin. Ama inan ki ben imanlı bir Kürt olduğum için senin gibi paralı askeri paramparça ederdim.

Bu dediklerim herhalde insanlık kanunlarına aykırı değildir. Belki Türkiye kanunlarına ters düşüyordur. İsterse Ankara DGM Başsavcısı Nusret Demiral senin için bana kızsın. O vakit Cüneyt Arkin gibi ona da bir kılıç ucu batırırım.

Bakın bütün etraf! Haklı ne kadar zayıf olsa yine kazanır. Büyük Arnavut kökenli şairimiz Mehmet Akif bu dediklerimi ne güzel ifade ediyor. Rahmetli, Çanakkale şiirinde diyor ki; "Çiğrenim, çiğrenirim hakkı tutar kaldırırmı!" Yani büyük şair demek istiyor ki, ayaklar altında çiğnensem bile, bende hayat, yaşantı olduğu sürece, doğrusu budur.

Saidi Kürdi, yani meşhur Saidi Nursi, Isparta Ağır Ceza Mahkemesi'nde sorgusu yapılırken şöyle diyor:

"Savcı sen benim idamımı istiyorsun. Yani başımı istiyorsun.

Ama bunu iyi bil ki başımdaki saç taneleri kadar başım olsa ve her gün birisini koparsanız, ben doğruluktan ayrılmam.”

Eh, müsaade et Diyarbakır hayaleti ve de müstemleke valisi! Ben Musa Anter de Bediüzzaman Saidi Kürdi'nin torunuyum. Ve Hakkari'den Edirne'ye kadar tüm halkların maaşsız, ödeneksiz ve de çıkarsız dedeleriyim. Yani sen, her gün Doğu ve Güneydoğu'nun bir bölgesinde işlenen cinayetlerin merasimine iştirak etmek için aldığın harcırahlar gibi mi beni düşünüyorsun?

Yok arkadaş, bunu iyi bil! Sen ve seni Diyarbakır'a gönderenler, iyi bilsinler ki, eninde sonunda sen ve büyüklerin Franko, Mussolini, Hitler ve en son Çavuşesku gibi dünya kamuoyunda rezil olacaksınız. Ama ben, fakir Pir Sultan Abdal gibi fakir Türk ve Kürt halkımın şerefli anısında yaşayacağım.

Bana ne yaparsanız yapınız, isterdim ki Sokrat ve Pir Sultan Abdal gibi, beni idam edesiniz.

Ankara

Ben oldum olası Ankara'yı sevmem ve hep de bana uğursuzluk getirir zannımdayım. Nitekim bu seferki Ankara'ye gidişim de öyle oldu.

11.12.1991 gecesi Ankara'da Fransız Büyükelçiliği'nin verdikleri bir kokteyle beni davet ettiler, gittim. Kokteyl sanki Kürtler için veriliyordu. Leyla Zana, Hatip Dicle, Ahmet Türk, Mehmet Kahraman ve diğer bazı Kürt gazeteci ve ileri gelenleri de ordaydı. Ben kokteyl tipi davetleri hiç sevmem. Herkes ayakta elinde bir tabak bir bardak dilenci gibi dolaşıyor. Amma yine de güzel güzel sohbet ettik. Ankara Büyük Şehir Belediye Başkanı Sayın Murat Karayalçın da gelmişti. Bize çok yakınlık gösterdi. Hani o da bizden sayılır. Bir farkı var, o da deniz görmüşlüğüdür. Büyükelçi de ev sahipliğini yapıyordu. Şakalaştık ve bol bol güldük. Bir ara bize verilen nohut büyüklüğündeki köfteleri göstererek; “Yahu Mösyö bu ne biçim ziyafettir, siz bize misafir geldiğiniz zaman kuzular kesiyoruz. Kestiğimiz kuzulardan sizin bu köftelerden birkaç milyon yapılır” dedim. Adam güldü, “Vallahi öyledir” dedi, “ama siz bizim gibi burjuvazi değil aşiretsiniz, mertsiniz ve de misafirperversiniz.”

Mösyö Büyükelçi uzun yıllar Ortadoğu'da *Le Monde* gazetesinin mümessilliğini yapmış, bu bakımdan kendini Türk, Kürt, Arap ve İranlı sayar. İlerde yani başka bir hatıramda yine Mösyö'den bahsedeceğim ama şimdi söyleyeyim ki ben kendisini sevmem. O da aramızda kala kala samimiyetini unutmuş, bizim siyasilerimize dönmüş. Zavallı, sanki çantasında birçok maske vardı. Dikkat ettim, adamına göre o maskelerden bir tane takıyordu. Bazı maskeler gülücüklü, bazıları ciddi ve bazıları da bizim Kürtçe tabirimizce tam kaşmerlikti. Geç saatlere kadar yedik içtik ve elçi hazretleri bizi uğurladı. Uğurlamaya dikkat ettim. Yine sık sık maske değiştiriyordu. Olmayacağım bildiğim halde kendisinden bir iş için ricada bulundum. Baktım adam bir Halep esnafı gibi beni idare etmeye çalıştı. İnanın herif o kadar Ortadoğulu ve en çok da Arap olmuştı ki başında bir fes eksikti.

Doğal olarak ertesi gün 12 Aralık idi ve ayın 15'inde kurucularından olduğum HEP'in genel kongresi vardı. İh, dedim. Ankara'ya gelmişken 2-3 gün için İstanbul'a gidip gelmeye lüzum yok. Ankara'da kaldım. Seçimlerde partinin organları karışmış ve eksilmişti. Kongrenin gayesi partinin idari organlarını yenilemek ve tamamlamaktı. Kongre Ankara'nın en büyük kapalı salonu olan Selim Sırrı Tarcan salonunda yapıldı.

Sabahın erken saatlerinden itibaren salon coşku içinde dolmaya başladı. Gerçi ne yapsak partimize Kürt Partisi diyorlar. Olsun, desinler. Bu yakıştırma bize bir kusur değil ancak şereftir. Amma gelen delegelerin listelerine baktım, komple Doğu ve Güneydoğu Anadolu yani Kürdistan'dan başka Hatay, Adana, Mersin, Antalya, Alanya, Aydın, İzmir, Muğla, Edirne, Bursa, Konya, Kırşehir, Aksaray, İstanbul ve Ankara delegeleri de coşku ve çoğunluk içindeydiler.

Kongrelerin usulüne göre işlemler yapıldı. Hesaplar verildi ve istek ve temenni konuşmaları başladı.

Benim konuşmaya niyetim yoktu, fakat gençler beni oturduğum yerde omuzlarına alarak konuşma kürsüsüne götürdüler. Birşeyler söyledim. Beğendiler, alkışladılar. Meğer polis sesimizi banda almış.

Başka enteresan bir olay da Apo'nun annesi kongreye gelmiş-

ti. Tesadüf mü diyeyim, tertip mi diyeyim her ne hal ise protokolde yan yana oturduk. Anons şeref misafirleri için yapıldı. Benim için, şu, şu, şu dedemiz Musa Anter ve hepimizin annesi Esmâ Öcalan da aramızdadır dendi. Kıyametler koptu. Binlerce insan ellerimizi öpmek için sıraya girdiler. Bu ara güzel nükteler de oldu. Kimi işte Apo'nun anası ve babası, kimi de dini nikah için imam aradı. Şakalara korktum. Ulan dedim, Apo beni zırbavlığa iftiharla kabul eder, ama onun manyak müritleri vardır, ister misin bu şakayı hakaret kabul ederek beni öldürsünler.

Cidden bu kongre hayatımın en renkli sahifelerinden biri oldu. O hüviyetine ve özgürlüğüne susamış on binlerce insanın herşeyi göze alarak erkekçe çırpınıp direnişlerini hayatımın sonuna kadar unutmam, ne şerefli bir gündü o gün.

Kongre diğer devlet sahte partilerinin kongrelerinin kulis, ayak oyunları ve menfaatleri ile bitmedi. Birlik, beraberlik ve demokratik usullerle bitti. Hiç unutmam 1942'de İstanbul İktisat Fakültesi'nde Alman Profesör Hirş demokratik ve uygar seçimlerden söz ederken 1941'de kurduğumuz Dicle Talebe Yurdu tüzüğünü örnek göstermişti. Sınıfta burada, atamız, Urfa'nın Hilvan ilçesinden olan şair Nabi'nin şu beytini bana hatırlattı. Nabi diyor ki, "Öyle bir nehri muazzam cuş etmişem, fakat heyhat kurak sahralardan akıp gitmişem." Yani bugünkü Türkçeyle şöyle demek istiyor: Öyle coşkun bir nehir gibiyim ama ne yapayım ki verimsiz ve de sahipsiz çöllerden geçiyorum. Yani demek istiyor ki, ben değerli bir adamım ama etrafım cahil, benden yararlanmıyor, ben ne yapayım.

Tarihe bakıyorum, Kürt milleti de tıpkı Nabi gibidir. Tüm sosyal ilerici hareketlerde Kürt baştadır ama sonra çakallar onu kuyruklu, mağara ve yabani gösterirler. Eski sosyal ilerlemeler dinle belirlenirler. Urfa Abgar Kürt Devleti'nin hükümdarı Abgarı Reş yani Kara Abgar Hz. İsa'nın peygamberliği sırasında hastalanmış, kralımız işitmiş ki Filistin'de bir zat peydah olmuş ölüleri diriltiyor, körlerin gözlerini açıyor ve her türlü hastalığı bir el dokunmasıyla iyileştiriyor. Abgar ê reş, birçok hediyelerle Hazreti İsa'ya gelip kendisini iyileştirmek için bir heyet gönderiyor. Heyet o zaman Horuşelim yani Arapların sonradan Kudüs dedikleri şehre

gidiyor ve İsa'yla buluşuyorlar. İsa diyor ki; "Ben vatanımdan ayrılamam. Allah'ın bana verdiği ödev buradadır. Ama mademki hükümdarınız bana iman etmiştir, alın bu mendilimi vücuduna sürsün. İnşallah iyileşir." Heyet geliyor ve Abgar mendilin sürülmesiyle sağlığına kavuşuyor.

Demek ki Kürtler aşağı yukarı Miladi 25-30 arasında Hristiyanlığı kabul etmiş. Bu bir. İkincisi, İslamiyette de daha tüm Arapların ve bugün mütarap (Araplaşan) Fas, Cezayir, Libya, Tunus ve Mısır dahi İslamiyeti kabul etmemişken Hz. Ömer zamanında yani Hicri 15-20 arasında Kürdistan'm fethine çıkan Halid Bin Velid ve İbnül Gareme Kürdistan'ın fethine çıkmış ve zorla Kürtleri Müslüman etmişlerdir.

Daha sonra Orta Asya'dan Kürdistan'a gelen Oğuzlar, yani Arapların muhacir manasında Türkler dediği şamanistler, Ortadoğu ve en çok Kürtlerin yardımıyla Müslüman olmuşlardır. Örneğin; en büyük Oğuz olan Selçuk dahi 43 yaşında sünnet olmuş, adını Muhammed yapmış ve İslamiyete öylece girebilmiştir.

Görülüyor ki Kürtler sosyal ve politik hareketlere tüm Asya ve Afrika uluslarından daha tutkundurlar. Nitekim şimdi de görüyorum ki yine Araplar, Acemler ve Türkler, Kürtler sayesinde demokrat olacaklardır. Çünkü bu üç Müslüman kardeş millet Kürt demokratik haklarını kabul etmeden kendileri de demokrat olamazlar. Ve işte demokrasi bayrağı yine Kürdistan dağlarında yükseliyor.

Açlık grevi

Adettir, bir insan son nefesinde vasiyetini yazar veya başına gelmiş bir olayı kendisinden sonra gelen mirasçılara bildirir.

13 Mart 1992'de Kürdistan'da çok yanlış devlet hareketleri oldu. Yaşlı, çocuk ve ana öldürüldü. Peki benim gibi bir insan bunlara nasıl dayansın? Siz bakmayın onlar benim için ne derlerse desin, ben kendimi tüm dünyanın dedesi sayıyorum.

Biz Kürtler inanmıştık ki Newroz olaylarında sözüm ona ki Türklükle alakası olmayan, devşirme Yeniçerilerin çok daha basit ve de yanlış bir örgütü olan Türk Ordusu Kürdistan'da bir

yanlış olay yaratacaktır. Daha öncesi Kürt halkının gözünü korkutup sindirmek için bazı olaylar çıkardı. Ama biz inanıyorduk ki, daha büyük olaylar yapacaktır. 13 Mart 1992'de bu hareketleri önlemek için ve öncelikle öldürülen Kürt kadın, çocuk, ihtiyar ve suçsuzları öldürmemeleri için İstanbul Halkın Emek Partisi Beşiktaş şubesinde 48 saatlik insansever Türk ve Kürt arkadaşlarımızla bir açlık grevine girdik. Türk ve Kürt insanseverlerden büyük ilgi gördük. Kaldığımız salonda çiçek ve insanlardan yer kalmadı. Dışardan da bize BBC, Avrupa İnsan Hakları, Alman Yeşiller Partisi ve diğer Avrupa insanseverlerinden ilgi gösterildi. Hatta Almanya'dan 6 avukat ve 1 hakim gelip benimle konuştu. Ben hakime dedim ki; "Peki Hakim Bey, sizde hakimlerin politikayla uğraşması yasak değil midir?" Hakim bana dedi ki; "Nasıl olur? Bizde hakimlerin haksızların üstüne yürümesi yasak değildir. Bu haksızlığa uğrayan, Kürt veya herhangi bir ulustan olsun, farketmez. Biz insani yoldan karar veririz" dedi.

48 saatimiz bitti. Türkiye basını hiç ilgi göstermedi. Tüm basının Kemalist rüyasında olduğunu ve Türkiye'yi dünyaya karşı rezil etmekten başka bir gayesinin olmadığını anladık. Zaten bugün Türk basınının başarılıları dönme Yahudi ve çıkarıcılardır. Düşündük ki en iyisi Türkiye Basın Kurulu'nun kapısına siyah bir çelenkle onları protesto ve rezil edelim. Ve de yaptık. Ama onların korucusu olan polisler bizi, ellerimizdeki halkın bize verdiği kırmızı ve beyaz karanfillerle sille tokat yakaladı. Ve Eminönü karakoluna götürüldük. Ne yalan söyleyeyim, karakolda bize bir işkence yapılmadı. Yani bizi dövmediler. Ama herhalde benim gibi 77 yaşında ve 48 saat aç olan bir dedeyi ve arkadaşlarım 24 saat sandalyede oturtmaya mecbur bırakmaları bir işkence değil de nedir?

Allah'tan ki karakol komutanı başkomiser Kürt idi de bizi dövmeye utandı, dövmedi.

Sabahleyin bizi ikişer kolla Devlet Güvenlik Mahkemesine götürdüler. Oranın savcısı "Bunlarla bir ilişkimiz yok" diye bizi kabul etmedi. O kadar bayağı bir mal olmuştuk ki, kimse bizi kabul etmiyordu. Suçumuz, izinsiz yürüyüş idi. Amma akıllı hükümetin emniyet güçleri bizi İstanbul caddelerinde yürütüyorlardı.

O şekilde bizi Sultanahmet'te bir yere götürdüler. Meğer orası Adli Tıp imiş. Güya bize işkence yapmadıklarını ispat için idi. Karşıma çıkan ve bana "Soyun!" diyen doktora dedim ki; "Niye soyunayım Doktor! Yani bana ve arkadaşlarıma işkence yapmadığınızı mı raporlayacaksınız. Acaba karakola düşen ve işkence gören herkesi sana getiriyorlar mı?" Doktor ıkındı, sıkındı ve "Ağabey, bilmiyorum. Herhalde değil" dedi. Ben dedim ki; "Eh Doktor, bize fiziki bir işkence yani dayak atılmadı. Zaten benim ve arkadaşlarımla dayak yiyecek halleri yoktu. Ama niye siz işkence-de insanlıktan çıkarılan gençlerin durumunu sormuyorsunuz? Ben bir gece de karakolda kaldım. Keşke sen ve Sağlık Bakanı, hatta Adalet Bakanı ve de Süleyman Demirel orada olaydınız da, işkence gören gençlerin feryadını duyaydınız."

Yine bizi karakola getirip, bu sefer güya normal Sultanahmet'teki Adliye Sarayı'nın savcısına götürdüler. Bizdeki polis uyduruk kağıtlarımızı götürdü, biraz sonra savcı bizim serbest olduğumuzu bildirdi.

Şimdi de duyuyorum ki bizi izinsiz yürüyüşten İstanbul 1 No-lu Asliye Hukuk Mahkemesine vermişler.

Hep düşünürüm. Hakim bizden ne soracak ve biz ne cevap vereceğiz? Keşke normal bir mahkeme olsa da hakkımızda karar verse.

İşte tüm hatıralarımın sonunda böyle acı, mantıksız ve Türkiye halklarının üzüntüsünü ifade eden bir anım vardır.

Bilmem okurlarım benden ne isterler? Hepsi de bu ülkenin yani Türkiye dediğimiz vatan parçasının çocuklarıyız. Acaba ben haksız mıyım?

Lütfen eğer ben yanlışsam bana bildirin, ben her zaman gençleri ve doğru dürüst fikirleri kabul ederim.

Saygılarımı sunarım ve 3. cilt hatıralarımı bekleyiniz.

İKİNCİ BÖLÜM
BELGELER

Mektup

Aşağıdaki yazı değerlidir, hatıramdır. Zaten böyle olmasaydı, ben pek şahsımdan ve ailemden söz etmek istemiyorum. Genelde hatıralarımı yazarken isterim ki, içeriği mazlum Kürt halkına bir vesika ve Türk ve tüm insanlığa da yararlı olsun. Yoksa “Ben böyle sevdim, karım beni seviyordu, mesuttuk” falan, bence yazmaya değmez. Ama bu aşağıda okuyacağınız yazı, bence, bu tipte değildir. Bence evlenip bir yuva kurmaya kalkışan her gence bir rehberdir.

1943'te ben Fırat Talebe Yurdu müdürü ve sahibi idim. Çok para kazanıyordum. 2-3 sene evvel bana selam vermeyen çok kişi etrafımda mantar gibi türediler. Ve tümü de dalkavuktu. Adam öldürsem hepsi birden “Aman Musa ne güzel öldürdün!” derlerdi. Bekar ve gençtim. Eh herkes gibi ben de gençtim! Bu adamlar sanki ödev almışlarcasına beni kız ve kadınlara tahrik ediyorlardı. Evim yoktu, yurdun bir odasında yatıyordum. Gece yarısı kapım çalar bana kız-kadın getirirlerdi. Ve sanki getirdikleri hatun daha evvel beni görmüşçesine “Bak Musa Bey, bu kız seni seviyor!” diye zavallı kızı bırakıp giderlerdi. Bazan geri çevirirdim ama çok defa da getirilene acıdığım için ve hakaret olmasın diye alırdım.

Nihayet uyandım. Ve kendi kendime dedim ki, “Bak Musa, sen görgüsüz bir Kürt köy çocuğusun. Eğer böyle devam edersen, bu pezevenklere karışır, rezil rüsva olursun. En iyisi sağlam bir aileden kız alarak evlenmendir.” O vakit bütün bu yamuk hareketlerle birlikte bir de milli faaliyetim vardı. Bizden evvel İstanbul'da Kürt davası için çalışmış tek tük şahıslar kalmıştı. Gerisi ya idam edilmiş, dış ülkelere sürgün edilmiş ya da doğal ölmüşlerdi. Sağ kalanlardan biri de meşhur Kürt şairi Abdürrahim Rahmi Zapsu idi (Tarihi eserlerde kayınpederimin adı, Ji mala Hakar-

ya Abdürrahim Rahmi'dir) Yurdum Laleli'deydi. Zapsuların evi de oradaydı. Sık sık kendisine gider, hatıralarından yararlanırdım.

1919'dan 1920'ye kadar İstanbul'da çıkan tüm Kürtçe gazete ve dergilerde güzel şiirleri vardı. Bu dergilerin adları şöyleydi: *Kürdistan*, *Hetavi Kurd*, *Rojî Kurd* ve meşhur *Jîn* idi. Bir gün kapıdan çıkarken kolej kıyafetli bence güzel bir kız Abdürrahim Bey'in evine girdi. Kıza sordum, "Kimsin?" diye. Kızardı, bozardı ve "Burası babamın evidir" dedi. İşte o anda hani adamlar adam öldürür hakim sorduğunda "Efendim ne yaptığımı bilmiyorum" der gibisinden, ben de bilmiyorum ama kızı sevdim. Kız yani çocuklarımmın annesi olan Hale Anter, İstanbul'daki Avusturya Saint George Lisesinde okuyordu. Kız benden 10 yaş küçüktü. Ama bir kere taktım ve bekleyerek aldım.

İstanbul'da meşhur Bitlis Şeyhlerinden Şeyh Mustafa vardı. Ona gider elini öper baba bilirdim. Şeyh Mustafa toleranslıydı. Ve dedim ki, "Şeyhim, daha evvel hastalık kabul ettiğim başımda ve etrafımda bir derdim var. Beni namus mecrasına sokacak bir ailenin kızını gördüm ve beğendim. Eğer babalık eder de bu işi neticeye bağlarsanız hem sevap kazanırsınız ve kanımca beğendiğiniz mailliyetçi bir genci kurtarmış olursunuz." Abdürrahim Bey'le Şeyh Mustafa arkadaşlıklar. "Peki oğlum!" dedi. "Ben elimden geleni yaparım. Sen biraz sabırlı ol." Ve Abdürrahim Bey'e teklif etti. Abdurrahim Bey de beni sever ve beğenirdi, ama yine de 'evet' demek için mehil istemiş.

Meğer Abdürrahim Bey, 1926'dan 1930'a kadar Mardin'in Midyat ilçesinde mal müdürlüğü yapmış. Doğal olarak oranın alimleriyle tanışmış, ahablık yapmış. Büyük ağaları da ihmal etmemiş. Şeyhler; Aynkâflı Şeyh Fethullah, Keferzotlu Şeyh Celal ve Midyat'ın büyük aşiret reisi Nuri Aziz Ağa idiler. Abdürrahim Bey, konuşmalarımız arasında benim ailemi, aşiretimi öğrenmiş. Ve onlara "Böyle bir genç var İstanbul'da. Kızımı istiyor, ben bu genci ailemin içine alabilir miyim?" diye sormuş. Uzatmayalım her üç şahıstan da ailem, aşiretim hakkında müsbet raporlar gelmiş. Bu arada üç ay geçti. Ben o zamanki zıpır yanımla sabırsızlanıyorum ama ne yapabilirim ki! Şeyh Mustafa'ya sık sık müsnet

cevap almak için giderim ama "Daha haber yok!" derdi. Nihayet bir gün gittim. Şeyhin yüzü zaten gül gibi idi, büsbütün o nura-ni gül açıldı ve beni öperek, "Tamam oğlum, tebrik ederim, Abdürrahim Bey'den müsbet cevap aldım" dedi.

Artık bir akşam birçok paketle başka türlü Abdürrahim Bey'in evine gittim. Ya ben böyle görüyordum ya da öyle idi, o da bana eskisi gibi bakmadı, sanki aileden biriymiş gibi davrandı. Böyle zamanlarda insanlar çok hassas oluyor ve herhalde bir mana veriyor. Bana dedi ki; "oğlum Musa git söyle, bize çay yapsınlar!" Dünyalar benim oldu. Uça uça gittim. Nihayet giderken, bana bir zarf verdi ve dedi ki; "Oğlum bu zarfı oku ve cevabını bana yaz!"

İşte, aşağıda okuyacağınız "Muhterem Baba" başlıklı ve 29.1.1943 tarihli yazı rahmetli kayınpederim Abdürrahim Rahmi Zapsu'ya verdiğim cevaptır.

Vefatından sonra oğlu Pertev Zapsu bu yazıyı babasının yazıları içinde görüyor ve bana verdi.

Gerçi lisanı biraz ağırdır ama ben ne yapayım ki şimdiye kadar 5 tane Türkçe öğrendim. Askeri ihtilallerin 10 yılda bir olduğu gibi Türklerin de dilinde aşağı yukarı 10 yılda bir kere ihtilal oluyor.

Hiçbir yerde özel hayatımdan bahsetmedim, bu yazıdan dolayı kusuruma bakılmamasını okurlarımdan rica ederim.

29.1.1943 / İstanbul

Muhterem Baba

(Tezimi yazarken ilmî ahlâkınızın metanetine istinat ederek serbes hareket ediyorum)

Hayat yolumun kılavuzu saadet menbainın anahtarı olan mektubunuzu aldım. Bu rehberle ve bu anahtarla başkasının fikrin-den istifadeye yeltenmek, çapraz yollara sapmak ve örümcekli kapıları açmağa teşebbüs etmek kadar zait bir şey olamayacağını takdir buyurursunuz.

Rehberimin işareti, menbainın usaresi, yabancı unsurların, damarlarımda dolaşmamasına mani olacak kadar kuvvetlidir.

Atacağım her adımın, rehberimin reyile olacağını, sunacağım

her usarenin saadet kaynağının bir katresi olduğunu güvenle söy-
yorum.

1. (Aile teşkilinde gaye nedir) gibi kutsi bir formülü maddi bir
iki cümle ile ifade etmek veya basit bir hedefe havale etmek im-
kansızdır.

Aşağıda üç zaviyei ruhiyeden tetkik edeceğimden başka, şu
hissimi de ifade etmek isterim: İçtimai bir hayvan olan insan, da-
ima eser yapmağa meyyaldir. (Tabii bir insan) bu eser ya maddi
ya manevî veya içtimaîdir; fakat şu üç halde de münasip bir zarf,
ancak temiz bir aile ocağı olabilir. Otel istirahatı, sinema sohbet-
leri malumunuzdur.

Bekar mektebine mensup bir çok tarihi simalar da sizce ma-
lumdur: (Sezar, bütün Roma kadınlarının kocası ve bütün erkek-
lerinin karısıdır) ibaresi, şanlı Roma tarihinde affedilmez bir le-
kedir. “Se ê mezin” henüz gömülmedi. Diğer yandan beşeriyetin
meş’alesi, faaliyetini ancak aile kurduktan sonra teksif buyurdu.

Bütün bu örnek ve ibret âleminde, başka bir yola sapmak na-
dir hastalıklardandır.

Umumi olarak izahına çalıştığım bu aciz hissimin ifadesinden
sonra mevzuumu şu suretle bir tasnife tabi tutmak istiyorum:

A- Dinî noktai nazardan aile kurmaktaki gayem:

a) Tabii bir hak olan cinsî temayüllerin tatmini Allahın emirle
ve Resulun kavliyle tabiidir. Fakat ancak necib bir aile camiasında
bu hal mümkün olabilir.

b) Ebeveyne sevab kazandırmak, soyunda evliya yetiştirmek,
ammeye mahsus tesisleri kurup daimi olarak soyunu yaşatmak,
fakirleri doyurmak, nefsinî şefkat ve merhamet hisleriyle ıslah et-
mek, vahdet fikrine inanmak ve bu ihtiyacı his etmek, yine an-
cak metin bir ailenin lahuti çerçevesi dahilinde mümkündür.
Eğer Eyüp evlenmese idi Selâhaddin olmazdı ve biz de ancak hi-
lâli karanlık gecelerde zaif ve küskün görebilecektik.

c) Beşeriyetin idamesi ancak aile kurmakla mümkündür; Beşe-
riyet ise Allahın en kıymetli eseridir; bu eseri idame ettirmek ise,
ırkımın beşeriyete öğrettiği kutsi bir san’attır.

B. İçtimaî noktai nazardan aile kurmaktaki gayem:

a) Hayatın zızzaklı sırtlarını aşarken bir çok engellerle çarpış-

mak icab ediyor. Bu engelleri bazen fertçe, bazen milletçe ve ekseriya ailece yenmek mümkün oluyor.

Klasik bir cümle olmakla beraber diyebilirim ki yorgun bir ferdi dinlendirmek için en mükemmel vasıta müşfik bir aile havasıdır; sıkıntılı hasta günlerde, yine aile havası gibi, şifa ve refah verici bir şey olamaz.

Ne çamaşırcı dudu kadının, kızının sun'î beyazlara bürünmüş eli ve ne bir doktorun çatık kaşları, asıl bir ailenin müşfik ellerinin yerini tutabilir; ve ne de katran kokan Çamlıca hava, Lâleli'de mütevazi bir evin ahenkdar havasının yerini doldurabilir.

Müzeyyen Senar istediği kadar hastahanelerde konser versin; bin bir makamı, dilvirin (pepa) kelimeciği içinde melbudur.

b) Cemiyet hayatı bir tesanüt manzumesidir. Her ferdin bu manzumeye iştiraki farzdır, yalnız her toplantının bir kıyafet icab ettirdiği gibi, cemiyet hayatı da fertlerin ailece iştirakini icab ettirir.

Bekâr, serserî, ikametgâhsız bir ferdin cemiyete vereceği üzüntü malumdur: Falan zat rütbe sahibidir. Şükrü Baban ordinaryüs profesördür, Tahir Tan'er keza; demek bu zatlar olgun adamlardır, fakat "bekârdırlar" denince tek mil tekâmülleri bu bekâr soğukluğu mülevvesir bir kar tabakası gibi örter kaybeder ve bu kar tabakası ancak Glasye "Şape" şeklinde beşeriyete zarar verebilir.

C. Milli bakımdan aile kurmaktaki gayem:

a) Metin bir millet, metin aileler yekunudur. Otel şekline intikal eden Fransız ailesi, sabahleyin kendisi bir yere, mezniyesi bir yere dağılan ve akşamleyin ancak gençliklerini tahrib için toplanan Fransız Milletinin akibeti malumdur.

Diğer yandan, kadını ancak (Mein mann, Mein kind) erkeğin, çocuğun diyen Alman Milleti de malumdur.

b) Milletlerin akibetini değiştiren bir çok ailesizlik vak'alarıyla, bugünkü tarih meşbu hale gelmiş vaziyettedir: Kleopatra-Sezar, Katerina-Baltacı lekeleri karşısında, eşile çarpışan Çankay-şekler, Besi-Rıza, birer aile abidesini ifade etmektedirler ve bütün tarih boyunca bu ifade taze ve canlı kalacaktır.

II. (Saadet nedir, nelerle elde edilir ve nasıl elde edilir?)

Saadet, insan zekâsının en yüksek mahsüllerindendir; öyle bir

mahsuldür ki her yerde biter her iklime uyar.

Varile şükretmek Allahın verdiği nimetlerden istifadeye çalışmak ve bu istifade kabiliyetini günden güne arttırmaya uğraşmak mes'ut bir insanın karakteridir; bu karakter (Saadettir)

Aile hayatında ailesine bağlanmamak, dışarlara sapmak öz evlâdını sevmeyüb beynel avam dejenere çocukları sevmek, her gün ailesinden bir güzellik keşfetmeyüb alemin icad ve keşiflerine musallat olmak, tahrib etmek ancak Hulagu Han'ın karakterine benzetilebilir.

Şu teşbihimle size saadet nedir nasıl ve nelerle elde edildiğini arz etmek isterim:

Alemi mükemmel bir park, bir Gülşen kabul edelim; Gülşen, boy boy çiçek ve ağaçlarla süslüdür. Buradan geçen bir seyyah hep yükseklere bakar, kokulu menekşe ve lâleleri çiğner geçer, gözlerini ellerinin yetişemeyeceği vahşi ağaçların tepesinde, dikenler içinde açmış kokusuz çiçeklere takar kalır ve böylece mahrum ve tahribkâr olarak parkı terk eder gider.

Diğer bir yolcu Gülşene girer hıyabanlardan geçer ellerini bil-lur havuzlarda yıkar saf ve serin sularla yüzünü yıkar kokulu menekşe ve lâlelerden buketler yapar, ellerinin yetiştiği defne dallarıyla de buketlerini besler, dostlarına ve iyi insanlara hediye eder.

İki seyyah aynı yoldan geçti, biri göğsünü ahla, diğeri buketler bastı, Gülşen birdi ve aynı idi fakat seyyah iki; biri bedbaht, diğeri mes'ut.

3. (His ile akıl arasındaki fark nedir, tecellileri) gibi felsefi bir suale cevap vermek, bugünkü ilmî muhitlerinin en maruf mes'elelerindendir. Bu dar zamanda böyle geniş bir sualinize cevap verüb sizi tatmin edemeyeceğimden emin olduğum için mustaribim.

Akıl, beşeri, diğer hayvanlardan ayıran beşeri bir hassadır. His ise alemle beşer benliğini bağlayan bir rabıtabır. Dışarda gördüğümüz beyaz bir şeyi elimizle tutub soğukluğunu his ettikten sonra aklımız sayesinde ve aldığımız hisle onun kar olduğuna kani oluruz.

Bu merkezle vasıta şebekesi mahiyetinde olan iki unsur (akıl ile his) adeta birbirinin mütemmimleri. Akli melekesi müşev-

veş olan bir insanın hissiz halleri barizdir. Çocuğunu boğazlıyan ocağını ateşe veren annesini, babasını bıçaklıyan ve hiçbir haya kaidesine uymayan zavallı hastaya (deliler) göz önündedir.

Bu sualinizin cevabını şimdilik bu kadarla iktifa ediyorum, ileride bu hususda uzun uzun münakaşa ve tezlere amadeyim. Hürmet ve saygılar.

Musa Anter

Server Tanilli'nin mektubu

Strasbourg / 28 Temmuz 1991

Sayın Anter,

Hatırlayabildiğim kadarıyla, Mayıs ayında, Paris Kürt Enstitüsü'nden bir paket gönderildi adresime ve içinden, sizin 'Hatıralarım' adlı kitabınız çıktı. Esere eklenmiş herhangi bir ithaf yazısı olmadığı için, sizden geliyor hükmünü birden veremedim; siz yollamış olabileceğiniz gibi, bir başka dostum da göndermiş olabilir. Ancak, benim için asıl önemli olan, eserin kendisiydi. Bu kitabın yayınlandığını duymuştum ve tatilde rahat-aziz okuyacağım eserler arasına onu da katmış, yollamaları için Türkiye'deki dostlarıma ricaya hazırlanıyordum. Güzel bir sürpriz, beni mutlulandırmıştı. Çok, pek çok sevindim.

Kim yollamış olursa olsun, gönülden teşekkürler.

Kitabınıza pek önem verdiğim için, ders yılı sonu hengamesinin yaşandığı Mayıs ve Haziran aylarını geçirdikten sonra, kendimce en uygun gördüğüm bir sırada şu geçtiğimiz haftalarda okudum. Bu mektubumu da, onun taze izlenimleri içinde yazıyorum.

Anılar, en çok önem verdiğim eser türleri arasındadır. Taşındıkları içtenlik bir yana, hiçbir yerde bulamayacağımız bir gerçeği ya da gerçekleri, kimi zaman onlarda buluruz. Böylece, pek öğreticidirler. Bunu, sizin kitabınız için haydi haydi söyleyeceğim. İtiraf edeyim, çok şey öğrendim eserinizden; ve tahmin edeceğiniz gibi, acılar içinde okudum. Ama ne acılar! Kitabın kimi bölümlerini okuduktan sonra, sürdürebilmem için araya birkaç gün girdiği oldu. Diyeceğim, yazdıklarınız binde 999'u gerçek dışı da biri doğru olsa, o bile aydın ve halk olarak Kürt insanına çektiardıklarımızdan dolayı, biz Türkleri yerin dibine sokmaya yeter. Kaldı

ki yazdıklarınızın çoğu, pek çoğu doğru.

İyi ki yazdınız bu eseri: Onu okurken, yüreğim ne denli burkulursa burkulsun, sözkonusu acılar, Kürt halkına ve onun aydınlarına daha çok yaklaştırdı beni; ve Kürtlerin acı çekmeyecekleri bir dünyanın özlemini daha çok duyar oldum.

Ve böyle bir dünya gerçekleşecektir, inancındayım.

Kitabınız hakkında ilk fırsatta bir tanıtma yazısı yazacağım.

Geçen hafta Cuma günü de (19 Temmuz), Almanya'da Köln Radyosu, yaz için okuyucularına önerilecek kitap soruşturmasında bana da başvurduğunda, bir üç dakikalık süre içinde, size metnini ekte sunduğum konuşmayı yaptım. Cemile olsun diye değil, bilinçli olarak ve içtenlikle yaptım bunu; ve onlar da yayımladılar.

Büyük mutluluk duydum bundan.

Her zaman ve her yerde söylediğim şu oluyor:

Kürtler, türkülerimize varıncaya değin ortak olduğumuz, kız alıp verdiğimiz kardeş bir halktır; zengin bir geçmişi olan büyük bir millettir. O halkın aydınlarıyla ilişki, bir başka halkın aydınlarıyla olduğundan çok daha fazla sıcaklıkla dolu geliyor bana. Böylece, size yakınlık duyarken, bundan farklı bir mutluluk hissetmiş olmamdan daha doğal ne olabilir?

İşte aklıma gelenler bugünlük Sayın Anter.

Sizi, şu ilk mektubumla yormak istemiyorum. Anılarınız, sizin de belirttiğiniz gibi, sadece kitabınızda anlattıklarınızdan ibaret değil. Gerçi, 'Yeni Ülke'deki yazılarınızdan daha başkalarını okur öğrenir de olsam, sizinle karşılıklı ve uzun sohbetlerde, bizzat sorup diyeceklerim var. Bunun başka bir lezzeti olacaktır. Sizi buralarda aziz bir konuğum olarak görüp ağırlamanın aranişi içindeyim. O güne değin de, sağlık ve afiyetler diliyor, sevgi ve saygılar yolluyorum size. Buradan bir emriniz olursa baş-göz üstüne.

Yeniden yazışmak umuduyla, şimdilik hoşça kalınız efendim.

Server Tanilli

NB. Size İslâm'la ilgili son kitabımı postalıyorum. Umarım, elinize geçer. İyi okumalar dileğiyle..

Köln Radyosunda 19 Temmuz 1991'de yayımlanan konuşma

Son yıllarda Kürtlerle ilgili kitaplara özel bir ağırlık veriyorum. Kürt tarihi, Kürt edebiyatı, Kürt sanatı, özetle Kürt kültürü üzerine elime ne geçerse okuyorum. Son zamanlarda Türkçede bu konuda pek ciddi eserler de yayımlanır oldu ve iyi de oldu. Türkülerimize varıncaya değin ortak olduğumuz, kız alıp verdiğimiz bu kardeş halkın kültürü, yalnız onları değil, biz Türkleri de yakından ilgilendiriyor, ilgilendirmeli.

Geçenlerde okuduğum bir kitap, ilgimi çok çekti. Bu kitap, halen yaşayan büyük bir Kürt aydınının, Musa Anter'in anıları; geçen yıl İstanbul'da yayımlanan eser, kısaca *Hatıralarım* adını taşıyor.

Musa Anter, çocukluğundan 1990 yılına değin, gördüklerini, duyduklarını, başından ve başkalarının başından geçenleri anlatıyor. Güzel bir Türkçeyle ve rahatlıkla veriyor vereceğini; üslup, tam bir anı üslubu.

Çok şey öğrendim Musa Anter'in kitabından. Eser, Kürt tarih ve kültürü üstüne nice değerli bilgiler verirken, aynı zamanda çağdaş Türkiye üstüne de aydınlıklar serpiyor. Hatırlatmaya gerek yok: Çağdaş Türkiye halk ve aydınlar olarak, Kürtler için dayanılmaz acılarla doludur. Bu acıları, Musa Anter'in kitabından yüreğim burkularak izledim. Söyleyeceğim garip karşılanmasın: Söz konusu acılar, beni Kürt halkına ve onun aydınlarına daha çok yaklaştırdı ve Kürtlerin acı çekmeyecekleri bir dünya özlemi ni daha çok duyar oldum.

Özetle, Musa Anter'in *Hatıralarım* adlı kitabı mutlaka okunmalı ve okuyuculara onu hararetle tavsiye ediyorum.

Ancak eklemiş olayım: Duyduğuma göre, bu kitap Türkiye'de toplatılmış ve hakkında dava açılmış. Öyle ise ne acı!

Böylece okuyucular, bu kitabı bulamazlar ise, aynı yazarın, son günlerde çıkan bir bakışa kitabım öneririm. Onun da adı, Birîna Reş; Kürtçe 'Kara Yara' demek. Bu bir piyes. Musa Anter onu, bir tutukluluk sırasında yazmış; acı bir olaydan hareketle, sefalet, horlanma ve Kürt düşmanlığına karşı bir tepki. Vaktiyle Çekoslovakya, Belçika, Hollanda, Danimarka ve İsveç'te o ülkelerin dillerine çevrilerek oynanmış ve büyük takdir kazanmış; uzun yıllardan sonra, şimdi de Türkçede.

Bu piyes mutlaka okunmalı ve dahası, yeniden sahneye konmalı.

Şu sıralarda 75 yaşım doldurmuş olan Musa Anter'e, bize daha nice güzel kitaplar yazması için, daha nice yıllar diliyorum.

Prof. Server Tanilli

TOPLATILAN “HATIRALARIM” ADLI KİTABIN YAZARI MUSA ANTER VE YAYIMCISININ BERAATİNE DAİR KARAR

TC
İSTANBUL 1 NO’LU DEVLET GÜVENLİK MAHKEMESİ
BAŞKANLIĞI

Sayı:
Kod: 34410

KARAR

ESAS: 1991 / 364

KARAR NO: 1992 / 78

SAVCILIK NO: 1991 / 588

BAŞKAN: Osman Şen – 13527

ÜYE: Şemsettin Şanal – 15592

ÜYE: Gültekin Turan – Dnz. Hak. Kd. Alb. 462

C. Savcısı: Mustafa Emre – 196699

Z. Katibi: Hasan Başyigit

DAVACI: K. H

SANIKLAR: 1-MUSA ANTER, Anter oğlu Fasla’dan olma 1336 d.lu Mardin Nusaybin ilçesi, Eskimağara köyü C.034 / :1 S. 3 K: 2 sırada nüfusa kayıtlı, İstanbul Kartal – Maltepe Pirireis caddesi Muksim sitesi A-2 Blok. Kat: 4 D: 13’te oturur.

2-HASAN YILMAZ, Bako oğlu Gazaldan olma 1965 d.lu, Tunceli merkez ilçe Başakçı nüfusuna kayıtlı, İstanbul Bakırköy Güngören Yavuz Selim caddesi Konak sokak, Geyikler apt 3/4 sayılı yerde oturur.

SUÇ: Basın yoluyla Devletin bölünmezliği aleyhinde propaganda yapmak.

Suç tar: 1991 – Ağustos

Basın yoluyla Devletin bölünmezliği aleyhinde propaganda yapmak suçundan sanıklar Musa Anter ve Hasan Yılmaz haklarında

İst. Devlet Güvenlik Mahkemesi C. Baş Savcılığının 17.10.1991 tarih 1991/588 sayılı iddianamesi ile mahkememize kamu davası açılmış bulunmakla yapılan yargılamaların sonunda:

GEREĞİ DÜŞÜNÜLDÜ:

Sanıklardan Musa Anter tarafından yazılan ve diğer sanığın sahibi bulunduğu yayın şirketi tarafından yayınlanan “Hatıralarım” adlı kitabın içeriğinde “bölücülük” suçunun unsurlarının bulunduğu ileri sürülerek adı geçenlerin 3713 sayılı kanunun 8/1-2. maddesi gereğince cezalandırılmaları talep edilmiştir.

Sanıklar tüm sorgu ve savunmalarında atılan suçu kabul etmemişlerdir. Adı geçen kitap tümü itibariyle mahkememizce incelenmiş ve yazarın “Hatıraları”ndan ibaret bulunduğu bu haliyle herhangi bir suç unsurunu içermediği sonuç ve kanaatine varılmıştır.

Bu durumda sanıkların beraatine karar verilmesi gerekmiştir. Bu nedenlerle ve özetle suça konu olan kitapta suç unsuru bulunmadığından sanıklar, Musa Anter ve Hasan Yılmaz’ın atılan suçtan BERAAATINE kitabın sanıklara iadesine,

Daire 9.4.1992 tarihinde talebe uygun ve C. Savcısı Mustafa Emre huzuruyla ve oy birliği ile verilen karar sanıkların yokluklarında temyiz olmak üzere açıkça okunup tefhim kılındı. 9.4.1992

Başkan-13527 Üye-15592 Üye-462 Katip

"Türkiye'nin 55 yıllık girdisinin, çıktısının yeminli,
canlı bir şahidiyim. 'Hem yalnız şahidi mi?' Değil!..
Sanığıyım, mahkumuyum ve davacıyıym."

Musa Anter

ISBN 975-7112-73-9

9 789757 112730

avesta